

TÖRÖK GYULA

A PORBAN

Regény

Kora reggel, vagyis délelőtt fél tíz órakor, egy hirtelenszőke, halvány arcú fiatalember haladt hazafelé a körúton. Nem sietett, egy-egy kirakat előtt meg-megállott, mint az olyan ember, aki céltalanul halad. Néha indokolatlanul megpihent az aszfalt szélén. Mélyen és boldogan szívtá be a kivételesen tiszta levegőt, és gyönyörködve nézett fel az égre, amelynek kék burája ezúttal végtelen magasságban borult a főváros fölé. A fiatalember tulajdonképpen hazaigyekezett, és nyugovóra akart térni. Az éjszakát ugyanis sikerült átbeszélgetnie ifjú és pénztelen irodalmárokkal. Nagy és nehéz problémákkal elszórakozott hajnalig, közben táncoló hölgyeket nézett végig valamelyik orfeumban, aztán, hogy minden földi salaktól megtisztuljon, a zavaros éjszaka után elment a gőzfürdőbe. Most, hogy csendesen lépkedett hazafelé, könnyűnek, tisztának és egészségesnek érezte magát. Visszagondolt a tegnapi esti vitákra, és örömmel állapította meg, hogy körülbelül felette áll a kis kócosok rendezetlen ruházatú csapatának.

- Legalábbis nem ragadtatom el magamat - gondolta -, nem tudok irgalmatlanul levágni egy nagyságot sem, és irtózom a dicshimnuszok zengedezésétől. Ami pedig azt az állásfoglalásukat illeti, hogy Magyarország furcsa, félszeg, jövőtlen tartomány a nagyszerű európai népek áradatában, hogy ennek az országnak a nyelvén nem érdemes írni, azt egyszerűen nevetségesnek tartom.

A túlsó oldal egyik kirakatában meglátott egy mályvaszínű nyakkendőt, és anélkül hogy ezt külön elhatározta volna, átsétált a nagy tüköruveg elé. Megbírálta a nyakkendőt, és közben tovább vitatkozott magával:

- Igaz ugyan, hogy a származásunk, az eredetünk éppen ellenkező irányba visz, mint amerre haladni akarunk. Igaz, hogy nincs egy fia rokonunk egész Európában, és a nyelvünket nem érti, nem olvashatja be egy nemzet sem, de azért mégis sokan vagyunk, élünk, nemzeti kultúrát teremtettünk, és ezer éven át...

Elmosolyodott, mert arra gondolt, hogy most egy kicsit nagyképű és fellengős mondat elé érkezett. Eszébe jutott, hogy egy fiatalember, egy fiókszociológus azt mondta tegnap, hogy legjobb lenne angol gyarmatnak lenni.

- Az angol gyarmat a legideálisabb államforma - mondta ez a furcsa fiú -, nem kell katonát tartania, megvédi minden oldalról, adminisztrálják becsületesen, és csekély adóért kap egy csodás kultúrát, egy világnyelvet... És az angol gyarmat a legtermékenyebb talaj: Rudyard Kiplinget is az angol Indiának köszönhetjük...

A hazafelé baktató fiatalember legyintett a kezével:

- Na - gondolta -, ha ezt odahaza hallották volna, a falunkban. A jegyző leütné az egész társaságot, a főbíró meg zsandárokat állíttatott volna a hátunk mögé, mert izgatunk az államforma ellen.

Ennek a gondolatnak különösen megörült. Konstatálta, hogy ez igen találó a társaságra és szülőhazájára is. Vékony nádpálcájával megcsapdosta a fiatal fák törzsét, és a zöld levélsomókat emelgető ágakat vizsgálgatta. Régen nem volt ilyen nyugodt és fölényes, mint most, a tavaszi levegőben fürdő utcán. A sötét és kétségekkel, szerelmi gyötrelmekkel, lopott örömmel teli hónapok után végre szabadon érezte magát, és úgy lépegetett a mellékutca kocsiútján, mint akinek súlyokat oldottak le a vállairól.

A kapuban még egyszer megállott. Hátraszegzett nyakkal felbámult a végtelen magasságban úszó apró felhőkre, aztán felszaladt a lépcsőn. Egy kicsit lihegett, mikor felért a harmadik emeletre:

- Egye meg a fene - mondta félig hangosan -, ez mégiscsak jobb odahaza... Nem kell ennyit mászni. Különben ezt sem érzi más, csak az ilyen gyenge tüdejűek, mint én.

Otthon lassan levetkőzött. Közben lapozgatott az asztalon heverő könyvek között, elolvasta egy levelét a Dürer Albertről szóló könyvnek, és aztán, mint aki jól végezte a dolgát, pont tíz órakor lefeküdt.

Dél előtt tizenegy órakor kopogtak az ajtaján. A postás hozott egy levelet, és letette az éjjeli-székére. Szürke, divatos boríték volt, a címezését ceruzával írták rá. A fiatalember jól ismerte ezeket a leveleket. Budapestről érkeztek, és napról napra pontos volt a feladójuk. Melegség öntötte el a szívét, mikor a levelet felbontotta, pedig tudta, hogy mi van benne. Talán csak néhány szó, annyi, hogy:

Édes fiam, nagyon szeretlek.

De ezúttal egypár szóval többet mondott a levél:

- Kedvesem - olvasta a fiatalember hangosan -, az este színházban voltam a mamával. Maga nem várt meg, és kénytelenek voltunk kíséret nélkül hazasétálni. Most éjszaka tizenkét óra van, és én már nem tudok magára haragudni. Ezt a levelet azért küldöm, mert meghalnék, ha nem írhatnám le, hogy szeretem. A levél bal felső sarkát megcsókoltam... (Ugye, hogy kedves, ez egészen új.)

Kató

A levél lepottyant a takaróra. A fiatalember boldogan és hálásan nézett a plafonra. A hölgy, aki ezt a levelet küldte, mindenkinél közelebb állott hozzája. Tizenhét éves kora óta a legfurcsább szerelmek szántották át a szívét, de egyik sem fogta meg annyira, mint ez. Huszonhat esztendő volt, és azt hitte, hogy ez az igazi. Az ő párja, aki neki teremtdött, és akivel egyedül lehet boldog. Pedig erre a páros boldogságra aligha volt egyelőre kilátás. A leány azok közül való volt, akik egyszerre virulnak ki a szegénységből és a gyenge ruhadarabokból. Párizson kívül csak Pest tudja ezeket a leányokat teremteni. Tizennégy esztendő korukig csúfak, szeplősek, vérszegények, és sápadtan futkároznak a poros utcán, a szűk udvarok alján, a szomorú és megindító lakásokban. Aztán elkezdenek fejlődni. Nagy lábuk formát kap, gyönyörű bokájuk lakktopán után sír, és kigömbölyödik az arcuk is. Pedig még mindig lehetetlen kosztos élnék. Talán liptai túrót vacsorálnak, és kávét ebédelnek, de azért a fogaik ragyognak fehéren és éhesen a jó, a finom, a nagyúri kosztosra. És ezt a kosztot előbb-utóbb megkapja valamennyi. Az ára persze nem csekély a jó életnek. Különben az is attól függ, hogy ki hogyan mozog, és miképpen tartja magát. A nagy élet szegény sóvárgói nagyon különféleképpen boldogulnak, és akadnak köztük olyanok is, akik elhullanak és elkallódnak néhány jó ebéd és pezsgős vacsora után. Közülük csak azok maradhatnak felszínen, akik pályának tekintik a foglalkozásukat, vagy pályát igyekeznek választani. Ilyenek is vannak sokan, mert csodálatos talentumok rejtőzködnek az apró pesti lányok között. Tetszetek talán olvasni, hogy legelső párizsi kokottok, Európa-szerte híres nagy nők indultak a sivár pesti mellékutkákból az úgynevezett fényes pályájukra. És a ma ünnepezt színésznők, énekesnők egész áradata táncolt valaha füledt udvarok mélyén, mint szegény, elhagyott és vágyakozó gyermek. A levélíró hölgy is ezek közül való volt. Teljes nevén Spángli Katónak hívták, de már egy éve elhatározta, hogy szakít ezzel a csúfnévvel, és valami pompásat, hangzatosat vesz fel. Mert, hogy egészen őszinték legyünk, a leány énekelni tanult. Csodálatosképpen nem akart színésznő, csak éppen egyszerű színésznő lenni. És nem óhajtott operettprimadonnaként sem tündökölni.

Ennél sokkal magasabb céljai voltak. Tanult szorgalmasan, és félve, remegve gondolt arra, mikor először énekelhet ezer ember előtt valami csodálatosan nagy és kebledagasztó áriát.

A fiatalember ezzel szemben némi földbirtokkal és ösökkal rendelkezett. Elég tisztességes és az isten háta mögött elterülő földekkel meg komoly és hasznavehetetlen ösökkal, akiket azonban tisztelnie kellett gyermekkorában. Sőt, akik iránt az otthoniak még most is respektussal viseltettek. A közeli és távoli rokonok nagyon is szerették a rég elhunyt urak és buzogányos hősök büszkeségét, és aligha látták volna szívesen a hölgyet, akinek az édesapján túl egy öse sincsen, de jobb lenne, ha ez sem lenne, mert a cipészek sohasem voltak a Kender család kopár, nagy szobáiban szívesen látott örömszülők. A fiatalember tudta ezt, és ha eszébe jutott az otthona, néma gyűlölettel, tehetetlen dühvel gondolt a családjára. A legvidámabb percében is emésztette ez a keserűség. Ráragadt a ruhájára, mint a bogáncs, a szájában maradt, mint a lázbetegében a kinin bélháborgató íze.

A szeme előtt most is beborult a mennyezet világos festése. Egy percre a gond és kétség nehéz felhői ülték meg az agyát. Aztán, hogy menekülni próbáljon ezektől, lehunyta szemeit, és aludni próbált. Tíz perc múlva félálomból verte fel valaki:

- Ároktői és suhatagi Kender Pál nagyságos úrnak - olvasta egy vastag ember valami levél-féléről.

A fiatalember megriadt, mikor a nevét hallotta, és úgy felelt, ahogyan az iskolában megszokta valamikor:

- Jelen!

- Egy ajánlott levél - mondta a kék ruhás ember -, itt tessék aláírni a tintaplajbással.

A levél tulajdonosa ingerülten kérdezte:

- Mit akarnak már ezzel a sok írással?

De ezzel inkább csak a maga ijedségét igyekezett enyhíteni. Ez a levél hazulról érkezhett csupán. És amit neki otthonról írnak, az nem lehet túlságosan kedves. Felült az ágyában, a világosság felé tartotta a borítékot, és megismerte az édesanyja írását. Még egyszer visszadőlt a párnáira, de aztán erőt vett magán, felszakította a levelet, és olvasni kezdett. Az első soroknál aggodalmas várakozás ült az arcára, azután hirtelen ijedség futott végig rajta. Mikor pedig végzett az olvasással, letette a levelet a szekrényre, és kiugrott az ágyból. Megnézte az óráját, aztán egy kis gondolkodás után hirtelen és elszántan öltözködni kezdett.

A hatalmas kőépület felé tartott, ahol nyitott ablakok mögül megkezdett, meg-megszakított és újrakezdett melódiák szárnyaltak a tavaszi levegőben. Keservesen gondolt arra, hogy reggel még minden derűs, vidám volt, most pedig beborult felette az ég, és vihar tekint reája a nehéz gondfelhőkből. Idegesen sétálgatott fel és le a nagy kapu előtt, és hárompercenként megnézte az óráját. Fél egykor végre ajtócsapkodás zaját hallotta. Egypár perc múlva megjelent a lépcsőn egy fiatal leány alakja. Hegedűt cipelt fekete tokban, és ez a gyászos viaszosvászon takaró olyan komollyá tette, mint egy doktorkisasszonyt a pápaszem. Utána még egy csoport egészen kislány következett, aztán a zenede egyik tanára, és végül lassú léptekkel megindult a legfelső lépcsőfokon az aranyos és drága leány, akit ő várt.

Kényelmesen, lassan lépegetett, mert az üvegajtó mögül megpillantotta Kender Pált, és tudta, hogy a fiatalember gyönyörködik benne. Nem volt magas termetű, de nem is alacsony. Finom alakja kellemesen rajzolódott ki a szürke háttérben. Karcsú volt, és az ifjúság varázsa dalolt minden mozdulatából. Egészen egyszerű kalapot viselt, fekete hajfonatai balról kibomoltak alóla. Mosolygott, amint fölfogta a szoknyáját, és kitűntek vékony, nemes bokái. Az arca, igen az arca, furcsa és kiismerhetetlen volt. A szemei fogták meg legelőször azokat, akik vele találkoztak. Magasan ívelt és összenőtt szemöldökök alatt ragyogó és csodálatos tengerszemek, mély és sötét vizű tavacsákak voltak ezek. Legtöbbször simák és kissé könnyesek, mint az őzeké szokott lenni.

- Szelídek és aranyosak, felejthetetlenek - gondolta magában Kender Pál, és odalent csaknem könnyek tolultak a szemébe a hirtelen megindulástól.

- Hogy van velem megelégedve?

Sötétkék szoknya, világos blúz és könnyű, tavaszi kabátka volt rajta. Olyan egyszerű volt, hogy egyszerűbb már nem is lehetett. És mégis teljes és tökéletes volt ez a kosztüm. A fiatal-sága, a megejtő üdesége csak úgy harsogott a szerény keretből.

- Nagyon, nagyon szép - mondta Kender Pál a legtökéletesebb meggyőződés hangján -, nagyon kedves... olyan, amilyennek én szeretem látni.

A hangjában szeretet, hála és melegség zengett, mikor így dicsérte a drága és csodálatos leányt, akit szeretett volna a tenyerére venni, elvinni az irigy emberek elől. Elragadni és elrejteni, hogy arcának minden rejtett zugát, bájos-sága és fiatalsága kiaknázhatatlan bőségeit megismerje, felfedezze és folyton újakkal gyarapítsa. A vágyódás és a mélységekből buzgó, mindig virrasztó szerelme miatt elcsuklott utóbb a hangja. A lelke hajlott az érzékeny-ségekre, és sokszor megtörtént vele, hogy válságos, nehéz vagy gyönyörűséges percekben egy pillanatra könnyekbe fátyolozódott szeme. Ez a pillanat most ismét megkörnyékezte. Házak és zsenge levelekben kicsúcsosodott gallyak, szürke kőcso-cák és emberek összefutottak a szeme előtt, mint valamely rossz amatőr fotográfián. Egy másodpercig tartott az egész. A leány nem vett észre semmit, a könny nem ült ki indiszkréten kék szemei alá. De mégis, a hangjában volt valami, ami megfogta.

- Pali, kedves Palikám - fordult feléje Kató -, magának mégiscsak valami baja van. Pedig én kedves újságot akartam mondani. Két hét múlva vizsgaelőadás lesz, és én a *Lakmé*-ből fogok énekelni. Nézze, itt van már a kotta is...

A fiatalember összeszorította a fogait:

- Istenem - mondta magában -, ezt én már nem fogom hallani...

És nem tudott egy szót sem mondani, mert a hangja elcsuklott volna, és úgy érezte, hogy nyomban nekiborulhat a falnak, mint egy kisgyerek.

Katót nyugtalanította a hallgatás:

- Hát nem is örül? - kérdezte. - Pali, magának valami baja van, és letagadja előttem.

Kender Pál még jobban összeszorította a fogait:

- Ároktői és suhatagi Kender Pál - szólította meg önmagát -, szégyelld magadat. Mit szólna az édesanyád, ha így látna? Ő még az édesapád temetésén sem sírt a nyilvánosság előtt, és te képes volnál itt elérzékenykedni.

Még egy hirtelen férfiassági roham, azután már elszántan beszélt:

- Egy kis baj van...

- Mi az?

- Levelet kaptam hazulról.

- Na és?

- Na és haza kell mennem...

- És meddig maradsz odahaza?

- Azt nem tudom. Én mindenesetre megpróbálok visszajönni. De azt írja az anyám, hogy betegeskedik, hogy a Berci bácsi halála óta minden teher a nyakán van, hogy nem bírja már a gazdasági ügyeket intézni. Mindennap új dolog van adókkal, átírásokkal, engedélyekkel, közigazgatási isten tudja micsodákkal, amiket csak egy férfi intézhet el. Nevetni szeretnék, ha ezekre gondolok: mit értek én a telekkönyvhöz. Az anyáin valóságos tudós ezekben a dolgokban. És azt írja még, hogy összeütközése van a jegyzővel, a szolgabíróval, hogy nekem kell közbelépni, mert őt elnyomják, lekenyerezik. Hát én fogok talán otthon rendet csinálni, abban a porfészekben, ahol nyáron ujjnyi fehérség borul mindenre, még az emberek agyára is? Én legyek erélyes a porvárosban, ahol fuldoklik a tüdöm, mert nincs más, csak evés, ivás meg pletyka? És ha eső esik, akkor sár lesz a porból. Olyan mély és ragadós sár, hogy az ember elmerül benne, mint az ingoványban. Ide kell nekem menni. És muszáj, muszáj, mert már régen elvesztettem minden jogcímet arra, hogy itt éljek...

- És a tanulmányaid? - vágta közbe mentő ötletnek a leány.

- A tanulmányaim - intett szomorúan a kezével Kender Pál -, hiszen már négy esztendeje végeztem mindenféle egyetemi elfoglaltsággal. Doktor volnék, de ezt a címet nem használom, mert az a véleményem, hogy én vagyok a legutolsó jogász a föld kerekiségén. Másodszor nem lehet végigjárni az osztályokat az elemitől az egyetemig. Ha lehetne, megtenném ezt a bolondot, csak hogy itt maradhassak. De most menni kell, halaszthatatlanul jelentkezni kell, mert két éve nem voltam odahaza egy-egy napnál hosszabb időre. És még valami miatt: az anyám azt írja, hogy megöl ez a város, elernyeszti az erőimet, és én elzüllok itt. Pedig csak itt tudok élni. Itt vannak könyvek, színházak, itt szabad egy-egy szabad szót ejteni ebben a szegény országban, és itt élhet az ember úgy, hogy nem vesz tudomást a többi kilencszázezer társáról... Ezt akarom megmagyarázni neki, aztán majd csak visszakerülök.

A kétségbeesés és keserőségbe való fulladás sora most Katón volt. Az első mondatoknál sajgott a belseje, és a torka elszorult, mintha vaskesztyűvel szorongatták volna. De utóbb a fájdalmas hangon elzengett tiráda narkotizálta a kétségbeesést. Így szerette, így tudta imádni ezt a fiút, ha sápadt arcát a világosság felé emelte, és szavalt neki. Azt gondolta, hogy mártírok mind a ketten, akik most indulnak a kálvária felé. Már behódolt a fájdalmaknak és a

megmásíthatatlan sorsnak, de még nem tudta felfogni, hogy e nélkül a kedves, komoly, sovány fiatalember nélkül miképpen lehet majd botorkálni az utcán és hirtelen csókokat váltani a kapu enyhe félhomályában, a csendes utcák sarkán, ahol egy pillanatra nem látta őket senki, senki. Az első kérdés, amit megkockáztatott, az volt, hogy meddig, hány óráig és hány percig tart még a boldogságuk.

- Egy hétig, csaknem egy hétig - felelte Kender Pál -, ma kedd van, és én csak szombaton utazom.

- Hát akkor mindennap megvár itt, és minden délután eljön hozzánk, ugye?

Ezt kérdezte Spángli Kató jövőendő opera- és dalénekesnő, a terézvárosi cipész leánya, ároktői és suhatagi Kender Pál földbirtokostól. A szemei olyan meghatóan ragyogtak, bágyadtan és az első szerelem őszinteségében, hogy Kender Pál végzett jogász és Torontál megyei virilista (igaz, hogy jó hátul a névjegyzékben) szerette volna a nyílt utcán átkarolni, megölelni és soha többé el nem bocsátani, mintha az ároktői és suhatagi nemzetség mindig, már 1506-ban is csak szegény, udvari boltokban dolgozó suszterek leányait vezette volna az oltárhoz.

Nem kellett megígérnie, hogy igen, ott lesz, és várni fog napról napra, mert nagyon jól tudták mind a ketten, hogy ez már nem is lehet másképpen. Az első ilyen búcsúnapon nagyon furesán érezték magukat. A jövőről nem is mertek beszélgetni, hanem inkább a múltból, igen a három-éves múltjukról. Apró történeteket mondtak el egymásnak, olyanokat, amelyeket mind a ketten jól ismertek. De hiszen éppen ez volt a gyönyörűség.

- Emlékszel - kérdezte a leány, és tudta, hogy Pál is emlékszik -, mikor először rándultunk ki? Elszöktünk délután két órakor, és ki a Zugligetbe...

- Emlékszem, hogy a villamoson olyan közel ültünk egymáshoz, hogy mindenki megbotránkozott - felelte Pál, és boldogan nevetett.

- Igen, és kint a fűvön uzsonnáztunk. Emberek jöttek, és nevettek rajtunk. Aztán egy csapat fiú meglesett, mikor megöleltél.

- És te nem szégyellted magadat, hanem bosszúból megigazítottad a fordulónál, ahol senki sem láthatott, a harisnyakötődet...

- És te pedig szemtelen voltál, és megcsókoltad a térdemet.

Ezen mind a ketten nevettek. Megfogták egymás kezét, és aztán úgy néztek egymásra, mint a halálraítéltek, akikről holnapután eltűnik minden, ami drága ezen a komisz földön. Akik most siralomházban ülhetnek, és dúskálhatnak aranyos szókban és minden gyönyörűségben, még egy-két napig. És éppen ezért nem tudnak örülni az utolsó örömeknek, mint ahogyan a halálraítéltek is közönyösen szívja a sohasem ízlelt egyiptomi cigarettákat.

A második napon vigasztalannak tűnt fel a leány előtt a helyzet. Könnyezett, és megható emlékeket igyekezett felújítani.

- Egyszer el akartunk válni - mondta, és megrázkódott a válla -, mert valami miatt összeharagudtunk. Mind a ketten hibásak voltunk, de maga makacsabb volt. Levelet írtam, hogy elmegyek magához, és ha zárva lesz az ajtó, hát én betörök. Nem válaszolt, hát az utcán fogtam meg. De udvariasan lerázott. Akkor azután mégis elmentem, és maga otthon volt. A dívány szélén ült, és olvasott. Egy verset olvasott valami füzetből. Felnézett, köszönt. Én hideg akartam maradni: megálltam az ajtóban, és azt mondtam...

- Igen, azt mondta - vette át a szót Pál -, hogy kérem szépen, itt felejtettem a múltkor a fekete zsüponomat, azért jöttem.

- Ezt mondtam, és nagyon hideg akartam lenni. De éreztem, hogy az, amit mondtam, olyan furesa és szinte humoros, hogy csak nevetni vagy sírni lehet rajta. És maga mégis komolyan vette. Bepakolta a zsüpont, átkötötte, és ideadta nekem. De én már akkor nem tudtam megállni egyedül, és meg kellett ölelni magát.

Kender Pál folytatta:

- És sírni kellett nagyon, ugye, olyan nagyon, hogy vörös lett a szeme, és az én plasztromon egészen elázott.

Megcsókolták egymást, és egy kicsit megvigasztalódva váltak el. De éjszaka arra gondolt a leány, hogy itt fog állni nemsokára egyedül. Senkije sem lesz, és ha nem jön vissza ez a szőke fiatalember, legelső és drága szerelme, akkor meg kell örülni, könnyekbe kell fulladni. Mert arról tudni sem akart, azt lehetetlennek tartotta, hogy valaha később, talán nem is olyan

sokára más következik a sorban. Ez volt az első - zokogta a párnájába -, ezt meg kell tartani, vagy jobb lesz meghalni.

Kender Pál pedig újból számadást csinált közel tízéves szerelmi múltja emlékei között, és ismét csak arra az eredményre jutott, hogy itt nincs gondolkoznivaló: végre megtalálta az igazit, a gyémántot, amelyre csak egyszer lehet egy életben akadni. Ezt a gyémántot, a ragyogó és színes gyémántot magához kell kapcsolni, akár a pusztát két kezével is, és soha el nem bocsátani, mert különben örök életében csak vágyni fog a fénye után.

Így gondolkoztak csütörtökön éjszaka, mikor utcák és városrészek feküdtek közöttük, és mind a ketten egymás arcát idézték maguk elé. Így gondolkoztak, és mind a ketten a párnájukat ölelték magukhoz, olyan odaadással, hogy végre elaludtak. És másnap nem igyekeztek megölelni egymást elválaszthatatlanul. Mert ilyenek a szerelmesek. Mikor minden menthető volna, még a boldogságuk is, akkor el tudnak válni, és a búcsúzás hazug romantikájában gyönyörködni.

Pénteken már csak nézni tudták egymást végtelen fájdalmasan, és ilyen primitív párbeszédet folytattak közöttük:

- Szeretsz?

- Nagyon.

- Írsz?

- Mindig... mindenről.

- Visszajössz?

- Vissza!

- Nem felejtesz el?

- Soha.

Nem is vették észre, hogy a legrégebbi recept szerint búcsúzkodnak, pedig máskor mindig kerülték a sablonokat, és eredetiek akartak lenni. Szombaton délelőtt címetek cseréltek.

- Ha sürgős mondanivalója van - vigasztalta Kender doktor úr a leányt -, felhívhat a kaszinóban. Délután háromtól négyig ott vagyok. Csak kérje a hármas számot.

Este azután elutazott Kender Pál. Eleresztette az egyetlen gyémántot, és mikor betemetkezett a vasúti kocsipárnásszékebe, úgy érezte magát, mint egy novellahős. És nem is tudta, hogy milyen igaza van.

A Nemzeti Hotel sivár, sárga falai acetilénlámpák fényében fürödtek. Néhány fiatal fa ritkás lombjait áttetszővé tették a vakítóan égő lángok. Az első emeleti ablakok véges-végig ki-világítva ragyogtak, a törpe házak tetői felett fénysugarakat bocsátottak a csendes, kisvárosi éjszakába. A nagyteremben éppen az első négyest rendezték:

- Sön de dám - rikoltotta egy frakkos ember, az aranyifjúság legállhatatosabb és örökifjú tagja, aki hervadhatatlan érdemeket szerzett a négyesrendezés körül.

A táncolók csatárláncai megindultak, összecsaptak, tarkán kavargtak. A lábak csoszantak, ruhák súrlódtak, legyezők csattantak, és a hosszú sorokon véges-végig mindenki beszélt, kacagott. A zivajgó tömeg fölött finom porfelleg szálldogált, és a pillangó alakú szabad lángok lihegve küszködtek a párás, parfüm- és ételszaggal telített levegővel.

- Mariska nagysád, az istenért - zengett a négyesrendező hangja -, tönkreteszi a figuráimat...

A szemben állók összevették, és egy erős legény, egy pompás fekete fiatalember hangosan is megjegyezte:

- Ez a Gérocz úr úgy dirigál, mint egy született táncmester!

A közelben álldogáló fiatalemberek, szegény és lenge adóhivatalnokok, fináncok és gyengébb legények kötelességüknek tartották, hogy nevéssenek a megjegyzésen. A Bakos Pista viccein különben illő dolog is volt nevetni, mert aki kételkedett a jóízű voltában, az egyszerűen kötekedőként tűnt fel a városban. Ez az úr ugyanis félig-meddig paraszt volt, de mert az ő földjeit tartották a legzsírosabbaknak a határban, úrnak tisztelte mindenki. Volt háza bent a főutcán, és a földjei közepén a hembárok és cselédházak között egy istállóra emlékeztető, nehézkes kastélya. Maga vezette a gazdaságot, és a szakértők szerint elég jól gazdálkodott. A lányos mamák ezért azután a legjobb szívvvel invitálták magukhoz bőséges uzsonnákra.

A mellékteremben fehér asztalok mellett üldögéltek az öregebb urak, és kártyáztak vagy iddógáltak. A szála utca felőli oldalán, az ablakok között hosszú lócákon a mamák foglaltak helyet. Szigorúan és feszesen ültek, mereven követve leányaik minden mozdulatát. A kövér Porubszkyné, a postamester felesége emiatt igen nagy zavarban volt állandóan, mert négy leányát és két rokon gyermeket kellett figyelnie az illem és jó modor nevében. Egy megvakult ótúrkór aranyrámája alatt szikár és tiszteletre méltó asszony hegyeskedett. Lesimított ősz haja ragyogott a rendezettségétől és tisztaságtól. Fekete selyemruhája szigorú és puritán vonalakban takarta egykor pompás, nyúlánk alakját. Egyetlen dísz, egy fehér bross volt a nyakán, egy régimódi csont dombormű, amely egy görög asszonyt ábrázolt. Szürke szemeit nyíltan és büszkén hordozta a tömeg fölött, és keskeny, összeszorított ajkai tiszteletet parancsoltak. Egy elkövéredett hölgy tartott feléje, aki egy másik erős derekú asszonyt vezetett karonfogva:

- Megengeded, édes Lotti, hogy bemutassam Korponánét, a kaproncai jegyzőnét.

- Örvendek - válaszolta szertartásosan a szikár asszony, aztán büszkén tagolva, az idegen hölgy arcába mondta a nevét. - Özveggy Kender Kelemenné!

Jobbról és balról melléje telepedtek az asszonyok. A kaproncai jegyző felesége kezdte a társalgást hízelgési alapon:

- Igazán, hogy az ember itt lakik egy arasznyira, és nem ismeri a legjobb családokat... Az intelligens osztálynak jobban össze kéne tartani, egypár jobb mulatságot lehetne rendezni, aztán teniszt vagy valami ilyesfélét.

Kender Kelemenné, mit sem engedve a szigorából, kivételesen közlékenynek bizonyult:

- Hát kérem, illetve, talán én vagyok az öregebb, hogy is hívnak, kedvesem?

- Irma - rebegte boldogan Korponáné.

- Hát kérlek, Irmám, tulajdonképpen igazad van. De itt minden van, csak az összetartás hiányzik. A teniszt már három éve sürgetik, de a főbíró nem engedi a főtéren, mert akkor neki nagy utat kell tenni, hogy lássa a játzókat. Hanem a kertjét ajánlotta fel, de ott megfullad az ember a portól, olyan nagy a kopárság. Különben engem igazán nem izgat az egész dolog.

A közvetítő kövér hölgy, bizonyos Barta Bertalanné, élénken vágott közbe:

- Már hogyne érdekelne, akinek ilyen nagy fia van, az már nem lehet közönyös a társadalmi kérdések irányában... Hiszen meglett ember, maholnap harmincesztendő.

Kender Kelemenné a leghűvösebb tónusban és mégis panaszkodva folytatta:

- Akinek ilyen meglett emberfia van, az csak a maga bajaival törődik. Egy ilyen embernyi ember még több gondot okoz, mint akármelyik nyugós gyerek. Ma délben érkezett meg éppen. No, mondom neki, éppen jókor jöttél, mert este piknik van. Erre azt mondja, hogy jobb szeretne otthon maradni. Kérdezem, hogy fáradt vagy talán; nem, azt mondja, csak tudni sem akarok már az ilyen gyerekembereknek való cécoról. Alighogy megcsókoltam, megölelgettem kétesztendei távollét után, már bosszúságom volt vele. Ezzel az egyetlen fiammal, akit mindig óvtam, ápoltam. Kértem aztán tőle, hogy talán otthagytad a szíved felét. Erre nem felelt, de én tréfára fogtam a dolgot, és mondom neki: fiam, bele ne kozmásodj valami bugris családba, mert én nem leszek akárkinek a napa. Ezen nevettünk, aztán rászánta magát, hogy mégiscsak eljön.

Korponáné élénken érdeklődött:

- Én még nem is ismerem, kivel táncol?

- Nem táncol, kedvesem - mondta Bartáné -, ott áll a kályha mellett, az a szép, szőke fiú.

Mind a hárman mustrálgatták a fiatalembert, aki elkeseredve, sápadtan állt, és dobolt a hátrahúzott kezeivel a hideg cserépkályhán.

- Ha így elnézem most - merengett Bartáné -, olyan, mint a boldogult apja. Szegény Kelemen, ha láthatná...

A szegény Kelemen özvegye is részt kért a véleménynyilvánításokból:

- Az a baj, hogy annyira hasonlítanak egymáshoz. Gyenge volt szegény férjem, és ez az egyetlen fiam reája ütött. Gyerekkorában is egyre betegeskedett, csak mostanában tért egy kicsit magához. Jó órában legyen mondván, már három éve nincs semmi baja. De az apja vére egészen. A cselédeknek nem tud parancsolni, a szolgát úgy szólítja, akárcsak a szegény apja, hogy kérem szépen... Bár inkább a mi familiánk szokásait tanulta volna meg. Nálunk minden gyerek arra született, hogy parancsoljon. Hozzászokhattak, a vérük sem volt rossz, a nagyanyám született báróleány volt.

Ez a téma nagyon közel állott a szívéhez. Kifejtette a hallgatóságának teljes tájékozottsággal, hogy Pali akkor lehet kamarás, amikor akar, mert ősök tekintetében a lehető legjobban állanak. Amíg ez a magyarázat tartott, már éppen tizedszer mustrálták végig a fiatalembert, aki azzal mulatott, hogy egyik lábáról a másikra álldogált. Egyébként semmire sem gondolt, csak állt, és bámulta a nagy kavargást, és zsibbadtan tűrte, hogy a pikulás a legmerészebb cifrázatokkal adja tudtára, hogy ő is egyéniség a zeneművészet terén.

- Sasszé klasszé - rikoltotta mellette Gérőcz úr, a francia nyelv tökéletes félreértésével.

Ez a kis hamis fonetika felriasztotta Kender Pált is.

- Istenem - sóhajtott fel -, hová kerültem? Hol és hogyan élnek ezek az emberek? Tudnak-e mindazokról az örömökről, amelyeket ő megismert, mikor felülemelkedett az egészen közönséges embereken? Tudnak-e a keserűségekről és olthatatlan fájdalmakról, amelyeket átél minden emelkedettebb ember, éppen azért, mert gondolkodik, és sablonos megállapításokon nyugvó és vigaszpontokon messze túllát a megfeythetetlen és vigasztalan dolgokig? Tudnak-e úgy szeretni: mint ő, akit mérföldeken, erdőkön, mezőkön, kanyargó folyókon át is összeköt egy fájdalmas és szorongató érzés egy nővel, akinek barackgyümölcshez hasonlatos az arca.

Két perc múlva megszégyenülten konstátálta, hogy elkeseredetten töpreng, és emellett a legégszínkékebb ábrándok kergetőznek az agyában. Reátekintett az édesanyjára, és észrevette, hogy őt mustrálgatják a háromtagú társaságban.

- Van is mit nézni rajtam - mondta magában, és a torkát szorongatta a keserűség -, itt áll a falusi Hamlet életnagyságban.

Félig mosolyogva, félig bosszúsan botorkált be a másik szobába. Hosszú, fehér abroszos asztal mellé ült le, és spriccert rendelt vörös borból. Egy kövér és mosolygós öregúr szer-tartásos mozdulatokkal, méltóságosan és mégis alázatosan hozta az italt magas pohárban. Kender Pál észre sem vette a hajlongásait, mert éppen azon gondolkozott, hogy ebben a társaságban az emberek kilencven százaléka kövér és széles arcú, ötven százaléka pedig szinte undorítóan egészséges.

Az öregúr még mindig ott állt előtte, és az arcát már öt perc óta ugyanaz a bájos mosoly ragyogta be.

- A Kender nagyságos úrnak már nem tetszik engem ismerni? Az öreg Mikárszkyt, a Nemzeti bérlőjét. Az édesapját, a Kelemen urat is ismertem. Isten nyugosztalja, igazi gavallér volt. Egyszer jókedve támadt, itt kalabriászoztak a földszinten, a filagóriában. Mondom, könyörgöm, hogy jókedve támadt, hát elküldött a cigányokért. Azok éppen aludtak, de ész nélkül szaladtak ide, mikor megtudták, hogy a Kelemen úr akar velük mulatni. Hát szóval eljöttek, és húzták reggelig. Huszonhét üveg pezsgőt itatott meg velük boldogult édesatyja, ő maga pedig egy liter gyorokival szórakozott. A végén a cigányok berúgtak, igaz, hogy már reggel kilenc óra volt. Akkor ő szépen felkelt, és elment színjőzanon haza. Azóta se fogyott annyi pezsgő az én üzletemben...

Kender Pál tudomásul vette a történetet, mosolygott is hozzá:

- Igazán nagyon kedves, igazán örülök...

- Hát bizony kérem - folytatta Mikárszky úr -, múlnak az évek, megöregszünk. És mégis minden évben van valami változás. Három éve parkettet rakattam a nagyterembe, tavalyelőtt bevezették az acetilént, az idén meg új kapu, új szivattyús kút...

Már nagyon unalmassá kezdett válni a dolog, mikor az öreget elhívták, mert odalent összeverekedtek a kocsisok.

A fanyar ital előtt üldögélő fiatalember átnézett a többi asztalok felett a szoba túlsó falára, ahol megindítóan kozmás olajnyomatok függöttek egymás mellett. Középen egy hazafias kép, a haldokló Petőfi, amint a szíve vérebe mártott ujjával ezt írja kalligrafikus betűkkel: Hazám! Jobbról és balról *A vadász halála* és *A vándor búcsúja* című igen elterjedt vásznak. Elkese-redve bámulta ezeket az elvetemedett alkotásokat, mikor a másik asztalnál valami érdekesebb dolgokról kezdtek beszélgetni:

- Hát kérem - mondta a jegyző, és a kártyát keverte ideges gyorsasággal -, én azt nem tudom felfogni, hogy mi mindenben tudnak gyönyörködni a pestiek. A kongresszuson fönt jártam, hát aztán benéztem egy képtárlatra, mert az asszony fest, tetszenek tudni, selyemre, meg az égetést is megtanulta már. Hát szóval bemegyek, hogy valami kedves dologról is tudjak neki referálni...

- Ne csak leányokról meg az orfeumról, ugye? - vágta közbe egy gazdász formájú úr nevetve.

- Hát bemegyek, egykoronás jegy volt - folytatta, a közbeszólásról tudomást sem véve, a jegyző -, de majd megvesztem a röhögéstől.

Leosztotta a lapokat, és a kártyáit figyelve, folytatta:

- Csupa pucérság, csupa disznóság. Istentelen hölgyek, akiknek olyan a lábuk, kezük, mint a fonatos kalács, aztán ez még hagyján, de a hasuk kék, a mellük bimbója meg zöld...

- Ugyan ne mondja már - kacagott a gazdász -, ilyet csak maga tud kitalálni.

- Biz ez így van, magam se hittem volna, hogy ilyen örültségeket is kiakasztanak, de megtapogattam, hogy az ilyen hitetlen Tamások ne szólhassanak le... Volt ottan aztán egy kék ökör, mellette meg egy kövér hölgy játszott labdákkal. Na, mondom, ezt megveszem viccből. És tudják, hogy mit kértek érte?

- Na mit? - érdeklődött a gazdász.

- Hát most essen hasra: kétezer koronát.

- Tyűh, az Isten akárhová tegye a fajtájukat, hiszen azért a pénzért egy igaökröt veszek - rikoltott a gazdász, és olyan méltatlankodó arcot vágott, mintha a becsületében gázoltak volna.

A jegyző fontoskodva fejezte be az előadását:

- Na, és ezek a képek tetszenek, tisztelt ispán uram. A zsidók meg is veszik valamennyit. Mert most ezek a szecessziósok a divatosak.

- Pardon, nem szecessziósok - szólt át idegesen és bosszúsan Kender Pál -, a szecesszió egészen más irány. Ezek, akikről a jegyző úr beszélt, párizsi szalonok és az expresszionisták hívei...

A kártyázók letették a lapjaikat: meglepetten és sértődve tekintettek át. A gazdász felugrott, és összeütötte a bokáit:

- Nevem Zudar - mondta -, azt hiszem, hogy eddig nem volt szerencsém...

A jegyző féloldalt pislogott át:

- Nekem is nagyon régen volt szerencsém, nem is tudom, kit tisztelhetek... De a képeket a múlt hónapban láttam, és ki volt írva, hogy szecesszionisták...

A fiatalember nagyon sajnálta, hogy beleelegyedett a beszélgetésbe. Mégis, most már nem lehetett meghátrálni. Bemutatkozott, bár jól tudta, hogy a gazdász kivételével mindenki ismeri.

- Bocsánat - folytatta aztán -, de tévedni méltóztatik. Barátaim vannak a kiállítók között, hát illetékes vagyok némileg. Nem szecesszionisták, hanem Kilencek. Ez a társaság neve, mert kilencen vannak ezek a festők.

A jegyző fenntartotta az állítását, új érveket csoportosított, és a nagyobb nyomaték kedvéért az asztalt ütötte az ökleivel.

- Én is azt hiszem, hogy tévedés a fiatalúr részéről - jegyezte meg a szeplős plébános, aki sváb származású volt, és németesen beszélt -, tévedés lesz benne, mert a jegyző úrnak jó emlékező-képessége van. A múlt évben senki se tudta itt megmondani, hogy mikor volt a mohácsi vész, és ő csak úgy kívágta: aranybulla 1222, mohácsi vész 1526, augusztus huszonhat, délután négy órakor.

- De minek vitatkozzunk - kiáltotta Zudar ispán úr -, majd dönt a főbíró úr.

- Az igaz - helyeselték jobbról-balról -, neki járnak külföldi lapok is, olvas külföldi újságot is, majd ő megmondja...

Egy vékony úriember lépett be a szomszéd teremből. Úgyszólván kifogástalan volt az öltö-zete, eltekintve a nyakkendőjétől, amelyet készen, megkötve vásárolhatott. Egészen véve kellemesnek lehetett mondani a megjelenését, csak amikor megszólalt, akkor volt felfedezhető valami durvaság az arcán:

- Kérrem - fordult a társaság felé egy kicsit rekedtesen és az arisztokratikus raccsolást mímelve -, velem parancsolnak?

A jegyző előadta az esetet, és közben reámutatott Kender Pálra. A fiatalember, hogy az újabb kellemetlenségeket megelőzze, udvariasan felugrott, és bemutatkozott.

- Rétság - viszonzta ridegen a főbíró a bemutatkozást. Aztán végighallgatta a vitás ügyet, feltette a monokliját, és kimondta a legfelső döntést egyetlenegy szóban:

- Szecesszionisták!

- De bocsánat - szólt izgatottan Kender Pál -, meg tetszik engedni, hogy ennek dacára is fenntartsam a véleményemet.

- De bocsánat - mondta kellemetlen hangon, távozó-félben a főbíró -, a korkülönbség miatt sem respektálhatom a véleményét...

Kender Pál szerette volna pofon vágni magát, amiért vitába ereszkedett. A szomszéd asztal-társaság diadalmasan és jókedvűen folytatta az alsóst, ő pedig forrongó epével üldögélt egy helyben:

- Már kezdődik - mondta magában -, az első este megkezdődik a kicsinyes komiszkodás. Az emberszólás, a letromfolás. Na, ugyan ide érdemes volt eljönni.

A csendes pesti szobájára gondolt, és maga előtt látott egy nyitott könyvet, amelyből együtt olvasták Spángli Katóval a *Goriot apó* felejthetetlen fejezeteit, mikor két cérnakesztyűs kéz befogta a szemeit.

- Na, találja ki, pesti úrfi, hogy ki vagyok! - hallott egy egészséges és erős női hangot a háta mögött.

Kender Pál előbb összerezzent, mert azt hitte, hogy bevezetés nélkül óhajtja valaki inzultálni. Azután kínosan feszengett a helyén:

- Nem tudom, komolyan nem tudom.

- Nahát, ez mégis komizság - nevetett elébe kerülve egy pompás darab fiatal leány -, persze maguk nem törődnek a szegény emberekkel. Magáról különben is szépeket hallottam: elcsavarta az összes pesti asszonyok fejét.

Most már megismerte a leányt. Emlékezett rá, hogy Barta Bertának hívják, és az édesanyja egyik barátnéjának a leánya. Egy kicsit megdöbrent, mikor eszébe jutott, hogy ezt a leányt valaha nagyon szerette. Az érettségi előtt is hazaszökött érte, hogy csak egy félórára láthassa. Akkor a leány még rózsaszínű volt és aranyos, buta baba. Mikor egyszer fel és alá járkált az ablaka előtt, lebontotta a haját, és úgy tett, mintha nem tudná, hogy ő is jelen van. Levetette a blúzát is, megfésülködött a szeme láttára, meztelen karokkal. És a végén, kidobott neki valami virágfélét, hogy rózsza volt vagy gyöngyvirág, arra már nem emlékszik.

De azóta, istenem, mennyi idő múlt el. A rózsaszínű baba hatalmas hölgy lett, és a növendék fiú szerelmére csak mosolyogva lehet visszagondolni. Átvillant az agyán, hogy *Goriot apó*-ban szerepel egy úr, akiről azt írja Balzac, hogy olyan, mint egy rozsdás, hosszú szeg. Nos, hát ez a leány pedig olyan - csaknem elnevette magát az ötletre -, olyan, mint egy vastag és meg-

duzzadt dugó. Nem tudott ettől a gondolattól szabadulni, és hogy a lelkiismeretét megnyugtassa, udvariasságokat akart mondani:

- Hogy megnőtt, milyen nagy leány lett. Persze ma sokat táncol?

- Sokat, de még többet is fogok, kivilágos-virradatig. Tudja, kivel táncolom a második négyest?

- Kivel? - kérdezte gépiesen Kender Pál, aki már elfelejtette, hogy ennek itt mély jelentősége van.

- A Bakos Pistával.

Itt megrekedt a társalgás. Kender egyáltalában nem lepődött meg azon, hogy valaki Bakos Pistával táncolja a második négyest. Ez a név különben sem volt előtte kellemes hangzású. Emlékezett egy rettentő pufók, apró vasgyúróra, aki az iskolában veszedelmes hírre tett szert. Ez a Bakos Pista halomra gyomrozta az apró fiúcskákat, aztán ha már nem volt kivel verekednie az osztályban, kiállott a kőművesinasokkal. A latinban ellenben sokkal gyengébb volt, mint a társai a verekedésben, és a hatodik osztályban csak azért engedték át, mert a tornaversenyen megnyerte a másik intézet elől az összes első díjakat.

A leány leült melléje, és szemrehányóan mondta:

- És magát ez nyugodtan hagyja?

- Hát mit csináljak, ha maga vele akar táncolni?

Berta lenézett a földre, és elérzékenyült egy kicsit:

- Lássá, maguk fiatal emberek, olyan blazírtak. Hát nem emlékszik a virágaimra?

A blazírt szó úgy érintette a fiatal embert, mint valami kellemetlen emlék. Ez a szólásmód hölgyek és férfiak között a nyolcvanas években foroghatott divatban, és ez a leány még mindig használja, mint anyjáról reámaradt krinolint. De mint az előbb, most is udvarias akart lenni:

- A szegfűkre? - kérdezte. - Emlékszem.

- A rózsákra - förmedt rá a leány -, a tearózsákra, nem a szegfűkre. Hiszen nekünk sohasem voltak szegfűink.

De úgy látszik, hogy a porváros hölgye nem haragudott meg. Sőt éppen az úgynevezett blazírt-ság érdekelte, mert nem volt hajlandó első udvarlóját otthagyni. Közelebb húzódott hozzája, és megkérdezte:

- Tudja maga, hogy mit jelent a tearózsa?

- Fogalmam sincs róla!

- Hát nem ismeri a virágnyelvet?

- Egyáltalán nem.

- Azt jelenti, hogy szomorú szerelem.

Kender Pál eddig azt hitte, hogy a virágnyelvet a szobaleányokon és a mázolósegédeken kívül senki sem használja már; nagyon szégyellte magát. A leány is megérezte, hogy ez az ember egészen más kiadású, mint a kisváros többi gavallérai. Ez a furcsa, szőke fiú mindig izgatta és érdekelte gyerekkorában is, mert sohasem tudta megérteni, és szeretne volna a vézna csontjait

nagyon megropogtatni, magához ölelni, mint ahogyan az egészséges anyák szokták a leggyengébb gyermeküket.

Nem tágitott mellőle, bár utóbb Kender Pál szinte udvariatlanul szótalán volt. Mikor pedig megjelent Bakos Pista, és a karját nyújtotta feléje, belerejtette az arcát a zsebkendőjébe.

- Bocsásson meg, de igazán olyan rosszul érzem magam, úgy szédülök... - ezeket susogta, bár az arca majd kicsattant az egészségtől. Kender Pál pedig azt gondolta, hogy az erős és mégis formás bokákon, a nagyszerű combokon még sohasem állhatott erősebben hölgy, mint éppen ez a Barta Berta nevű.

Bakos Pista elrobogott, mint egy dühös tulok, és nyomban leült inni:

- Nyápic kölyök - mondta a vendégeinek, a gazdásznak és egy adóhivatalnoknak -, ide dugja az orrát Pestről, és azt hiszi, hogy ő csinálja a csokoládét...

Kender Pál észre sem vette az egész jelenetet, mégis kellemetlenül ült a szép, erős leány mellett. Valósággal megörült, mikor a főbíró kérette egy szóra:

- Kérlek, Pali - mondta neki atyai hangon -, csak azt akarom izé, tudtadra adni, hogy nem szeretném, ha félreértenél. Boldogult öregednek voltam szerencsés jó barátja lenni. Nagyon finom úr volt, csak persze a pénzzel ő sem dobálózhatott... De ez most nem tartozik ide, azt akarom csak mondani, hogy kérlek, neked volt igazad az imént. Izé, hát persze hogy neked, de én már a nyilvánosság előtt mégsem bánthatom a híveimet. Tudod, tűzbe mennének értem. És két év múlva, azt akarják mindenáron, hogy, izé, én lépjek fel a kerületben.

Egy árva és fonnyadó tearózsa könnyed és finom illata betöltötte az egész szobát. Az éjjeli-szekrényen búsult a virág a gyufatartóba szorítva. A sápadt és szomorú rózsákat mindig szeretete Kender Pál, mert ezek a virágok hervadó és mégis csodálatos asszonyokra emlékeztették. Karcsú és fájdalmas nőkre, akiknek még gyönyörű az alakja, finom a bőre, de már apró ráncok pókhálói fonják át az arcukat, a nyakukat, és a keblük, a két drága halom, olyan már, mint a túlrejt nemes gyümölcs. Illatuk van ezeknek a nőknek, alig érezhető, végtelen finom illat, olyan, mint a tearózsáé.

Felhúzott térdekkel, összegubbaszkodva feküdt az ágyában Kender Pál, és nem tudott egy pillanatig sem megszabadulni a gondolattól, hogy durva gyufaszálak közé szorítva, lekonyítva fejét, hervad mellette egy nemes és rafinált kertkultúra virága. Fájt neki az intenzív és mégis alig-alig szűrődő illat. Emlékek támadtak a lelkében, egy rég elfelejtett és elhagyott asszony emlékei. És mégsem tudott állandóan visszagondolni, mert folyton eszébe járt a két banális, buta szó, amelyet tegnap este hallott:

- Bánatos szerelem... bánatos szerelem...

Aki ezeket a szókat mondta előtte, és megrettentette a korlátoltságával, ugyanaz a nő adta neki ezt a szegény, halálra ítélt virágot is.

- Pali - mondta bizalmasan és odaadással -, ezt a rózsát magának szántam. Na, fogja meg már, és ha azt akarja, hogy még holnapután is ilyen friss legyen, vágjon le egy csipetnyit a szárából, és tegye sós vízbe...

Azért se tette. És nem fogja túrni, hogy ez a kemény mellű liba továbbra is elhessegesse az ő gyönyörű emlékeit, profanizálja a magának font finom álmait, mert egyszer, gyerekfővel hajlandó volt meglesni, hogy milyenek a meztelen karjai és vállai.

Az ajtó hirtelen kitárult, teljes világosság csapott be rajta, és a sugárkévében ott állott az édesanyja alakja:

- Jó reggelt, fiatalúr! Talán felkelnénk?

Pál nem tudta magát tájékozni az időről, hát hamarosan felöltözködött. Mikor kilépett, megrökönyödve konstataálta, hogy még csak negyed nyolc. Ilyen korán is régen kelt fel. Összeszámolta, hogy egészben véve négy órát alhatott, és azt gondolta, hogy ezek után egész délelőtt nem tehet jobbat, mint ha olvas. De az édesanyja porköpenyegben állított be:

- Kedves fiam - mondta nagyon komolyan -, ma ne olvass. Ki kell mennünk legalább egy órára a gazdaságba. Egy hét óta nem jártam odakint; különben is ezt a munkát neked kell ezentúl végezni.

- Ezentúl - ismételte magában a fiú, és ez a szó a szívébe nyilallott. Hát ezentúl itt számítani akarnak rája?

Felültek némán a magas kocsira, és amíg a földön ülő házak között haladtak, nem is beszéltek egy szót sem. Az egyik külső utca szélén állott az új főbírói hivatal kopár kertje, az úgynevezett Erzsébet-park csenevész fái között. A főbíró a tornácon szivarozott, és üdvözölte őket.

- Láttam, hogy beszéltél vele - elevenült meg a sovány asszony -, a váltókról mondott valamit?

- Miféle váltókról? - kérdezte Pál.

- Hát még ezt sem tudod? A váltókról, amiken az apád szerepel meg én. Akkor vette fel a pénzt, mikor először akart képviselő lenni. De a vármegyénél nem nyugdíjazták, mert függetlenségi programmal lépett volna fel. Így aztán maradt minden a régiben, csak a pénzt verte el bújában... Még ma is nyögöm. Ötven pengő az is minden negyedben.

Kender Pál egy hirtelen gondolatvillanással megértette a tegnapi kedvesség eredetét.

- Nem - mondta azután -, nekem egy szót se szólt váltókról; képekről beszélünk.

- Hát majd ezt a dolgot te fogod elintézni vele. Azt csak beláthatod, hogy én nem kérhetem tőle a pénzt...

Újabb kellemetlenség, gondolta magában a fiatalember, de a nyomasztó érzése hamarosan eloszlott mert már szabadabb részeken jártak, és a kemencék nyomott füstszaga, a disznóólak penetráns illata, amely specialitása volt a kis elterpelt falunak, nem kísérte többé a kocsit.

Virágoktól fehér fák szegélyezték az utat, és a vetések, földcsíkok, szántások úgy takarták a laposra feszült föld hátát, mint a keleti szőnyegek. Jobbról már arasznyi magas vetések zöldelltek, és hullámozottak a könnyű szélben.

- Na, meg tudnád-e mondani, hogy miféle vetés ez itt?

- Zab! - mondta találomra Kender Pál.

Az anyja hangosan nevetett, és a kocsishoz fordult:

- Hallod-e, Ferenc, azt mondja a tekintetes úr, hogy e' zab!

A kocsis mereven ült, és bölintott a fejével, hogy érti. Aztán mégis hátrafordult, és magyarázgatni kezdett:

- Úgy el tetszett felejteni mindent abban a köszodomába? Őszi búza ez, azért mer ősszel vetették, oszt kitelelt a hó alatt.

Az egyik ló megbotlott ezenközben, és csaknem az orrára bukott, özvegy Kender Kelemenné módfelelt felmérgekedett:

- Tökfilkó - kiáltotta -, akkor beszélj, ha kérdezlek. Ha meg olyan ügyetlen vagy, hogy elejted a lovat sima úton, akkor eredj béresnek, ökröt csálézni.

Félig gyepes dűlőúton lekanyarodtak. Most már a maguk földjén haladtak. Nem volt túlságosan nagy tag ez a birtok, de mert minden tapodtnyi helyét kihasználták, jól jövedelmezett. Búzatáblák és szántások közt hosszú lapos húzódott meg, amerre futott velük a kocsi. Jobb oldalról bíbicek sírását hozta a friss pusztai szél feléjük.

- Látod ezt a komisz vadvizet - mutatott jobb kéz felé Kenderné -, tíz esztendőn keresztül mindig pocskká tette a búzát, kukoricát, még a mag is odaveszett minden évben. Hát én egyszer gondoltam valamit. Hozattam három bolgárkertészt, és kiadtam két esztendőre bérbe az egész darabot itt bal kéz felől. Az én bolgárain ástak három kutat, fúrtak, túrtak a földemen, locsoltak, addig, amíg csak a legjobb káposzta nem termett meg ezen a hitvány részen. Két év után kitettem a szűrüket, és most hozzáfogok a másik részhez, ott már én magam teremtek igazi, jó zöldségkertet.

A fiatalember elismerőleg bólogatott, csodálkozva nézte az anyját, de alapjában véve semmi lelkesítőt sem talált abban, hogy valaki tocsogós területből paszternákot termő földet varázsol szegény bolgárok izzadságával.

Amint továbbhaladtak, mindinkább meggyőződött, hogy ő ezekből a dolgokból sohasem fog megtanulni semmit sem. Azt még csak értette, hogy miért kell egyik évben kukoricát termelni azon a helyen, ahol az előző esztendőben zabot arattak, de hogy a szántóföldekkel való sakkozás eme lóugrásaiban mi lehet a gyönyör, azt ismét nem tudta felfogni. Közben elérték a majort is. Előzőleg már ismertetést tartott az édesanyja az ispánjukról:

- Csak olyan botospánféle és zsidó. Róthnak hívják, még a haja is vörös. Én már a régi recept híve vagyok. Boldogult nagyapám, tudod, hogy báró volt, azt mondta: nincs jobb a házi zsidónál. Az ilyen ember lop, de nem enged mást az ember holmijához.

Néhány szomorú cselédház, egy pár istálló, szín és néhány ól, ez volt a major. Róth a kukoricagőré végében várta őket levett kalappal.

- Az ifjú nagyságos úrnak haza tetszett jönni?

- Csak tekintetes - mondta szigorúan Kenderné.

- Hát tekintetes - hajladozott Róth -, de ami azt illeti, egy ilyen meglett doktor urat megillet a nagyságos cím is.

- Honnan tudja, hogy doktor vagyok? - kérdezte meglepetten Pál.

- Hát kérem, van nekem egy sógorom, akivel együtt tetszettek doktor lenni az avatásnál, az egyetemen. A Zala Mór... az írta.

- Nem emlékszem rá...

Özvegy Kenderné közbeszólt:

- Már azt se bánám, ha több számárságot is beszélne, csak ne lopna hétről hétre többet.

- Vicces kedvében tetszik lenni a tekintetes asszonynak - hebegte Róth, és még mélyebben meghajolt.

Kenderné elvonult az ispánnal az istállók felé, a fiatalember pedig a cselédházakhoz ballagott. Gyerekkorában sokszor járt itt, de akkor sohasem tűntek fel ilyen nyomorúságosnak a béres-lakások.

- Hányan laktok egy konyhában? - kérdezte egy pendelyes gyerektől.

- Mi itt lakunk székül a magtárossal meg a kanással, oszt nyóc család van.

- Mi a fene az a nyolc család?

A kocsis felelt a gyerek helyett, aki már szeretett volna a nagy megtiszteltetés elől menekülni.

- Azt jelenti, hogy nyolc gyereke van a három családnak.

- Szóval, tizennégyen laktok egy konyhában?

- Még többen is, mert majd mindenkinek él az öreganyja.

- Hát iskolába jártok-e?

- Csak úgy őszi felé. Mert ahogy a nagy esők vannak, beleragadna a sok gyerek az úton a sárba

- nevetett a kocsis -, nem is tud ez egy se írni, csak éppen, hogy a nevit kaparja le egyik-másik.

Kender Pál felült a kocsira, mert úgy érezte, hogy a láthatatlan szenny és piszok belepi a cipőjét és a nadrágja alját, mint a süppedő gané leve.

Na hiszen - gondolta -, ha újságíró lennék, ugyancsak kiszervekeshetném a híres dzsentribirtokokat. Milyen furcsa és keserű lehet itt élni. Ha tartós esők szitálnak a lapos táj felett, nincs út,

amely járható lenne, és ha nagy hófúvások vannak, elvágják a fehér hegyek ezt a kis ember-szigetet minden kultúrától, még a falutól is. Összebújnak az emberek az alacsony tetők alatt, mint az állatok az istállóban, és egy-egy nyomorúságos mécs fénye beletekint a nagy éjszakába. Alacsonyan járó felhők alatt meglapulnak a házak is, és nincs más zaj, mint a kutyák ugatása, amely a távoli tanyák felől hangzik ide. Mégis, mégis talán boldog emberek laknak itt. Talán boldog lehetne ő is, ha megszabadulhatna a töprengések kínjaitól és a nagy vágytól, amely egy drága leányhoz szállítja minden őszinte gondolatát. Itt is lehetne talán boldognak lenni, ha úgy itt teremhetne, eljöhetne a leány a tavaszi zöld vetéseken át hozzá. Hiszen nem oly rossz föld ez mégsem. Ez termett neki kenyeret esztendőkön át, és ennek a földnek a nedvein, ajándékain élt kora gyermekkorától.

Ijedten rezzent fel. Az édesanyja egy lesántított igáslóért és egy alomba kevert maréknyi szénacsomóért csapott még patáliát. Azután megfordult velük a kocsi. Délfelé járt az idő, a nap melegen sütött. Kender Pál kinyitotta a száját, és szívta a tavaszi levegőt. Mikor azután újból összezárta az ajkait, majdnem elkáromkodta magát. A fogai között ropogott a finom, apró por, a porváros egyik vonzó specialitása.

Az asztalára egy levelet helyeztek, amíg odajárt. Szürke, divatos borítékon az ismerős kézvonások. Hegyes és szeretettel rótt betűk, amelyek mosolyogtak, szelíden és kedves szomorúsággal. Kender Pál az ablakhoz lépett, és a függöny mögé húzódott, hogy nyugodtan belemélyedhessen a levélbe. Gyerekkorában sokszor lapult meg itt, amikor először bökdöste mellbe a fájdalom, amelyet életnek is neveznek. A bordó függöny szelíden körülölelte buksi fejét, és enyhe homállyal borult a látni kezdő szemei elé, amelyek ijedten révedeztek a körülötte folyton szaporodó rejtélyek és durvaságok felé. De most már túlnőtt a párkányon a feje, és nem rejtőzhetett a függöny mögé. Az ablak alatt cselédek hancúroztak. Moslékot vittek kis dézsákban a hátsó udvarra a malacoknak, és éppen itt tartottak pihenőt. A szobában kanalakkal csörömpölt egy felpántlikázott, cifra leány.

- Itt olvassam én el ezt a levelet - kérdezte magától a fiatalember -, itt, ahol csak bosszankodni lehet, amikor ennek a levélnek az illata is csupa gyönyörűség?

Zsebre csúsztatva óvatosan a levelet, és kísértelt a folyosóra. Lehaladt a kis kertbe, és a szőlővel befuttatott házoldal mellett egészen a nagy esővízes kádig sétált.

Hányszor állott itt a nagy kád szélére kapaszkodva, tikkasztó nyári délutánokon, amikor hallgatott, és alig pihegve lélegzett körülötte a kert, a kisváros és az egész vidék. Szúnyoglárvákat lesett, a kátrányszagú dongákra lapulva, és hirtelen megérintette a víz felszínét, ha az áttetsző testű férgek felmerészkedtek. Micsoda riadt menekülés volt az, mennyi élet nyüzsgött a pár araszos helyen. És aztán, ha újból elsimult a tükör, sokszor megdöbbenve látta maga felé meredni egy vézna kisfiú sápadt arcát, hosszú és mulatságos orrát. Emlékezett rája, hogy utálta az arcát, és egyszer, amikor önkéntelen grimaszt vágott, és torz képét meglátta a vízen, beleköpött a kádba.

A sarkon túl egy ajtó nyílt. Az ajtó mögött egy ócska kukoricamorzsoló gép búslakodott, és a kis négyszögletes térségről meredek szögben futó lépcső vezetett felfelé.

- A padlás - gondolta magában Pál -, legjobb lesz, ha ide szaladok fel.

Fülledt kukoricaszag, száradó tollak, régi bútorok és galambok tanyájának az illata csapta meg, amikor lassan mászott felfelé. Ezt a levegőt is jól ismerte. Fél napokat töltött el sokszor a padláson egyedül. A köteleken tiszta ruhák száradtak, a tetőzet nyílásán ferdén csapódott be a napsugár. Jobbról-balról csöves kukorica és ocsúhalmok: a házi készlet. Egy poros rosta, melyben a macskacs család rendezett női klinikát és csecsemőápoló intézetet. Méhkaptárakból kiszedett, még viaszos szélű keretek, halomnyi régi újságok, elfelejtett és mégis gracióz bútorok, beszakadt székek. Csak néha száll egy-egy darázs a zsindelyek alá. A baromfiudvarról megtompulva érkezik fel a kacsák hápogása, a tető külső meredekén galambok topognak és szerelmeskednek. Egyébként semmi sértő, semmi bántó, csak nagy-nagy nyugalom.

Egy régi ládára ült fel Kender Pál, és feltépte a levelet. A papír lenge illata ennyi ellentétes szag dacára is diadalmaskodva szállott a meleg levegőben feléje. Az írás fent kezdődött, és a levél bal felső csücskében húzódott meg a dátum: Szombat, este 10 óra.

- Gyermezem - így kezdődött a komolyabb rész -, itt ülök, és alig tudok hozzáfogni az íráshoz. Maga tudja, hogy mit csinállok. Sírok, illetve bögök, és hullanak a könnyeim a kezem fejére. Lássa, csak arra kell gondolnom, hogy maga hogy szerette csókolni a kezemet, és már megint szeretnék leborulni, úgy, mint mikor a pályaudvarról hazajöttem. Az utcán még türtőztettem magamat, de mikor beléptem a konyhába, ott a mama előtt elkezdtem zokogni. Azt hittem,

hogy mindennek vége, és azt hiszem most is, hogy hurokkal szorongatják a torkomat. Minek kellett ennek az egésznek megtörténni. Tegnap még itt ültél mellettem ebben az órában. És én nem tudtam egy szót sem szólani, mert féltem, hogy rögtön elsirom magamat. Most pedig mennyi minden jutott az eszembe. El kell jönnöd, mert a te szegény leánykád beleőrül ebbe a keserűségbe. Palikám, én nem akarok énekelni, én nem fogok szólót előadni a *Lakmé*-ből, én csak teveled akarok lenni. Én nem törődöm semmivel, én elmegyek hozzád...

Kender Pál maga előtt látta a finom, kék eres kezeket, amint gyötrődnek és vonaglanak a papír fölött. És a kisírt, dagadt szemeket, amelyeket úgy szeretett csókolni, ha Kató lehunyta a pilláit. A kicsiny és világító arcot, a rózsaszínűség és a kreolság legszerencsésebb vegyülékét.

Úgy olvasott, mint az iskolás gyermek. Tagolta és fogai között lágyította a hangzókat. Amikor készen volt, kimelegedett tetőtől talpig. A füleit pirulni érezte, és valami egyenletes zsibbadtság, lágyan zsongó fájdalom töltötte be az egész testét. Érezte futni az erein át a vérét, és nem mozdult. Olvasott már egypár hasonló hangú levelet, de így még sohasem hatott rája írás.

Válaszolni kell, még ma írni kell neki - gondolta -, de mit? Hogy ő is álmodik fényes nappal, vagy egyéb ilyen banalitást. Hogy elmegy, visszamegy egy-két héten belül, amikor ez nem igaz. Vagy, hogy nem láthatja őszig vagy télig, amikor ettől ő maga is csaknem sírva fakad.

Ült, és révedező szemmel bámult ki a szemközti nyíláson át a tenyérynyi darab kék égre, amely mögött - ezt gyermekkorában így hallotta - a mennyország van állítólag. Arra gondolt, hogy vannak, illetve voltak nagyszerű lovagok, akik minden poklokra át harcolni tudtak az imádott nőért. Hogy látott maga is kis szennyes embereket, akik elérték a legszebb nőket, és emlékezett apró nyomorultakra, akik megcsapdosták vitézül az élet hullámain, küszködtek, elbuktak, felkeltek, és mégis diadalmaskodtak, feleségük volt, és gyermekeket nemzettek. És ő nem tud egyszerű választ komponálni, amely kinyúlna ebből a városból, mint egy végtelen hosszú kar, és ideláncolná vagy elhozná melléje, a padlásra vagy akár a nyomorult béresházba azt a leányt. Nem tud megmozdulni, hogy ha már eleresztette ostobán, legalább újból a karjaiba ölelhesse. Hanem itt ül az ócska ládán, isten tudja, miféle limlom fölött, és tétován keresi az utat a lehetőségek között, hogy mit szólnának a porban járó emberek, és mit mondana az anyja, ha... Szinte megriadt a gondolatától, és megszédült az elképzelt örömök perspektívájától, ha azt írná, hogy gyere, gyere, itt állok kitárt karokkal, és remegő bensővel, mert minden porcikám téged óhajt és vár...

Eltikkadt a nagy forróságtól, a torka kiszáradt. Lehajtotta a fejét annyira, hogy a plazstronja megroppant a mellén. A láda teteje alól kikandikált egy kis vaskos könyv, azt kihúzta gépiesen, és felütötte az első lapon. Verseskönyv volt, francia könyv. A taláломra felnyitott oldalon két név egymás alatt. Az egyik nyomtatott: Paul Verlaine, a másik lila tintával írott: Kender Kelemen tulajdona. Érezte a furcsa és bizarr disszonanciát, amely a két név egymás mellé kerülésében van. Mégis bársonyosan simogatta a lelkét ez a felfedezés. Sohasem tudta, hogy valaki föléje borulhatott a tespedő faluban a nagyszerű soroknak, amelyeket Párizsban írt egy csodálatos és szenvedő ember. És, hogy ezeket éppen az ő édesapja olvasgatta. Felnyitotta a régi ládát, és elképedve látta, hogy könyv könyv mellé sorakozik benne. Egy érdekes, elvonult ember olvasmányai, Ovidius rejtegetett műve, az *Ars Amandi*, egy fakult *Zrínyiász*, Schiller és Berzsenyi egybekötve, mert oktáv alakú volt mind a két füzet, katalógus a Louvre régi képeiről, a Goncourt fivérek egy értekezése a japánok művészetéről.

Kender Pál káprázott és szédült a felfedezés meglepetéseitől, de mindig mélyebben bányászott az apja emlékei között. Lejjebb egy rézszobrot talált, amely a ládán ülő Petőfit ábrázolta, mellette mindjárt egy kis terakottát, a milói Vénusz nyurgává és aránytalanná vált figuráját, és

végül Pompeji híres Faunját patinás bronzból. Ezt az utóbbit zsebre vágta, és magához vette Ovid könyvét is.

Amint lefelé haladt, maga előtt látta az apja hajlott, szerény alakját és jóságosan mosolygó, keskeny arcát. Másfél évtized távolából kezdte megismerni és rekonstruálni a Kender Kelemen bensejét. A szent tiszteleten kívül, amellyel eddig gondolt reája, meleg rokonszenvet érzett iránta, és úgy vélte, mintha a testvére, idősebb bátyja lett volna az a mindig finom és tartózkodó úr, aki gyerekkorában annyi szeretettel simogatta a fejét. Hirtelen átvillant az agyán egy szó, egy megjegyzés, amelyet talán tizennyolc éve a jelenlétében tettek az apjára:

- Schöngest...

Ezt mondta egy öregúr a kuglizónál, és rámutatott Kender Kelemenre, aki nem vett részt a mulatságban. A többiek röhögtek rajta, de ő akkor nem értette meg ezt a szót. Később is hallotta még egypárszor, de addig nem jutott sohasem az eszébe, hogy gondolkozzék rajta. Bizonyos, hogy így csúfolták az apját töltött káposzta zabáló és borivó kuglisampionok. Ez jutott ki neki a sok finomságáért s gavallér voltaért.

Most már még inkább tisztán látta Kender Kelement, és még melegebben gondolt vissza reája. Szinte párhuzamot vont közte és maga között, és azt találta, hogy hasonlít hozzá nemcsak az arcéle, a haja színe, a hanghordozása, hanem valami más, csak érezhető, de egyelőre meg nem magyarázható sajátságok miatt is.

Odalent már terítve volt. Az édesanyja bent ült az „irodában”, és számokat rótt, írogatott egymás alá egy vörös rubrikás, kéken vonalozott, rideg könyvbe. Pápaszem lógott az orrán, és erőlyesen könyvelt, jegyezte a kiadásokat meg a bevételeket szorgalmasan. Észre sem vette, hogy a fia a háta mögött áll.

A földön egy könyv feküdt. Kender Kelemenné helyezte az imént a térdeire, és onnan pottyant a számolás hevében a földre. Pál felemelte, és megnézte a kötése sarkát: Ohnet: *A szirén*, ragyogott rajta arany nyomással.

- Anyám - kérdezte meglepődve -, te még mindig ezt olvasod?

- Ezt hát - felelte Kenderné -, nem is szecessziósokat.

Már megint a szecesszió - keseredett el a fiatalember -, úgy látszik, hogy itt mindenki ugyanazt a kétszáztizenöt szót használja az érzelmei kifejezésére. És még gondolt valamit, amin nevezhetett volna, ha ízléstelen és ostoba. Nem tudta elfojtani ugyanis azt a hirtelen ötletet, hogy ez az asszony maga választotta a férjét, és később megkérte, sőt oltárhoz is vezette.

A következő napon megjött a második levél is. Valahogyan úgy hangzott, mintha már megkapta volna a leány a Kender Pál válaszát, és erre a megnyugtató, kissé hűvös, de őszinte és csöndes lírát muzsikáló írásra reagálna. Könnyes szemmel, de okos és szép arcát felemelve.

Az igazság pedig úgy állott ezzel szemben, hogy a fiatalember még mindig nem tudott a tollhoz nyúlni, és nem tudta leírni azt, amit óhajtott, és remegve mondogatott magában, hogy gyere, mert szomjazlak, és máris eltikkadok utánad. Ült az asztalánál, a kikészített papírlap előtt, ült, és érezte, hogy tesped, hogy huszonhat éves vérének buzogni kellene vidám és könnyed hevüléssel, mert bársnyos nyakú nőre gondol, akit szeret, és mindenkinél többre tart. Így, ahogyan itt kínlódik, csak fele egy párnak, amely egymás felé fordítja az arcát és szívét. Hogy így csak fájdalmas vágyak fogják gyötörni, és tőle messze is van valaki, aki nála nélküle ugyanilyen fél dió. Akivel nem illik össze senki, és aki ifjúsága ragyogásában is, milyen profán szó ez, használatlanul hever, holott pedig vannak hölgyek, akik tizennyolc éves korukban drága életet hordanak magukban. Fél dió, az most sír az élete másik fele után. Védtelen és az éhesek táborába dobott drága kincs: bárki megkívánhatja, és talán ki is kezdheti.

A sok kétségre megfelelt a levél. Azt írta benne a kék eres, mandulaszagú kéz (ez a Pál megállapítása), hogy Spángli Katónak minden gondolata ide szárnyal. Hogy látja mozogni, komolyan elképedni, mosolyogni és lehajtott fővel gondolkozni, mintha csak mellette lenne. Néha ugyan ezek dacára is olyan igen-igen vágyik utána, hogy csak úgy bevezetés nélkül kicsordul a könnye, és a szája hosszú és meleg csókra formálódik. Néha gondolkodik azon is, hogy minek kell neki ilyen üres életet élnie, és miért ilyen boldogtalan éppen ő. Gyerekkorában nem volt semmi öröme, vágyott és csaknem elepedt a napsugár után, és most már kénytelen távol lenni attól, aki szerette és becézte. Miért veszi ő mindezt olyan komolyan? Hiszen a többi lányok nevetnek, ha titokban sírnak is, de ő könnyezik, ha a kedves mellékutcákon vagy a lakása előtt elhalad, és zokog, emészti magát, ha otthon magára marad. Mégis, úgy gondolta, mégis énekelni fog a vizsgán. Lakmé olyan szép és zengő, hogy talán megnyugtató. És van egy boldog reménye, hogy a közönség között ott lesz, nem egészen két hét múlva egy Kender Pál nevezetű úr is.

A nevéen nevezett úr pedig csak sóhajtott.

- Kedves utcák - mondta -, kis, füledt utcák, mély és szürke árkok a nagy házak között, mikor látlak újra benneteket?

Arra nem is mert gondolni, hogy mi lesz két hét múlva, és mikor fogja a Kató hangját hallani.

Lehajtotta fejét, és gondolkodni kezdett valami mély és a szívből fakadó válaszon, amely ölelni tud, szorosan és görcsösen tudja átkarolni az egyetlen leány derekát, mellét, bokáját és egész alakját.

És ebben a pillanatban hangokat hallott a másik szobából. Az anyja kikönyökölt a nyitott ablakon, és beszélgetett valakivel:

- Ilyen korán? És már egy szekérdereknyi virágod van, kedvesem?

- Ó, én minden reggel kint járok. Itt a lucernás mellett, mindjárt a temetőnél tele van a mező virággal. Pipacs, búzavirág, szarkaláb, fodormenta. És a legszebbek. Majdnem olyanok, mint a dufla kerti virágok...

Egy ismerős leányhang mondta mindezt gyors hadarással, egy szuszra.

- A mama mit csinál? - hallotta az édesanyja kérdését.

- A mama? Ó, a mama kacsákat ültet. Már a második költés ebben az esztendőben. Tetszik tudni, a papa nagyon szereti...

- Hát te nem? - nevetett Kender Kelemenné. - Te talán nem is szereted?

- Ami azt illeti, megeszem. De akkor szeretem őket a legjobban, amikor még csak éppen hogy kibújtak a tojásból. Akkor olyanok, mint a vatta, olyan puhák, hogy az ember szeretné egy szorítással összenyomni a kis jószágokat.

- Na, te nagyon kegyetlen vagy. Az előbb még virágokat szedtél, most meg miket beszélsz. Ha ezt meghallanák a fiatal emberek...

- Nem nagyon törődnek vele, én különben is okleveles óvónő vagyok, azt sem bánom, ha sohase kérnek meg.

Már ezek a szavak és válaszok csak úgy zsongtak a Pál fülében. Nem figyelt arra, amit odakint beszélnek. Két perc múlva azonban kellemetlenül kezdte magát érezni.

- Kedves néne - mondta a leányhang élénken -, mit csinál az az álmos pesti úrfi? Látni se lehet az utcán.

Szinte látta hogy fordítja hátra a fejét az édesanyja. Már hallotta is az erős hangokat:

- Pali, Pali, gyere csak ide az ablakhoz, látni akarnak!

- Jaj, kedves Lotti néni - szabadkozott a leány -, bizony isten elszaladok...

Barta Berta állt ott, ó, istenem, ez is százéves hagyomány, fehér pettyes kék delinruhában, fülig pirulva.

- Biztosan így pirult el az öreganyja is - gondolta Kender Pál, és szertartásosan meghajolt.

- Kialudta már magát? - kérdezte az egészséges hölgy.

- Ó, hogyne, hogyne, hiszen ha jól gondolkozom, az ember itt egyebet sem csinálhat, csak pihen...

- Már aki! - vágta közbe Kender Kelemenné, és visszahúzódott az ablakából, mert eszébe jutott, hogy a reggeli baromfietetést nem ellenőrizte még.

Na, most egyedül vagyok ezzel a libával - gondolta Pál, és elkeseredetten kezdett játszani az ablak kitámasztó kampójával. Egy percnyi csend után mégiscsak belátta, hogy beszélnie kell valamit.

- Hol szedte ezeket a virágokat? - kérdezte, pedig nagyon is jól tudta, hogy hol.

- Kint, a szabad mezőn - magyarázta a leány, aki örült a témának -, a temetőnél csupa virág az egész rét. Pipacs, búzavirág meg amit itt lát. Ez mind ott nő. És csupa teljes szirmú, nézze csak meg ezt...

Kender Pál már a kezében érzett egy sárga virágot. Nem is szabadkozhatott.

- Milyen harmatos - mondta keserűen.

- Hát bizony harmatos. Reggel ott olyan gyönyörű. Harmatcseppek ülnek a virágszálakon...

(Deme Károly III. osztályú olvasókönyv - gondolta Kender Pál.)

- És a nyárfák susognak... (Magyar népdal.)

- És a temetőből intenek a szelíd virágok. A kis fehér falu pedig... (Népies nemzeti.)

Kender Pál kezdett pompásan mulatni, de aztán hirtelen csaknem visszahúzta a fejét.

- Tudja, Pali, olyan gyönyörű ott. A levegő tiszta, a nap aranyosan ragyog. Maga is örülne, ha egyszer kijönne. Egyszer elkísérhetne.

- Én?

- Persze hogy maga, nem is a Bakos Pista. Azzal nem is mennék.

Azt akarta válaszolni Kender Pál, hogy neki igazán mindegy, ötőle akár Bakos Pistával is sétálhat. De hirtelen meggondolta magát. Ilyen ostobaságot különben sem mondhat. És még hírét viszik, hogy nőgyűlölő, hogy pipogya fráter, ha az ilyen ajánlatokat visszautasítja.

- Hogy maga milyen majom lett - mondta szemrehányólag az erős mellű leány -, olyan fád, mint az öreg esperes. Már az is szégyen, hogy itt udvarolok az ablaka alatt...

- Hát ahogy parancsolja - szólt le Pál -, ahogy magának tetszik.

- Tudja, az úgy lesz, hogy én különben is erre járok, hát bekopogok itt ezen az ablakon.

Ennyiben maradt a dolog. Harmadnap aztán beváltotta a leány az ígéretét. Kender Kelemenné kinézett utánuk az ablakon.

- Hová, hová? - kérdezte, és mosolygott.

- Kiviszem ezt a kisfiút a mezőre - nevetett a leány.

- Csak vigye-vigye, hadd tanuljon valamit. Tanítsa meg, hogy melyik a búza meg az árpa.

Hét óra lehetett. Egyáltalában nem volt korai a porvárosban. A kis, kocsikenőcs-illatú fűszerboltok rég nyitva állottak. Ami kellett a parasztnak, azt még öt órakor megvették. Az úri házakban takarítottak, az ablakok mindenütt nyitva voltak. Egy kis utcán haladtak, és nyomban a falu szélére értek. Ott kezdődött az akácos, amely a temető felé vitt. Szótlanul haladtak, illetve a leány várta, hogy Kender Pál megszólaljon, és beszéljen neki furcsa, szokatlan dolgokat, magyarázzon idegen szavakkal, amit az ember nem feltétlenül ért meg. Kender Pál pedig haladt beletörődve a sorsába, és arra gondolt, hogy egy óra múlva talán mégis hazatérhetnek. Végre is a leány szólalt meg:

- Nézze, egy kis pacsirta.

- Hol?

- Ott fönt, fönt, egészen a fehér báránnyelűk alatt. Milyen gyönyörűen énekel.

- Én nem is hallom.

- Ugyan ne affektáljon. Nem hallja, hogy énekel?

Valaki most messze tényleg énekel - gondolta Kender Pál -, nyitott ablak mellett próbálja a legtisztább és legszebb szoprán hangot idomítani. *Lakmé*-ből tanul egy áriát a drága, a nagyszerű gyermek, aki maholnap pompás nő lesz.

- Látja, ez itt a bakszakáll - magyarázta mellette a kifejlett leány.

Hajladozott, és füveket tépegetett, virágokat kötözött. Valósággal dolgozott, mintha ebből kellett volna megélnie. Közben pedig egyre beszélt:

- Látja, ez az én legnagyobb örömöm. Ez a szabad természet. Harma a fűvön, virág a mezőn, és fejünk fölött ragyog a kék ég, az áldott magyar ég. Mindig így gondoltam, hogy olyan vagyok én is, mint ez a falusi mező. Ilyen egyszerű és ilyen nyílt...

Felegyenesedett. A karján halomban feküdtek a virágok.

- Nézze - mondta -, milyen harmatosak, csupa víz a ruhám.

Azzal megfogta a Pál kezét, és a kebléhez értette. Olyan egyszerű és előre nem tervezett, meggondolatlan volt ez a mozdulat, mint maga a leány. Észre sem vette az egészet.

Egy nyárfa vastag dereka eltakarta előlük a szomszéd földön görnyedő munkásokat és a távolban kocogó kocsikat. A leány kipirult a hajladozástól, az arca szinte kicsattant az egészségtől. A szája félig nyitva volt, nedves ajkai között megvillantak fehér fogai. Kender Pál tudta, hogy most ezt a szegény, primitív teremtetést magához ölelhetné szó nélkül, a virágjaival együtt. Érezte, hogy semmi ellenkezésre nem találna, hanem inkább két erős és ölelő karra és egy egészséget lehelő, puha szájra.

Szembenézett vele. Barta Berta megértett ebből a pillantásból mindent, és lesütötte a szemeit, mint az áldozati bárány. Várta a gyönyörűséges pillanatot. De ez a pillanat nem érkezett el. Pál leeresztette a félig felemelt karjait. Mandulaszagot érzett a levegőben szállani, mintha egy frissen mosdatott kis kéz lebbent volna el közöttük. Egy lépéssel el is távolodott a leánytól, és most már a tavalyi, száraz akácgallyakat kezdte tördelni. Berta még várt egy darabig, aztán nagyot sóhajtott, és megindult visszafelé. Kender Pál szótlanul haladt mellette. A falu szélén csendesen ezt mondta a leány.

- Magának van valakije.

Az első pillanatban oda akarta vágni a fiatalember, hogy igen, neki van valakije, akit szeret, és akihez senkinek semmi köze. De mégis meggondolta magát. Spángli Katóról ne tudjon itt senki, az ő szent és gyönyörű alakját ne illessék a porváros lakói még gondolatban sem.

- Hát ezt meg honnan vette? - kérdezte erőltetett nevetéssel. - Na, maguk igazán nagyszerűek ebben a városban.

- Maguk igazán nagyszerűek - mondogatta magában, amikor elváltak. Ez a szóklisé hozzátartozott a porváros szólásformáihoz. Társaságban minduntalan hallhatta az ember: Maguk igazán nagyszerűek, asszonyok... maguk férfiak igazán nagyszerűek. Valósággal megrémült. Hát ennyire hat reája ez a nyomorult fészek és minden szokása, hogy már a szólásformákat is kölcsönveszi a néptől?

És mintegy ellensúlyozásaként a tapasztalatnak, leült, és levelet írt, hogy legalább így társaloghasson a távoli városban élő leánnyal. Először történt öt nap óta, hogy erre reá tudta magát szánni. Először vetette papírra a puritán megszólítást: Katóm!

Egy kicsit hidegen hangzott előtte a név, amelyben mindössze egy szerény birtokos rag szolgált a meleg elemet. Mégis azt hitte, hogy nem kell többet írnia. A komoly mögött megérzi majd a leány is az ő szeretetének a lángjait, a szíve őszinte dobbanását és azt az elfogódást, amely meglepte, megindultsággal árasztotta el, ha reája gondolt. A levélben sem voltak lángoló szavak. Egy kicsit rendszertelenül és rapszodikusán következtek a mondatok, de végeredményben mégis egy nyugodt és szinte fáradt kedély hangjai voltak ezek. Nem tüzeltek, nem gyújtottak, mint a közönséges szerelmesek sorai, hanem inkább csak megnyugtatólag hangzottak. Hogy minden rendben, illetve semmi sincs rendben, hogy minden elveszett, de nem örökre, mert férfiasan kell venni a dolgot, és akkor lehet, hogy egy-két hét múlva látni fogják egymást. Egyébként tanulni, tanulni kell reggeltől estig, próbálni és fejleszteni a zengő hangot, amelyet olyan nagyon szeretne hallani, hogy sokszor már azt hiszi, hogy megcsendül ezüstösen és tisztán, amikor félálomban gondol reája.

Ezt a levelet azután borítékba tette, megcímezte szépen, rendesen, és elküldte a pántlikás hajú leánnyal a postára. Valamivel nyugodtabbnak érezte magát, és azt hitte, hogy most egy-két napig minden rendben lesz.

Délután elment a kaszinóba, és mert nem kártyázott, nézte a kuglizókat, utóbb pedig újságot olvasott. A lapok bőségesen foglalkoztak a politikával, amelynek legaktuálisabb kérdése ismét a választójog volt. Az olvasóteremben ketten ültek még kívülről. Korpona Balázs, a kaproncai jegyző, aki a sok dolgától majd minden délután benézett a kaszinóba, és Barta Bertalan úr.

- Márpedig hiába ugrálnak - dobta el magától a radikális újságot Korpona -, nem lesz ebből semmi se! Kender úr, mit gondolsz?

- Azt hiszem - mondta Pál -, hogy az országnak csak haszna lehet belőle. Szóhoz jutnak a most még hallgatásra kárhoztatott értékes elemek is...

- Na, szép kis elemek, a szocialisták! - vágott közbe a jegyző.

- Nemcsak a szocialistákról van szó. Hiszen a munkásságot nem szabad figyelmen kívül hagyni. Hanem a nép szélesebb rétegeinek a szavát is meg fogjuk hallani. Úgy gondolom, annak lesz itt minálunk a legnagyobb haszna, hogy a szegény magyar paraszt is véleményét nyilváníthat.

- Az igaz - ragadta meg a gondolatot az egyszerűségéről híres Barta Bertalan -, úgy van az, ahogy kedves öcsém mondja. Mert most a szegény magyar nem szavalhat, de minden zsidónak megvan a joga. Mér, tetszik kérdezni, azért, mert az mind kicsinálja magának. Tessék csak körülnézni nálunk. Itt minden zsidó ember szavazó, és kérem, így van ez az egész országban.

- Szóval Barta bátyám a bugris parasztot is be akarja hozni az ország házába? Na hiszen, jól néznénk ki. Tetszik ezt hallani - kiáltotta Bakos Pista felé, aki éppen most lépett be -, ezek az urak a parasztoknak akarnak szavazati jogot!

Bakos Pista maga is paraszt volt. De ő már tetőtől talpig úrnak tartotta magát, és mély megvetéssel nézett a fajtájabeli szegényekre.

- Jó is lenne - kiáltotta, és nevetett hozzá -, szép kis állapot lenne. A bugris parasztok a padban, a bárók meg a nagyurak mellett. Három napig se bírnák ki az urak mellettük a nagy bűdösségtől... a sok condrás szagától...

- Majd megmosdanának akkor - jegyezte meg Pál -, hiszen csak a felvilágosodottabbakat küldenék be úgyis.

- Akkor rosszul számítsz, öregem - tüzelt Bakos Pista -, nemigen szagol az egy se a szappanhoz, akár mázsaszámra is hever előtte. Ehhez már én jobban értek, te csak forgolódj a lányok körül, ott több a szerencséd...

Itt aztán vége szakadt a diskurzusnak. Kender Pál szerette volna ugyan megmondani, hogy jól tudja, honnan fúj a szél, hogy őtől ugyan csaphatja a szelet Barta Bertának. De utóbb meggondolta a dolgot, és beletemetkezett az újságba.

Két nap múlva kiderült, hogy kár volt a nyugalomra számítani. Hét óra után megkoppant az ablakán egy félénk kéz gyűrűsujja. A reggeli napsugárban ott állott Berta, a fehér pettyes, kék delinruhában.

- Maga az, Bertus? - kérdezte meglepődve Kender Pál, és nyomban megállapította, hogy ez a leány gyötrődve, álmatlanul töltött egy éjszakát. Az arca gyűrött, a szeme törött fényű, a piros szája halvány volt.

- Nem haragszik? - kérdezte a leány, és a hangja már nem volt többé olyan nyílt és erélyes.

- Hát miért haragudnék?

- Akkor kísérjen el a temetőig.

Kender Pál érezte, hogy ezt a kívánságot nincs joga megtagadni, lesétált tehát, és elkísérte Bertát egészen a temetőig. A zöld kert kapujában megállott a leány.

- Pali - mondta -, tudja-e, hogy hol nyugszik Kender Kelemen?

A fehér sírkövek vidáman ragyogtak; a bejáró mellett, a pléhkrisztus feje fölött aranyosan sugárzott a dicsfény. Zsenge lombokon át idelátszott a kápolna fehér fala, csinos kis piros tornya. Inkább vigasztaló és kellemes volt a temető hangulata, mint szomorú. Kender Pál végigjártatta a szemeit a magasabb obeliszkeken, emlékezni és tájékozódni szeretett volna esztendőik után. Végre is szégyenkezve mondta:

- Nem. Azt hiszem, nem tudom.

Ekkor kézen fogta a leány, és vitte egyenesen előre, határozott lépésekkel, tétovázás nélkül, mint aki jól tudja az utat. Egy sötét márványoszlop előtt megállott. Por lepte be a csillogó kő sima lapjait. Az obeliszkszállán egy friss koszorú függött, és a tarka virágok alatt láthatók voltak a portól megfakult aranybetűk: Ároktői és suhatagi Kender Kelemen. Földbirtokos. Élt negyven évet.

Nem lehetett ezt a felírást elfogódás és csendes szomorúság nélkül elolvasni. Nyolc vagy tíz évvel ezelőtt járt itt utoljára. Akkor hozták át ide a halottat, aki a major mellett, a régi családi sírboltban nem nyugodhatott sokáig. Az ő testével beteltek a kripták összes lakásai, és az özvegy, aki betartotta a régi szertartásokat, befalaztatta a bejárást, és talán a címet is megfordíttatta, ha a kovácsolt, nehéz vaslapot el nem lopják a parasztok.

- A Kender család tagjainak, akik ezután következnek, jó lesz a polgári temető is - mondta Kender Kelemenné keserűen, és megállotta a szertartást zokogás nélkül.

De utóbb mégis könnyeket kellett ejtenie, mert a nagy folyó, amely a sírbolttól nem messze haladt lefelé, második temetést rendeztetett vele. Egy tavaszon kiszámították a mérnökök, hogy új gátakra van szükség. És ezeken a gátakon belül esett a kripták is meg a gyümölcsös, amelynek végében búslakodott. Nyárra kisajátították a területet, és ősszel Kender Kelemenné sírva panaszolta a második, szomorú aktusnál, hogy az özvegynek nincs védelmezője, még a halottait is kitűrjék a csendes sírboltból.

Azóta nem járt itt Kender Pál. Most azután eszébe jutott, hogy nyolc éven át el tudta felejtetni ezt az egész temetőt. Járt azóta a tenger partján, taposta a finom fövényt megfordult tíz nagy világvárosban is, hódolt sokféle szépségnek, örömmel és felfogásnak, de azért mégis az az érzése, hogy nem hagyhatja közönyösen ez a sír. A koporsó, amelyet a virágos földkúp rejt, annak a poraival teli, akitől ő származik és ered. Az emberek azt hiszik - gondolta -, hogy a sírokhoz járni a legtisztább idealizmus. Pedig éppen ellenkezőleg: éppen a materialista, a mindent természettudományi alapokon magyarázó ember tudja igazán megérteni a temető fájdalmas és vigasztaló hangulatát. A jácint, amely elhervadva áll az apja sírján, máshol nevelkedett, más földben erősödött meg, de a hagymájában már azok a nedvek raktározódtak el jövőre, amelyek Kender Kelemen drága testében keringtek valaha más formában és más összetételben. Jövőre már ezekből az erőkből fog zöld levél és lila virág fakadni.

Jólesett így magába szállani és nemes gondolatokban fürödni. Ezalatt Berta a maga módja szerint áldozott a halott emlékének: imádkozott. Kender Pál, aki lassanként elfelejtette a vallást, az istentiszteleteket, és csendes ateistává lett, nem is vette észre, hogy mellette valaki a szertartások szabályai szerint fohászkodik egy elmúlt ember emlékéhez.

- A koszorút - kérdezte egy kis szünet után - vajon ki hozta?

Barta Berta meghajolt, és szinte bűnbánóan mondta:

- Én...

- Igazán gyönyörű, igazán nagylelkű - rebegte Pál, akit ez a dolog egészen váratlanul talált.

A leány szembefordult vele.

- Pali, emlékszik-e reá, hogy az érettségi előtt mindennap megvárt?

Ó - gondolta megütközve Kender Pál -, hát a kegyelettel revolverezni is lehet.

- Nem - mondta szárazon és egyszerűen -, olyan régen volt, hogy én már nem is igen emlékszem rá.

- Arra sem emlékszik, hogy egyszer végignézte, hogyan fészülködöm? Nem emlékszik, hogy május 18-án este megcsókolt a lugasban, és azt mondta, hogy örökre fog szeretni?

- Azt hiszem, megtörténhetett, de nem emlékszem.

- Meg mer erre esküdni?

- Meg.

- Az édesapja emlékére...

- Ugyan, hiszen diákdolgozók voltak. Ilyesmiért nem esküszöm.

- Maga hazudik - mondta könnyezve a leány -, maga jobban emlékszik mindenre, mint én. De én tudom, hogy miért tagad...

- Hát miért tagadnék, az Isten szent szerelmére kérem, ne sírjon.

- Azért, azért - mondta fölcsukló zokogás közt Berta -, mert magának van valakije.

- De nincs, ha mondom!

- Esküszik?

- Esküszöm, vagy azt teszem, amit akar, csak ne sírjon.

- Esküszik akárkire?

- Igen...

Szép, puha válla megrázkódott a leánynak a zokogástól.

Amikor a legutolsó szót hallotta, még jobban kezdett sírni. Kifelé indultak, és ő haladt előre fuldokolva: a könnyei végigperegtek az arcán.

- Nézze - mondta aztán az alléban, amikor egy kicsit lecsillapodott -, kedves Pali, miért hazudik, hiszen én mindent tudok.

- De hát mit tud?

- Én tudom, hogy kicsoda!

- Az meglehet.

- Hát megmondjam?

- Mondja, mondja - sürgette Kender Pál, és izgatottan dühösen, elbizakodva, hogy az ő titkát senki sem tudhatja meg, várta az újabb kérdést. De Berta nem kérdezett többé semmit, hanem hátravetette a fejét, a lábait is vívóállásba helyezte, és kimondta a két szót diadalmasan, kárörvendve és végtelen irigységgel:

- Spángli Kató!

Kender Pált mellbe taszította ez a név, amely máskor minden alkalommal muzsikaszóként zengett a fülébe. Úgy érte, mint valami váratlan csapás, de igyekezett vitézül megállni a helyét. A szemét nem kapta el a leány tekintete elől, nem mozdult, nem szólt. Végre is Berta lesütötte a szemeit, és úgy állott előtte, mint a játékos, aki kijátszotta az utolsó kártyáját, és már nem remélhet semmit sem.

Nem szóltak ezután egymáshoz, hanem megindultak hazafelé. Félúton megállott a leány:

- Jaj, istenem - mondta -, a virágot majd elfelejtettem. Pedig ha anélkül megyek haza ilyen állapotban, akkor...

Kender Pál most már meg volt győződve afelől, hogy ez a leány igazán nyugodt lehet. Őfelőle ugyan nem fenyegeti veszedelem. Várta, hogy Berta összeszedjen egy halom virágot, és közben azon törte a fejét, hogy miképpen nyomozták ki a titkát. Aztán hirtelen átvillant az agyán valami, egy egészen egyszerű és ostoba dolog, amiről megfeledkezett:

- A posta, a postáskisasszony, az Elza kisasszony - sóhajtott fel -, persze hogy őtőle tudja.

Hazáig emésztette a méreg, hogy erről megfeledkezett. Hiszen jól tudta, hogy az utolsó levelet is számon tartják ebben a fészekben. Az Elza kisasszony figyelme mindenre kiterjed. Hát hogyan csapott volna le az ő levelére, éppen az ő írására, hiszen új ember, még keveset tudnak róla.

Otthon megkérdezte a pántlikás hajfonatú leányt:

- Kérem, nem kérdezte meg az Elza kisasszony a postán, hogy kitől hozza a levelet?

- Nem kérdezte a' nagyságos úrfi, nem kérdi a' soha, mer tudja, hogy itt szolgálok a téns özvegy Kender Kelemennénél.

- És kérem, maga nem mondott neki semmit?

- Nem én, csak éppen annyit, hogy ehun egy levél, a fiatalúr küldi. Még a kötömbe fogtam az írást, hogy össze ne piszkolódjon...

Bement a szobájába, és végleg elkeseredve csapta le magát a díványra:

- Na, most már mindent tudnak - fuldoklott a dühtől -, már kifürkészték a hitványok. Nem nyughattak tőle, kikezdték. Pedig semmi hasznuk belőle, mert én ugyan reájuk se nézek, ha addig élnek is, ha pártában marad ennek az egész, rongyos porfészeknek minden leánynép-sége.

Öt perc múlva felugrott, és beszólt az édesanyjához:

- Anyukám, kimennék a majorba, ha lehetne.

- Hogyne lehetne! Ezt már szeretem, így már igazi jó gazda lesz az én fiamból. Hé, Miska, fogj csak be, kiviszed az ifiurat! - kiáltott ki a baromfiudvarra, aztán ismét visszafordult. - Add ki Róthnak a rendeletet, hogy az aratáshoz ne fogadjon nyolcnál több napszámot. Elég annyi is. Inkább nézzen jobban a kezük alá.

Ahogy lekanyarodtak a posta mellett, Kender Pál szeretne volna odakiáltani:

- Na hiszen, kifogok én rajtatok!

Odakint azonban elhagyta a kiáltozni való kedve. Lehorgasztott fővel gondolt arra, hogy most már széltében-hosszában beszélni fognak a dologról. Hogy szentségtelen, mosdatlan ajkak ejtik ki majd egy ártatlan leány nevét -

- Spángli Kató így, Spángli Kató amúgy - vélte már hallani, és a szíve már előre remegett, hogy zsíros kiejtéssel, szaftos jelzőket raknak majd melléje.

Ahol a töltés elkanyarodott, a régi gyümölcsösön és a családi sírbolt helyén innen, a Miska kocsis felmutatott az égre az ostora hegyével:

- Tetszik azt a három madarat látni?

- Látom - mondta szórakozottan Pál -, mit akar velük?

- Hát azok vakvarjúk, osztán az áradással jöttek, mert áradunk.

- Hát aztán?

- Aztán semmi, csak éppen, hogy áradunk.

Pál tudomásul vette, hogy áradni fognak, és már messziről kémlelte a Róth alakját a földeken. Egy tavalyi szalmakazal mellett azután észrevette a rókasínű bekecsét.

- Nagyszerű szemének tetszik lenni - mosolygott Róth, amikor odaért a kocsira -, ezt az alomszalmát néztem éppen. Kérem, ezek a komiszak - a béresekre mutatott - úgy bánnak vele, mintha a Csáky szalmája lenne. Széthányják, rosszul vágják, pazarolják, ha ide nem néz az ember.

- Kérem, kedves Róth - vonta félre Pál az ispánt -, nem hivatalos dologban jöttem, ne fárasztassa magát.

- Hát ugyan mivel lehetek a szolgálatjára?

- Egy egészen kis ügy, de számítanom kell a titoktartására.

- Ó, kérem.

- Kedves Róth úr, ön említette, hogy van egy rokona Pesten? A Zala Mór úr...

- Menyhért kérem. Már magyarosított.

- Tulajdonképpen ennek a Zala Menyhért úrnak a szívességére lenne szükségem. Van egy hölgyismerősöm, akivel levelezek. De nem akarom, hogy fölbontsák minden leveleimet a postáskisasszonyok, hát úgy gondoltam, hogy én a Zala Menyhért címen írok Pestre, az én leveleim pedig önnek küldetem a Zala Menyhért úr által megcímezett borítékokban.

Róth egy pillanat alatt megértette a zavaros előadásból a helyes tényállást, és a világ legtermészetesebb hangján felelt:

- Na igen, kérem, hiszen ez csekélység, ez a legkevesebb. Ez a legkevesebb, amit megtehetek.

Egy kézszorítással el volt intézve az ügy, és Pál mindjárt átnyújtotta az első levelet és a címet. Gyalog haladtak egymás mellett, a kocsi meg utánuk döcögött.

- Nézze kérem - mutatott Kender Pál a töltés felé -, ott emberek mozognak.

- Igen, kérem, azok a társaság mérnökei. Az ármentesítő társulattól vannak itt. Ezen a darabon mindig méricskélnek. Úgy van a dolog, tetszik tudni, hogy a szabályozásnál eltévesztették a

számítást. Mindent gyönyörűen kiterveztek, csak azt tévesztették el, hogy nyár elején mindig errefelé vetődik a víz sodra, amikor áradás van. És éppen a mi tagunk felé keskeny az árterület, a töltést meg hiába emelik. Azért kellett lecsípni a gyümölcsös végiből, meg feladni a kriptát, ahol az Istenben boldogult ősei nyugodtak.

Pál megköszönte a szívességet és a magyarázatot, aztán hazament. Otthon azzal fogadták, hogy mi van a napszámosokkal.

- Rendben van minden - hazudta Kender Pál, és ezzel módfelett megörvendezettette az öregasszonyt.

- Milyen boldog vagyok - lágyult el Kender Kelemen özvegye -, mégiscsak jó a férfi a háznál.

A fia ezzel szemben éppen az ellenkező véleményen volt. Szökési tervekkel foglalkozott, és meg volt győződve, hogy jobb férfi nem kell az édesanyjánál a gazdaság és a ház élére. Egyik nap unalmasabban telt el a másiknál. Délelőtt olvasott, hevert, szenvedett a vágytól és semmittevéstől, délután a kaszinóba járt, persze csak a lehető legrövidebb ideig tartózkodott a vitatkozók között, este pedig a tyúkokkal feküdt, és fájdalmasan jegyezte meg:

- Vegetálunk... vegetálunk.

Egy délután éppen az újságokat böngészte, amikor a főbíró a vállára tette a kezét:

- Fiam - mondta hivatalos komolysággal -, a számodra fontos mondanivalóm van.

- Parancsolj velem, főbíró úr!

- Hát kérlek, az ügy kapcsolatos a most folyó árvízzel és a folyamatban levő ármentesítő munkálatokkal. Arról értesít engem az alispán úr, hogy megkereste 223. szám alatt az ármentesítő társulat igazgatósága, hogy a malomszögnél újabb árterületi bővítésre van szükség. Ez a fent említett malomszög éppen a te birtokod határán van. Áttérve most már az ügy érdemi részére, arról van szó, hogy elvesznek egy darabot a földeidből. Persze nem ingyen. A tárgyalást közvetíteni fogjuk a két fél között...

- De hiszen úgy hallottam, hogy azok a prima földjeink.

- Persze, persze, nem könnyű megválni az őseink földjétől. Jogodban van szép pénzt kérni értük, de ha nem adnád, jönne a kényszerkisajátítás. Az állam nagy kutya, azzal nem lehet packázni. Afelől azonban biztos lehetsz, hogy a képviselőnk ellen ezt is fel fogjuk említeni annak idején. Elvégre az érdekeink...

Ebben a pillanatban egy szolga vágtatott át az olvasótermen:

- Kender nagyságos úr - ordította -, a telefon!

- Ki kéret? - kérdezte Pál idegesen.

- Azt nem tudom, de Pestről beszélnek, és egy nő van a telefontól.

Berontott a telefonfülkébe, bezárta gondosan az ajtót, és szívdobogások között vette a kezébe a kagylót.

- Halló! Halló! - zengett a távolból, elmosódva és a nagyszerű mellékszövegektől megfosztva egy árva női hang. Az alföldi szél sok száz kilométeren át elrabolta a karcsú drótokról mindazt, ami zene volt benne, de Kender Pál nyomban felismerte mégis a Spángli Kató hangját.

- Halló! Halló! - kiáltotta. - Kató maga az?

- Drága! Drága! - zengett a zsíros, piszkos hallgatókagylóból a zúgással küszködő hang. - Drága, csak hogy te vagy az. Már azt hittem, hogy sohasem beszélhetünk többet - valami nevetésképpen hallatszott, de inkább beillett fel-felcsukló sírásnak. - Kedvesem, olyan sok mindent akarnék magának mondani, de csak hat percig beszélhetünk. Nem volt több két forintomnál, hát csak hat perc...

- Az nem baj - kiáltotta Pál -, majd innen fogom aztán felhívni, csak beszéljen, akár harminc percig is.

- Látta, muszáj volt felhívni magát, mert már megbolondultam volna. Tudja, tegnap énekeltem...

Pálban meghűlt a vér. Elfelejtette a dátumot, és nem gondoskodott egy szál virágról sem.

- Szóval, énekeltem - folytatta Kató -, és ami azt illeti, elég szép sikerem volt. Mikor vége van a dalnak, felhoznak egy nagy-nagy csokrot. Azt hittem, hogy magától kaptam, hát magamhoz öleltem, és megcsókoltam belőle egy tearózsát. A szobában aztán, kiderült, hogy nem maga.

- Hanem?

- Hanem az az utálatos, magas fiatalember, nem tudom ismeri-e, aki mindig úgy nézett bennünket, az küldte. Először ki akartam dobni az ablakon, de a mama pofont ígért, hát hazavittem. Másnap mégis kidobtam.

- Három perc - szólt közbe ridegen Elza kisasszony hangja.

- Mi az? - kérdezte hirtelen Kató -, ja, hogy három perc. Pali, maga hallja, amit mondok?

- Igen!

- Képzeld, másnap bemutatták nekem azt az utálatos majmot. Olyan butaságokat beszélt, és olyan szemtelen volt. És éppen most, amikor úgyis tele vagyok keserűséggel. Palikám, sohasem volt olyan nagy szükségem magára, mint éppen most. Jöjjön, vagy írjon, de mégis inkább jöjjön, mert különben megőrülök a kétségbeeséstől. Üldöznek, valósággal üldöznek...

- Hat perc - hangzott ebben a pillanatban még szigorúbban, és már meg is szakadt a vonal zúgása, a távoli hang sírása. Mintha hirtelen megfosztották volna valami drága reménységtől, nagy örömtől, úgy érezte magát Kender Pál:

- Halló - ordította magánkívül -, kérem vissza az előbbi számot, halló központ!

De a központ néma maradt, és Pál lesújtva állott a fülledt levegőjű fülkében. Kipirulva, összetörve, földúlt arccal lépett ki az olvasóba, ahol vidám társaság ült együtt.

Amikor ő beszaladt a fülkébe, egy pár kíváncsi ember lépett a terembe:

- Ki hívhatta ezt Pestről? - érdeklődtek.

- Egy női hölgy - felelte a főbíró, és a kíváncsiak hálásan nevettek az ötleten.

- Na, ez jól csinálja.

- Levelez, telefonoz a sok pesti hölgynek, csak rá ne menjen az a kis vagyton.

Ezek az urak kíváncsian várták Kender Pált, és a telefonozás hatásával meg voltak teljesen elégedve.

- Na, Palikám - nevetgéltek körülötte -, úgy látszik, rossz idő van Pesten.

Kender Pál végignézett rajtuk; ez volt a válasza, azután köszönés nélkül elrohant, mint egy kétségbeesett ember, akinek a családját legyilkolták.

- Baj van Köpecen - jegyezte meg a porváros jegyzője, és az ő szellemességén is mulattak a terem közepén álldogálók.

Ebben a pillanatban megszólalt egy öregúr, aki bőrfotelből, pipázva nézte végig a jelenetet:

- Schönggeist - mondta csöndesen és jelentőségteljesen.

- Söngájszt - rikoltották a többiek, és a jegyző harsogva, fuldokolva kacagott -, nahát ez nagyszerű...

A fél diót tehát kikezdték, a gazdátlan kincsre szemet vetettek. Ettől félt és remegett Kender Pál, aki menekülni próbált a sötét gondolatok és kétségek elől. Végighaladt a főutcán, amely áthúzódott, mint egy széles és éltető csatorna, az egész falun. Azután lefordult az országútra, és arrafelé igyekezett, ahonnan a füzesek szürkés-kék lombjai intettek feléje. Első, fájdalmas megdöbbenésében azt hitte, hogy már mindennek vége, és nem is érdemes tovább kínlódní. Fel kell adni az ügyet azzal a nővel, véget kell szakítani minden kapcsolatnak, és aztán... aztán talán meg fog szűnni a sok kínzó nyugtalanság, amely már hetek óta bántja. Tudta nagyon jól, hogy ez ugyan lehetetlen, hogy nem lesz szíve és ereje megtenni, amit gondol, de óhajta várta a nagy nyugalmat, a lesújtó és bevégzett, de csak a lélek mélyén rágódó fájdalmat. Azt a megindító és fel-feltörő bánatot, amely a sorsukba beletörődött szenvedők felett uralkodik, és megkülönbözteti őket a többi, vidám emberektől.

Tudta, hogy ez a szabadulni vágyás az egyik gyöngesége. Már régebben észrevette, hogy a legcsekélyebb kellemetlenség is el tudja rontani a legjobb kedvét, és ólomsúllyal nehezedik rája a legvidámabb óráiban is. Ha nehéz feladatot vagy túlságosan sok leckét kapott az iskolában, délután, játszás és labdázás közben, nem tudta magát túltenni a gondolaton, hogy fenyegetően közeledik a lecketanulás ideje. Később, ha bármilyen apró ügyet kellett elintézníe, bosszús volt, komor hangulatok lepték meg, és úgy érezte magát, mint aki a fél cipőjét otthon felejtette.

Az indexaláíratásokat, a köteles látogatásokat úgy tekintette, mint az inkvizíció még megmaradt csökevényeit. Valami adókimetés ügyében fent járt egyszer a pénzügyigazgatóságnál, és amikor hosszú, füledt szobákon kellett áthaladnia, rosszabbul érezte magát, mintha megoperálták volna. Felhagyni inkább mindennel, kétszeresen szenvedni inkább, és kétszeresen fizetni, ez volt az elve titokban. Inkább visszavonulni, begubózva emésztetni önmagát. Ez ellen küzdött szerencsésebb óráiban, amikor a töprengések fölé tudott helyezkedni nyers és szigorú elhatározásával.

Most nem volt ilyen energikus elhatározásokat termő hangulata, de azért gondolatban mégiscsak odáig jutott, hogy szégyenletes lenne máris visszalépni, csatát feladni. Erélyes lépéssel, ó, istenem, milyen könnyű ezt kitervelni, elszánt akarattal inkább ellenkezőleg, a kapcsolatot kellene keresni a nővel. Inkább a mai állapotoknak kellene véget vetni, egyszerűen elmenni, menekülni innen, mielőtt későn lesz.

A töltésen haladt. Jobbról a folyó zavaros vize csillant meg, bal kéz felől pedig kis tarka földek, zöld és barna földcsíkok drága mappája húzódott. Egy kis tanyaház felől szürke galambok szálltak a zsenge földek felé. Kender Pál a földjeit akarta megtalálni a sok egyforma tábla között. Kémlelte a majort, a náddal tarkázott lapost, a bolgár kutakat, de nem sikerült mégsem megtalálni. Végül is embereket látott a töltésen mozogni. Csizmás parasztok hosszú póznákat cipeltek, és egyforma távolságban leszúrták a vörös-fehér csíkos rudakat a zöld gypszyenyegbe, amely a meredek földhányás oldalán húzódott a végtelenségig. Bizonyos messzeségből sapkás, gamásnis urak hajladoztak rejtélyes műszerek fölé, és fehér kendővel kormányozták a póznakarókat: előre, oldalt, hátra! Ezt a néma és rideg munkát bámulta egy darabig Kender Pál, aztán továbbhaladt. A parasztok köszöntek neki, amikor elsétált mellettük, a sapkás urak pedig abbahagyták egy pillanatra a méréseket. Az egyik pláne üdvözölte is. Oda kellett menni hozzá, és bemutatkozni.

- Érdeklődni tetszik, ugyebár - mondta a fiatal mérnök -, hát hiszen érthető is.

Kender Pál tiltakozni akart, hogy esze ágában sincs érdeklődni, szakszerű magyarázatokat kikérni, de a közlékeny fiatalember máris belekezdett a beszédbe:

- Önt igazán közlekedni értheti a dolog, Kender úr. Hiszen most fog másodszor megtörténni, hogy elrabolunk egy-egy darabot a birtokából.

- Az édesanyáméból - szabadkozott Pál.

- Hiszen az olyan mindegy. Az ő nevén van még, de már az öné. Egyszóval azt akarom mondani, hogy most eszközöljük a méréseket. Azt hittük, hogy nem muszáj újból földet rabolnunk, de akárhogy próbáljuk, mégiscsak az lesz a vége. Egészen rosszul számítottak azok, akik húsz-huszonöt évvel ezelőtt intézték a társulat ügyeit. Persze a régi iskola hívei voltak, derék, öreg inzsellérek. Mi már ezt másképp csináltuk volna. Persze, az öregek nem jártak Zürichben...

- Hát hol volt a hiba?

- Ott, kérem, hogy az a szabályozás nem szabályozás, ők persze kímélni akarták a régi földeket, az úri birtokokat, tehát a régi kanyarodok helyére újakat csináltak. De azért tessék megvigasztalódni és örülni, hogy nem mi jártunk itt akkoriban, mert én ilyen egyenesen húztam volna meg a medret,

Reámutatott a mappára, és földeken, tanyákon keresztül húzta a körmet. Ez a kegyetlen vonal metszette azt a házcsoportot is, amely mellé ez volt írva: Kender-tanya.

- Hiszen a mi földjeinket eltemette volna a víz alá - jegyezte meg Kender Pál.

- Na ja - magyarázta a kis mérnök -, hiszen éppen ez az önök előnye. Ha akkor elveszik a földjeik felét, kapnak egypár hatost az egészért. Most pedig háromszoros árat fog fizetni a kincstár.

- És milyen területről van szó?

- Csekélység, negyven hold az egész, vagy legfeljebb ötven.

- Én ugyan nem értek hozzá - mondta Kender Pál ijedten -, de azért azt hiszem, hogy ez óriási darab.

- Ahogy vesszük - nevetett a mérnök -, gróf Esterháznak nem nagy, de önnek óriási. Ne tessék azonban megfélemlkezni arról, hogy ez császármetszés. Egyfelől merész elintézése az egész, régóta húzódó ármentesítő kérdésnek, másrészt pedig metszés az állam zsebében is. Önök igazán megkapják a pénzüket.

- De hol veszünk új földeket - aggodalmaskodott Kender Pál, aki jól tudta, hogy az egész határban nincsen egy tenyérnyi eladó szántóföld.

- Minek önnek föld? A pénz jobban kamatozik.

- Már tudniillik annak a kezei között, aki ért hozzá.

- Az igaz. De földet is kaphat. A túlsó oldalon felszabadul egy egész hatalmas legelőnek való darab.

- És hogy vigyem át a nem létező ménesemet, a gulyámat? A tenyeremen?

Erre nem tudott választ adni a mérnök, tehát lehajolt a műszer fölé, és buzgón integetni kezdett a póznás rabszolgának. Kender Pál elbúcsúzott, és megindult visszafelé. Gondokat lerázni futott ide ki, és újabakkal találkozott. És ez az utóbbi gondfelhő egyáltalán nem akart ellenméregként hatni. Sőt inkább megnehezítette a szívét:

- No - mondta elkeseredve, amikor végre a főutca homokos járdáját taposta -, most már igazán befellegzett. Sohase szabadulok én meg ebből a mocskos fészekből.

Az édesanyját az irodában találta. A csodálatos öregasszony ott ült a kecskelábú „hivatalos” asztal mellett, és egy katonai térkép rejtélyes ákombákomjait nézegette. Egy újságpapiros szélén buzgón számolgatott, és kék ceruzával áthúzta, képzeletben megsemmisítette a területet, amelyet el akartak venni a mindennél drágább földjeiből.

- Iszonyatos csapás ez, fiam - mondta halványan és lesújtva -, a leggyönyörűbb földjeink vesznek el. Elszedik a káposztásaimat, a legprimább kerti földet. És majd szántónak fogják felbecsülni, mint a többi. Nem szabad ezt hagyni. Meg kell akadályozni, minden eszközt fel fogunk használni.

Kétségbeesve, a kezét tördelve beszélt. A földek, a hűségesen termő földszemek nagyon a szívéhez nőttek.

- Fiam - folytatta -, Palikám, minden követ mozgassunk meg, mert különben föld nélküli Jánosok leszünk. Akár fel is szedhetjük a sátorfánkat, mehetünk innen.

- Ez lenne a legjobb - gondolta Pál, de azután mégsem mondta ki. Ehelyett inkább a mérnök szavait idézte.

- De ha muszáj, hát muszáj. Hiszen a pénzünket megkapjuk. Ez császármetszés...

- Az igaz, császármetszés, de a mi bőrünkön. Ki téríti meg az én fáradtságomat? Hol veszek én új földeket? Hiszen ez a sok bűdös paraszt úgy ragaszkodik itt a környéken a maga kis szemétdombjához, hogy aranyért se adja. De hiszen próbáljak én csak valakivel alkudozni szántóra, vagy legelőre, majd felszórólják az árát hatszorosra. Hanem az már a te dolgod lesz, hogy eljárj ezekben az ügyekben. Ha már elveszik a drága földemet, legalább az árát lássam. Be kell menni a városba, és beadni minden kérvényt, hivatalos írást. Előbb tiltakozunk a rablás ellen, aztán csak jó árért engedjük magunkat kifosztani.

Kender Pál egész este hivatalos írásokat végezett. Nagy megerőltetésébe került, míg a száraz okoskodásokat ki tudta kanyarítani. Közben mindig azon járt az esze, hogy neki egészen más írásművel kellene foglalkozni. Nem térképet másolni, nem is telekkönyvi hieroglifákat jegyezgetni, hanem egy egészen kimerítő és nyugodt levelet szerkeszteni, egy okos és nagyszerű írást, amely vezérfonala lehet egy magára maradt leánynak kísértések és kétségek között.

Éjfélkor, amikor lefeküdt, érezte, hogy nagy igazságtalanság történt vele, hogy ő most vétkezik önmagával szemben, és a mulasztás, amelyet elkövet, alig helyrehozható. Másnap reggel sem juthatott a levélíráshoz. Délelőtt kocsira kellett ülnie, délből fenn járt a megyeházán, a kultúrmérnöki hivatalban. Ez elfoglalta két óráig. Délután látogatóba ment az apja egyik régi barátjához, aki az ügyet referálta a bizottságokban, és este holdfénynél vitte haza a kocsit. Holtra fáradtan, törődötten érkezett a porvárosba. Az anyja a tornácon várta, és amikor beszámolt neki, megölelte, megcsókolta:

- Fiacskám, kedves Palikám - lelkenedett -, nem is hittem volna, hogy ilyen jól megcsinálod, drága gyermekem.

Ez a megszólítás, a *drága gyermekem*, csak a legmelegebb percekben tolult az öregasszony ajkára. Pál emlékezett reá, hogy talán mindössze négyszer hallotta, az apja temetésén, az érettségi vizsga után, amikor doktorrá avatták, és most. Kender Kelemenné nem tartotta összeegyeztethetőnek a szülői szigorúságot a folytonos becézéssel. Az egyetlen fiát mindenkinél és még a földjeinél is jobban szerette, rajongással ragaszkodott hozzá, de az ilyen meg-

szólításokat jutalomnak tartogatta még vele szemben is. Feleslegesen nem érzékenyült el sohasem. Esztendőkön át, amikor a fia csak ünnepeken tekintett haza, sokszor majd meghalt a vágytól, hogy lássa, hogy maga mellett tudja, hogy büszkélkedhessen az okos szép fiával, de nem írt neki. Ha ő nem akar hazajönni, hát csak maradjon. Kender Kelemenné nem árulta el mézes megszólításokkal, hogy fáj neki a dolog, és ilyenkor írta a legridegebb leveleket.

A váratlan melegségre Kender Pál is ellágyult. Megérezte, hogy most ritka alkalmat él át. Megadással tűrte hát, hogy megvacsoráztassák és lefektessék, mint egy kirándulásról hazatért, fáradt kisfiút.

Másnap reggelre megjött a levél, amely egy kis nyugodtságot csepegtetett a szívébe. Azt írta a leány, hogy nincs baj, hirtelen kétségbeesésében egy kicsit szomorúbbnak látta a helyzetet, mint amilyen. Őfelőle ne kétségeskedjék. Minden rendben lesz, amíg visszajön. Egyébként pedig itt küld egy virágot és száz csókot.

- Örök romantika - mosolygott Pál boldogan, amikor a préselt virágot megszagolta -, egy ilyen okos leány virágot küld, kaméliát présel.

Két nap múlva azután megírta a nagy levelet. Terjedelmes, és szép írás volt akárcsak egy memorandum. A szerelemről volt benne szó, és egész sor leleplezés arról, hogy milyen ravaszságokat találtak ki a férfiak a nők elszédítésére. A régi receptek ellen mindenütt elmondta Pál a maga véleményét. Ő maga legalábbis azt hitte, hogy ezek a leghatásosabb védői egy ifjú leány erényének. Mikor ezt a levelet a postára bízta, komolyan meg volt elégedve magával.

A kaszinóba való járogatást beszüntette egyelőre. Ehelyett inkább sétált. Korán feküdt, és korán kelt, és az új életmód egészen elfoglalta. Egy reggel kint állott a ház előtt, amikor Bakos Pista arra hajtatott. Az erős legény fenn ült a bakon, a kocsisa pedig hátul gubbaszkodott összefont karokkal.

- Jó reggelt, remete - kiáltotta az úri kocsis, és megállította a kocsiját.

- Szervusz - mondta Pál, és nem tudta mire vélni ezt a nagy barátságot.

- Meghívlak egy kis sétakocsizásra - mosolygott Bakos Pista -, remélem, nem utasítod vissza.

Kender Pál tulajdonképpen nem örült a találkozásnak, sem a meghívásnak. De mert hirtelenében nem tudott kifogást találni, fellépett a kocsi hágsóján. Az ostor megcsattant a lovak felett, és a Bakos Pista hatalmas marka megrántotta a gyeplőszárazakat. Feszült izmokkal vágtatni kezdtek a paripák, és a könnyű kocsi után porfelhő kavargott, amerre elhaladtak.

- Téged igazán nem értelek - mondta Bakos Pista -, semmiféle kedvtelésed sincsen. Pedig lovagolhatnál, vadászhatnál, hajthatnál. Nekem ez az egyik legnagyobb élvezetem. Az ember itt ül a bakon, és kormányoz, kezes báránnyá szelídít két komisz dögöt. Volt nekem két lipicai kancám, azok olyan disznó kemény szájúak voltak, hogy a gyeplőn elvitték a kocsit. Sokszor majd kiszakadt a karom. De aztán betörtem őket. Sohase lesz többet olyan két lovam, sajnálom is, hogy eladtam őket.

- Elszoktam én a városban az ilyesmitől - mondta Pál unottan.

- Ez a baj, barátom. Többet ültél a könyv előtt meg a leányoknál, mint kellett volna. Meg is látszik rajtad, olyan sápadt vagy, mint a kikirics...

- Az már családi vonás nálunk. Az apám is ilyen volt.

- Az ám, csak hogy az apád lovagolt, és úgy hajtott, hogy kölyök koromban magam is megirigyeltem sokszor. Szegény öregedhez csak annyiban hasonlítasz, hogy te is tudsz a nőkkel beszélni.

A szél vidáman vágatott el mellettük. Kender Pál széles karimájú városi kalapját a kezével szorította a fejébe, nehogy elrepüljön. Volt valami felüdítő ebben a rohanásban. Egy kicsit megélénkült, felelevenült, és vidámabb lett, mint a madár, amelyet oxigénnel telt bura alá tesznek.

- Mondok én valami jó dolgot - kiáltotta Bakos Pista -, fürdjünk meg, öregem!

- Hogy érted ezt? Hiszen a gőzfürdő csak szerdán és szombaton van nyitva.

- Ki akar a gőzbe menni? Menjen az, aki podagrás, engem megütne a guta. Itt, kint a folyóban, ez az igazi.

- Korai lesz még a dolog.

- Miért lenne korai? Idestova május közepe. A parasztkölykök már három hete fürödnek, aztán egy se fázik meg, pedig azok málnán meg lebbencslevesen éltek egész télen át.

A kocsik lekanyarodott, és a homokos part felé vágatott, amely lejtősen haladt a nagy víznek. A folyó közepéig finom, selymespuha homok feküdt ezen az oldalon mindenütt. Nyáron sokan jártak ki ide fürödni hölgyek és férfiak, egész családok a nagy faluból. Együtt fürdésről persze szó sem lehetett, hanem a füzesnél állítottak fürdőházat a hölgyek számára, lejjebb pedig a férfiak lubickoltak a zavaros lében, amit folyóvíznek is neveztek. Így volt ez nyáron, de hát ilyenkor még híre-hamva sem volt fürdőháznak.

Fürdőzők nem akadtak, Bakos Pista ötletével aligha azonosította volna magát békés polgár a porvárosból. Kender Pál gondolkozott egy kicsit a mellette lihegő, hatalmas ember hóbortos tervén.

A nap tényleg melegen sütött: szinte izzadt is az ember. A homok gyönyörű, száraz volt a parton, és a víz hátán sem úsztak ezúttal piszokszerű tájtékok. Két perc múlva már követte a hatalmas paraszt példáját, és lekanyarította a kabátját a kocsiderékba. Amikor azután mégis körülnézett tétován, Bakos Pista kitalálta a gondolatát:

- Sohase szégyelld magadat. Nem lát itt senki, ha nincs is ruhád, nem bámulnak meg. A kocsiderékban mindig hordozunk május elsejétől lepedőt, jól megtörülközhetsz.

Gyorsan vetkőztek. Közben Bakos Pista mesélni kezdett:

- Egyszer jártam meg csak ezzel a fürdéssel - mondta -, amikor a füzes mellett csépettünk vagy három éve. Akkor is így ruha nélkül ugrottam a vízbe. Hát barátom, a kévevágó leányok meglestek. Hallottam a kuncogásukat a fűzfabokrok között, de oda se nekik. Egyszer aztán visszafordulok, hát látom, hogy sárral dobálják a ruhámat. Szép lassan kiúsztam, a hátuk mögé kerültem a fűzfák alatt. Kettőt-hármat nyakon csíptem, aztán ruhásan be őket a vízbe. Bedobáltam valamennyit, mint a tyúkokat...

Nagyszerűen mulatott a saját elbeszélésén, olyan őszintén, hogy Kender Pál is elnevette magát. Már tetőtől talpig meztelenek voltak. Bakos Pista előrelépett, és néhány szabályos mozdulatot tett, mintha vívna vagy szabadgyakorlatot végezne. Gyönyörű mellkasát, erős vállait és keskeny csípőjét izmok kígyózták körül. A mozdulatoknál kitűnt, hogy a kar- és lábizmai is pompásan kifejlődtek.

Kender Pál megvacogott egy kicsit, mert csak most vette észre, hogy a szél hűvösebb, mint ahogyan gondolta. Aztán önkéntelenül végignézett magán. Összehasonlította az alakját a vas-

gyúróéval, aki kéjes nyugalommal sétált már befelé a sekélyes vízbe, mint egy büszke, nagy állat. Vézának, nevetségesen gyengének találta magát hozzája képest. A melle beesett, a karjai egyforma vastagságúak a csuklójától a válláig, a lábszárán és a combján nem domborodnak szinte harsogva és kérkedve az izmok. Egy kicsit szégyellte magát a kocsis előtt, de aztán mégis belépkedett ő is a vízbe.

Bakos Pista már lebukott a víz alá, és úgy nézett ki szőrös mellével, mint egy faun, amikor prüsszögve, fújva kiemelkedett a hullámokból. Az imént észrevette, hogy mustrálgatják, hát vizet köpködve kiabálta:

- Barátom, fő az erő. Az erő nyíltságot ad az embernek és őszinteséget. Ha csupa erős emberek lennének, jobb lenne a társadalom: ha csak egyforma izomzatú emberek éltek volna, nem találták volna fel a mérgezett nyilakat.

Kender Pál azon gondolkozott, hogy honnan idézhet ez az ember. Bakos Pista diadalmasan paskolta a vizet.

- Barátom, én sohase hordok revolvert: én bízom az erőmben. Nem engedem, hogy packázzanak velem, de kötekedni se hagyok magammal. Kevés embert vertem még meg életemben, de akit helybenhagytam, az még ma is viseli a nyomát. Emlékszem rá, hogy te is jól indultál az iskolában, de aztán csak a könyvön járt az eszed. Szertornára pedig igen alkalmas lettél volna. Hidd el, sokkal egészségesebb lennél.

- Nincs nekem semmi bajom - felelte Pál, és azon járt az esze, hogy ez az ember tulajdonképpen vetélytársa neki, mégpedig csekély szerencsével. Minden izomzata, egészsége és vagyona dacára sem akarja észrevenni és a szívébe fogadni egy leány, aki neki már behódolt, és alázatos cselédje is lenne.

Amint ágaskodott és nyújtózkodott ez a nagy darab ember, hirtelen az a gyanúja támadt, hogy csak mutogatni akarja magát előtte. Ravaszul idecsalta, hogy megmutassa a rettenetes izmait, a hibátlan formáit, hogy tiszteletet és félelmet zsaroljon ki a nyers erejével. Hogy visszaretentse a leánytól, akit ugyanezekkel az izomkötegekkel és tökéletes csontokkal nem tudott elbűvölni. A gyanúját megerősítették a vasgyúró szavai.

- Mert látod, öregem, ha nincs is semmi bajod, mégsem vagy egész ember. Aki nem edzi magát, az hiába tanul, hiába szerzi meg a jártasságot ebben vagy abban a dologban, az hiába ír tárcacikkeket a lapokba, mégse tud helytállani, amikor jön egy nálánál erősebb ember. Olyan a tanult ember, ha a karja gyöngye, mint a dió, amelyiknek vékony a haja. Hiába van benne a legjobb gyümölcs, egy roppantással a gyerek is összetöri. Ha én lánynak születtem volna, csak az ilyen emberhez húzódnék.

Csakhogynem itt vagyunk - mondta Pál magában, és elhatározta, hogy most kiforgatja a bikanyakú lovagot. Lebukott a víz alá, és ott emelkedett fel a bronzbőrű ember előtt:

- Hát öregem - kezdte -, az mind szép, amit mondtál, csak az az egy hibája van, hogy a kőkorszakbeli és a középkori társadalomra illik legjobban. Arkhimédészt megölhették még az izmos katonák, de manapság már óvják és védik a tudós nagy embereket, a társadalom fáklya-vivőit, éppen úgy, mint ahogyan nem engedik lerombolni a műremekeket sem. És van egy másik pontja is az okoskodásnak, amely hibás. Mit csinálsz akkor, hogyha jön egy erősebb ember, mint te? Vagy tegyük fel, hogy nincs erősebb ember, hanem sétálsz az állatkertben, és kiszabadul egy dühöngő elefánt, egy oroszlán. Vagy rád dül az erdőben egy fa, vagy föld-rengés jön, és a fejedre szakad a nyolcvanmázsás tető. Mit csinálsz akkor a nagy erőddel, az izmaiddal, amelyekre büszke vagy. Barátom, a rettentő erejű emberek dühöngéseire és

csapásaira éppen olyan mellékesen lehet csak számítani a mi utainkon, mint az emeletről lehulló téglára vagy a vonatösszeütközésre.

- Na, barátom - mondta Bakos Pista -, most kikapoltad magadat. Mindig ilyen voltál gyerekkorodban is: belekeverted azt is, ami nem tartozik ide. Én az erőről beszéltem, te meg itt Arkhimédészről álmodozol. Nem is tudom hogy ki volt az az Arkhimédész. De hiszen ez mindegy. Azért neveztek a kaszinóban is, izé... hogy azt akarom mondani, azért nem szeretnek, mert ilyen tudósnak adod ki magadat...

Kender Pál közbeszólt:

- Ne siessünk csak, mit csináltak a kaszinóban?

- Hát semmit, csak egy kicsit neheztelnek rád...

- Azt mondtad, hogy elneveztek valaminek.

- Igen, hát ha tudni akarod, elneveztek söngájsztnak...

- Hát szóval, fáj nekik, hogy tovább látok az orromnál, hogy fütyülök a véleményükre, a szokásaikra és az erkölcsükre.

Ezt mondta keserűen Kender Pál, és nyomban bevallotta magának, hogy nagyon fájdalmasan érintette ez a durva és ostoba jelző. Némileg az édesapja emlékét is sértve látta. De alapjában véve az bántotta a legjobban, hogy ezek az emberek megfosztották az idegen szót minden helyes hangzásától és értelmétől. Nem a dolgok iránt érdeklődő, művelt és minden szépségnek örvendő embert jelezte előttük a *schönggeist* szó, hanem csak arra volt jó, hogy groteszkül sértsenek, kigúnyoljanak és megpecsételjenek vele egy ártatlan embert, aki közöttük él, talán egy egész életre is.

De mégis erőt vett magán. Nem folytatta tovább kemény hangon, amit mondani akart. Bakos Pista is érezte, hogy ostobaságot követett el, hát legjobbnak látta hallgatni. Ilyen feszült és kínos helyzetben öltözködtek fel, és ültek a kocsira is. Kender Pál valahogyan magához tért, amikor a ruháit felölthette. A fürdés utáni pompás melegség járta át a testét, a bőre kellemesen borzongott, és érezte, hogyan lüktet a vér az ereiben. A lihegő, óriás mellű ember képviselte most előtte az egész falut, a kisvárost, amely kellemetlen, poros, korlátolt, de lenyűgözi az ellenállhatatlan ősergiájával, nagy erejével. Minden dühe ez ellen a darabos ember ellen fordult. Elhatározta, hogy kést döf a szívébe, és megsebezi a legérzékenyebb oldalán. Le nem lökheti a kocsiról, hát legalább így kínozza meg. Előveszi azokat a bizonyos mérgezett nyilakat.

- Hogy visszatérjünk az előző tárgyra - mondta ártatlanul -, nekem határozottan az a véleményem, hogy erőteljes nemzetségekre van szükség. A férfi legyen edzett, jó alakú, intelligens és tanult. Nem lenne szabad vézna és beteg tudósoknak, degenerált költőknek megnősülni, de éppen így nincs szükség a másik végletre, az atlétákra sem. Ami a nőket illeti, azok legyenek szépek, igazi nőstények.

- Erősek! - lelkesedett mellette Bakos Pista.

- Igen, erősek - folytatta Kender Pál, és maga elé képzelte a Berta alakját -, még egyszer mondom: hogy erősek. A válluk legyen puha és asszonyos, mellük harcias és kemény, mint a valküröké, a csípőjük és a medencéjük, mert hiszen ez a legfontosabb a jövő nemzedékre, ez a részük legyen erős és pompás. Kemény és erős combokon kívül ne legyen betegesen vékony a bokájuk sem...

- Igaz, igaz - kiáltotta az útitársa -, ilyen az igazi asszonynak termett leány.

Vidáman a lovak közé cserdített: a kocsi repült velük.

- Az arcuk pedig - magyarázta tovább Kender Pál és még mindig Bertára gondolt -, az se legyen túlfinomult, hanem mindenekelőtt egészséges. Jó fogak, piros és érett ajkak, szerény és lefésült haj, tiszta és rózsaszínű arcbőr, őszinte szemek. A modorukra nézve pedig semmi tudákosság, inkább csak egyenes és becsületes nyíltság. És hogy mégis legyen valami furcsaság, amely ízt és érdekességet ad az arcnak, a száj szögletében egy kis finom és alig észrevehető szemölcs nem árt.

- Persze, persze - makogta Bakos Pista, aki végre észrevette és elkeseredve konstataálta, hogy a leírás tökéletesen ráillik a leányra, aki után már egy éve bolondul.

- Hát így megegyeztünk volna - mondta -, te azt akarod, hogy a férfiak atléták legyenek, én meg úgy szeretem a nőket ha erősek, mint az amazonok.

- És te ilyen leányt akarsz elvenni is? - kérdezte a másik szívszorongva.

- Csak ilyet, öregem, csak ezt akarom.

Bakos Pista durván megrántotta a gyeplőszíjat, rettenetesen végigvágott a lovakon.

- Már én akkor nem így vagyok - mondta dühösen, és a szája járásán is látszott, hogy hazudik -, én elég erős vagyok, hát az asszony legyen gyöngé...

- Mint a Porubszky lányok - szólt közbe Pál, mert tudta, hogy ezeket a kisasszonyokat gyűlöli Bakos Pista.

- Mint a Porubszky leányok - lihegte az úri kocsis -, én majd megvédem mindenki elől, aztán nekem csak egészséges gyereke lehet, mert én az első nap jeges vízbe fogom fürdetni.

A töltésen haladtak, illetve veszedelmesen vágattak velük a vérig kínzott lovak. Kezdték a gyeplő, a hám és az iátráng igáját nem érezni. A szájukat hiába rángatta véresre Bakos Pista, csak egyre gyorsabban és féktelenebbül rohantak. A kis kocsi jobbra-balra hánykolódott utánuk. Pál belefogózkodott az ülés szélébe, és várta, hogy leforduljanak.

Amikor teljes sebességgel rohantak, egy vesszőrakás elől félreugrottak a lovak. A meredek oldalra törtek ki, és úgy volt, hogy a kocsi nyomban felfordul. De Bakos Pista ebben a percben még nagyobb csördített a kiizzadt, megvadult lovak közé, még erősebben fogta a gyeplőt. Közben átkarolta a Kender Pál derekát, és hogy az egyensúlyt megtartsa a könnyű kocsi, erősen és merészen visszahajolt vele az út felé.

A kocsis hozzá lehetett szokva az ilyen kis kalandhoz, mert ugyanezt csinálta magától is a hátsó ülésen. A következő pillanatban visszakanyarodott a kocsi a töltés keskeny útjára, és a lovak is alábbhagytak a nyargalással.

A vasgyúró tréfásan szorította még egyszer magához a fél karjával Kender Pált, azután diadalmasan mondta: - Látod, Kender Pali, az ember mégis csak hasznát veszi néha az erejének.

- Az bizonyos, hogy ezt szépen csináltad - válaszolta Kender Pál, és meg volt győződve, hogy sikerült, amit véghez akart vinni: ennek az embernek a szívébe fűródott a nyíl.

A bika nyakában keményen áll az első szalagos tör: kezdődhetik a bikaviadal.

Özvegy Kender Kelemenné kint ült a verandán. Előtte egy újság hevert, az újságon pedig a pápaszeme. Ellenségesen bámult a szeme előtt összefutó betűáradatra és a régi időkre, ah, a régi jó időkre gondolt. Amikor még nem voltak értelmetlen sorok, és furcsa észjárású, modern emberek nem firkálták tele a nyomtatott oldalakat. Amikor még kedves, jó barátja volt a lap, és el lehetett olvasni a vezércikktől az utolsó hirdetésig. Az újság homlokán ott ékeskedtek a régi, kedves betűk, a vezércikk csupa hév és szent hazafiasság volt, a tárcát szelíd, erkölcsös emberek írták, és az ember böngészhetett ismerősök nevei után a pár oldalas tartalomban, a kis cikkek és a szép újdonságok között. A mostani újságok vezércikkeit alig érti meg a józan gondolkodású öregasszony, a tárca frivolságain legfeljebb megbotránkozhatnak. És ezt meg is teszi napról napra, mert csak a botránkozás óvhatja meg az embert attól, hogy az erkölcselenségeknek maga is behódoljon. A riportok nem kevésbé szabad tollal vannak megírva, szöszaporítók a tisztelt skribler urak és nagyképűek. Úgy tesznek, mintha mindent jobban tudnának mindenkinél, pedig semmit se tudnak biztosan. És a véres események még borzalmasabbakká válnak a tolluk alatt.

Sokszor megesett, hogy Barta Bertalanné átszaladt hozzá a harmadik szomszédból, és lelken-dezve mutogatta az oldalas tudósításokat:

- Nézd már, kedvesem, milyen rettenetes dolgok történtek azon a Budapesten...

Kender Kelemenné szuverén kézmozdulattal hűtötte le az izgalomtól lihegő asszonyt:

- Fele se igaz annak - mondta fitymálóan -, a pesti zsidó újságírók találják ki az ilyesmit.

- Hát csak lódítás lenne az egész?

- Biz, azt csak úgy kell elhinni, mint a Porubszky leányok hencegését. Ilyenek az újfajta krónikás diákok. Ezeknek a kezébe van letéve az ország sorsa. Na, szép kis kezek. Bezzeg, régen másként volt, amikor Kemény Zsigmond, egy igazi báró szerkesztette a lapot, meg Kossuth Lajos, Deák Ferenc és Frankenburg bácsi írogatott. Atyámtól hallottam, aki ismerte Kemény Zsigmondot, hogy nagyon finom urak voltak.

Sajtóellenes gyűlöletét még csak dagasztotta az a sajnálatos körülmény, hogy a fia élvezettel olvasta ugyanezeket a lapokat, és akadtak cikkek, tárcák, amelyekben határozottan gyönyörködött.

- Nincs ebben a fiúban semmi a négy jeles nemzetség véréből - gondolta, amikor az egyetlen fia ostoba cikkeket dicsért előtte -, kiölték belőle abban a nagy, komisz városban a büszkeségét. Mert ha nem így lenne, akkor nem örvendezne a szocialista újság förmedvényein. De ez a nagy fiú, ez a tanult, érett ember egyetért velük. Azokkal, akik azt írják, hogy nem kell az ősokeket keresni, nincs szükség nemesekre, grófokra, és fel kell osztani az urak földjét.

Most is ilyenféle gondolatok foglalkoztatták Kender Kelemen özvegyét:

- Persze, persze - mondta magában, és már forrongott a belseje -, jó lenne a sok zsíros föld, a sok kövér jószág a rongyos népségnek. A finom urakat szívesen kifosztanák, hogy ők ülhes-senek a kastélyokba. Még talán az ő kis földcskéjét is megkívánták.

Nagyon fájdalmas pontoknál járt. A szíve nehéz lett egyszeribe a keserűségtől.

- Kifosztaná az új világ a szegény özvegyeket. Mindenki csak reájuk törne, és nincs, aki megvédje őket. Az állam kétszer is hozzákapott a különben is szegényes birtokhoz. Mi lesz ennek a vége? Mikor apad el a nagy folyó és az állam szomjúsága? Hiszen ha így tart a dolog, tíz év múlva nem marad egy tapodtnyi sem az ároktői és suhatagi Kenderek földjeiből, és az utolsó, gyámoltalan ivadék földönfutó lesz a füstös, komisz, nagy városokban.

Visszagondolt a csodálatos időkre, amelyeket leánykorában élt át. Szegények voltak, alig tudtak megélni, de azért az egész vármegye tisztelte őket. Hogyne, amikor a családfájuk leveleire született és igazi, régi bárócsaládok nevét írhatták. Emlékszik, hogy egyszer szánkón utaztak Károlyba. Öten bújtak össze a kasban, a fejük nagyszerűen be volt bugyolálva, a lábuknál melegített téglák. Egész úton mulattak, pedig hullt a hó, és hideg szél csípte vörösre az orrukat. Hátul a nagy kofferekben a báli ruhák, mert hiszen a megyebálra igyekeztek. Pruszlík, zsinóros kabátka és krinolin. Az egész országban ez volt a divat. Mindenki így öltözködött, és nem látott az ember százféle maskarát, mint mostanában.

A szép, nagy teremben jöttek a szatmári kurtanemesek, csizmában, magyaros ruhában. Egyikkel sem táncolt, hiába verték össze a bokájukat előtte. A kályha mellett állt egy karcsú fiatalember. Azt mondták róla, hogy idegen megyéből jött, nagyon finom úr. Ez a fiatalember megtetszett neki, odahozatta magához, és nem is bocsátotta el egész este. És úgy oda tudta láncolni finom csevegéssel, szemérmes beszéddel, hogy az a karcsú fiatalember nem is hagyta el többé sohasem. Mert azt a fiatalembert úgy hívták, hogy Kender Kelemen.

És a szatmári szép leányt elhozta ide, erre a furcsa vidékre. Először nem is itt laktak, ebben a városban, hanem a szomszédban, Ágotán. A Kender Kelemen édesanyja ugyanis ágotai leány volt, született borzágotai Ágotai Mária. Róla maradt a birtok ágotai fele Kender Kelemenre, aki a Kender nemzetség földecskéit is örökölte. Később hol itt laktak, hol pedig Ágotán. De utóbb azután fájó szívvel le kellett mondani a kedves ágotai földekről. A megboldogult Kelemen ragaszkodott az ősei földjéhez, márpedig ezek a szántók és legelők alaposan meg voltak terhelve régi adósságokkal, mindenféle komisz illetékkal, és hátralékos adókkal. A vége az lett a dolognak, hogy túladtak az ágotai tagon, és a barna szántók, a bársonyos zöld mezők árából rendezték a sok adósságot, egyszer és mindenkorra ajtót mutathattak a járás-bíróság kézbesítőinek, akik azelőtt mindennapos vendégek voltak.

- Ó, istenem - sóhajtott Kender Kelemen özvegye -, bárcsak azt a felét tartottuk volna meg a földeknek. Az ágotaiakat nem háborgatja a víz meg az állam.

Kétségbeesése igazán nem volt indokolatlan. Kender Pál már másodszor is bent járt a városban, beszélt a megyebizottsági tagokkal a közgyűlés előtt, vizitelt az alispánnál, de hiába volt minden fáradozása.

- Kedves fiam - mondták neki részvétellel -, mi nem tehetünk semmit, az állam akarja, és különben is muszáj meglenni.

Hát szóval, elveszik a gyönyörű, káposztatermő földeket. Pénzt adnak majd az ő szeretettel ápolt földjeiért, színes papírokat számlálnak le az asztalára a tarka virágos legelő helyett. A birtok meg úgy összezsugorodik, hogy egy öregbéres eligazíthatja, egy suhanc kölyök pedig átparittyázhatja szélességében egész kényelmesen. Akár ispánt se tartson többé. És mit csináljon a pénzzel? Tartsa a fiókjában, hogy meglopják? Vigye a bankba, amikor a bankok mind sorra buknek? Vagy talán új földeket vásároljon négyszeres áron, ha ugyan kap. De még ez sem volna rossz, mert a nagy pénztől legjobb szabadulni. Meg kell válni tőle még idejekorán, mert ez az úrfi nem tud vele gazdálkodni: elkölti, csupa bolondságot vásárol rajta, könyvet meg könyvet...

Az úrfi, akiről így gondolkodott Kender Kelemenné, kivételesen jókedvű ábrázattal lépett a verandára.

- Fiacskám - mondta neki az anyja -, ne feledkezzél meg a földjeinkről. Elviszik maholnap a lábunk alól az utolsó holdacskát is.

- De hát mit csináljak? - kérdezte Kender Pál hirtelen elszorodva.

- Találj ki már valamit, hiszen te városi ember vagy, tanultad a furfangot, amivel a jogászok kiforgatják az igazságot. Csak éppen annyit érhetnénk el, már az is jó lenne, ha egy pár évre elhalasztanák. Háttha aztán elfelejtenék az egészet odafent.

Pál mosolyogni szeretett volna, de meg tudta érteni az édesanyja kétségbeesését.

- Hát mit lehetne, mit is lehetne?

- Akármit, fiacskám, csak hogy egyelőre megszabaduljak ettől a gondtól.

De hát Kender Pál hiába gondolkodott már a családi birtok megmentésén. Még aznap délben nagy iratcsomót hozott a kézbesítő. Özvegy Kender Kelemenné csaknem keresztet vetett, amikor meglátta a városi szolgát: ő már jól tudta, hogy az rosszat jelent. Az írásokból aztán kiderült, hogy egy hónapon belül megejtik a kisajátítást, mert már őszre készen akarják látni a gátakat. Egyébként a földekért a legjobb árakat fogják fizetni. Olyan árban veszik meg a birtokrészt, amely az eladók jogos igényeit a legteljesebb mértékben elégíti ki.

Lesújtván, megtörve olvasta újra meg újra a hivatalos stílusban szerkesztett mondatokat Kender Kelemenné. De más értelmet ő sem tudott kihámozni a végtelen körmondatokból. Annyi bánattal tekintett ki az ablakon, az orgonabokrok felett, mintha kedves hozzátartozójának a halálát tudatták volna vele. Befelé megvallotta őszintén, hogy legjobban szeretne sírni, zokogni, megsíratni leborulva a szép földeket, az ároktói és suhatagi Kenderek földjét.

- Komisz világ ez a mai világ - mondta, és mégis visszafojtotta a könnyeit -, mondhatom neked, hogy nagyon komisz. Az alispán felesége ágotai leány, rokonunk vér szerint is. És mégse lehet semmit se kivinni. Bezzeg az én időmben!... Egészen másképpen volt.

Nem tudott ebédelni sem. Folyton a nagy csapásról beszélt és gondolkodott.

- Mert mit csináljak azzal a rongyos pár ezer forinttal? Akárhogyan forgatom, nem hoz annyit, mint a káposztás, amit elrabolnak tőlünk. A kerti föld jobban hajt, mint az uzsorás pénze. Uzsorás meg csak nem lehetek vénségemre.

Bevonult a szobájába, kitergette maga előtt a könyveit, megnyálazta a plajbászát, és buzgón számolni kezdett. Azt akarta kiokumlálni, hogy melyik hajt több kamatot: a káposztás, vagy pedig a banknak adott pénz.

Kender Pál szokatlan nyugalommal ült le az asztalához. A kétségtelenül szomorú eset nem izgatta túlságosan. Három-négy nappal ezelőtt, amikor még bent járt a városban, maga is szerette volna, ha a Kender család javára intézik el a kérvényeket és beadványokat. Akkor még rosszul esett neki, hogy csak így kirángatják alóluk a szántókat és legelőket, és akarva, nem akarva, engedni kell a hatalomnak. Igaz, hogy ezt a keserű érzést az előszobázás váltotta ki belőle. Akkor gondolt először egy kicsit sajnó szívvvel a töltés alatti kék füzesre, a füzes mellett futó legelőre, amikor az alispán előszobájában háromnegyed óra hosszáig kellett várakoznia.

Ha nem látja ezeket a nyárelői pompában, ha csak levélből értesül a legelők, szántók, a furfanggal és vérrel szerzett családi birtok elvesztéséről, talán egy pillanatig sem gondol szomorúan a történetekre. De most már bevégzett dolog a birtok összezsugorodása: ez ellen már nem lehet apellálni, tehát legjobb lesz belenyugodni.

Találomra kihúzott egy könyvet a fiókjából. Elhelyezkedett egy kényelmes, régi fotelben, és olvasni kezdett olyan nyugodtan, annyi önfeledtséggel, mint a gyermek, aki Gulliver meséjét betűzgeti. A japánok művészetéről szólt a füzet. Finom porcelánok, apró findzsák, achát-szobrok és ametisztből faragott istenszobrok elevenedtek meg Kender Pál képzeletében. Nagy szeretettel írhatták ezt a könyvet, mert minden sora kedves simogatásként szólt a távoli szigetország felé. Akkor még nem volt Japán a szorgalom és a boszorkányos fejlődés híres országa. Az öblök vizére halkan pergette apró virágait az öreg cseresznyefa, és nem futottak hullámverő, ércetestű hadihajók a könnyű, apró hajók közé. Japán Japán volt az igazi értelemben. Csupa eredetiség és csupa különös báj. Ősállapotban voltak a szobrok, a képek, az istenszobrok, és a fényes, kis lakkdobozokat nem hamisították ezerszámra. A segédjegyzőék szobájában nem lehetett találni Berlinben gyártott japán polcocsát, és nem árulták tucatszámra a nyomtatott Hiroshiguékat az antikváriumokban. A két Goncourt ismerte még ezt az országot. Ők látták az utat, amely rizsföldeken át visz a Fudzsijama kúp alakú ormai felé. Lapról lapra nagyobb gyönyörűséget talált Kender Pál az olvasásban. Ez az egyetlen öröm - gondolta magában -, ez az igazi öröm csupán. Az embert kiemeli, más világba helyezi egy nagy ember könyve. Leülünk a föld bármelyik zugában egy kényelmes fotelbe, és hallgatjuk, amint a legnagyobb emberek beszélnek hozzánk, magyaráznak szeretettel, és nincs semmi zavaró az előadásukban, mi teljesen azt érezzük, amiben ők gyönyörködtek, ugyanúgy csodálkozunk, örvendezünk, vagy haragszunk nemes haraggal, mint Shakespeare Vilmos néhai londoni színigazgató, mint Tolsztoj, Balzac vagy Torquato Tasso, istenben boldogult olasz költő.

A porváros kellős közepében ilyen gondolatok foglalkoztatták Kender Pál földbirtokost, aki nemrégiben falusi Hamletnek nevezte magát. Valósággal begubódzott a nagy gondolatba. Kellemesen beburkolódzott az idegen hangulatokba, és észre sem vette, hogy odakint meg-elevenedett az utca pora. Talán először történt az idén, hogy a kocsutak szürke púdere, amely minden rizspornál finomabb állapotú, igazi életére támadt. Ha kocsi ment végig az úton a lovak lábánál gomolygó felhők kavargtak, és a szekér után felcsapott a házmagasságú poráradat. Jöttek apró kis szelek, amelyek csak a legfinomabb porrészecskéket ragadták magukkal, aztán könnyed forgószelecskék hordoztak össze papírszeleteket, régi rongyokat, forgácsot, elhullajtott szalmaszálakat, és amikor együtt volt a kis szemétdomb, porral nyomtatták le a tetejét. A következő pillanatban mégis megbánták, hogy ilyen sikerült munkát végeztek, és két-három kis forgatag közös erővel látott neki a piszkos szalmaszálak, papírlapok szétszedéséhez. Magasra emelték a sok piszkot a szemközt vágató szelek, és idegen udvarokon csapták le elernyedve, erőtlenül a tavalyelőtti lappeldányok papírdarabkáit. A nyitott ablakokon át belehelte a mozgó légáradat a finom porszemecskéket, amelyek nyugodtan leszállottak az asztalra rakott könyvek tetejére, a tükör előtt álló nipperekre, az emberek arcára, ruhájára és tüdejére.

A por eme lélekemelő látványában azonban csak azok gyönyörködhetnek, akik nem álmodoznak nyitott szemmel, mint Kender Pál. Neki ugyanis kisebb gondja is nagyobb volt, mintsem hogy a forgószelek premierjében keresse a légáramlások törvényszerűségét. Két hete nem volt a kaszinóban, és ugyanennyi idő óta nem látta Berta kisasszonyt. A nyugalmát és a kellemes hangulatát sietett betudni ennek a két körülménynek. Reggelenként és akácvirágok szagától fülledt alkonyatokon ugyan hallotta zengeni a Berta sziréndalát a nyitott ablakon át. A kisasszony, aki erős kebelrel és hatalmas csípővel bírt, akárcsak a valkűrök, a legszomorúbb nótákat játszott. A zongorából fölszállott a régi-régi nóta:

Isten hozzád, édes...

Isten hozzád, kedves...

És még egypár ilyen rezgő nyárfák levelének hullásával szoros kapcsolatban álló költemény. Ilyenkor mégis megesett a szíve a szegény leánynak. Ennek az ártatlan teremtésnek a fájdalma,

szomorúsága még mindig a régi, kikoptatott síneken halad. Vajon mi történne vele, ha megismerné Chopint, Beethovent vagy akár csak Schumann? Milyen szegény és milyen szerencsétlen egy ilyen leány. Sejtelve sincsen arról, hogy az ember sírhat és szenvedhet utolérhetetlen nagy zeneköltőkkel, akiknek a kétségeink, szerelmi vívódásaink minden villanására megvan a hangjuk, akiknek egy-egy akkordja fölemeli, megvigasztalja és megneemesíti az ember gyötrődő lelkét.

Ó, gondolta, aki ismeri ezeket a dolgokat, az elfelejti, hogy vannak fájdalmas és primitív magyar nóták, amelyek mellett sírva vigadtak a régi urak. Milyen szegényesek és egyszerűek ezek a névtelen szerzőktől származó költemények. És csaknem mind egyformák, az ember az egyik akkordból előre kitalálja a következőket. Aki evezett már Beethovennel a komor és fenséges fájdalmak vizein, aki ismeri a többi nagyokat, az körülbelül úgy van, mint aki bele tud merülni a nagyszerű könyvekbe, és beszélget délután kettőtől fél négyig a legjobb ízlésű urakkal, a Goncourt testvérekkel vagy Byron lorddal, aki a *Don Juan*-t írta.

És milyen gyönyörűség lehet az, ha valaki, egy gyönyörű leány, mindezeket énekelni tudja. Ha egészséges és üde száján át kizengi a torok finom hangszálaival a legharsogóbb részleteket. A testéből fakadnak a hangok, a torkában, a bársonyos nyak mögött kelnek életre, és az illatos szájüregben erősödnek meg, nyernek színt és csengést. A hang, amely ilyenkor beszárnyalja a termék légkörét, a padsorokat, az ő testéből eredt test. Minden ária az ő teste, és azért lehelik be annyi gyönyörűséggel a férfiak... Spángli Kató azok közül való, akik uralkodni fognak a tömegek felett, és ha kibontakozik a hangja, gyönyörűséggel fogja mindenki beszívni a zengését.

Most hirtelen sajogni érezte a bensejét Kender Pál. Az ilyen nő lehet-e egészen az övé? Ha ott tudja maga mellett is, nem szórja-e szét legszebb képességeit, a hangja zengését idegenek között. Kapcsolatot fog találni minden jó ízlésű férfi maga és az ő hangja között, és ezen gondolnak majd reája titkos vágyakkal. Férfiak, fiatal emberek és félig érett gyermekek fogják mustrálgatni az alakját, és körülzsongják és körülrajzzák a kívánságok erejével. Emlékezett reája, hogy voltak színésznők, énekesnők, akiknek a játékára, hangjára nem tudott mindig figyelni, hanem levetkőztette őket maga előtt, és gyönyörködött elképzelt formáikban. Pedig jobbról és balról talán szebb és gyönyörök szempontjából is kíváncsabb hölgyek ültek mellette.

Szinte felsóhajtott Kender Pál, amikor ezekre a dolgokra gondolt. A nagy nyugalmának egyszerűen vége volt.

Meg kell írni ezt neki, meg kell írni - mondta magában, és elhatározta, hogy nyomban hozzálát a levélíráshoz.

Amikor azonban kikészítette a papirost, és a tollát belemártotta a tintába, eszébe jutott, hogy valamiről megfeledkezett.

Egy levelet hordozott reggel óta a zsebében. Még délelőtt kapta Róth úrtól, a gazdaságban. Igazi hétpecsétes levél volt: a hatalmas borítékon a Róth ispán úr teljes címe díszelgett erőteljes férfiírással, hátul pecsétek és bélyegek őrizték a felnyitható szegélyeket, és ott díszelgett minden félreértés elkerülése végett: feladta Zala Menyhért dr. A major mellett diszkrétén átnyújtotta neki Róth úr.

- Egy levelet tetszett kapni - mondta suttogva -, na, igazán nagyszerűen ki méltóztatott találni a módját. Ezt bontsa fel az Elza kisasszony, ha tudja.

Kender Pál hálásan mosolygott:

- Azt hiszem, így nem fognak gyanút - mondta, és zsebre vágta a csomagnak is beillő kovertát. Az utóbbi időben megtörtént vele már egypárszor, hogy nem bontotta fel azonnal az ilyen leveleket. Ha sok dolga akadt, és közben átnyújtották neki a Spángli Kató írásait, elrejtette a levelet, és végezte a munkáját tovább. Ilyenkor belenyúlt napközben mégis a zsebébe, megtapogatta a drága írást, mint a gyermek a féltett, titkos kincset, a réz ajtókilincset, amelyet éjjel-nappal magával hord. Este vagy reggel azután, nyugodt és biztos helyen feltépte az írást, és belemélyedt. Rendszerint ugyanazok a szavak, gyöngédségek, apró és jelentéktelen események. Mégis minden levél új és élvezetes volt. Néha a legfurcsább tárgyak hullottak ki a borítékból: egyszer egy lapos kuglerbonbon, egy csepp, kerek narancshéj, körös-körül látszottak a foga nyomai, kis darab harisnyakötő, fénykép, három szál a leány fekete hajából. Most is kicsúszott valami a levélből: egy fehér pettyes fekete nyakkendő, amelyet csokorra lehetett megkötöni.

Éppen ilyen színű ruhát kaptam - *kezdődött a levél* -, nagyon egyszerű, nagyon sima, egészen a te ízlésed szerint való. Azt akartam, hogy legalább egy kis darabját te is lássad, és te is hordjad, ha már nem akarsz eljönni sohasem... Különbem, édesem, most már hiába is jönnél. Na, nem kell megijedni. Nem azért, mintha nem várnálak, és mintha nem szakadna meg a szívem utánad mindennap. Hanem csak azért, mert elmegyek fürdőre. Most ismét nem kell megrökönyödni, kisfiam, mert ez a fürdő nem Ostende, de még csak nem is Siófok, hanem egy kis erdélyi falu. A nagynénémhez megyek, egy kicsit meghízni; mert a mama azt mondja, hogy olyan sovány vagyok, mint a seprűnyél. Elárulhatom többek között, hogy ez korántsem igaz. Sőt ellenkezőleg, újból fejlődtem és erősödtem. Jó, hogy nem látsz, mert különben pirulni kellene. Azt hiszem, alig ismernél rá arra a kis kócosra, akit olyan régen szeretsz. Csak az arcom fogyott meg egy kicsit, de ez is használ, mert a szemem így nagyobbnak látszik. Te nyitottad fel ezeket a szemeket, kedvesem, igazán illő volna, hogy gyönyörködj is bennük. A világot olyan szépnek látom, mégis nagyon sokat szomorkodom miattad. A mama kérdezősködött utánad. Nagyon szeretne látni, tudod, hogy mennyire kedvelt téged. Azt mondta a napokban, hogy az egyetlen volnál, akihez hozzáadna. Meg kellett ölelni, olyan aranyos volt. Nem mondtam neki, hogy én is így gondolkozom, mert hiszen ezt úgymint nagyon jól tudja. Mondd, kedvesem, hát nem szomorú az, hogy mégis távol kell lennünk egymástól. Meddig fog ez tartani? Mikor ér véget a kinszenvedésem? Csak azt kívánom, hogy ne tartson sokáig, mert beleőrülök.

Ezt a szót szívesen használta a leány, ha valami nagyot akart mondani. Pál elmosolyodott, amikor ideért olvasás közben.

Nem is képzeld - *folytatta Kató* -, hogy milyen sokszor gondolok reád. Minden éjszaka látlak álmomban. És képzeld, igazán pirulok, hogy le kell írnom, a múltkor azt álmodtam, hogy kisfiunk van. A haja fekete, ahogy te szeretted volna, a szeme kék. Reggel sírtam, amikor felébredtem, hogy nem igaz az egész, hogy talán sohasem fog beteljesülni az álmom...

Kender Pál elfelejtette, hogy valami ellen tiltakozni akart az imént, hogy írni akart a leánynak, hogy ne énekeljen, ne folytassa tovább, mert elvész a számára. Amikor ezeket a sorokat olvasta, hevülések járták át a testét, és végképpen megfélemedezett a szándékáról. Először érezte azt, ami sokszor értéket ad a legfáradtabb és legsivárabb fiatalember életének. Azt a felejthetetlen és csodálatos érzést, a vágyat, hogy jövőendő életet teremtsen, hogy gyermeket mond hasson a magáénak. Látta a határvonalat, amely ezt az érzést elválasztja minden szennytől, és elkülöníti az élvezetek vágyaitól. És milyen furcsa, milyen fájdalmas, hogy ezt egy

levél, néhány írott sor váltotta ki belőle először. Most már igazán sóhajtott, mélyen és kéjesen szívta be a levegőt.

- Istenem - mondta -, hát mégsem vagyok cél és remények nélkül. Spángli Kató, drága feleségem.

Ebben a pillanatban kopogtak az ajtón.

- Szabad - mondta Kender Pál, és szíve dobogni kezdett.

Egy öregúr lépett be fürge mozdulatokkal:

- Jó napot, jó napot, fiacskám - köszöntötte Pált -, talán meg sem ismersz már?

Kender Pál zavartan ugrott fel, és idegen szemekkel meredt a látogatóra.

- Nahát ez nagyszerű, ez igazán nagyszerű - kiáltotta az ősz hajú bácsi -, a saját keresztfiam nem ismer meg, akit az ölemben hordtam, a térdemen lovagoltattam.

A másik szobából előjött Kender Kelemenné.

- Kedves koma - mondta, és ölelésre tárta ki a karját -, na, igazán szép, hogy egyszer már ide is benézett.

Megölelték egymást. Az öregúr ismét Pál felé fordult:

- Láss, kedves Lottika, a fia nem ismert meg.

- Mi? Hogy nem ismerted meg Ágotai bácsit? No hát az a város igazán kiforgatott téged, Istenem, hányszor lovagoltatott a térdein.

- Most már emlékszem - mondta Pál, és melegen megölelte a vidám kis embert. A következő öt percben már előadta minden keserűségét Kender Kelemenné:

- Rettenetes az - mondta -, rettenetes, hogy elbánnak a mai világban a szegény özvegyekkel.

De ugyanakkor a legszívélyesebb modorban nem késett érdeklődni:

- És hogy van Marianne?

- Ó, köszönöm, köszönöm - dörzsölte a kezét Ágotai úr -, köszönöm, kedvesem, jól van szegényke, csak sok a dolga.

Kender Pál az emlékezőtehetségéhez folyamodott. Ki lehet ez a Marianne, kérdezte magától, aztán esztendőök kódén át hirtelen előtte termett egy kisleány, egy maszatos, szőke, csöpp kölyök, akivel együtt játszott a homokban.

- Hát még nem menyasszony? - kérdezte tovább Kender Kelemenné.

- Nem bizony - nevetett Ágotai bácsi -, nem tud magának valót találni, nem szereti az ágotai fiatalbereket.

A remeteségre kárhoztatott Kender Pál szerette ezt a mozgékony, vidám öregurat gyerekkorától kezdve. Szerette hallani a hangját, amint kedvesen és közvetlenül mesél jóízű történeteket. De most nemigen mesélgetett az öreg, hanem igen rövid volt:

- Hát én csak azért jöttem, kedves komaasszony, hogy meginvitáljam mind a kettőjüket. Mégpedig egy egész napra el kell jönniök. Ha már itt van ez a nagy fiú, legalább egy jó ebéddel akarom eszébe juttatni, hogy ki vagyok.

Persze a szabadkozás hiábavaló volt. Meg kellett ígérni, hogy ott lesznek okvetlenül. Majd az ágotai kocsisokkal megüzenik, hogy mikor.

A hintó a búzatáblák és bársonyos zöld vetések között ringott az országúton. Ketten foglaltak helyet a hátulsó ülésen, özvegy Kender Kelemenné és az egyetlen fia. Az asszony anyókáknak való főköttöt viselt. Csak éppen a kontyát takarta el a csipkéből és gyöngyből készült alkotmány; és szigorúan lesimított ősz haja fénylett a napsütésben. A ruhája fekete selyem volt, mint az már illik is a gyászos özvegyekhez. Kender Pál ugyancsak sötét ruhába öltözött, mert tulajdonképpen ez volt az első látogatása Ágotaiéknál. Kender Kelemen özvegye számon tartotta a meghívást, és két héttel az Ágotai úr látogatása után kiadta a parancsot egy derős reggel, hogy be kell fogni a hintóba. Ezt a nehéz, lakkozott bárkát csak ünnepélyes alkalmakkor szokták használni a Kender családban, amikor némi pompázó külszínt óhajtottak kölcsönözni meg-megjelenésüknek.

- Palikám - szólt ugyanezen a reggelen a fiához Kenderné -, öltözz fel egy kicsit parádésabban. Vendégségbe megyünk Ágotaiékhoz. Szegről-végről rokonok vagyunk: boldogult nagyanyád atyai részről Ágotai leány volt. És aztán különben sem árt, ha valakivel barátságot tartunk...

A fiatalember szót fogadott, mint egy engedelmes kisfiú, és zsakettet, lakkcipőt öltött az Ágotai család tiszteletére. Alig haladtak ki a főutcán át a faluból, Kender Pál idegesen kezdte porolgatni a kabátját. A finom, egyenletesen szálló por könnyű ködréteget borított a bolyhos szövetre. Fél óra sem telt el, már bosszankodva vizsgálgatta ismét a kabátja elejét. Gombostűfejnyi apró pontok tarkázták a kihajtásait. Az eddig észrevehetetlen kis zsírpecséteket belepte a pudorfimom por, és a szürke foltok mindenféle porolásnak, dörzsölésnek szigorúan ellenálltak. A fiatalember csaknem káromkodott hirtelen haragjában és elkeseredésében. Kender Kelemenné észrevette a bosszúsága okát:

- Fiacskám, bizony porköponyeget kellett volna hozni.

A fiacskámnak szólított úr ezen a kijelentésen egyáltalában nem vigasztalódott meg. Sőt éppen azt gondolta, hogy mi a csodának kell neki újabb ismeretségre szert tenni. Elég, ha idehaza van, és tudja, hogy hány napszamos dolgozik a földeken, elég, ha itt kell kínlódnia és tespedni, amikor igazán nincsenek halasztgatni való dolgai, és csak éppen a boldogsága forog kockán. Most ugyan egy hónapig nem olyan sürgős az utazás, mert Kató nem tapossa gyönyörű lábaival a csúnya pesti aszfaltot, de aztán... mi lesz velük?

Nem ugyan erre a kérdésre felelt, de mégis beszélni kezdett az édesanyja.

- Nagyon szeretném - mondta szelíden -, ha nem vonulnál vissza a társaságtól, ha egy kicsit elevenebb lennél. És ne bánjál olyan szigorúan a kis Marianne-nal, mint Bertával. Nagyon egyszerű gyerek, nem fog sokat alkalmatlankodni, és a keresztapád igazán aranyos ember.

Egy kicsit meglepte Kender Pált, hogy már az édesanyja is tud a Bertával történt dolgokról. De aztán mindent megértett: elvégre egészen természetes, hogy a pletykák városában utánajártak az ő... - szinte visszahőkölt, mert csaknem ezt mondta, hogy viszonyuknak. A háromszög különösen érdekes lehetett a porváros lakói előtt, hiszen az egyik sarokban a híres Bakos Pista állott, mint kikoszarozott szerelmes, a másikban ő szerepelt, mint utálatos hódító és ostoba gavallér, a harmadikban Berta kisasszony húzódott meg, immáron csalódva, elkeseredve. Visszavonulva még az esti sétáktól is.

Egy kis akácerdőn túl előtűnt Ágota. Ez a kis falu nagyon furcsa kis falu volt. A külső képe is megfoghatta az idegenek érdeklődését, mert a főutcán csak egyforma házakat lehetett látni.

Mégpedig nem parasztházakat, hanem verandás, boltíves kúriákat, amelyeknek a sárga, kék vagy fehér falát örökzöld fonatokkal futotta be a kemény levelű borostyán. Ezekben az úri házakban egytől egyig Ágotaiak laktak. Mindannyian régi nemesek, jelenleg földesurak és a megyei dzsentritársadalom jelentékeny, leghangosabb tagjai. A vagyoni viszonyaik a legvegyesebbek voltak. Akadt köztük olyan is, aki ezer holdat mondhatott a magáénak, volt már Ágotai, aki a miniszterségig is felvitte, de a furcsa nemzetség krónikásai, az öreg nénikék tudtak olyan züllött emberről is, aki házmester lett Budapesten. Az ezerholdas birtokok úgy keletkeztek, hogy házasság és ügyes mesterkedések révén összehozott a maga kétszáz holdjához a zseniális Ágotai fiú még két- vagy háromszáz holdas darabot. Ez persze ritkán és nagy igazságtalanságok árán történhetett meg. Az Ágotai lányok nemigen mentek férjhez Ágotai fiatalemberekhez, bár hiszen az első szerelmek, a kedves bakfis viszonyok itt bonyolódtak le az árkádos verandákon, az uzsonnázóasztalok körül. De miután a családokat a legbonyolultabb rokoni kötelékek fűzték egymáshoz, és féltő volt különben is, hogy a pápa nem ad már diszpenzációkat többé, a leányok rendszerint kirepültek, és a megyebálokon igyekeztek maguknak férjet keresni. Az ezerholdak összeragasztásának másik akadályja az volt, hogy az Ágotaiak nem szívesen váltak meg a földjeiktől a maguk jószántából. Így hát ki kellett ugratni az eladósodott családokat összevásárolt váltókkal és más, nem jó atyafiakhoz méltó agyafúrtságokkal a vastag falú házacskából, a borostyános verandák uzsonnázóasztalai mellől. De az ilyen birtokokon nem volt áldás. Az öreg Ágotai Jeromos, aki három családot ugratott ki ilyenformán, máig is átkozza a kapzsiságát. A fiai meggyeszerre híres ivók lettek, könnyelműen pazaroltak, és végül Jeromos urat visszaugratták három birtokrészből, és most rángatják alóla a negyediket, a saját magáét. Az ilyen föld nélküli Ágotaiak, persze, nem tarthatják magukat nagyon sokáig a falujokban, és elmennek állást keresni. Ezekből az Ágotaiakból lesznek azután Budapesten a házmesterek idővel, amikor már minden családi segítség elfogy hazulról. De az Ágotai família más, szegényebb rajokat is bocsát ki magából. Körülbelül úgy van, mint a római köztársaság. Magában a faluban kevesen élhetnek, a szegényebb családok fiainak pláne nincsen jövője Ágotán, hát az ilyen fiúk vitézül kitelepednek a gyarmatokra, a megye minden részébe, elfoglalják a közigazgatási hivatalokat, és csak nagy ritkán, bálok vagy tisztújítások alkalmával kerülnek össze az ágotai Ágotaiakkal. Persze a nevek körül is óriási bonyodalmak támadnak, ha az előrelátó öregebbek nem szabályozzák ezt a fontos kérdést. Egyforma névre nem szabad fiúkat keresztelni, és így azután a kalendárium legfurcsább keresztnevei is forgalomba kerültek Ágotán. Utóbb a Jókai-regényekből meg a gyönyörű magyar előidőkből kölcsönöztek neveket. Így azután az Álmos, Árpád, Bulcsú, Töhötöm, Huba és Etele nevek is kisajátítottak. Mivel pedig a neveknek is bizonyos meghatározott száma van és az Ágotaiak egyre szaporodtak, az apa és nagyapa nevét örökölték a fiúk és unokák a családi birtokkal együtt. Sokan voltak azonban olyanok, akik egy hangzatos keresztnevet örökölték mindössze a nagyapjuktól.

Az öregurat, akihez Kenderék igyekeztek, Ágotai Manónak keresztelték, a leánya pedig a Mária nevet nyerte. Utóbb azonban Marianne lett belőle, mert az angolkisasszonyoknál tanul, és így kellemesebben is hangzott a neve az ágotai füleknek.

Ágotai Manó kint állott a kapu előtt, amikor megérkeztek. Egyetlen barátságos mosoly volt az egész emberke.

- Na, csakhogy rászántátok magatokat - mondta lelkendezve -, nagyon vártunk benneteket. Éppen az előbb jöttem ki, mondom: átmegyek egy kicsit az öreg Jeromost vigasztalni. Hát aztán elébem toppan egy kis kölyök, és azt mondja, hogy jönnek a vendégek. Visszafordultam persze mindjárt, hát éppen jöttetek.

A borostyános veranda alatt, a legelső lépcsőfokon egy fehér kötös, apró leány álldogált. Ez a hölgyecske volt Ágotai Mária, az a bizonyos Marianne, akivel valaha a porban játszadozott Kender Pál. Mosolygott, és kitárt karokkal szaladt Kender Kelemenné felé:

- Kedves, kedves Lotti néni, csakhogyl eljött.

A fiatalember meg akarta tartani a formákat, és összeütötte a bokáit:

- Kender Pál - mondta szertartásosan.

Ágotai Marianne, akivel egykoron a porban játszott, elpirult, sőt határozottan elvörösödött, mert ez már így volt divatban, és benne foglaltatott a családi örökségben is.

- Hát ez már mégis furcsa - lépett közbe az öreg Ágotai -, ti itt bemutatkoztok, ismerkedtek. Az én keresztfiam nem akarja megismerni a kislányomat.

- Bocsánat - mentegetődzött Pál -, de azt hittem, hogy Marianne kisasszony nem emlékezik.

Marianne azonban a hirtelen pirulás dacára sem volt a könnyen zavarba jövő falusi kisasszonyok közül való:

- Tévedni tetszik, én igazán nem felejtettem el. Annyiszor megtépdeste a hajamat, hogy lehetetlen volt az emlékét meg nem őrizni.

Igazi ágotai lány - gondolta Pál -, ha unatkozni nem is fogok mellette, éppen eleget bosszankodhatom majd. Biztosan teniszeznek, lovagol meg talán cigarettázik, szeret lumpolni, mint az ágotai hölgyek java része. De akárhogyl van, ezt a hölgyecskét is megbosszantja, akárcsak a vasgyúró Bakos Pistát.

Délelőtt erre nemigen adódott alkalom. A kislány a konyhában magára vállalta a kapitányi szerepet, de meg különben is, ő volt a háziasszony. A ház régi úrnője, messze vidéken híres, szép Ágotai Manóné, kiköltözött régen az ágotaiak külön temetőjébe még fiatalasszony korában. Kender Pál emlékezett még homályosan karcsú, finom alakjára, amint lehajolt hozzá, kézen fogta, és elvezette egy kis buta babához, aki riadt szemekkel meredt rája, és egy piros arcú bábút szorongatott a kebléhez. Ez a kis buta baba Marianne volt.

Délben kivárhatatlanul hosszú és nehéz ebéd következett. Kender Pál majd megpukkadt a sok ételtől és a kínálgatások miatti haragtól:

Ez a régi jó magyar szokás - dühöngött magában -, ötféle húst összeenni, nagyokat inni, és utána kiülni a napra, mert teli gyomorral igazán nem úri dolog munkához látni.

Az édesanyja ezzel szemben más véleményen volt:

- Igazán gyönyörű dolog ez - mondta áradozva -, hogy egy kislány ilyen pompás háziasszony tud lenni. Minden-minden nagyon jó volt, nagyon szépen volt terítve is. Szegény édesanyja, ha látná.

A leány, akinek a dicséret szólt, szerényen szabadkozott, míg az öregúr büszkén domborította ki a mellét:

- Hát én is azt mondom, hogy csak kétféle kosztot ettem jóízűen: a komaasszonyét meg a leányomét.

- Persze, persze, hiszen egy helyről tanultuk a módját: a szegény férjem nagyanyjától, aki nektek is rokonotok volt. A levest mi is édesen szeretjük, a túrós rétest kaporral.

Következtek az ételek körüli értekezések. Az ebédet előlről elemezték, és Kender Pál igazán kénytelen volt odafordulni Marianne kisasszonyhoz:

- Mikor szokott teniszezni? - kérdezte tőle, és a hangja tele volt gúnyos lenézéssel.

Marianne megérezte, hogy csúfolódnak vele, és egy kicsit sértődve felelt:

- Soha.

- Akkor biztosan lovagol.

A leány hangosan nevetett:

- Maga vagy nagyon szemtelen, vagy nagyon csacsi, hogy ilyeneket kérdez.

- Miért volnék én csacsi és még inkább miért szemtelen? Az Ágotai kisasszonyok közül mindig szerepel legalább egy-kettő a teniszversenyeken. Én azt hiszem, hogy maga is emlékszik arra az Ágotai Klári nevű hölgyre.

- Igen, a Clarisse-ra...

- Ha úgy tetszik, arra a Clarisse-ra, aki púpos lett, mert levetette a paripája.

- Hát maga így ismeri az Ágotaiak históriáját? Mert hiszen egész könyvet meg lehetne tölteni a történeteinkkel.

- Nem került semmi fáradtságomba, nem is kellett törni magamat, hogy megismerjem az eseteiket. Az édesanyám mindent elmondott ebéd és vacsora közben.

- És rólam mégis olyan keveset tud?

- Őszintén megvallva, magáról nagyon keveset hallottam azóta, hogy innen elkerültünk. Mindössze annyit, hogy nagy leány, szép leány lett...

Marianne nevetve szabadkozott:

- Aki ezt mesélte, az tudva nem mondott igazat.

- Ennél a kérdésnél maga nem illetékes a bírálatra, kedves Marianne... de engedje meg, hogy befejezzem, amit elkezdtem. Egyszóval, magáról nem sokat hallottam, de annál többet az Ágotai kisasszonyokról és úrfiakról általában...

- Tudom, tudom - vágott közbe Marianne -, hogy a lányok cigarettáznak, lovagolnak, lumpolnak, egyedül merészkednek sétákra, szabadszájúak, nem hordanak midért, a fiúk pedig lusták, semmit se tanulnak, részegesek, váltót hamisítanak...

Kender Pál gyönyörűséggel hallgatta a gyorsan elhadart bűnlajstromot:

- Hát ennyi mindent én sem tudtam volna az ágotai kiskirályok ellen összehordani, de körülbelül ilyeneknek képzeltem őket...

Marianne érdeklődve hajolt közelebb:

- Hát gyűlöl bennünket?

- Arról szó sem lehet. Inkább meg tudom érteni ezt a furcsa nemzetséget. És aki megérti az ágotaiakat, az legfeljebb csak mosolyoghat a szokásaikon, a csodálatos erkölceiken. Mert látja, maguk itt úgy élnek, mint egy indián néptörzs. A terület, amelyen az örömeik, vetélkedéseik és az életük kis játékaik folynak, itt van ugyan Magyarország egyik zugában, de éppen úgy lehetne Indiában vagy a Góbi-sivatagon is. Itt küszködnek egy tenyérnyi földön, ragaszkodnak a faluhoz és a néptörzshöz. Azt tartják, hogy szerencsétlenség elszakadni az anyaföldtől, az ősi néptörzstől. Szóval, az ősmagyarok erényeit uralja még az egész család. Ha ezer évvel korábban születnek, lehet, hogy a legöregebb Ágotait tették volna meg Álmos helyett vezérnek. De hát most már pantallóban járnak az emberek, és a húst nem divat nyereg alatt

puhítani. A külső dolgokban tehát az Ágotai nemesek is alkalmazkodnak a megváltozott világhoz. De azért az erkölcsük ugyanolyanok, mint amilyenek 1700-ban voltak. Lovagolnak, keveset tanulnak, tizenhat éves koruktól huszonnégyig szerelmesek, azután megházasodnak, birtokot igyekeznek harácsolni, gyermekeik lesznek, a gyerekeket lehetőleg nem nevelik, és úgy halnak meg, mint a nagyurak. Az egész nemzetség kikíséri őket a temetőbe, az Ágotai család saját, külön temetőjébe...

Marianne figyelmesen hallgatta a fiatalember előadását, és szinte megrémülve kérdezte:

- Hát maga ilyen rossz fiú? Ennyi rágalmat hogy tud összehordani öt perc alatt?

Pál hevesen magyarázott tovább:

- Kedves Marianne, ne vegye magára és az édesapjára, amit mondtam. Ez általánosságban szól az egész Ágotai nemzetségre. A legrosszabb tulajdonságokat, a legfeltűnőbb hibákat kellett összeszedni, mert csak így készíthettem hűséges fotográfiát azokról, akik között él húsz esztendő óta....

- Huszonkettő - mondta a leány komolyan.

- Lássá, ezt kár hangoztatni. Először is bátran mondhatja magát tizenkilencnek, másodszor pedig nem helyes az őszinteség ebben a faluban, ahol minden leány két évvel öregebb, mint amilyen idősnek mondja magát.

Marianne kisasszony szinte bűnbánóan mondotta:

- Apa nem szereti, ha hazudok.

- Igen - folytatta Kender Pál az előadást -, ilyen erényeik is vannak. Alapjában véve nem is rossz emberek. De egy óriási hibájuk mégis van: azt hiszik, hogy egyedülálló nagyurak, akik az életet a lehető legjobban rendezték be a maguk számára. Pedig úgy élnek, mint a néger kacikák vagy mint az indián törzsfőnökök: körülzárják magukat, külön kis országot alakítanak, és mindenki első, senki sem utolsó közöttük. Itt élnek egy úgynevezett kellemes életet, és mit sem tudnak arról, hogy vannak magasabb élvezetek is. Hogy az életnek száz és ezer apró kellemessége, ugyanennyi nagy és felemelő gyönyörűsége örökre ismeretlen maradt a számukra. Mit tudnak önök például Párizsról vagy Londonról? Van-e sejtelmük az ágotai boldog és könnyelmű királykisasszonyoknak arról, hogy kis kokottok a saját automobiljaikon járnak, hogy palotájuk van és annyi pénzük, hogy megvehetnék akármelyik pillanatban egész Ágotát. Vajon tudnak-e arról, hogy olyan ruhában jelennek meg Auteuilben, amelynek az árából az ágotai kisasszonyok ruhaszükségletét egy egész esztendőre lehetne fedezni? Tudják-e, hogy vannak csipkék, fehérneműek és sálók, amelyekért sok-sok ezer forintot adnak ki? Van-e sejtelmük a csodálatos ékszerekről, amelyeknél már nem is az arany és a drágakő a fontos, hanem mindenekelőtt a zseniális összekomponálás, az ötvösművészet ötletei jönnek figyelembe. Általában mit is sejthetnek arról a sok gyönyörűségről, amit ez az egész csodálatos kultúra asszonyokban, a hölgyek megjelenésében és eleganciájában produkál, arról, amit az Opera bejáróinál, Auteuilben vagy a nagy mulatókban lehet látni egy este vagy egy délután. Hogy százfrankos harisnyák is vannak!

Megfeledkezve a környezetről, a vele szemben ülő lányról, a maga lelkesedésétől bódultan folytatta Kender Pál:

- De ezek csak a gazdagság csodái, amelyeket Anglia legelső társaságai talán felülmúlnak. Az ágotai kisasszonyoknak vajon jutott-e eszébe azon gondolkozni, hogy milyen lehet a kerti ünnepély, amelyet az angol királyné rendez? Tudnak-e arról, hogy mit produkál a gazdagságok gazdagsága? Fel tudták-e fogni az ágotai urak annak a jelentőségét, mikor azt olvasták,

hogy egyes angol előkelőségek már csak olyan inget tudnak viselni, amelyet a Nílusban mostak meg? Mert az ilyen ingnek különös és finom illata van.

Marianne szédülten hallgatta az előadást, és olyan mozdulatot tett, mintha mondani akarna valamit.

- Tudom, hogy mit akar mondani - szakította félbe egy pillanatra önmagát Pál.

- Na, mit akartam hát mondani, gondolatolvasó úr?

- Azt, hogy ingekről és harisnyákról még az ágotai szabadszájú hölgyek jelenlétében sem szabad beszélni. Azt hiszem, egész egyenesen és nyíltan kimondtam, amit finoman akart értésemre adni. Hát nem is fogok ezekről a ruhadarabokról tovább értekezni. Pedig tulajdonképpen a test ápoltsága és az öltözködés az, amit legtöbbször lehet becsülni. Mert hiszen ez maga az ember, úgy, amint megjelenik a társaságban, a színházban, az utcán. A bensőnk nem ismerheti meg senki sem, csak az, akit közel bocsátunk magunkhoz. Mert hiába ismernek bennünket, hiába beszélnek velünk azok, akiket száz és száz más ismerősünkön kívül bemutatnak nekünk.

A modor és a szavak, amelyeket az udvariasság diktál, olyanok, mint a diszkrét ruha, amely elfedi és felöltözteti idomainkat. És, kedves Marianne, ha ilyen nehéz hozzájutni egy ember bensejéhez, akkor mit tudhatnak az ágotaiak a nagyszerű szellemek gondolatairól. Vajon tudnak-e arról, hogy vannak emberek, akik a világok sorsát igazgatják, hogy például egy akkora úr, mint a külügyminiszter vagy egy hatalmas birodalom nagykövete mit gondol és mit cselekszik. Hogyan intézkedik az ország sorsa felől, miként tárgyal, és taktikázással, ravaszságokkal milyen úton-módon tud elhárítani a fejünk felől véres háborúkat. Nem, én azt hiszem legalább, hogy az ágotai fiatalurak nem tudnak ezekről a dolgokról, de nem is törődnek ilyen gondolatokkal.

- Ez a szerencsénk, kedves reformátor uram - mondta Marianne egyszerűen -, ha ez a sok elérhetetlen vágy kínozná őket, mind boldogtalanok lennének.

Igénytelen kis blúz, sima és jó szabású szoknya és csinos félcipő volt Ágotai Marianne kisasszonyon. A haja kedvesen lesimítva, a nyaka kiviláglott a blúz felett, és a rövid ujjak szabadon hagyták gömbölyű karjait a könyökéig. Finom és harmonikus volt így egészben, és egyszerű bájosága emlékeztette valakire Pált. Valakire, aki most egy kis erdélyi faluban üldögél, egy szegény és elhagyott helységben, a nagynénjénél. Bizonyára ostoba és kellemetlen környezetben.

És ahogyan nézte a kedves Ágotai leányt, fülébe csengett a szó:

- Boldogtalanok lennének...

Ó, - mondta magában -, nem is tudja ez a kis falusi hölgy, hogy milyen igazat mondott, hogy tulajdonképpen énreám mondta ki az ítéletet.

Ágotai Marianne kisasszonynak tényleg nem volt sejtelve arról, hogy a gyerekkori játszópajtása nagy felfedezésekre jut az ő egyszerű szavai által, és nehéz perceket él át. Nem tudta, hogy az elérhetetlen vágyak, a nagyszerű élet, a csodálatos ruhák, társaságok és egy erdélyi falucskában üldögélő leány után ott rágódnak a Kender Pál szívében. Ezért hát zavartalanul fejezte be, amit megkezdett:

- Azt hiszem különben, hogy mind a ketten megértettük az Ágotai nemzetséget. Csakhogy maga nevet rajtuk, én pedig szeretem őket. Nem azonosítom magamat velük, de az a véleményem, hogy kedves, jó emberek, szegény kisurak, akik mégis boldogok. Jókedvűek és boldogok, mert egészségesek és okosak is.

Kender Pál éppen ellent akart mondani, amikor megpattant a kertajtó zára. Három Ágotai úrfi lépett be. Mind a három csizmásan, lovaglóstorral a kezében.

- Itt vannak a maga kedvencei... - jegyezte meg Pál.

- Ne csúfolódjon - mondta mosolyogva Marianne -, ezek igazán kedves fiúk, már a nevük is nagyszerű...

A három gavallér felmasírozott a verandára. Sorba összecsapták a bokájukat, és bemutatkoztak:

- Ágotai Dávid! - mondta a legidősebb.

- Manasszesz! - folytatta a középső, és nyilván spórolásból elhagyta a vezetéknévét. A legfiatalabb bevégezte az udvariassági aktust:

- Willfrid!

Azután hozzácsapta még a nevéhez mind a hármuk képviselőjében:

- Nagyon örvendünk. Igazán örülünk, rokon.

Azzal továbbvonultak, és az öregeket üdvözölték:

- Hát nem kedvesek? - kérdezte Marianne.

- Akiknek tetszenek, azoknak lehet, hogy kedvesek.

- Ne legyen ilyen szigorú velük szemben. Ez a három legpompásabb testvér. Hárman tartanak egy hátszlovat, mert egy-egy nem bírja el a költségeket. És felváltva lovagolnak: hétfőn Dávid, kedden Manasszesz és így tovább.

- Operett, tiszta operett - nevetett Kender Pál -, ez a legtipikusabb operettfalu.

Néhány óra múlva újabb vendégek érkeztek. Ezúttal már hölgyek és öregurak is sétáltak be a kavicsos úton. Érdekes, bájos öregasszonyok, akik a múlt században divatos csipkekendőket viseltek a vállaikon, és egészséges, vidám, szőke leányok olcsó, nyári kelméből készült ruhákban. Megrázták a Kender Pál kezét, és a fiatalabb hölgyek kézszorításainál csak úgy ropogtak a csontjai.

- A Kelemen fia vagy? - kérdezte egy ősz matróna.

- Igen - felelte Pál -, Kender Kelemen fia.

- Kedves gyermekem - ölelte magához a fiatalembert -, nagyon szerettük az apádat, igazi finom ember volt.

Amikor begyesen illegge ellépkedett az öreg hölgy, akinek még most is gyönyörű búza-virágkék szemei voltak, megkérdezte Kender Pál:

- Hát ez a néni ki volt?

- Ágotai Gina - felelte Marianne -, tulajdonképpen Ginevra teljes néven, mert nagyon szereti az olaszokat. Az egyik nagybátyja Garibaldival harcolt együtt. Azért üdvözölte magát olyan szívesen, mert szerelmes volt Kelemen bácsiba. Nem is ment férjhez soha, öregleány maradt.

- Ez igazán megható história...

- Na, látja - mondta Ágotai Marianne kisasszony -, csak közelről kell figyelni őket, és mindjárt nem fog haragudni rájuk.

- Haragudni nem is haragudtam az Ágotaiakra - felelte mosolyogva Kender Pál -, de sohasem kívántam a társaságukat. Nagyon sok a pojáca köztük, és most se szeretnék közéjük keveredni. Igazán hálás lennék magának, hogy úgy intézné, hogy együtt lehessünk.

- Bízza reám - nevetett Marianne -, de azután ne feledkezzen meg a háláról sem...

Ágotai Marianne kisasszony tényleg beváltotta az ígérését. Amennyire csak lehetett, szeparálta a vendégeit Kender Páltól és főleg az ágotai hölgyektől. Az igazat megvallva, ez elég könnyen is ment, mert az ágotai aranyifjúságnál jobban nem mulattathatta volna senki sem a cigarettázó kisasszonyokat. Így aztán uzsonna alatt és uzsonna után nagyjából az Ágotai Manó leányával társalgott Pál. Illetve ez csak egyoldalú társalgás volt, mert Marianne beszélt csaknem az egész idő alatt, a fiatalember pedig hallgatta az okos leányt, aki az Ágotaiak furcsaságait magyarázgatta neki.

Kender Kelemenné pompás kedvében volt. Büszkélkedhetett a fiával, aki ebben az egész társaságban a legjobban érdekelte Ágotai Marianne kisasszonyt.

- Olyan finom gyerek ez - mondta magában -, akárcsak az édesapja volt.

Ágotai Manó bácsi valószínűleg ugyanazon a véleményen volt, mert odafordult Kender Kelemennéhez:

- Akárcsak az apja - mondta -, olyan kedvesen tud beszélni a nőekkel.

Az öregasszony csaknem felsóhajtott, olyan erővel vágyakozott azután, ami hirtelen jutott az eszébe.

- Istenem - folytatta az önmagával való diskurálást -, ha ki lehetne még egyszer kerekíteni a Kender-birtokokat. A szomszédban vannak az Ágotai Manó földjei: ötszáz hold szántó és erdő. Ötszáz hold meg a megcsónkított Kender-földek, milyen gyönyörű darab lenne.

Ezt gondolta, de azután hirtelen véget vetett az ábrándozásnak. A búcsúzkodásnál Ágotai Manó udvariasan felsegítette a kocsiba az öreg hölgyet.

- Remélem, hamarosan látjuk a komaasszonyt!

- Most már az Ágotaiakon a sor - felelte Kender Kelemenné a tőle telhető legkedvesebb modorban -, de ha ti nem jöttök hamarosan, akkor csak itt termünk hívatlanul is még egyszer.

A családi bárka megindult velük. A langyos nyári levegő megsimogatta a Kender Pál arcát. A földek és vetések felett lassankint sötétedni kezdett az ég: a síkságot nehéz illatok, a félig érett gabona és a lekaszált, száradó füvek szaga ülte meg.

Az öregasszony elérzékenyedett:

- Hogy a kedvemben járnak most a fiamért, akiknek eladó leányuk van - mondta, és magához szorította a Pál karját.

Kender Pál pedig fáradtan, kimerülve dült hátra, és azon gondolkodott, hogy minek is kell ilyen haszontalanul eltölteni egyes napokat az embernek.

Kora reggel a posta előtt sétált el Kender Pál. Az egyik kis ablak szárnya kipattant, és a cserepes virágok sűrűjén át egy hervadt leány arca mosolygott feléje.

- Jó reggelt, nagyságos úr - köszöntötte egy ismerős hang.

- Jó reggelt, Elza kisasszony - üdvözölte Pál az öregleányt -, már ilyen korán?

- Furcsa fogalmi vannak Kender úrnak a falusiakról: hiszen már fél hat, ilyenkor mindenki talpon van régóta. A tegnap esti postát már el is expediáltam, megreggeliztem, megfésülködtem, átöltöztem, és megöntöztem a virágaimat is. Most már nyugodtan várom a gavallérjaimat.

Ha negyven évig hiába vártad őket - gondolta Kender Pál -, akkor ugyan sok reményed lehet hozzájuk.

- Bizony - folytatta Elza kisasszony, és a sápadt leveleket szedegette a muskátliról -, eljöhetett volna egyszer maga is hozzánk. Azelőtt jobb fiú volt: legalább egyszer-kétszer tiszteletét tette nálunk...

- Azelőtt nem volt annyi dolgom. Most az egész gazdaságot én vezetem.

- És a mama?

- A mama beteg.

- Jesszusom, csak nincs valami baja?

- Elég komoly: a földjeinek a betege. Egészen megutálta az embereket, mióta a legszebb darabokat kihalították a birtokból.

- Rettenetes dolog is az, kedves Kender úr. De azért mégis eljöhetne ide egyszer-egyszer. Tudja, ide leányok is szoktak járni. Estefelé elsétálgatnak erre, és olyankor Bakos Pista is vizitel a kis kertben...

Kender Pál kedvetlenül intett a kezével:

- Ami a nőket illeti...

Elza kisasszony kapott a kedves témán.

- Tudja, Kender úr, hogy maga valósággal rejtélyes ember. Négy hónapja, hogy itthon van, és még nincs egyetlen viszonya sem. A leányok valósággal udvarolnak magának, és csak bolondítja őket. Nincs senkije, és még...

- És még?

- Levelei sem érkeznek - mondta megzavarodva a postáskisasszony -, hiszen nincs abban semmi, én csak tudom hát meg is mondhatom, hiszen minden kis levelezőlap az én kezemen megy át, ami ebbe a városba érkezik...

A régen tartott bosszúság felébredt a fiatalemberben:

- Az a baj, hogy nagyon is jól tudja, hogy ki milyen levelet kapott...

- Ó - nevetett elpirulva Elza kisasszony -, talán elveszett valamije, vagy talán panasza van? Hát csak tessék az igazgatósághoz fordulni.

Ezt az utóbbit már tréfásan mondta. Kender Pál sem folytathatta ezután komolyan:

- Jelentést semmi esetre sem fogok tenni, de megkérem, hogy ha hölgyismerősökkel beszélek, ne kapcsolja szét a telefont.

- Kedves Kender úr - kerekedett felül a leány -, most veszem észre, hogy maga veszekedik velem. Pedig lássa, ez nem illik. Istenem, hányszor fogadtam én el szabálytalanul csomagolt pakkokat az édesanyjától. Mikor diák volt Kender úr, minden héten adott egy félórai munkát a csomag, amit a városba küldtek a drágalátos fiúnak. Mindegyiket át kellett újra kötnöm, újra pecsételnem... És higgye el, Kender úr, hogy nem vagyok hibás abban a telefondologban sem. Igazán nem tudtam, hogy kivel beszél. Azt hittem, hogy a mamája kalaposkisasszonyával...

A szemei könnybe lábadtak, sápadt, fonnyadt arca megnyúlt keservesen, és a szája is legörbült. Olyan szomorú és kellemetlen látvány volt a sok üde viráglevél mögött, hogy Pál a visszavonulás útját kereste.

- Bocsánat - mondta -, én igazán nem akartam megsérteni.

- Ah - rebegte Elza kisasszony még mindig az előbbi arcjáték kíséretében -, nincsenek már olyan férfiak, mint régen voltak. Az igazi gavallérok az ön kedves tatájával szálltak a sírba. Kender úr, csak egy igazi úr van itt ebben a városban: a Bakos Pista. A múltkor is két zsák kukoricát küldött a szegény anyámnak...

Majdnem elmosolyodott Kender Pál, mikor ezt hallotta. Ez hát az úriember: kukoricával vívja ki a hölgyek rokonszenvét. Sietett menekülni innen. A búcsúzásnál még utána szólt a hervadt kisasszony:

- Javuljon meg, maga rossz fiú... szeressen egy kicsit bennünket, mert az egész város meg fog magára haragudni.

Hiszen bár így lenne - gondolta távozófélben Kender Pál -, bár közösítenének ki. Az lenne a legjobb, ha kimondaná a képviselőtestület, hogy nem szabad többé átlépnem a város határát. De ilyen okos határozatokat nem hoz sohasem a képviselőtestület. Pedig már éppen ideje volna itt hagyni a porvárost. Itt töltötte az egész nyarat, átélte a rettenetes kánikulai napokat a hőség és a vég nélküli porfelhők szezonját, úgy érezte, hogy éppen elég volt vezeklésnek a sok semmittevésért, amit tavaly ilyenkor élvezett. Minek is itt kínlódni tovább? Mi haszna van annak ha ő kikocsizik minden reggel a földekre, és meghallgatja a Róth úr jelentéseit? A fájdalmas és szomorú földekre, amelyeken már végrehajtották a csonkítás operációját. A legszebb részt lecsapták, a legjobban termő és jövedelmező darabot elharácsolták. Most már a legokosabb dolog lesz felutazni Pestre, szakítani az eddigi életmóddal, tanulni kell és vizsgázni. Igen, ügyvédi vizsgát tenni, vagy a bírósághoz menni. Elvégre, bizonyos tőkéje van az első évek kényelmes átlábolásához. Aztán, aztán mellette lehet a nőnek, akit egy örökkévalóság óta nem látott, akitől már levelet sem kapott egy hónapja.

Egyvalakire azonban nem gondolt Kender Pál, amikor az ábrándozásának ilyen tágas területet nyitott. Odahaza az édesanyját lecsüggesztett fővel találta az asztala előtt. Kender Kelemen özvegye hirtelen kiegyenesedett, mikor az ajtónyitást hallotta a háta mögött. A fia azonban jól látta, hogy zsebkendő villan meg a kezében, és a fehér vászondarab az öreg szemekhez tapadt előbb. Könnyeket sikkasztott el Kender Kelemenné a fia elől. Ilyen állapotban nemigen látta még Pál az édesanyját. Megölelte és megcsókolta, anélkül hogy szólt volna neki egy szót is.

- Fiacskám, kedves fiacskám - fakadt ki a matróna -, rettenetes dolgokat láttam ma délelőtt.

- Hát hol járt édesanyám?

- Kimentem - mondta megtörtén és rekedt hangon az özvegy -, kihajtottam a földekre. Bár sohase tettem volna, mert a szívem majd meghasadt. A komisz kubikosok ott mászkálnak a káposztásomban. Csak úgy harsog a lábuk alatt a sok gyönyörű zöld fej. Akkora gödröket ásnak, hogy beleférne egy pesti emeletes ház is. Milyen csapás, istenem, milyen csapás. Az a derék, szép tag, a Kenderék birtoka meg van csúfolva, meg van csonkítva... Sohasem heverem én ki ezt a csapást.

A panaszkodások árja nem apadt el egész délelőtt. Délben alig evett valamit Kenderné, akit a fia nem hagyott magára alkonyatig. Akkor azután karon fogta és elvitte sétálni. Az akácok alatt alig tettek egypár lépést, összeakadtak Bartáékkal. Az asszonyok lármásan üdvözölték egymást:

- Istenem - mondta Bartáné -, egy egész örökkévalóság óta nem láttalak. Mi van veled, kedves, jó Lottikám?

- Nincs már nekem keresnivalóm az utcán, a többi jókedvű emberek között. Kivégeztek engem azzal a nyomorult szabályozással...

Az asszonyok karon fogták egymást, és Kender Pál ott állott Barta Bertával egyedül.

Szótlanul haladtak egymás mellett egy darabig, mert mind a ketten érezték a helyzet kínosságát. A véletlen találkozást azonban mégiscsak ki akarta használni a leány a maga javára:

- Pali - mondta -, tudja, hogy beteg voltam?

- Sejtelmem se volt róla, különben igazán nem feledkeztem volna meg egy csokor virágról...

- Köszönöm utólag is, de nem erre akartam emlékeztetni. Maga nem törődik velem egyáltalában.

- Ezt nem mondhatnám...

- De én mondhatnám, mert két mulatságon észre sem vett.

- Nem táncolok senkivel se.

- Nem arról van szó, régebben sem táncolt velem, de legalább észrevett!

- De az Isten szent szerelmére kérem, ne lásson sértést minden lépésemben. Ne vegye rossz néven, de én úgy élek itt, mint egy ködben eltévedt ember: botorkálok, járkálok jobbra-balra, és nem törődöm senki fiával sem. Csak az a legfőbb vágyam, hogy kijussak ebből a köd-felhőből, ebből a gyalázatos porból.

- Velem se törődik?

- Maga igazán ne panaszkodjék: olyan ember jár a lába nyoma után, akinek az udvarlására minden leány büszke lenne ebben a városban.

- Kire gondol?

- Bakos Pistára. Hiszen megremeg a szíve, ha a szoknyája fodrát látja libbenni, elvörösödik, ha a hangját hallja, és napjában legalább nyolcszor hajtát el az ablaka alatt...

- És én - folytatta a leány -, én meg ilyenkor mindig elhagyom a zongorázást, még csak nem is beszélek, hogy a hangomat se hallja, és behúzódok, hogy ne lássa a fejem búbját se. Anyám eleget dühösködik miatta. Mindig azt mondja, amikor hallja a Pista kocsiját zörögni, hogy na, most valami szép szomorú nótát. De én azért se. Mert nekem nem kell...

- Miért?

- Mert én utálok - kiáltotta csaknem hangosan Berta és toppantott a lábával.
- De hát miért? Hiszen egészséges, erős, hatalmas, szép szál fiatalember és gazdag.
- Éppen azért utálok - felelte a leány, és már közelebb jutott a Pál szívéhez -, mert olyan vaskos, és mindig az erejével meg a pénzével henceg. Egyébről nem is tud beszélni, mint arról, hogy így emel fel egy zsák búzát meg amúgy vágja pofon, aki engem bánt. De hát ki bánt engem?
- Én - mondta Pál, és arra gondolt, hogy illenék folytatni a bikaviadalt.
- Ó - felelte a leány, és nagyon elszomorodott -, bár inkább bántana, de maga nem törődik velem. Különben, tudja, Bakos Pista rettenetesen haragszik magára. Nem is haragszik, hanem gyűlölködik. És most egészen őszinte leszek: csak úgy beszél magáról, hogy mit csinál már megint az a nyápic söngájszt... hogy mikor megyek már sétálni azzal a pesti nádpálca-lovaggal? Szeretném az arcába vágni a legyezőmet...

Kender Pálban forrt a méreg:

- Na - mondta magában -, te dühös bika, most megkapod a második szúrást is.

Aztán odafordult a leányhoz:

- Akar nekem valami szívességet tenni?
- Akarok. Mindent megteszek, amit kíván.
- Arra akarom kérni, hogy kímélje a legyezőjét: ne vágja akárkinek az arcába. Most pedig jöjjön velem.

A szép, erős leány nem kérdezte, hogy hová mennek, hanem a fiatalember karjába fűzte a kezét, és ezt mondta:

- Vezessen!

A szíve remegett a boldogságtól. Ezzel az emberrel elment volna akárhová, még a pokolba és a gyalázat kárhozatos útjára is. De hát Kender Pál egészen ártatlan helyre vezette: oda ahol régebben is megfordult már igen gyakran, a postamesterékhez. Alkonyatkor, séta közben betértek ide a kis zöld kerteskébe többen is fiatal leányok és falusi gavallérok. Amikor Kender Pál belépett a leánnyal, már vidám társaság volt együtt. Gérőcz úr vitte a szót: egy újfajta táncfiguráról beszélt, amelyet a *Különfélék* rovatában fedezett fel. Bakos Pista ott ült a lugas lócáján, és lelógatta hatalmas buksi koponyáját.

A csend álmodozásából jókedvű csodálkozás zaja verte fel:

- Ah - kiáltotta a kövér Gérőcz úr -, ez egészen ritka szerencse. A remete is megtisztelt egyszer bennünket.
- De kinek a kedvéért jött el, ki hozta el? - süvített Elza kisasszony hangja.

Körös-körül nevettek vidáman, és valaki megjegyezte:

- Nem kell olyan sokat kérdezősködni. Körülbelül úgy is tudja mindenki, hogy az Elza nagysámért.
- Ó, de kötnivaló - hangzott az Elza kisasszony hangja a többiek hangos kacagása közben. Az ártatlan tréfa mindenkinek tetszett, még Pál is mosolygott rajta.

Bakos Pista felütötte a fejét: éppen azt a leányt várta remegve és epekedve, aki az ellensége karján sétált be. Felemelkedett, és azt gondolta elborult szívvel, hogy most már igazán

elveszítette az egyetlen nőt, akiért élni érdemes. Az első pillanatban az ötlött az eszébe, hogy legjobb lenne felnyalabolni és kidobni ezt a sápadt csirkefogót. Utóbb azonban visszariadt ettől a gondolattól, amely leleplezné, a legcsúnyább színben állítaná a többiek elé a valóságot, hogy remeg és majd meghal a leányért, és remeg és fél a kicsúfolt idegen ellenségtől, aki elveheti vagy talán már el is vette tőle az egyetlen nőt. Egyelőre tehát meglapult a vadszölő lombjai mögött, és véresre harapta az ajkát. Azután elszakított pusztá kézzel két vastag drótot. Akkor azután lecsillapodott valamennyire és kilépett.

Kender Pál ebben a pillanatban odafordult Bertához, és súgott valamit neki. A leány nevetett, és végignézett a vasgyúron.

Bakos Pista elsápadt, fehér lett, mint a fal, és csaknem megszédült a rettenetes indulattól.

- Hát így vagyunk - rebegte -, hát már ki is nevettek? Féloldalt odafigyelt Kender Pál, és látta a megdöbbenő színváltozásokat. - Helyes - mondta önmagának -, ezt csaknem a szívén találtuk. A második nyíl is beléd fűrődött.

Egypár perc múlva mégis összekerültek Bakos Pistával. Az óriás ember ekkor már mosolygott, vidám és kedves akart lenni. De ez az igyekezete nehezen sikerült: valósággal kín volt nézni, milyen rosszul színészkedik.

- No, úrfi - mondta -, nem felejtettük el, hogy holnap vadászat lesz?

- Kinél lesz vadászat? - kérdezte Berta, és Pál felé fordult bizalmasan.

- Pista hívott meg bennünket. Maga is eljöhetne; borzasztó kedves lenne. Mi ketten mindig egymás mellett lennénk...

- Istenem - mondta a leány, és a hangjából őszinte sajnálkozás csendült ki -, de úgyse engedné a mama, úrileányok nem szoktak vadászni.

- Nem ám - jegyezte meg vidáman Pál -, csak a főhercegasszonyok...

Bakos Pista megint majd elszédült a hirtelen indulattól, hogy ilyen szemtelenül is lehet beszélni úrihölgyekkel. De megint csak megőrizte a nyugalmát:

- Hát szóval: ott leszel. El is várlak. Most pedig kézit csókolom, szervusz, a viszontlátásra, mert én elmegyek haza. Ott akarok lenni az esti etetésnél. A hízóim nagyon rossz bőrben vannak.

Elrobogott, és egypár perc múlva otthagyta a postamesterék kertjét Berta kisasszony meg Kender Pál is. Az úton ismét belekarolt a fiatalemberbe a leány, és meghatva mondta:

- Pali, maga milyen bátor ember!

Ez a pár szó nagyon a szívén találta Kender Pált. Valakitől hallotta már ezt a rövid mondatot vagy két esztendővel ezelőtt. Igen, kirándultak valahová a Hűvösvölgybe, és mikor visszafelé haladtak Katóval, három csirkefogó megtámadta őket. Az ő zsebében véletlenül revolver volt, hát kirántotta, és nekiszegezte az apacsok mellének. Mikor pedig a fegyvertelen, rongyos és elkeseredett emberek nem akartak tágitani, a levegőbe durrantott egyet. Erre ketten megugrottak, a harmadik pedig könyörgésre fogta a dolgot, úgy megijedt.

- Na, fogja jó ember - mondta akkor Pál -, itt van egy forint, vegyen rajta egy kis szíverősítőt.

Akkor a drága és kedves leány hozzásimult, megölelte, és azt mondta neki:

- Palikám, te nagyon bátor ember vagy.

Miért nem lehet mellette most is az a leány, miért kell érte vágyódnia, mint a Szaharában eltévedt vándoroknak a friss és üde forrás után? Éppen ezen töprengett Kender Pál, mikor a leány ismét feléje fordult:

- Ne haragudjon meg, Pali, de én igazán nem értem magát. Nem törődik az egész várossal: a legjobb esetben is csak tréfál velünk. Nem akar észrevenni sem, pedig ahogyan én tudom...

- Na, mondja ki bátran.

- Ahogy én tudom, már senkije sincsen...

- Honnan tudja ezt?

- Maga már biztosan sejtí: Elza kisasszonytól. Ő mondta, hogy azóta egy levelet sem kapott Pestről, és maga sem írt... Hát ez már a szakítás, ugye?

Kedve lett volna Kender Pálnak azt mondani, hogy isten ments, dehogyis szakítás, világért sem az. De ma furcsa jókedvében volt, és ráhagyta a dolgot a leányra:

- Alighanem - hazudta mosolyogva, és még meg is ismételte -, alighanem így lesz.

A fasorban szembejöttek az asszonyok, Berta kisasszony hálasan és lázasan meleg kezével megszorította a Kender Pál kezét.

Ezen az estén mégsem volt jókedve a fiatalembernek. Kétszer is eszébe juttatták, hogy nem kapott levelet. Nem ugyan négy hónap óta, amint Elza kisasszony gondolta, hanem három vagy négy hete.

Azóta nem is írt neki Kató, mióta hazajött az erdélyi faluból, és újra megkezdtek a tanulást. Akkor végtelen kedves levélben adta tudtára, hogy gyönyörűen fejlődik, már egészen hosszú szoknyája van, és dalénekesnő akar lenni, és hogy el ne felejtse, Erdélyben megkérte egy szolgabíró, de hát persze... Egyébként minden pillanatban várja.

Igaz, hogy azóta Kender Pál is csak egyszer írt neki. Mindössze annyit, hogy most nem mehet, de majd...

De hát persze, hogy is lehet ebből valamit kiolvasni, mikor annyira szereti az énekes madarat, akire mindennap és minden órában gondol. Csak most emlékezett vissza Pál, hogy milyen hideg volt a levele. A sok fásult, kötelességszerű írás között fogott neki a levélnek, és a hivatalos stílust átvitte abba az írásba is, amelynek simogatni, megölelni és vigasztalni kellett volna egy távoli kedves leányt. A nagy nyugtalanságát nem tudta most palástolni az édesanyja előtt sem.

- Nagyon bánt téged is a nagy csapás, fiacskám - mondta Kender Kelemen özvegye, és meg-simogatta a nagy fiú haját -, de majd kiheverjük, valahogy csak kiköszörüljük a csorbát...

Egyelőre ő maga se hitte, hogy ez meg fog történni. De a szárnyaló reménység már kikerekítette előtte a régi birtokot. Az Ágotai-földekre gondolt, és a szíve sebesebben kezdett dobogni. Kender Pál pedig alig hunyta le a szemeit egész éjszaka. A nagy nyugtalanság nem hagyta pihenni.

Reggelre fáradtan kelt fel. Mégis sietve öltözött, és reggeli után azonnal befogatott:

- A majorba - mondta a kocsisnak, és maga mellé vette a puskáját. A fegyver két csöve megcsillant a napsugárban, és a két sötét nyílás rejtélyesen, félelmetesen nézett feléje.

Róth úr már kint csavargott a földeken.

- Éppen vártam - mondta Kender Pálnak -, levél jött!

A fiatalember megköszönte a Róth úr szolgálatkészségét, és továbbhajtott az Üszögös-dűlő felé, ahol a találkozó volt. Útközben azután nem tudott ellenállni a vágynak, és fölbontotta a levelet. Nagyon vágyott már a Kató ismerős betűi után, és azt hitte, hogy meg fogja nyugtatni, felüdíti majd a levél úgy, hogy ő kedvvel mehet a vadászatra. Ebben a hitében azonban alaposan csalódott. A nagy borítékból egyetlen levélpapíros esett ki csupán.

- Ó, az a mafla biztosan elfelejtette a levelet - mondta, mikor a Zala Menyhért úr betűit ismerte föl a papiroson. Nem volt más hátra, mint elolvasni ezt a levelet.

Mélyen tisztelt Kolléga Úr! - *ez volt a megszólítás, alább pedig ez a fogalmazvány következett:*

Megbocsát, hogy ismeretlenül ilyen bizalmas megszólításban részesítem, de ezt abból az indokból teszem, mert együtt mondtuk el az eskümintát az aulában, mikor avattak bennünket, és megszereztük a kutyabőrt. Egyebekben az ügy, amelyben bátor voltam megkeresni, a levélírások ügye, illetve a Spángli Kató kisasszony újabb magatartása. Én ugyanis becses rendelkezéséhez híven fölkerestem a rendes időben a kisasszonyt három ízben is egymás után, de ő mindannyiszor azt mondta, hogy majd a legközelebbi alkalommal adja át a levelet. Tegnap ismételtén felkerestem, amidőn is kijelentette, hogy majd ír ő, hogyha akar. Miután magamat hibásnak nem érzem a dologban, sietek Kolléga urat értesíteni a történetekről. Bátortalan véleményem az, hogy legjobb lenne személyesen vagy felutazás, vagy telefonbeszélgetés útján elintézni ezt az ügyet, amely kezd előtttem igen érthetetlen lenni, és meghaladja az ítélőképességemet. Különben is szerelmi ügyekben sohasem voltam túlságosan jártas.

Egyebekben mindig szolgálatkész híve

Dr. Zala Menyhért.

U. i. A referádám teljessége és a tényállás hűsége szempontjából kénytelen vagyok megírni azt is, amit nem értettem teljesen. A kisasszony ugyanis tegnap azt mondta, hogy nem hallottam-e, hogy ön, már mint tisztelt Kolléga úr, megnősül. Én erre azt mondtam, hogy efelől semmit sem hallottam. Ezek után ő, mármint Spángli Kató kisasszony becsukta az ajtót meglehetősen mérgesen, és nem is mutatkozott többé. Dr. Z. M.

Kender Pál fölsóhajtott. A porváros pletykája tehát nem áll meg a nagy folyónál, az Üszögös-dűlőnél és a kaproncai határnál, hanem ezer kilométernyire is eléri azt, akit illet. Nincs korlátja, és nincs ellenszere, mert úgy száll, mint a bacilus, és egyszer csak fölűti a fejét a távolban, az ismerősök között, és elvégzi a maga gyilkos munkáját. Hogyan kerülhetett ez az ostoba pletyka egészen a Terézváros kellős közepéig, azt már aligha lehetne megállapítani. Hiszen nehezebb a pletyka eredete után kutatni, mint a régi, írott kövek hieroglifáit böngészni.

Ilyen általános értékű igazságokkal igyekezett megnyugtatni háborgó bensőjét Kender Pál, míg a kocsi zörögve, döcögve haladt vele. Közben pedig elhatározta, hogy tenni kell valamit, mégpedig valami olyanfélét, ami radikálisan fog segíteni.

Az Üszögös-dűlőnél már várta a társaság, körülbelül tízen lehettek együtt: mindannyian kaszinóbeli urak, tehát nem túlságosan jó barátjai Pálnak.

- Látszik, ki a városi - mondta a porváros jegyzője -, tudtam, hogy el fogsz késni. Gérocz úr már négyest akart rendezni unalmában a nyulak és a foglyok között, itt a szabad ég alatt.

- Ami azt illeti - felelte a kifogástalan vadászruhába öltözött gavallér -, erre van már precedense a táncművészetnek. Nem az állatokra értem, uraim, hanem arra, hogy azt tetszett mondani, hogy szabad ég alatt. Párizsban, kérem, az utcán szoktak négyest rendezni, ha nagyon jó kedvük van a népeknek...

- Ezzel mán csak a leányokat ültesse föl - intette le a gavallért Bakos Pista -, gyerünk, urak, előre. Úgy lesz minden, ahogy beosztottam. Kender pajtás, te velem együtt jössz lefelé.

Egy hatalmas répatáblának vágtak neki egy sorban. A nap derűsen ragyogott, és a könnyű szellő ringatta előttük a fényeszöld levéltengert. Valósággal hullámozott a föld, hogy szinte elszédült az ember, ha állhatatosan nézte.

Némán lépkedtek előre. Néha nyulat zavartak föl, és ilyenkor a megvadult állat széles ívben igyekezett menekülni az embergyűrű elől. Ahogy futott, a puskák sorban eldőrdültek utána, míg csak föl nem vágódott halálra sebezve. Mászor apró fürjek surrantak föl Pál előtt. Sebesen röpültek egy kis darabon, vízszintesen és alacsonyan, azután ismét lebuktak. Kender Pál fölemelte a puskáját, csak úgy próbára, hogy el tudná-e találni a repülő állatot, de Bakos Pista fojtott hangon figyelmeztette:

- Hagyd most a fürjeket, öregem. Majd a foglyoknál működhetsz.

A következő pillanatban zajos burranással, mintha hirtelen földrengés támadt volna, fölrebent egypár fogoly. A puskások izgatottan kapták föl a fegyvert, és valóságos sortüzet bocsátottak a kis madárcsapatra. A zsákmányt azután a tarisznyájukra hurkolták, és vidáman, immár a vadászszenvedély hatalmába kerítve lépegettek előre. Kender Pál még egy töltést sem pocsékolt el, és szinte szórakozottan haladt a répatövek között.

A címét bárki megtudhatta - folytatta a töprengést -, hiszen látták a levelemet. Akármilyen aljasságot írhattak neki. Egyszóval, itt nem kell tovább gondolkozni, hanem legjobb lesz egy komoly levelet írni. Vagy telefonálni, vagy elmenni...

Keskeny kukoricatábla elé értek most. Ezt a táblát ketten fogták át a terv szerint Bakos Pistával. A többiek sokat vártak ettől a darabtól, mert ide menekültek az öreg fogolykakasok. És ha a kukorica közül riasztják fel őket, akkor magasan szállanak, így mondta a jegyző, jutni fog közülük egypár a többi puskások csöve elé is.

A nagy, széles levelek hozzájuk súrolódtak, mint a papírkardok. Feszült figyelemmel haladtak előre, és lövésre készen tartották a puskájukat. A zajló, suhogó levelek között néha megállottak, de vad nem akart mutatkozni. Egy csöppnyi tisztáson azután pihenőt tartottak.

- Alighanem a vetőgép romlott el még a tavaszon - mondta Bakos Pista a homlokát törülgetve -, hogy ilyen komisz tisztás maradt itt.

Azzal szépen leült a fűbe, és térdére helyezte a puskáját.

- Ül le egy kicsit, Kender Pali, te is. Ne siessünk olyan nagyon, várhatnak azok a lesipuskások.

Kender Pál fáradt volt, hát szívesen letelepedett. Egypár percig csendben ültek, csak a nagy, aranyoszöld testű legyek zümmögése hallatszott felettük. Végre is a hatalmas erejű vendéglátó gazda szólalt meg.

- Kender Pál - mondta, és nevetett hozzá, hogy a fogai kifehéredtek -, mit szólnál hozzá, ha én most se szó, se beszéd a mellednek irányítanám ezt a fegyvert?

És már oda is illesztette a puskája csövét a vendége melle elé. Még mindig mosolygott, mintha tréfálna, de a nevetése inkább hasonlított a kutya acsarkodásához, mikor nem tudja az ember biztosan, hogy melyik pillanatban kap a bestia az ikrájához. Így tartott ez csaknem egy egész percig. Kender Pál meg sem mozdult, tudta ő nagyon jól, hogy miért játssza vele ezt az ostoba tréfát ez a vasgyúró. Oda se nyúlt a puskájához, hanem egészen nyugodtan mondta:

- Semmit se szólnék, csak ezt a revolvert sütném el a zsebemben. A csöve éppen neked van irányítva. Ha egy mozdulatot tettél volna, már régen nem élnél.

- Mutasd azt a revolvert! - mondta még mindig kivillanó fogakkal Bakos Pista.

Kender Pál előhúzta a browningját:

- Itt van, öregem. Elsőrangú gyártmány: acélgolyók vannak benne.

- És miért hordod magadnál?

- Tudod, az ember soha sincsen biztonságban a kóbor kutyáktól... - felelte ártatlanul Pál. Egy kis csend állott be. A fegyverek helyzete azonban még mindig nem változott.

A bika öklelni akart - mondta magában Kender Pál, és aztán hangosan folytatta:

- És ha lelőttél volna, öregem, abból se lett volna hasznod. Elfelejtkezel először is arról, hogy aki végezni akar a másikkal, az nem nyúl a Lancaster-puskához, elfelejtetted azután azt is, hogy a csendőrök kinyomoznak mindent, hogy egy fél óra múlva már a dutyiban ültél volna. Ott pedig nemigen ismernek különbséget gyilkos és gyilkos között. Az úri gyilkos éppen olyan kosztot eszik, mint a paraszt, aki lelőtte lesből a vetélytársát.

- Ne komiszkodj tovább - mondta nyersen a paraszt, akit az utolsó mondat szíven talált -, hiszen csak rossz tréfa volt az egész.

Kender Pál egykedvűen folytatta:

- Én is csak tréfálok, hiszen nem történt meg, amit a fejedben forgattál. Csak félig követted el, mert győzött a jobbik eszed, mert magad is jobban szereted az életet, a jó ebédeket, a kövér bérésleányokat, a nagy ivásokat, a szép jószágokat és a nagy, termő földeket. Kire maradt volna a sok szép szántó, a legelő és a kastély?

Bakos Pista lejjebb eresztette a puskája csövét.

- Tedd le azt a komisz jószágot - mondta erőltetett vidámsággal -, még elsül itt véletlenül. Mindig is utáltam az ilyen városi fegyvert. Hanem mást mondok én most neked, egészen őszintén, úgy, amint van...

- No hát halljuk!

- Azt akarom én mondani - kezdte Bakos Pista, és ebben a pillanatban igazán nem tagadhatta volna el a paraszti származását -, azt akarom mondani, hogy miköztünk van valami elintézetlen dolog. Te is tudod, hogy miről van szó. Mondd meg nekem, öregem, hogy igazán szereted-e azt a leányt.

Most jön a halálos döfés - gondolta Pál, és elkeseredve, haragosan mondta:

- Igen.

Elsápadt a hatalmas ember, és följebb emelte a puskája csövét.

- El is veszed? - folytatta a vallatást.

- Azt még nem tudom - felelte Kender Pál, és megigazította a revolverét.

- Pedig ezt most legjobb lenne eldönteni hamarosan. Az lenne a legszebb, ha párbajt vívnánk itt a kukoricásban.

Kender Pál megint csak az előbbi nyugodt hangnemben folytatta:

- Akkor sohasem intézhetnék el.

- Miért?

- Mert én nem párbajozom.

- Talán szocialista vagy?

- Mindegy az, hogy mi vagyok, öregem, csak nem párbajozok. De hiszen ostobaság is lenne itt szembeszállani egymással, mikor nem biztos, hogy beteljesülne a reményed, hogy én esnék el. És ostobaság azért is, mert nem itt dől el a dolog, hanem a városban, annak a leánynak a szobájában, akiért ilyen örült és romantikus dolgokra vetemedtél. Kedves Bakos Pista barátom, az a lány engem szeret, és ha valami baj ér, még inkább fog utálni téged, mint most. Lejárt az a kor, amelyben párbajjal lehetett hölgyeket szerezni.

Távolról füttyülés hallatszott, azután egy mély kürt szava szárnyalt a kukoricás felé: valamelyik jókedvű vadász a puskája csövével dudált. Tulajdonképpen jeladás volt ez a két lemaradt társ számára, hogy a kompánia végére ért már régen a répatáblának. Itt volt a legpompásabb alkalom a visszavonulásra. Bakos Pista felállott, és a levegőbe lőtt kétszer egymás után. A fojtás darabokra tépve szállott vissza a kis tisztásra, ahol nehéz puska porfüst ült a magas füvek fölé. A kompánia jeladásai kétszeres erővel újultak meg, és Bakos Pista lassan elindult. Tíz lépés után megállott, és megvárta Kender Pált, aki csendesen követte.

- Pali - mondta szelídebb hangon -, te beszélni megtanultál a sok városi ravasz közt: az embert igazán zavarba tudod hozni, ha akarod. De azért a mi ügyünk még mindig nincs elintézve. Én nagyon jól tudom, hogy te csak bolondítod ezt a leányt: nem is fogod elvenni, mert nem hozzád való. Ahhoz nagyon is egyszerű; tudom, hogy neked más kell. Hagyd abba ezt a játékot, kössünk tisztességes békét, nem fogod megbánni.

A bikaviadal a végét járja tehát. A félelmetes állat legyőzve hever a porondon, és csak a szemeivel esedezik az életért. Most ki lehetne osztani a kegyelemdöfést, de jobb lesz mégis elhalasztani a kivégzést.

- Nagyon nehéz dolog ez, öregem - felelte Kender Pál -, nem lehet így reggeli és ebéd között egy kukoricatábla közepén elintézni. Majd gondolkozom egy kicsit rajta.

Bakos Pista megtöltötte ismét a fegyverét. Egy fűrjcsirke repült fel előttük, arra dühösen ráduplázott mind a két csőből. A szerencsétlen állat szétroncsolva feküdt a földön: fel sem lehetett szedni. Ettől kezdve szótlanul haladtak egymás mellett egészen a kukoricás végéig. Ott azután komoran megszólalt Bakos Pista:

- Hát erről egy szót sem szólunk senkinek. Ami megtörtént, az megtörtént, elfelejtjük...

Kezet fogtak, és úgy állítottak a többiek közé, mintha semmi sem történt volna közöttük.

- Hol a csudában jártatok ennyi ideig? - kérdezték a kompánia unatkozó tagjai. - És még csak egy fűrjet sem hoztatok.

- Nem volt semmi az egész darabon - felelte egykedvűen Bakos Pista.

- Hja kérem - magyarázta tréfásan Gérőcz úr -, így van az, Pista barátom, akinek szerencséje van a hölgyek körül, az nem szerencsés a játékban, de még talán a vadászatban sem.

A vadászok mosolyogtak, és mintegy hízelgéskeppen helyeseltek a pacsulillatú gavallérnak.

- Alighanem így van - jegyezte meg a porváros jegyzője, és nevetett a többiekkel együtt.

Kender Pál mulatott a legjobban. Az ebédet Bakos Pistánál költötték el. Délután már nagyon fölvidult az egész társaság; nagyokat ittak, kurjongattak, és poharakat kezdtek törni. Pál, aki színjózan maradt közöttük, kezdte magát rosszul érezni.

Most már egészen megfeneklettem ebben a pocsolyában - kínozza magát újabb gondolatokkal -, most már van halálos ellenségem, aki elől nem futamodhatom meg. Ide kötöznek a gyűlölet és az utálat szálai, ide kötöz a föld, amelyből pénzt kell kicsalni. Egy szegény és beteg öreg-asszony és ez az egész társaság, amelynek már minden tagja úgy tekint rám, mint a porváros állandó lakójára.

Pedig innen most menekülni kellene, mert máshol azt várják, ha ugyan várják még. Máshol is vannak ellenségei, akikkel föl kell vennie a harcot, mert elrabolják tőle a legdrágább kincset, a boldogságát. Csak annyi energiája lenne, hogy egy jegyet tudna váltani az állomáson, csak búcsúzás nélkül itt tudna hagyni mindenkit, akkor minden jóra fordulna. De hogy lehet egy beteg, öreg nőt itt hagyni szó nélkül, minden támasz nélkül. Érezte, hogy az élete forduló-pontján áll, hogy most dül el a sorsa, de nem tudott mozdulni. A szent tehetetlenség, amely annyi gyönyörű álmot hozott neki, amely annyi szép cselekvéstől visszatartotta, megülte egész lényét. Ült a zajongó urak között bódultan és szédülve a vastag szivarfüstben, és nem tudott határozni. Félénk kívánságok fakadoztak ugyan a lelke mélyén, hogy mégiscsak el kellene hozni ide; itt esküdnének meg a fehér falú templomban, és fehér ruha lenne rajta, a leány kedves, szép alakján. Nem énekelne többé, ő pedig megszakítaná az érintkezést ezekkel az urakkal, és csak egymásnak élnének.

- Délután nem megyünk vadászni - riasztotta föl az álmodozásából egy durva hang -, urak, délután a szobában fogunk fürjezni.

- Helyes, helyes - zúgták pohárcsengés közt összevissza a vendégek. - Éljen a házigazda!

- Igyál, Kender Pali - ordította a fiatalember fülébe a porváros jegyzője.

- A pesti ember nem tud inni - nevetett Gérőcz úr -, csak a hölgyek körül szeret forgolódni. Na, mindjárt meglátjuk, mit szól a fürjekhez.

- Lássuk a fürjeket - ordították kipirult arccal a becsípett vendégek -, eresszük le a függönyöket.

Délután négy óra lehetett. Az ablakokat becsukták, a függönyöket leeregette a parasztinas, és meggyújtotta a petróleumlámpát. Egypár perc múlva szinte tűrhetetlenné vált a fülledtség. Kender Pál fölemelkedett, és kifelé indult. Ebben a pillanatban megnyílt a másik ajtó, és három-négy béresleány lépegetett be lenge kosztümben.

- Éljenek a fürjek - riadt föl Gérőcz úr. - Mezítláb fogunk négyest táncolni!

A fiatalember már kint volt a verandán. A délutáni napsugár fényében üdén ragyogott előtte a virágoskert. Lassan lesétált a nyárutói virágágyak közé, áthaladt a gyümölcsösön, és mit sem törődve a puskájával, kocsijával, megindult a porváros felé.

Odabent pedig úgy nézett ki az egész szoba, mint egy régi németalföldi kép, amely fékevesztett tivornyát ábrázol. Gérőcz úr ingujjban dirigálta a hölgyeket, a jegyző pedig az asztalt ütötte az öklével, és taktusra énekelte:

- A söngájszt megszökött! A söngájszt megszökött!

Aznap nem tudott írni, annyira fel volt izgatva, és úgy kifáradt. Gondolta, hogy a következő nap nyugodtabb lesz és méltóbb a levélíráshoz. Másnap azt hitte, hogy holnap, igen, holnap el fog utazni. Erőt vesz magán, felül a vonatra, és fölmegegy egy napra, csak éppen egy napra, és várni fogja délelőtt a rendes időben a leányt, és kimagyaráz neki mindent. Különböben talán magyarázat sem kell, csak egy pillantás, egy őszinte szó, és a hazugságokat elfelejti Kató. Harmadnap azután nagyon szomorú dolgok történtek. Reggel még kikocsizott a földekre, és úgy volt, hogy délben elutazik. Tizenegy órakor, amikor hazahajtatott, vendégek ültek a hálószobában az édesanyja ágya mellett. Halálos csend minden szobában és leeresztett függönyök. Senki sem akadt, aki elmondta volna neki, hogy mi történt. Valósággal beszédült a hálószobába, ahonnan karbolillat szűrődött feléje. Ágotai Manó bácsi fürge alakja pattant elébe, és félrevonta:

- Ne ijedj meg, fiam, nem súlyos dolog. Nincs semmi baj...

- De hát mi történt? - kérdezte Pál, és elhalványodott. Nekitámaszkodott a szekrénynek, hogy el ne bukjon, és várta a legrosszabbat összeszorított ajakkal.

Ágotai bácsi karon fogta, és kivezette az ebédlőbe. Itt azután egy árnyalattal erősebben, de még mindig fojtott hangon magyarázta:

- Még egyszer mondom, fiacskám, hogy nincs különösebb baj: csak éppen erős zúzóadások.

Kender Pál olyan mozdulatot tett, mintha be akarna menni a másik szobába:

- De hát mi történt? - kérdezte még türelmetlenebbül, mikor Ágotai Manó újból megfogta a karját.

- Még reggel - kezdte az öreg, és nagy figyelemmel simogatta a kis, hegyes szakállát -, még reggel történhetett. Szegény Lottika két köcsögöt akart levinni az alsó kamrába. Legalább nekünk így adták elő a dolgot. Megindult szegényke, és nem látta, hogy a veranda legfelső lépcsőjén valami átkozott káposztalevelet szórtak el ezek a haszontalan cselédek.

- És azután?

- Azután elcsúszott. Nem hátra, hanem előrebukott: a nyolc meredek lépcsőn kegyetlen lehetett az esés. Hát hogyne, szegényke még a kezeit sem tartotta előre, hanem a köcsögöket akarta megmenteni. Amilyen derék és igazi jó asszony. De a legnagyobb baj.

- Mi a legnagyobb baj?

- Az, hogy nem volt a közelben senki sem. A haszontalan cselédek a hátulsó udvarban trécseltek. Csak tíz perc vagy egy negyed óra múlva jöttek föl, akkor találtak rá szegény anyádra. Ájultan feküdt szegény, hát a vörös doktort hívták, aki három hét után se ismerte föl boldogult édesapádon a tifuszt. Akkor érkeztünk mink, mert éppen erre kocsikáztunk Mariannával. Mondom, gyerünk be egy pillanatra Kenderékhez. Hát itt forgolódik a vörös doktor. Megvártuk, míg elmegy, azután mondom, hogy ez még képes rebarbarát adni csonttörés ellen, és elhívtuk a zsidó doktort, azt a kis feketét, olyan furcsa neve van...

- Weissenberg?

- Azt, azt a Weissenberget. Nem törődöm én vele, ha fölfordul is a méregtől a másik. Nekem csak az a fő, hogy szegény Lottika legyen jó kezekben. Persze a kötéseket föl kellett cserélni...

Kender Pál elszomorodva mondta magában:

- Isten hozzád, utazás...

Aztán tovább érdeklődött:

- És magához tért?

- Magához tért nemsokára. Csonttörés nincs, de a jobb karja kificamodott. Csak belső zúzódások ne legyenek - így mondta a kis doktor -, akkor egypár hét múlva felépül.

A fiatalember elkeseredve sóhajtott föl:

- Egypár hét múlva mindennek vége lehet.

Közben Ágotai bácsi tovább beszélt:

- Az előbb egy kicsit elszenderült, és valami birtokrésről beszélt, hogy össze kellene kapcsolni... mondom nem értettem, hogy mit akar szegényke. Azt hiszem, hogy a kisajátítás bántja nagyon. Hát szóval itt maradtunk, téged vártunk, hogy ne ijedj meg olyan nagyon, ha hazajössz.

- Köszönöm, nagyon köszönöm, keresztapa - mondta Pál, akit az öregúr karonfogva, lábujjhegyen vezetett be a szobába. Marianne kisasszonyt némán üdvözölte Kender Pál, és aggódva közeledett az ágy felé.

Kender Kelemen özvegye mozdulatlanul feküdt a fehér kötések között. Csendesen és egyenletesen lélegzett: aludt.

Fél óra múlva elrobogott az ablak alatt az Ágotaiék kocsija. Az öregúr még visszaszólt a kocsiról is:

- Holnap átküldöm Marianne-t!

Keményen és hősiesen állotta a fájdalmakat a csodálatos öregasszony. Délben magához tért, és megcsókolta a fiát:

- Palikám - mondta csendesen -, az én szegény öreg csontjaimat összezúztam. Úgy érzem magamat, mintha az ördögök cséphadarója alól kerültem volna ki. Sokáig fogom nyomni az ágyat, az én koromban nem forr össze olyan könnyen az ember csontja. Csak arra kérek, hogy nézz ki mindennap a földekre, és vigyázz a Róth úr kezére...

Estefelé egy kis láza támadt. A bal kezével görcsösen szorongatta a fia csuklóját:

- Nem engedjük magunkat kifosztani. A föld a miénk, hát a miénk is marad...

Kender Pál bódultan, lesújtva ült az ágy mellett. Nem voltak gondolatai, és fásult, gépies mozdulatokkal szolgált ki az édesanyját. Éjfél felé, mikor aludni tért, egy mondatot ismételt:

- Hogy is lehetne itt hagyni egy szegény öregasszonyt, összezúzott arccal, szenvedő testtel...

Nem is mozdult ki a szobából. Másnap reggel jött a kis fekete doktor, és megvizsgálta Kender Kelemennét.

- Kedves uram - mondta Pálnak -, egy kis baj van. Csontrepedést észleltem a jobb kar alsó szárán. Súlyosítani ugyan súlyosítja az esetet, de csak annyiból, hogy tovább tart a felgyógyulás. Legjobb lesz, ha ápolónőt fogadunk. Elvégre ön nem lehet mellette éjjel-nappal.

Kender Pál elszomorodva intett:

- Kérem, ami engem illet...

- Teljesen értem önt - mondta kedvesen a kis fekete ember -, tudom, hogy itt nem vár semmi különösebb élvezetet vagy mulatságot. Tudom, hogy ön el van keseredve, és nem szeret köztünk lenni. De e tekintetben kezet foghatunk: én is csak így vagyok. Végeredményben azonban mégiscsak ön a legszerencsésebb. Öt hét múlva nyugodtan elmehet egy kicsit csavarogni a világba, míg én kénytelen vagyok itt maradni, mert ha kiteszem a lábam, mi lesz az én szegény parasztjaimmal. A sok apró gyerek mind elpusztul, mert most jön ősztől a vörheny, a difteritisz és egyéb finom betegségek szezonja.

Kender Pál a vigasztalásra még jobban elkeseredett.

- Szóval: még öt hét - sóhajtotta, és máris elkészült a legrosszabbra.

- Ha unatkozni találna - jegyezte meg az orvos -, legyen szerencsém. Van egypár könyvem: azt hiszem, találni fog köztük egy-két érdekes dolgot is.

- Köszönöm - mondta Pali, és kikísérte a doktort, aki szerinte az egyetlen intelligens ember volt a porvárosban.

Az utcaajtóban Ágotai Marianne üdvözölte:

- Jó reggelt, Pali, hogy van a nénike?

A karján egy pompás csokor kerti virágokból, ő maga is olyan volt, mint egy kedves, szerény virág. A betegszobában sugárzó arccal üdvözölte Kender Kelemenné a leányt:

- Kedvesem - mondta -, hogy háláljam ezt meg neked. Ezt a sok szép virágot mind az én kedvemért tépted le? Te vagy az én egyetlen kisleányom.

Amíg Kender Pál kint járt a földeken, Ágotai Marianne nem mozdult a beteg ágya mellől. Délben azután felvette a kalapját, és hazakocsikázott. Délután csokrot küldött neki Pál, és egypár köszönő sort. Így tartott ez egypár napig, amíg megérkezett az ápolónő a városból.

Közben Pál megtette a maga óvintézkedéseit. Írt Zala Menyhért úrnak, hogy nézzen szét egy kicsit a zenede körül, és küldött egy rövidke levelet Katónak is. Megírta, hogy mi minden történt vele, és hogy most, sajnos, még mindig nem mehet. De legközelebb írni fog hosszú-hosszú levelet, és öt hét múlva biztosan ott lesz.

Mikor a két levelet átadta Róth úrnak, a mosolygós képű emberke komolyan szurkálgatta az úton heverő göröngyöket a botja szöges végével.

- Kérem szépen - mondta hivatalos tisztelettel -, idestova itt az őszi szántás ideje. Sokféle munkánk volna... valamibe mégiscsak bele kellene fogni. Én magamtól nem merek intézkedni, hát a tekintetes úron volna a sor...

- Mit ért azalatt, hogy sokféle munkánk volna? - kérdezte Pál megriadva.

- Hát azt - magyarázta Róth -, hogy a gazdaember már ősszel gondol a jövő esztendei nyárra. A dolog felét elintézi, még mielőtt leesik a hó. Úgy értem, kérem, hogy szántani és vetni kell, akárcsak tavasszal. Van azután egy tábla répánk is. Szeretném tudni, hogy mikor kezdjük a szedést, illetve, hogy eladjuk-e a termést. Mert ha megtartjuk a marháknak, akkor nem érdemes sokáig várni. Rizikóval jár a dolog, meg a napszámos is olcsóbb most. De ha el akarjuk adni, akkor jobb lesz egy kicsit várni.

- Igen, igen - felelte Kender Pál, aki alig értett valamit a komoly fejtegetésekből -, hát majd intézkedünk. Holnap kijövök, akkor megbeszélhetjük a dolgot.

Délben a kis doktor megismételte az ajánlatát:

- Ha egypár könyvet parancsol...

A fiatalember keserűen nevetett:

- Köszönöm, doktor úr, de azt hiszem, nem érek rá... ha netalán gazdasági könyvei lennének, akkor még inkább.

A kis doktor mosolygott:

- Persze, persze, a környezet hat önre is. Elvégre mit is csináljon az ember itt: keres valami foglalkozást, és szorgalmasan dolgozik. Azt hiszi, hogy nekem a difteritisz és a gyermekhimlő tömeges gyógyítása volt az ideálom? Természetes, hogy nem. A kísérletezés a nagy klinikán bacilusokkal, amiket tenyészt az ember, és megfigyel, mint egy kalitkába zárt kanárit, azután a sebészet, a nagyszerű, modern tudomány, körülbelül ezek után vágyódtam, kedves földbirtokos uram. De a klinika nem az orvosok, hanem a betegek számára épült; örökké nem maradhat az ember ott. Az öregebbek helyet adnak a fiataloknak, és mikor az ember azt olvassa valahol, hogy ebben és ebben a községben nagyon sok halálos difteritisz-megbetegedésről tett jelentést a hivatalos hatóság, akkor szépen leutazik, és ottragad... És lassanként olyan lesz, mint a szakácsnő, aki finom úri háztól kaszárnnyába került: a sok gulyás mellett elfelejti, hogy rákból is lehet pástétomot csinálni...

- Nagyon szomorúan látja a világot, kedves doktor úr - jegyezte meg Kender Pál. - Ön igazán nincsen elvágva a tudományoktól. Könyvei vannak, bizonyára orvosi folyóiratokat is járát. Ön örökre eljegyezte magát a gyógyítás nagyszerű módozataival, a leghumánusabb tudománnyal: érdeklik az új felfedezések, ha új baciluselméletről vagy új szérumról olvas, egyszeriben úgy érzi magát, ugyebár, mintha ott ülne még mindig a klinika karbolszagú levegőjében, a fehér falak között. De mit szóljak én, aki nem érzek közösséget semmiféle eleven vagy holt tudománnyal sem. Illetve minden iránt érdeklődöm, mindent elolvasok, de nem tudtam behódolni és katonája lenni egyetlenegy foglalkozási ágnak sem. A jogot, amelynek - hiszen ez kész nevetség - doktora vagyok, egyszerűen utálom, valamint hogy az a meggyőződés, hogy nagyon kevesen vannak, akik szeretik. Most azután kényszerűségből gazdának kell lennem. Képzelteri, hogy milyen gazda vagyok...

Weissenberg doktor a receptes könyvecskéjét pergette:

- Látja, uram, ön a legnagyobb tévedésben van. Ne vegye rossz néven, de igazi földbirtokosnak született. Nem a duhaj, mulató urak fajtájához tartozik, hanem a csöndesebbekhez, akik minden szépben gyönyörűséget találnak. Könyveket gyűjtenek maguk köré, lapokat jártnak, és az elvonultságban mindenről tisztultabb fogalmakkal bírnak, mint azok, akik a fórumon állnak, vagy a közélet jelenségeit közéről figyelik. Én úgy képezem, hogy ön tökéletesen boldog lehetne, ha körülsáncolná magát könyvekkel, képekkel, nagyszerű emberek szellemi termékeivel. A dolgait, a gazdaság körüli munkákat csak éppen elvégezné, és nem kínozná magát azzal a gondolattal, hogy istenem, milyen elhagyatott, világból száműzött ember vagyok, hogy napszámosokkal kell törődnöm, hanem gond nélkül nekilátna reggelenként, akárcsak a kézmosásnak vagy a körömtisztításnak, és azután hazamehetne társalogni Barbey D'Aurevillyvel, vagy akármelyik más nagysággal.

A fiatalember keserűen mosolygott, és legyintett a kezével, a kis doktor azonban folytatta:

- Hiába mosolyog, kedves uram, ez már így van. Persze, nem szabad elfelejtkezni egy nagyon fontos mellékkörülményről sem, illetve ne degradáljuk a hölgyeket. Egészen nyugodtan mondhatom, hogy a földolgról. Ne ijedjen meg, de itt mégiscsak meg kell nősülnie előbb-utóbb. Itt még a régi világrend uralkodik: nem lehet úgy élni hölgyekkel, mint a nagyvárosban. Ezt a fényűzést legfeljebb a papok engedhetik meg maguknak...

A kis ember körülnézett:

- Szerencsére nem hallotta senki ezt a szentségtörő megjegyzést, különben még megköveznének. Egyszóval, kedves Kender úr, ön előbb-utóbb kényszerülve lesz behódolni a környezete erkölcsi szabályainak. Különben is ezek a szabályok nem az emberek ostobasága folytán jöttek létre: élettani kényszer az egész. Végeredményben nők nélkül nem élhetünk. Márpedig itt csak olyan hölgyeket szerethet az ember, akit vagy elvett törvényes körülmények között, vagy más tett a magáévé...

Végre is zsebre vágta a könyvecskéjét a doktor úr.

- De a filozofálásból nem élünk meg - mondta nevetve -, még sok dolgom van: a külső tanyákon tíz betegem van. Amíg azokat sorra látogatom, este lesz. Hanem talán legközelebb lesz szerencsém, a feleségem pompás feketét tud főzni.

Azzal már búcsúzott is a fürgé emberke, és szaladt a kocsijához. Kender Pál pedig még szomorúbban ballagott a betegszoba felé.

A művelt emberek is ilyen falusi bölcsek lesznek hát - gondolta -, és csak tanácsokkal tudnak szolgálni. Előadást tartanak a házasságról, amikor erről a szent és komoly dologról senkinek sincsenek talán tisztultabb fogalmai, mint neki. Mintha ő nem vágyna egy leány vagy egy asszony után, hogyha már másképpen nem lehet, hogy itt éljen vele, és el tudja feledni érte a város minden más emberét. Csakhogy ki legyen ez a nő? Az, akit ide hozna bármelyik pillanatban, ki tudja, hogy milyen messze van tőle. Nem a mérföldek száma miatt, hanem mert ki tudja, mi történik vele a nagy forgatagban. Köd és homályosság takarja el előle kedves alakját, és mert nem beszélt vele hónapokon át, ki nem magyarázott félreértések, okos szóval el nem altatott kétségeskedések lehet, hogy elidegenítették tőle. Lehet, hogy nincsen így, hogy egy rövid találkozás, egy őszinte és meleg tekintet minden kétséget megmagyaráz és elfeledtet. Annyi bizonyos azonban, hogy most csak kínzó nyugtalansággal gondolhat reá. Pedig ő az egyedüli, akivel valaha közösséget tudott érezni, akivel, akkor még úgy gondolta, végig fog haladni az élet utain. Ez a nő, ez a mindenkinél bájosabb teremtmény, úgy lefoglalta és eltöltötte az egész lényét, a szerelem olyan nagy és átfogó erejét ébresztette benne maga iránt, hogy abban az időben és azután sem tudott asszonyokra vagy leányokra nézni. Ha szép nőket látott, mindig azt gondolta, hogy milyen ragyogó teremtmény Spángli Kató, és ha ellenszenves kellemtelen nőekkel volt kénytelen együtt lenni, valósággal gyönyörködve idézte maga elé a szeretett leány alakját. Minden nő és minden férfi őt juttatta az eszébe, és ez a nagy szerelem, ez a szünet nélküli vágyódás nem hagyta nyugodni sohasem. Attól a perctől kezdve, hogy először érintette ajkaival üde arcát, hogy beszívta a haja illatát, és gyönyörködött a szeme ragyogásában, a hangja zenéjében, nem tudott megszabadulni a varázslat alól. Nem kívánt meg senki más nőt, és elszalasztotta az olyan alkalmakat, amelyeken más fiatalember szívesen kapott volna. És hát mindezek után ő nősüljön meg egyszerűen, amikor háborog belülről, és kínlódik, mint az ajtóra szegezett denevér. Amikor nem tud semmi bizonyosat az egyetlen nőről. Csak nézzen körül, és a legelső hölgyet kérje meg. És üljön mellette az élete alkonyáig? Egy nő mellett, aki csak tyúkokat tud ültetni, akinek a legnagyobb gondja az ebéd és a vacsora, aki azért él, hogy hizlalja az urát?

A harag gerjedezett a belsejében, szerette volna magát megrázni a nyakánál fogva:

Ébredj már föl - szidta önmagát -, falusi Hamlet, álomkóros lovag. Feszítsd ki a karod, a lábad, szívd tele friss levegővel a melledet, és próbálj felkelni. Tenni kell valamit, nemcsak elszenvedni mindent. Azt kell mondani, hogy minden mindegy, hogy ezentúl nem tekintesz senkit, semmit, nem bánod, akármilyen is történik, hanem egy nagyot lépsz, és ha törik-szakad, a

karodba veszed a nőt, akit szeretsz, magadhoz öleled, és nem bocsátod el többé, ha akár tüzes eső hull is!

Benyitott az ajtón. Olyan erővel nyomta meg a kilincset, olyan robajjal rontott be a szobába, hogy szinte maga is megijedt. Az ágy mellől Marianne riadt föl a zajra. Lábujjhegyen pipiskedve jött előre, és intett Pálnak, hogy csendesebben. Kender Kelemenné azonban felébredt, és kitárta az épen maradt karját.

- Gyermek - mondta -, üljetek ide az ágyam mellé!

Odaültek mind a ketten. Marianne a rendes helyére, a beteg fejéhez, hogy minden pillanatban megigazíthassa a párnákat, a fiatalember pedig vele szemben helyezkedett el.

Kender Pál azt hitte, hogy ez a legjobb alkalom némi gazdasági kérdések előterjesztésére.

- Egy kis tanácsot akarok kérni tőled, anyám - kezdte a beszédet, és szinte bocsánatkérőleg nézett Marianne-ra -, tudod, itt van az őszi munkák ideje, a répával is kellene valamit csinálni... Nem akarunk nélküled semmit sem intézni, hát legjobb lenne, ha elmondanád, mit gondolsz.

Egypár apró utasítást adott Kender Kelemenné, azután kipirulva folytatta:

- Különbözik egypár nap múlva úgyis felkelek. Majd akkor együtt kocsizunk ki.

A fiatalember csodálkozva nézett az anyjára. Marianne azonban intett neki, hogy majd mindent megmagyaráz. Erre azután még egy közömbös kérdést kockáztatott meg Kender Pál:

- Mit gondolsz, kedvesem, mit csináljunk a répával?

- Hagyni kell még - rendelkezett az öregasszony, akinek az arca alig látszott ki a bodros fehérneműek közül -, hagyjuk, hogy erőre kapjon, úgyis kevés esőnk volt. Hanem az ágotai tagban ki kell szedni. Mégpedig hamarosan.

- De hiszen - mondta Kender Pál meglepetten.

Kender Kelemen özvegye azonban félbeszakította:

- Ne ellenkezz most, fiacskám. Így szeretném, hát csináljátok is, amint én akarom. Azt a nagy kukoricást persze hagyni kell a falu alatt, csak a kórót kell levágni. Az ágotai tagban már holnap kezdhetik a szántást: elég puha a föld... legjobb lesz búzát vetni a dülő mentén.

- De keresztapa otthon van - jegyezte meg Pál.

- Nem baj, fiacskám. Már hozzá kell szoknod lassanként, hogy az egész birtok felett rendelkezél... Add ide a kezedet, fiacskám, te is kislányom.

Fél kézzel görcsösen összeszorította a Marianna és a Pál kezét.

Pál szinte megzavarodva nézett a leányra, aki csak mosolygott reá.

- Így van ez jól - mondta Kender Kelemenné, és amennyire csak mozogni tudott a kötésektől, a fal felé fordult.

Egypár percnyi kínos hallgatás után mély és egyenletes lélegzések nesze szállott a szobában. Pál még mindig csodálkozva nézte Marianne kisasszonyt, aki odaintette az ablakhoz maga mellé. Le kellett hajolni hozzá, mert sügni akart valamit:

- Ne csodálkozzon már annyira, maga csacsi!

- De hát mi ez itt tulajdonképpen?

- Egy kis láza van a nénikének. Délben meg este szokta előfogni...

- Ja úgy, láza van szegénykének - ismételte Pál, és kezdett napirendre térni a dolog felett.

- Egy kis múló láza van - mondta a leány -, és ilyenkor mindig furcsa dolgokról szokott beszélni.

Többet nem is beszéltek erről. A fiatalember sokkal inkább el volt foglalta a maga bajával, hogysen a lázas félrebeszéléseknek az értelmét próbálta volna kihámozgatni. Weissenberg doktor úr szavai elég gondot adtak neki egész napra, eltekintve attól, hogy már napok óta nehéz kételyek kínozták az egyre késő levelek miatt.

A leány, aki kedves, okos és egészséges teremtés volt, nem kínoztta magát felesleges gondokkal. Nem töprengett, és nem voltak kételyei úgyszólván semmiféle irányban sem. Tudta, hogy nem lehet más sorsa, mint a többi ágotai leánynak: férjhez fog menni, isten segítségével gyermekei lesznek, ezeket az ifjakat és leányokat felneveli, és ha majd ősz hajszálakat vesz észre hajában, az unokáinak is elmeséli a sok kedves hagyományt, az ágotaiak történetét Mária Teréziától napjainkig terjedőleg. Aki pedig ilyen nyugodt, és aki a koszorúba font frizurája alatt ilyen pihent eszecsikét hord, az értelmet szokott keresni a szavak mögött is. Bár hiszen az ilyen jobb sorsra érdemes kislányok sokszor csalódnak, mert maguk a hozzájuk intézett szavak is értelemhiányban szenvednek legtöbbször, és a beszédek mögött inkább csak az értelmetlenség húzódik meg. Ez a komoly bírálat persze csak a fiatalember szereplésére vonatkozhatik, és semmiképpen sem áll a lázbanfele szavaira. Marianne kisasszony körülbelül így okoskodott, és rendszerint igen keveset hallgatott a fiatalember beszédére. Most azonban nem tartotta feleslegesnek, hogy gondolkozzék egy kicsit a Kender Kelemenné szavain. Amikor futott vele a könnyű kocsi a két furcsa falu között a poros úton, határozottan ez a dolog foglalkoztatta. Ki akarta hámozni az értelmét a kissé zagyva beszédnek, és mert az ágotai leányok eleven eszű hölgyek voltak, alighanem sikerült is ez a művelet. Az eredményről azonban nem szólt senkinek természetesen, még az öreg Ágotai Manó bácsinak sem.

Kender Pál pedig végleg beléveszett a nagy keserűségbe. Naponként kétszer is kikocsikázott a majorba, de Róth úr végtelen szomorú ábrázattal mindig csak intett neki, hogy nem érkezett levél.

- Bocsánatot kérek, de nincs - mondta rendesen -, pedig én is kétszer sürgettem a Menyhértet.

Nem tudott tollat fogni a fiatalember, aki azt hitte, hogy okvetlenül megérkezik a várva várt levél a szeretett leány drága keze írása. Nem tudott leülni, hogy újból írjon, és mondjon el mindent neki még egyszer. Várta a minden kétséget eloszlató postát csökönyös bizakodással. Voltak ugyan órái, amikor átkozni kezdte önmagát, és keményen korholta a gyámoltalanságát:

- Arra volt energiám, hogy átmenjek tízszer is az utca egyik oldaláról a másikra egy mályvaszínű nyakkendőért, egy rongyos kalapért, csak hogy megtudjam, mi a divat, és mit produkált a párizsi kereskedő ízlése. De most a tehetetlenség szobra vagyok, és nincs annyi akaraterőm, hogy átsétáljak a postához, hogy feladjak egy táviratot, amelyben csak egy szó állana, az, hogy jövök. És azután még száz lépés az állomás kis épületéig... onnan pedig tíz lépés a legközelebbi vonatig.

Hosszas vajúdas után megpróbált elmenni a postáig. De a kis ajtó előtt mégis visszafordult.

- Egypár nappal ezelőtt még hűsködtél itt - gyalázta tovább önmagát -, még szembeszálltál egy vasgyúróval, és vörös posztónak használtál egy szegény, ostoba leányt. És most megijedsz a postáskisasszonytól. Megijedsz attól a gondolatától, hogy megtudják a szándékodat a piszkos, poros városkában. Félsz attól, hogy az anyák ujjal mutatnak majd rád: Nézzétek, ez pesti szeretőt tart. Félted magadat, és a szíved szerint leginkább neked való nőt, hogy apró kis

szennyességeket hánynak reátok. De ugyanakkor nem gondolsz arra, te ostoba ember, hogy elveszthetitek egymást mindörökre.

Mégis visszafordult. De nem ment haza, hanem lassú lépésekkel, lehorgasztott fővel átballagott az állomás épülete elé. A vicinális apró és régi mozdonyai fáradtan páhogtak, füttyültek és dohogtak az őszi fák alatt. Koromfelhők szálltak a kürtőkből, és az olajos testű gépek oldaláról párafátyolok, gőzgombolyagok szakadtak el szabályos időközökben. Egy kis této-vázás után bement mégis a fiatalember a váróterembe. Előbb csak a reklámokat és a fürdők hirdetéseit nézegette. Kényelmesen szemlélődhetett, mert kívülről egy lélek sem volt a dohos helyiségben. Azután leült az egyik lócára, és a vonatok indulását böngészgette.

- Fél óra múlva indul a délutáni vonat - mondta magában, és felkelt, megindult a jegypénztár felé.

Egy vékony fiatalember üldögélt a rács mögött. Amikor meglátta Kender Pált, hirtelen felugrott:

- Á, kedves Kender úr - harsogta -, utazni tetszik? Milyen jeggyel szolgálhatok? Persze Pestre, ugyebár?

A kísértés majdnem legyőzte az akarata gyöngeségét. Majdnem azt mondta, hogy igen, oda akarok menni! De azután mégis szabadkozó kézmozdulatot tett:

- Dehogy, kérem - mondta mosolyogva -, hogy is utazhatnék, mikor beteg az édesanyám. Tetszik tudni, pénztáros úr, csak éppen erre jártam. Máskor is be szoktam én ide nézni: szeretem a vonatokat, amint itt megállanak és továbbmennek.

- Értem, kérem, értem - beszélt tovább fürgén a pénztáros, és közben kiszolgált egy parasztembert -, szép dolog is a közlekedés. Gyönyörű valami az, kérem...

Két perc múlva kint volt a peronon Kender Pál. Az a furcsa és indokolatlan, hiú reménye támadt, hogy valamelyik vonat itt fogja elvinni Spángli Katót. Megállott tehát, és nézte a hosszú kocsisorokat, amelyeknek az ablakaiból hölgyek és férfiak, parasztok és sapkás románok bámultak ki közömbös arccal. A várva vártat természetesen egyik vonat sem hozta. Végre is visszafordult a fiatalember, és ugyanolyan lassú léptekkel, ugyanolyan lehorgasztott fővel ballagott haza, mint amilyenel idejött. Ezeket az állomási látogatásokat megismételte egynehányszor két héten belül. Csak állt és bámult a vonatokra, mint a rab golya költöző társai csapatára. Maga sem tudta, hogy mit akar, de úgy érezte, hogy itt mégis jobb, mint odahaza vagy bárhol a porvárosban, mert ezek a vonatok, akármennyire primitív alkotások, mégis fenntartják a kapcsolatot a világ és a kis falu között. Talán még öközött és a nagyváros között is.

Aranygalléros kabátjában odalépkedett hozzá a főnök is egy délután:

- Tetszik valakit várni? - kérdezte. - Mert mostanában sokszor látom itt.

- Dehogy - hazudta a fiatalember megriadva -, nem várok senkit, csak éppen... csak szeretem a vonatokat nézni.

A vonatok pedig egyre jöttek, pöfögve, dohogva, és aztán továbbhaladtak szép lassan, de annál biztosabban, mint az már illik is a vicinális vasutak mozdonyaihoz. Jöttek, mentek, most már csendes és permetező őszi esőkben és Kender Pál még mindig nem unta meg őket bámulni. A közömbös arcok mindannyiszor reája bámészkodtak, azután eltűntek, és ő ott maradt a szelíd és szomorú esőben, felhajtott gallérral, szemére húzott kalappal.

Végre mégiscsak kapott levelet. Zala Menyhért írta, és az ő hivatalos, kissé félszeg stílusa egy cseppet sem világította meg a helyzetet. Sőt, ami a kételyeket illeti, ezek még csak megszorodtak a Pál szívében a levél után.

Minden igyekezetem kárba vész, kedves, igen tisztelt kolléga úr - *magyarázta Zala Menyhért doktor* -, mert mint múlt levelemben is bátor voltam jelezni, több ízben is felszólítottam önagságát, hogy záros határidőn belül levelet írni szíveskedjék, ő ezt nem tette meg. Különben is komolyabb bajoktól tartok, és azt hiszem, hogy legjobb lenne, ha, mint mondani szokás, napirendre méltóztatna térni a dolog felett. Itt, Budapesten adnak most egy darabot, amelynek az a címe, hogy: *Vigyázz a nőre!* Ebből a darabból kiindulva és a cím alapötletét kölcsönözve, az a véleményem, hogy nehéz dolog távolból hölgyekkel viszonyt megtartani, és csak úgy lehet bizonyos az ember, ha vigyáz a nőre, illetve közvetlen közelében van. Ha nagyra becsült kollégám ebben a helyzetben lenne, és követvén tanácsomat, felutazott volna, akkor bizonyára nem sétál önagsága mindennap egy ellenszenves külsejű fiatalemberrel. Mert meg kell jegyez-nem, hogy néhányszor megkísértem az utcán is követni, és ilyen alkalmakkor nyerhettem betekintést újabb viszonyába. Egyébként nagyon csinosan néz ki, pompás őszikabátja van. No, de van Pesten elég hölgy, aki még nálánál is szebb. A tisztelt kolléga úr könnyen kaphat annyi hölgyet, amennyit akar...

Haragosan csapta le a levelet Kender Pál:

- Ostoba - mondta felháborodva -, mi a csodának is bíztam reá az egész dolgot. Tudhattam volna, hogy baj lesz a végén.

De ez a bosszankodás is inkább saját magának szólt, mint szegény Zala Menyhértnek, aki a levelet felfolyamodások és periratok között izzadhatta ki az ügyvédi irodában.

Aznap délután nem ment ki az állomásra mégsem. Ostobaság - gondolta -, minek járkáljak én folyton arra a kis piszkos peronra. Nincs ott mit keresnem, és különben is esik az eső. Az eső lehetett mégis a legkisebb akadály. Sokkal súlyosabb dolog volt az, hogy a fiatalember nagyon-nagyon keserűnek érezte a bensejét, és úgy ült a nagy fotelben, mint egy fatuskó. Szinte mozdulni sem tudott, olyan csekély energiát sem hagyott benne a nagy fájdalom. Szeretett volna ott helyben elmúlni és megsemmisülni. A halántékain úgy pattogott az ér, mintha kegyetlen hárfások kínozták volna. Este nem evett vacsorát, éjszaka nem aludt, hanem csak hánykolódott. Reggelre azután kitalált valamit. Az ilyen keserves éjszakák után mindig a hajnali szürkület hozta meg neki a világosabb gondolatokat. Amit ezúttal tervbe vett, az nem rejtegetett ugyan valami különös ötletet, de legalábbis természetes és kézenfekvő gondolat volt. Azt határozta el ugyanis, hogy most már írni fog egyenesen a leánynak.

Két nap múlva készen volt a levél. Ezalatt folyton úgy hánykolódott a szorongások, a könnyekig megható emlékezések és a keserőségek között, mint a nehéz hajó a tengeren. Ellen akart állni minden érzésnek, ami fájdalmas volt neki, és ebben az erőlködésben csak önmagát sebezte föl ismét. Szinte felsóhajtott, és csaknem felzokogott sokszor, amint az anyja ágya mellett üldögélt, vagy a kaszinóban lélek nélküli szemekkel bámulta a biliárdozókat. Mikor végre hozzáfogott ahhoz, hogy leírja, amit gondolt és érzett a két nehéz nap alatt, a torkát fojtogatta a sírás. Szégyenkezett maga előtt, és összeszorította az öklét.

- Kölyök, gyámoltalan kölyök - mondta, és lehajtotta a fejét a karjaira -, huszonhét esztendő vagy, és mégis bögni akarnál.

Az öklével szinte visszapréselte a könnyeit, és férfias pózba vágva magát, komoly arcot öltve, megkezdte a levélírást.

Katóm - *hangzott a megszólítás a szokott primitív kedvességgel* -, nem tudom, jogom van-e még ezt a szót leírni. Én mindenesetre leírom, már csak azért is, hogy ezzel is mutassam, hogy minden a régiben van, legalábbis az én részemről. Az utóbbi hónapokban megritkultak a levélváltások közöttünk, és elmaradtak drága írásaid, amelyek illatosak voltak és a szeretetedet lélegzették felém.

Beismerem, hogy én is hibás voltam, mert nem írtam eleget, és a legnagyobb hibát akkor követtem el, mikor el tudtam válni tőled. Úgy érzem, hogy ez helyrehozhatatlan bűn, de miközöttünk nem szabad még az olyan nagy vétkeket sem megbocsátatlanul hagyni. Nagyon kérlek, hogy ezt a levelet ne úgy olvasd, mint közönséges írást, és ne ütközz meg, ha frázisokat találsz benne itt-ott. Hiszen nagyon jól tudjuk, hogy vannak igénytelen és elkoptatott kis szavak, olyan egyszerűek, mint egy szürke kavics, és mégis megremegtetik a szívünket. Minden attól függ, hogyan mondjuk ki. Én pedig úgy mondom és úgy írom ezt a levelet, mint amilyen őszintén beszélgettünk február 24-én délután a szobámban. A kezed a kezemben volt, ha még emlékszel, és minden szót csak súgva mondtál. Így beszélgettünk, és azt hittük, hogy végre teljesen megértettük egymást, hogy most már egy test és egy lélek vagyunk. Azt hiszem, nincs ennél nagyobb boldogság, és sohasem leszek többé olyan őszintén boldog, mint akkor voltam. Mindez lehet banalitás, de én úgy láttam akkor a dolgokat, és így érzem most is. És ezen a szegény, pár filléres levélpapíron is megesküszöm még egyszer, hogy teljesen tiszta a lelkiismeretem.

Azt kell következtetnem ugyanis a hallgatásából, hogy neheztel reám, hogy valami olyat gondol rólam, ami egyáltalán nem illethet engem. Maga azt gondolja bizonyosan, hogy én itt végre nyugodtan érzem magamat, hogy, mint Pestről hazatért és érdekes ifjú, sorra szédítem a szegény falusi libákat. Még talán arra is gondol, hogy nősülök, hogy elfelejtettem magát, a gyönyörű alakját, az arcát, a kezét, a hangját, a nevetését, a karját, a haját és mindenét. Bocsásson meg, hogy így szétszedem az alakját, de nekem az is boldogság, ha részenként magam elé képzelhetem. Egyszóval maga pletykázó, rosszindulatú emberek vagy kétségek és hamis feltevések alapján biztosan elítél engem. Talán már azt is gondolja, vagy el is határozta, hogy vége közöttünk mindennek. No, ne is tiltakozzék ez ellen. Eléggé ismerem a nőket, és tudom, hogy amikor távol vagyunk valakitől, mindent feltételezünk róla. Biztosan vannak rossz embereim, aminthogy vannak is, akik mosolygó arccal igyekeznek magának keserű dolgokat mondani rólam. Ezeknek ne higgyen, mert csak a boldogságunkat irigyelhették meg, és szét akarnak egymástól választani. De akármi is történt azóta, akármilyen átalakulásokon ment át, akármit beszéltek vagy hazudtak maga előtt, ne törődjön semmivel, csak higgye el, hogy minden úgy van, ahogy volt. Amióta elváltunk, nem néztem hölgyekre másként, mint idegen portékára. Lett volna alkalmam másként is cselekedni, mint ahogyan mindenkinek akadhat dolga hölgyekkel, de nem tettem másként sohasem, az egész idő alatt.

Erre csak a becsületszavamat adom, azt hiszem, ez is elég bizonyíték. Bár hiszen, ha közben másképpen gondolkoztam, vagy másfelé fordultam volna, akkor minek is írnék magának, és miért is akarnám visszasírní a régi boldogságunkat, a kapcsolatot, amely közöttünk volt. Higgye el, hogy igazán úgy gondolkozom, mint egy évvel ezelőtt, akár mint azon az emlékezetes február huszonnegyedikén. Sőt még melegebb szeretettel, becsüléssel, komoly ragaszkodással száll minden gondolatom a maga alakja felé, mert most tudom igazán kívánni és óhajtani, hogy olyan nagyon régen nem láthattam. Ha ezt

elhiszi, akkor meg tudja érteni majd azt is, hogy miért nem mehettem, hogy milyen keserűségek fojtották vissza a levélíró kedvet. A szó szoros értelmében bele-süppedtem a porba, illetve most már a sárban gázolok bokáig vagy még azon felül is. Ne úgy értse ezt, hogy a magam hibájából veszttem el. Száz komoly körülmény kényszerített arra, hogy tűrjem a porfelhők szállását, hogy belekeveredjek a porváros sarába.

Az egyik fontos okról írtam már magának, és a másikat is megemlítettem. Megírtam, hogy a nyakamba szakadt a birtok kezelésének minden gondja, hogy akaratomon kívül gazda lettem, és közben súlyos csapások értek bennünket anyagilag. De hát ez semmi, fogja maga mondani, ha igazán szerettem volna, akkor kétszeres buzgalommal igyekeztem volna bizalommal a szívéhez közeledni. Csakhogy amint ezeket a csapásokat elszenvedtük, beteg lett az édesanyám, akinek lehetnek másfajta meggyőződései, elvei a világ külső képéről, de mégiscsak az egyetlen volt magán kívül, aki szeretett, és aggódva gondolt rám. Érttem élt, és bizonyára meg is halna bármely pillanatban, ha tudná, hogy ezzel a boldogságomat szerezhetné meg. Nemcsak a jó ízlés, nemcsak a porváros erkölcsi szabályai követelik, hogy itt maradjak mellette, hanem ide vonzott a szeretet is, amelyet kiirthatatlanul hordozok a szívemben.

Természetes, hogy másrészt minden gondolatom feléd szállott, és majd megtévelyodtam a nehéz, tanácstalan helyzetben. Közben vártam a levelet, a te leveledet, amely megvigasztal, vagy tájékoztat a kétségeim között. Joggal várhattam a kezed írását, mert hiszen régebben, istenem, milyen boldog idők voltak ezek, kettőt is küldtél egy-egy napon. A levél azonban nem jött. Ehelyett ostoba pletykákat hallottam felőled, valaki azt mondta vagy írta, hogy... De nem írom le, nem alacsonyítom le magamat, és nem is hiszem. Látod, kedvesem, a pletyka, a perfid és komisz beszédek ide is elhatnak a porban eltemetett faluba. Pedig itt alig tudja egy-két ember, hogy élsz, és én őszintén szeretlek. Olyan férfiasan, hogy azt már nem is érdemes egy pillanatig is eltagadni, de inkább hirdetni büszkén és hangos szóval, mert én azt hiszem, hogy így csak egyetlenegyszer szerethet az ember. És most, hogy én mindent, mindent meggyóntam, de sok szóval a századrészét sem mondtam el annak, amit a szemem egyetlen őszinte pillantásával értésedre tudnék adni, arra kérek, hogy gondolkozz a szavaimon.

Kérlek, légy okos, tégy úgy, hogy később sohasem okold magadat. Mert én nagyon sokat vétkeztem, tévedtem és elvétettem magamat a számításban, elfelejtettem, hogy nem szabad ezekben a legszebb időkben magadra hagyni, mégis azt hiszem, hogy ebben a percben nem vagyok hibás. De ha te mégis azt gondolod, hogy nincs így, hogy komisz, háládatlan s rossz voltam, írd meg minél előbb, én aláírom, és kész vagyok más bizonyítványt kiállítani magamról. Legyünk okosak, ó, ezt a két szót zengve szeretném feléd kiáltani, legyünk okosak, és akármit mondtak vagy mondanak mások, irigy emberek, ne engedjük el a jogot egymástól, más szóval ne mondjunk le a boldogságunkról. Csak még egy kis bizalmat, egy kis szeretetet és türelmet kérek, csak egypár napig várj még, és ott vagyok...

Ezeket írta Kender Pál földbirtokos és virilista a porvárosból Spángli Katának, a terézvárosi suszter leányának. Vannak részletek, melyek elmaradtak a levélből, mert hiszen a panaszkodások és emlékezések nem túlságosan érdekesek. Egyébként hogy a levél hiteles, később mások is meggyőződtek, mert megtalálták a Kender Pál írómappáiban az egész írásművet. Pedig a fiatalember borítékba zárta a halványkék papírlapot, reírta a címet is, és saját kezűleg adta föl a postán ajánlva.

A Kender-majorból már hetek óta nem jártak a gyerekek iskolába. Nem a tudásszomj hiányzott belőlük, hanem az utak voltak járhatatlanok. A magtárosné megtette ugyan azt a meggondolatlanságot, hogy egy rideg és kegyetlen októberi reggelen a fiacskája nyakába akasztotta a vászontarisznyát, és elindította a gyereket a legrövidebb dülőúton a városka felé. A kisfiú nekivágott az útnak, a szívéhez szorította a vászontarisznyáját, amelyben tudvalevőleg palatáblát és barna kenyeret illik hordozni, és mint a régi tengerek bátor hajósai, lábalni kezdett. Ez a vakmerő kísérlet azonban rosszul végződött, mert a gyerek majd ott ragadt a sárban, és csaknem ökrös szekérrel kellett érte menni. Ilyen állapotok uralkodván a szépen letarolt, szűz mezőkön, senki sem csodálkozhatik azon, hogy a porváros sárvárossá változott egypár heti csöndes esőzés után. Az égi áldás ugyanis nem szállott szakadó zuhatagok alakjában a kitűnő vidékre, hanem szépen és egyenletesen permetezett, akár a szőlőkénező masina. Néha vékony és végtelennek látszó szálak alakjában szűrődött a hűvös víz a kis házak nyakába. Ezek a milliányi apró selyemfonalak összekötötték a porváros földjét az éggel, illetve csak a fellegekkel, mert hiszen eget pénzért sem lehetett látni ezekben az időkben. Barta Bertalanné igen szellemesen megjegyezte egyszer, hogy tübe lehetne húzni az esőt, olyan vékonyan eresztődik alá. Ámde akárhogyan esett is az eső, annyi bizonyos, hogy a földet átítatta talán egészen a közepéig. Az első napokban még kavargott a por a kocsik nyomában, mert a por, a feneketlen, könnyű és száraz por úgy itta a vizet, mint az itatós. Később megdagadt a mindig repülni kész réteg, és kemény tészta formálódott belőle. Csak utóbb hígult fel, és hetek múlva eresztette át az esők áradatát a becsületes és szilárd anyaföldre. Mikor azután ez is meglágyult, attól a naptól kezdve nem lehetett többé gyalog járni még az úgynevezett járdákon sem. A porváros előjárósága ugyan elhatározta, hogy a modern kor követelményeinek megfelelően aszfalt -, illetve betonjárdát létesít, de ez a várva várt újítás nem következett el sohasem. A belügyminiszter ugyanis azzal a megjegyzéssel küldte vissza a vármegyéhez a költségvetést és a terveket, hogy éppen elég magas a pótdója a városnak ahhoz, hogy polgárai egyelőre a sárban járjanak. Ennélfogva maradt minden a régiben. Rétsághy főbíró úr, akinek ez volt az egyik, sőt egyetlen korszakalkotó terve, kifakadt akkoriban:

- Az ember dolgozik, kiteszi a lelkét a nagy igyekezettől, hogy hasznára legyen a mi kedves városunknak, és a kormány felrúgja a legszebb terveit. Mi itt csinálhatunk akármit, odafenn nincs pártfogónk. Persze, ilyenek a mostani képviselők...

Így azután a szegény polgárok kénytelenek voltak nyakig sárosan járni, a főbíró pedig minden nap kocsin hajtattott a kaszinóba. Egyes családok valósággal bezárkóztak, és elszakadtak egy időre a külvilágtól, és ennél fogva a társadalmi élet is szünetelt.

Elmaradtak a gyakori és kínos látogatások, egyelőre nem voltak uzsonnák, séták, és elárvult a postamesterék kiskertje is lassanként. Néhanapján Bakos Pista leszállott a posta előtt, és benézett a hivatalba is. Ilyenkor a nagy, sáros csizmáit odacsapdosta a padlóhoz, a kezeit térdei között lelógatta, a fejét lehorgasztotta, és dühösen szidta a mai ifjúságot, amely gyöngy, gyáva és szemtelen. Így ült egy negyed óráig a díványon, felhörpintett egypár pohár meggy-pálinkát, azután kijelentette, hogy egyszer megtáncoltatja ő amúgy istenigazában az egész fiatalságot, és azután eltávozott éppen olyan mogorván, mint amilyen rosszkedvűen érkezett.

Megtörtént sokszor különben, hogy nyolc óra után már egy lélek sem volt a kaszinóban, Mikárszky úr, a Nemzeti Szálloda bérloje pedig fél kilenc órakor is bezárhatta volna a kocsmáját, ha az éjszakai vonattal nem érkeznek néha-néha utazó urak, akik tudvalevőleg elsőrangú gavallérok, és szállodákban kíváncsú vendégek is.

Ilyen körülmények között természetesen békében hagyták Kender Pált is a porváros lakói. Magára maradt a tépelődéseivel, a kételyeivel és nagy, nagy várakozásával a sártengerben. Reggelenként későn kelt mostanában, mert a hajnalok leverőek voltak ködös, szomorú szürkeségükkel. Délelőtt olvasgatott, álmodozott a nagy fotelben, és várt délig, amíg a postája megérkezett. Rendszerint csak egy-egy napilap, néha egy folyóirat és töménytelen sok árj-egyzék, amelyeken ekét, kukoricakapáló gépet és új rendszerű, új tárcsás boronákat ajánlottak neki. A Marianne látogatásai is megritkultak, később pedig egészen elmaradtak. Ennek különben csak örült Pál, mert már kezdett terhes lenni a sok jószívű vizit. Amint fogyott a látogatók száma, ugyanolyan mértékben javult a Kender Kelemenné állapota. Végül már csak a kis doktor maradt meg állandó vizitelőnek. Délben pontosan megjelent, akár a posta, új kötésekkel alkalmazott, néhány szót intézett Pálhoz, azután távozott. Komolyan és könnyedén végezte mindezt, mintha egy csöppet sem lenne fáradt, pedig ilyenkor már jó egypár beteget megvizsgált. Pál sokszor csodálkozott az energiáján, és egyszer ki is mondta, amit gondolt.

- Kedves uram - mosolygott a doktor -, én se dolgozzak szorgalmasan? Zsidó vagyok, tisztelt földbirtokos úr, és az első nemzedék a családban, amely a szellemi munkából él. Az én őseim túlnyomólag rongyszedők voltak, és már évszázadok óta egyebet sem csináltak, mint pihentek és imádkoztak. Nekem könnyű dolgozni. Én nem lehetek fáradt. Ezt csak az úgynevezett történelmi családoknak a gyermekei engedhetik meg maguknak. Ők már lehetnek fáradtak, mert őseik vagy kiverekedték, részegre csalták vagy tunyára aludták, pihenték magukat. Az én dédunokáim is fáradtak lesznek, mert én vagyok az ő, aki részegre tülekedi magát a garasokért.

Pál nem is tett ellenvetéseket... Elfogadta és a magáévá tette a magyarázatot. A történelmi családokról elég gyöngé véleménye volt eddig is, és saját magát is odaszámította sötétebb perceiben azok közé a bizonyos családok gyermekei közé. És ilyen pesszimiztikus percei gyakran voltak, mert a szó szoros értelmében a ködben élt. A kerti szilvafákat néha alig látta az ólomszínű páraktól, és teljes bizonytalanság, tompa tájékozatlanság ült az agyára is. Várta, várta a levelet, amely végre megmondja neki, hogy mi lesz a sorsa, és várta a pillanatot, amelyben elszabadulhat a ragadós sártenger kellős közepéből.

Egy szomorú déli elmélkedés alkalmával betoppant a kis doktor. Eldobta a kötések és fáslik java részét, és vidáman dörzsölgette a kezét:

- Nagyasszonyom - így szólította rendesen Kender Kelemennét -, örömet mondok: holnap felkelhet. Nem kell mankó, nem kell bot, hanem majd szépen idehozzuk a nagy fotelbe, ideültetjük az ablakhoz, és majd mulathat, hogyan ragadnak bele a nagy sárba a szegény kis parasztlovak.

Délután felült az ágyában Kender Kelemenné: a fiával akart beszélgetni, mert jó kedve volt, és a szívét újból eltöltötte a reménység, a bizalom, hogy majd újra talpra állhat, és felvirágoztatja, megnöveszti, felruházza, valóságos mintagazdasággá teszi a megcsonkított birtokot.

- Palikám - mondotta, és magához ölelte a fia fejét -, ne félj semmit, most már megint ketten vagyunk. Mégiscsak szeret engem a jó Isten, hogy meggyógyított, pedig már azt hittem, mikor ott feküdtem azon a komisz lépcsőn, hogy mindennek vége. Most azután talpra állok, neki-látok a tervezgetésnek, új földek után nézek, és ha lehet, ragasztunk egy kicsit a megcsúfolt birtokhoz. Valami hasznomat csak látni fogjuk, ha ugyan meg nem duplázzuk mához egy évre az egészséget...

Kender Pál először azt hitte, hogy az édesanyja ismét lázasan beszél, és nincs értelem a szavai mögött. Utóbb azonban sokkal okosabb dolgokról is tett említést a matróna.

- Nem kívánom, hogy egész télen itt ülj a kemence mellett. Majd bemegy a városba, amíg a színészek játszanak... Aztán elmehetsz Pestre is egy-két hétre. De most már nem ragadunk ott, barátocskám, esztendőig. Még hónapokig sem, mert én nem akarok remeteéletet folytatni az utolsó éveimben. Elég volt várni rátok annyi időn keresztül. Az apádat is mindig vártam ebédrel, vacsorával. Ha nem késett el, hej, de sokszor elmaradt. Megesett, hogy nem jött haza se ebédre, se vacsorára, de még másnapra se. Isten tudja, hol járt ilyenkor, én nem kérdeztem. Annál mindig büszkébb voltam. Téged se kérdeztelek sohase... Vagy kérdeztelek?

- Nem, sohasem kíváncsiskodtál, kedvesem - felelte Pál, és az egész teste remegett az izgalomtól.

Hogyne, mikor végre, váratlanul, anélkül hogy remélte volna, itt az alkalom, hogy újra elutazzon, hogy lássa Pestet, a drága várost, amely a legcsodálatosabb nőt rejtegeti magában.

- Mikor mehetnék mégis Pestre? - kérdezte, és igyekezett elpalástolni izalmát. - Persze, egypár napon belül semmi esetre sem, hiszen még lábadozol, kedvesem. De aztán...

- Tőlem akár holnap is utazhatsz, gyermekem - mondta Kender Kelemenné megszokott fölényes modorában -, holnap már felkelek, és végezhetek minden munkát.

- De mégis, nem vagy egészen jól.

- Az semmi: ne tartóztasson egy pillanatra sem. Én jobban szeretem, ha előbb indulsz, mert annál korábban jössz vissza.

- Hát akkor talán három vagy négy nap múlva - mondta Kender Pál, és már az utat tervezgette.

- Inkább holnapután - állapította meg a végleges terminust a matróna. - Tudod, szerda lesz, és ez jó nap a mi családjunkban. Miért ne indulnál ilyen szerencsés napon?

Ezzel el volt intézve az utazás kérdése. Kender Pál nem is mert arra gondolni, hogy mi lesz azután, ha kilép a pályaudvarról, ha odafent végigmehet a régi, kedves utcákon. Azt hitte, hogy azt még most sem lehet előre tudni, hogy mi is fog történni, de annyi bizonyos, hogy nagy-nagy öröm és boldogság vár rája. Most már minden kétségeskedés felesleges - mondta este, mikor lefeküdt -, egyetlen kézfogás, egy őszinte tekintet, egy csók eloszlát minden félreértést. Most már inkább ne is jöjjön az a levél.

Így aludt el boldogan, mint a kisgyermek, és talán először érezte magát boldognak, mióta hazajött.

Másnap azzal az örvendetes gondolattal kelt fel, hogy őneki most pakolni kell, mert hiszen holnap utazik.

- Holnap, holnap - ismételte magában -, istenem, ha ezt egy-két hónappal ezelőtt mondhatta volna.

Délben megjött az orvos pontosan. Sokkal pontosabban, mint a posta, mert a vonat ezúttal késett. Legalábbis úgy volt a dolog, hogy Kender Kelemennét felöltöztették, átvitték a fotelbe, odahúzták az ablakhoz, és a legény mégsem jött vissza a postáról.

- Holnap elutazik a fiam - jegyezte meg Kenderné -, azt hiszem, doktor úr, maradhatok egyedül?

- Utazik? - fordult Pál felé Weissenberg doktor úr. - Boldog ember: én már két éve nem voltam szabadságon. A nagyasszony különben egészen nyugodtan maradhat egyedül is. Az ápolónő úgyis jobban elvégzi majd a dolgokat... jobban segíthet, ha éppen szükség lesz rá... Hová utazik különben?

- Pestre - felelt közönyös hangon a fiatalember, és belsejében valósággal ujjongott -, csak egy kicsit szétnézünk!

- Hát akkor jó mulatást, boldog ember. Én sem leszek ezután gyakori vendég: itt már nincs rám szükség. Hanem, ha visszajön, nézzen be hozzám...

Azzal elbúcsúzkodott és elment. Ebben a percben megjött a posta is. A lapok és árjegyzékek között ezúttal egy levél húzódott meg szerényen. Szürke papíron az ismerős, hegyes betűk, amelyeket szeretettel rótt valaki messze földön a nagy-nagy városban.

A Spángli Kató levele mégis valósággal megriasztotta a fiatalembert.

- Minek kellett ennek a levélnek most megérkezni? - kérdezte újabb tépelődések között. - Mit rejthet és mit tartogathat a számomra? Annyi bizonyos, hogy a sorsom, az el van döntve benne.

Ebédnél valósággal remegett az izgalomtól, mert nem bontotta fel a levelet. Gyöngéden beszélt az édesanyjával, enni is megpróbált, de nem tudott. Végre ledült Kender Kelemenné egy kis pihenőre, és a fiatalember elvonult a levéllel a szobájába. Az írás, amely igen nyugodt volt, így hangzott a maga drámai rövidségében!

Kedves Barátom!

Közel kéthónapi hallgatás után nagyon elcsodálkoztam a levelén. Különösen a levele hangja, a fogadkozása és az ígéretei leptek meg. Én azt hiszem, hogy ezek már elkéstek egy kicsit. Annál is inkább, mert én már találtam valakit, aki gyengédebb hozzám, jobban szeret, és sohasem fog elmozdulni mellőlem. Különben én nem haragszom magára.

Üdvözli Kató

Elolvasta egyszer, kétszer és harmadszor is a levelet. Azt hitte, hogy a mondatok között ki-felejtett valamit: egy szót, egy vesszőt, amely az egész írásnak más, éppen ellenkező értelmet ad. De ilyen szóra vagy írásjelre nem talált: a levél úgy hangzott tizedszeri olvasásra is, mint amikor felszakította, és először futotta végig.

Felállt, leült, újból felemelkedett, járkált egypár lépést. Egypár nippet arrébb tett lélek nélkül, leporolta a kabátja ujjára tapadó pihét, néhány ideges kézmozdulattal megigazította a frizuráját. Most már kívülről is tudta a levelet. Olyan jól megtanulta, hogy még fél esztendő múlva is hiba nélkül elmondta magának.

Aztán nagyon, nagyon csodálkozott. Azt hitte, hogy ez nem eshetik meg vele sohasem. Mert ilyen furcsák, ilyen nagyon mulatságosak a szerelmes emberek, azt hiszik, hogy ha tiszta a lelkiismeretük, ha szeretik nagyon és becsületesen a távolban élő nőt, és készpénznek veszik minden szavát, meg ha azt mondja a drága, hogy ő jó, akkor biztosítva vannak minden veszély ellen, és nem érheti viszonyukat baleset. Ilyen mulatságos ember volt ez a Kender Pál is. Eleinte nem is akarta hinni, hogy lehetséges az ilyesmi. Ő legfeljebb egy szigorú, egy panaszkodó, egy nagylelkűen megbocsátó, egy... egy akármilyen más levelet várt, de hiszen ez kiutasítás, ez kidobás. Ezután semmi sem következhetik.

Az első komoly és higgadt gondolata az volt, hogy ezt a levelet nem írhatta Spángli Kató a maga esze után. Az ő tolla sokkal melegebben írta volna meg a kiutasítás rideg szavait is. Általában véve az a leány a szívével írt minden levelet. Az a leány szerette őt, és az ember nem szokott ilyen ostoba, üzleti hangon levelezni azokkal, akiket szeretett, akik, vagy mondjuk inkább, aki felnevelte és beleoltotta az érdeklődést minden szép és gyönyörű emberi dolog iránt. Mert ez a levél ostoba, ostoba, alávaló és megalázó. Ezt valaki diktálta, valaki megírta, és a leány, akit elbódítottak, csak lemásolta.

Utóbb azonban már nem gondolkozott ilyen rendszeresen. Sőt inkább egészen zavarosan filozofált, és általában véve nagyon szórakozott volt. Uzsonnánál teát töltött a vizespohárba. A vizespohár nem volt ehhez szokva, és hirtelen elrepedt.

- Fiacskám - jegyezte meg Kender Kelemenné, aki félreértette ezt az egész kis jelenetet -, borzasztóan érdekelhet téged az a Pest, hogy így elnézed magadat.

- Pest? - kérdezte magától a fiatalember. - Ja, igen, Pest. Holnap. Utazni kellene...

Aztán hirtelen válaszolt az édesanyjának:

- Nem, nem érdekel. Nem is megyek Pestre.

- Hát miért nem? Hiszen délelőtt már össze is pakoltál?

- Nem érdekel most Pest. Ősz van, eső van odafent is: az utca csupa locspocs. Majd télen... akkor gazdasági gépeket is nézek.

Csuklott a megindultságtól, bár külsőleg egészen nyugodt volt. Elvonult, hogy magában lehessen, és szürkületkor zsibbadást érzett az egész testében. Különösen a szája padlásán érezte ezt a bizsergést, amely nem is kellemetlen. Hasonlít ahhoz, amikor az ember gyerekkorában szódavizet vesz a szájába, és ez már azt jelenti, hogy túl vagyunk az első megdöbbenéseken. Utoljára akkor érezte ezt a nem is kellemetlen bizsergést Kender Pál, amikor az édesapja, a kigúnyolt és sokat csúfolt söngájszt, meghalt. Akkor is így volt egy pár órai tépelődés után, mert tudta, hogy ezentúl minden csak úgy hat majd, mint a dorongütés. Semmi se szúr, semmi se üti szíven az embert villámcsapásszerűen, csak lógatni kell a fejünket, legfeljebb csak a nagy és felejthetetlen sírás következik még ezután, amely különben, így mondják igen sokan, nagy és erős embereket is meg szokott lepni odahaza, amikor már csak a párnák látják és hallják őket.

Egyszer már sírt ilyenformán Kender Pál is. Persze akkor még gyermek volt, és nem menekülhetett a nagy fájdalom elől sehová sem. Most azonban, mint felnőtt férfi és virilista, úgy gondolta, hogy jó lesz megugrani a könnyek elől. Nem fog sírni, hanem inkább csinál valami mást a változatosság kedvéért. Ez a más valami igen furcsa dolog volt: olyan szokatlan, amit Kender Pál nem gyakorolt ez ideig túlságosan sokszor.

Időrend szerint hét órakor elment a kaszinóba, elolvasta a lapokat, és közben megivott két pohár bort, amivel megkínálták. Azután nyolc órakor átsétált a házak mellett a Nemzeti Szállodába. Mikárszky úr összecsapta a kezét, amikor a szokatlan vendég belépett a hideg és szomorúan világított helyiségbe:

- Csak talán nem a Kender nagyságos úr? Ekkora szerencse ilyen rossz időkben. Nahát ez nagyszerű...

Tehát Kender Pál mulatni akart. Társ nem akadt, mert üres volt az egész vendégfogadó, ennél fogva hát egyedül kellett hozzákezdeni a borozgatáshoz. De hát a bor nem ízlik csak úgy szárazon, ahhoz a legjobb korcsolya a cigánymuzsika. Megjöttek hát nemsokára a cigányok, is. Egész héten vályogot vetettek ezek a derék emberek, és csak külön megrendelésre szegődtek a zeneművészet szolgálatába. Most ilyen külön megrendelésre dolgoztak: a Kender név a legszebb varázsú szavak közé tartozott előttük, hát szívesen jöttek.

- Mit parancsol fogyasztani, nagyságos uram? - kérdezte Mikárszky úr mély hajlongások között.

- Kocsisbort - mondta Pál -, a cigánynak meg adjon, amit akar.

- Családi vonás, családi hagyomány - ismételte a kocsmáros felderült arccal -, ő maga kocsisbort iszik, de a cigányok pezsgővel élnek.

A nóták persze egy kis gondot okoztak, mert a vályogvetés mellett nem lehet néger indulókat és amerikai nótákat begyakorolni. Pedig Kender Pál éppen ilyen zajos és vad zeneszámokra vágyott most. Szerencsére azonban van egypár kedves és primitív magyar nóta is, amely felér egy-egy amerikai kupiéval hangosság és bizarrság tekintetében. Különösen akkor, ha egész zenekar játssza, vagyis három pikulás is van jelen, és a cimbalmos minden második ütést egy felfordított tálcára irányít.

Egy negyedórai előgyakorlat után zengett az egész Nemzeti Hotel a Mikárszky úr igaz gyönyörűségére. Volt például egy nóta, amely nem állott egyébből, mint ebből a szóból:

Kútágas! Kútágas! Kútágas!

Azután jött egy sor, és az megint csak így hangzott:

Kútágas! Kútágas! Kútágas!

De azért egészen lélekemelő nóta volt, bár a nyolcvanadik strófa után némi morált is énekeltek a cigányok. Olyasfélét, hogy a sokszor emlegetett kútágas tetejébe felszállott egy bivaly, mert az tudvalevőleg igen könnyen röpködő állat.

Az éjjeli vonattal megjöttek azok a bizonyos kereskedelmi utazók, és letelepedtek a terem túlsó sarkában. Igen csendesen vacsorálgattak, és a tisztas távolból teljes gyönyörűséggel szemlélték a ritka látványt: hogy miként is mulat a pusztuló dzsentrí.

Kender Pál pedig nem ivott, nem gondolt semmire, csak igyekezett beletemetkezni a rettenetes hangzavarba. Szüneteket nem engedélyezett, és amikor ivás vagy pihenés szempontjából elhallgatott a muzsika, a bőgőhordozó verte a cimbalomra helyezett tálcát, amely ilyen kezelés mellett pompás indiánus hangszernek bizonyult.

Éjfél után magyar románcok következtek. Olyanfélék, amilyeneket Barta Berta szokott zongorázni. Csakhogy ezek most igen szépek voltak mégis, mert a cigányok remekelni akartak, és őszintén megvallva, csak az ilyen harminc évnél is öregebb, tehát kipróbált nótákat tudták a legjobban. A fiatalember hallgatta a tenyerébe hajtott fővel a muzsikát, és közben egy kicsit szégyellte magát:

- Olyan vagyok, mint a búsuló juhász. Csak a kampósbot hiányzik a kezemből.

Utóbb mégis belátta, hogy kár volt ezeket a nótákat lenézni. Olyanok ezek, mint a háziszerek, amelyeket minden ellen lehet használni, némelyik elálmosítja az embert, némelyik elaltatgatja a szomorúságát, de van olyan is, amelyik úgy hat, mint a jófajtájú flastrom: kihúzza a forróságot a testünkből. Ennek az utolsónak a hatását ugyan nem sokáig érezte Kender Pál, mert az első indulónál, talán éppen a Radetzky-marsnál tintát, tollat és papirost kért. Levelet akart írni. Kemény és kíméletlen hangú levelet. Meg is fogalmazott egypárat, olyanféle-képpen, hogy nagyon örül a dolognak, hogy csak tessék: ő nem bánja.

Hajnal felé azonban eltépte a leveleket.

- Aki engem kidobott - mondta magában -, annak én nem kiabálgatok vissza az ajtóból. Majd csak megszűnik valahogy.

Olyan furcsán érezte magát, olyan nagyon keservesen. Valami dacosság ébredett benne, mert éppen azt a nótát próbálgatták a cigányok, hogy:

Pántlikás kalapom
Fújdogálja a szél;
Köszönöm, galambom,
Hogy eddig is szeretél...

- Ez legalább igazi, jó magyar nóta - gondolkozott Pál -, zamatja van neki, kedves, férfias, és talán igaz is.

Reggel hat óráig sikerült egy üveg bort elfogyasztania. A cigányok ekkor már majd elaludtak a sok bortól és fáradtságtól, hát elbocsátotta őket. Tíz percig ült még teljes csöndben, és ezalatt azt gondolta, hogy az a bizonyos nagy keserűség, amely délután ült a nyakába, még nehezebb lett. Olyan nagyon nehéz, hogy talán le sem bírja vetni ezután sohasem. És azt is gondolta, hogy tartozik még valamivel a párnáinak, mert azok süketek és vakok, és különben sem igen árultak el még senkit sem.

Kiment tehát az utcára. A házak tövében ballagott hazafelé. Egészen világos volt már. És ő nagyon szégyellte magát, nagyon elégtelen volt, mert ezúttal is józan maradt, és nem tudott mámoros lenni egy pillanatig sem.

Hajnali négy óra lehetett. A kálvinista templom legalábbis ilyenforma időt jelzett komótos kongatásokkal. Ennek az órának pedig nem lehetett vakon hinni, mert mindig tévedett egy-két fertály órát. Ezúttal azonban tökéletesen mellékes volt az idő pontossága. Mindenki aludt, mindenki szunnyadt a porvárosban, és a nagy ködök alatt csöndesen, élet és lélek nélkül gubbasztottak az apró házak is. Negyedek és órák is eltűnhettek, elsikkasztódhattak volna. Senki számon nem tartotta és nem is kérte volna az időt, amely alvás közben suhant el a falu fölött. Mindössze a hold fénye járkált a fenéig sáros utcákon, ha ugyan elő tudott törni a tragikus hangulatú ég felhőrongyain. Olyan óra volt ez, amelyben elnyelhetett volna az egész várost a nagy-nagy sártenger, és egyetlen ébren levő tanúja sem lett volna a katasztrófának. Távolról, a messzeségben kallódó majorok udvaraiból ideszűrődött néha egy-egy elfojtott kutyaugatás fájdalmasan és elmosódva. Egyébként, aki megállott volna a piactér közepén, az biztosan nem hall mást, mint egyenletes és mély lélegzést.

Volt azonban mégis egy ember, aki ebben a furcsa órában felütötte a fejét a párnái közül, és a könyökére támaszkodott. Úgy nézett bele a komor és sötét éjszakába, amely a nagy függönyök között egy négyszögletes nyíláson át bámult rája. A Kender Kelemenné házában mereszgette szemét ez a különös ember. Csöndesen lélegzett, nem lehetett hallani, amint beszívja és kileheli a levegőt. Olyan nagy csöndben volt, hogy még a szíve is alig vert. Azt lehetett volna hinni, hogy ismét elaludt, ha a szemei nem cáfoltak volna rá erre az elhamarkodott feltevésre. A fiatalember, mert hiszen fiatalos volt az arca, a homloka pedig gyermekes és nyílt, egy szóval a fiatalos, furcsa ember, aki a városka minden lakójával ellentétben ébren volt, nem töltötte az időt hasztalanul. Nem lustálkodott és nem henyélt az ágyon, hanem gondolkozott. Illetve nem is gondolkozott, hanem csak jártak a gondolatok az agyán keresztül-kasul, és ő nem igyekezett rendbeszedni a járásukat.

Egy leánnyal voltak kapcsolatban ezek a fegyelem hiányában szükölködő gondolatok. Az talán mellékes, hogyan hívták ezt a leányt, ki volt az édesanyja, hol és kinek a karjai közt alszik most, és hol lakik. Ezek mind olyan mellékes és ostoba kérdések, amelyekhez az élesen látó és józan emberek szoktak túlságosan ragaszkodni. A fiatalember, aki a porvárosban a könyökére támasztotta a fejét, nem is gondolt ezekre a dolgokra. Úgy tett, mintha csak éppen az utcán meglátott volna egy vadidegen hölgyet, és annak az alakját képzelné maga elé. Előbb a hölgy kezeit elemezte magában. Hát igen, azokat a kezeket, amelyek nem voltak egészen aprók, de formásak és hosszú ujjúak. A bőrük finom és egy kicsit kreol színű, az ujjak tövében egy-egy leheletnyi kis gödör, az ujjak végén halványrózsaszín körömök. Egynémelyik köröm rózsaszínjét fehéres foltok zavarják, de az nem baj, mert ilyenkor legalább azt lehet vagy szokás mondani, hogy, nini, ajándékot kapunk. De úgy egészben véve mandulaszagú kéz, ha felénk lebben, mint a lepke szárnya. Ezt a két drága kezet nagyszerű csókolgatni: az ember sohasem telik be velük. Ez a két drága kéz eltéved néha az ember hajában, meghúzza a fülünket, és befogja a szemünket. Néha odasiklik a homlokunkra, és úgy hat, mint két hűsítő ruha, de ez rossz mégis, mert ilyenkor gondjai vannak az embernek, vagy már az aszpirin sem használ, úgy fáj a fejünk.

Külön életet él ez a két kéz, és nagyon forró is tud lenni, ha az ember ősszel már válni akar a kikapuban, és már egy fél órája mégsem tud elválni, mert a kezünk egybefonódott, és ezen a drága vezetéken át beszélünk egymással hangtalanul. De hát a kezek csak kezek. A csuklóról sem szabad megfélemlkezni. Az ember félretolja a karperecet, és megolvassa, hogy hányat lüktet az ütőérben a vér, amelyet a leány szíve hajt szerteszét a finom testben. Ezeket a

csuklókat néha keményen fogja meg az ember, amikor tréfásan durva, és nevetve is agyon tudná szorítani a leányt. Azután a karok, egyelőre csak az alsó karok, amelyek orsószerűleg vastagodnak a hajlás felé. Finom pihék ülnek rajta, selymes, finom pihék, amelyek megcsiklandoznak bennünket, ha végighúzzuk az arcunkat a csuklótól a hajlásig. És ahol behajlik a kar, ott csodálatosan finom a bőr. Alatta pedig kék erek, furcsa kék erek bújnak meg. A felső kar gömbölyű, és már egy kicsit asszonyosan telt.

A váll és a nyak íves vonalban egyesül. A nyakon még apró, fekete pihék üldögélnek, de a váll olyan, mint a sima márvány. És a lábak, amelyek megint csak külön életet folytatnak. Az ember szíve megremeg, amikor félcipőben mozognak a rövid szoknya alatt. Más a lelkük és a poézisük, ha az ember egyszerű fekete harisnyában látja a finom bokát, vagy pedig selyemben, amikor áttetszik a bőr fehérsége. Mert fürdő után néha gyönyörködni kell a harisnya nélküli láb formáiban is. Meg kell simogatni a néhol kikékülő ereket, és meg szabad csókolni a boka hajlását is.

És minden más, ami megfogja, százféléképpen foglalkoztatja az embert egy imádott drága nő testén, foglalkoztatta a furcsa fiatalembert is. Formák és vonalak, finomságok és puhaságok, illatok, színek vonultak el előtte, szálltak feléje. Mindezt nyitott szemmel lehetett felidézni télelő havában, egy haragos, kegyetlenül mogorva hajnalon.

De voltak más furcsa éjszakák, hajnalok és ólomszürke reggelek, amelyeken nem könyökölt a karjára a fiatalember, nem meredt bele a négyszögletes résen át az éjszakába, hanem befúrta a fejét a párnák közé. És azért mégsem aludt. Egyszerűen becsapta a porváros többi lakóit, akik ezalatt nyugodtan élvezték az igazak álmát. Szegény, ő még ilyenkor is gondolkozott. Nappal nem volt elég idő a gondolkozásra, hát ilyen kiegészítő gondolkozási időket keresett. Ilyenkor nagyon mulatságos dolgok jártak az eszébe. Hogy például ő most áll a nemzeti zenede előtt, és vár egy leányt. A leány is jól tudja, hogy valaki lent áll, és őt várja. Pontosan megjelenik: igazán nagyon csinos. Kék bársonyblúzocska van rajta és kék szoknya. És sima fekete harisnya és kivágott lakkcipő. A fején egyszerű kék kalap vagy sapka. Ez a kis kék leány most egészen tökéletes így, ahogy megjelent, és hozzája csatlakozik. Az arca, igen, az arca hasonlatos az őszibarack gyümölcséhez: hamvas, és néhol olyan derűs pirosságok ülnek rajta, mint az apró nyári felhőkön alkonyatkor. És ez a barackgyümölcshöz hasonló arcocska olyan a finom hajlású nyakon, mint a virág a szárán.

Néhol be kell térni egy kapu alá, mert nem szabad megcsókolatlanul hagyni ezeket az arcokat. Az ember ebbe biztosan belehalna, bár ilyen betegségről nem tud az orvos urak tudománya. És van egy ház, ahol titokban fel lehet osonni az emeletre. Az emeleten egy kis lámpa mellett ül az ember, és könyvet tart a kezében, de nem tud olvasni, mert vár, nagyon vár valakit. Annyira várakozik, hogy a szíve is hangosabban ver, és nem is hallja, hogy valaki kopogtat az ajtón. A kék ruhás leány bejön, leül velünk szemben, és megiszik egy csésze teát. És úgy ül, úgy néz reánk, mintha nem is akarna sohasem elmenni, mintha ott ült volna velünk szemben mindig, már éppen két esztendő óta. Ezért azután meg kell csókolni, meg kell csókolni az arcát és a kis kék blúzat, és meg kell állapítani, hogy egy parfümöt használ, amelynek olyan nagyszerű francia neve: úgy hívják, hogy Coeur de Jeanette, hogy Jeanette szíve.

A fiatalember átölelte a párnáit gyengéden, és tovább nézte, hogy mi történik vele és a kék ruhás leánnyal. Illetve most már hallgatta is, mert hiszen ez is a hatalmában állott. A kék ruhás leány mosolygott, és odafordult feléje:

- Palikára, adj egy csöpp likórt, csak éppen egy gyűszűnyit, tudod, hogy szeretem, ha te is iszol belőle egy keveset.

Csillogó és aranyszínű italt töltünk egy vékony pohárkába. Nehezen csordul, és úgy folyik, mint az olvasztott arany. Egy kövér, hízott csöpp a kezünkre hull, azt hirtelen felszörpenti az ember. Aztán csak éppen odaértetjük az ajkunkat a pohár széléhez, és átadjuk a kis kékruhásnak...

Az órára nézünk. Istenem, már fél nyolc: jó lenne a mutatót hátráltatni. Most szökni kell újból, és osonni a lépcsőn, a házak mentén. Mert könnyen meglátják az embert, és rosszat gondolnak a kis kéklúzosról, és rettegni kell, hogy vajon otthon nem lesz-e baj...

A nappalok nem voltak ilyen mulatságosak. Legalábbis ennyi minden nem történt Kender Pállal. Reggel fásultan, fáradtan öltözött fel, és járkált a szobájában, mint a bezárt vad. Az ajtótól az ablakig és vissza a futószőnyegen. Közben megnézte, de nem látta tulajdonképpen az ajtóra szögezett fogast, az ablakon át a szemközti házakat és az asztalára készített hasas vizesüveget. Néha rakosgatott is apróbb holmikat, de utóbb sejtelve sem volt róla, hogy mit hová tett. Aztán megreggelizett, mert hívták, és a csésze mellett elbámult a szerviz apró, régies virágmintáira. De azért ezek közül sem tudott megjegyezni egyet sem. Még talán azt sem tudta, hogy kékek ezek a virágok vagy pedig rózsaszínűek.

Kender Kelemenné vidáman és jókedvűen mozgott a szobában. Valósággal megfiatalodott, és csak a ködös, nedves reggeleken panaszkodott:

- Valami idő lesz. Valami változás jön: érzem a karomon. Már ezentúl ez lesz az én legjobb barométerem.

Talán sohasem volt ilyen egészséges, és nem ehetett gyerekkorában sem jobb étvággyal, mint mostanában. Ilyen körülmények között sokszor szemet szűrt neki a fia egykedvűsége:

- Ne szontyolodj már úgy el - szokta mondani -, ne szomorkodj, mikor semmi bajod sincsen; úgy ülsz, mintha a siralomházban volnál...

A fiatalember nem tartotta feltétlenül szükségesnek a feleletet. Elvégre ki tudja, hogy nincsen-e siralomházban. Sőt, ha jól meggondolja, ez a ház, amelynek a köveit bámulja már tavasz óta, csak szomorúságot hozott rája. És hogy mit fog hozni ezután, azt nem lehet tudni.

A matróna azonban nem követhette a fia titkos gondolatait, és tovább faggatózott:

- Valami bajod van? Valami után vágyakozol? Mondd el nekem, majd segítünk rajta.

Nevetni szeretett volna Kender Pál. Nevetni, mégpedig olyan szívből fakadóan és nagy jókedvvel, hogy a szeméből könnyek peregjenek, és a torkát zokogás fojtogassa. De azért kék szeme meg sem rebbent, az ajka is hangtalan maradt.

- Valami bajod van neked mégis - mondta a mozgékony öreg hölgy, és az edényeket vizsgálgatta, hogy nem ejtett-e újabb csorbát rajtuk a cselédek keze.

- Dehogy - intett kezével a fiatalember -, mi bajom lehetne nekem.

Mosolygott is hozzá, mert a legtöbb becsületes ember nem tudja mosolygás vagy sírás nélkül megállani azt, ha nyilvánvalóan hazudik.

Ámde Kender Kelemenné nem volt emberismerő. Minek is lett volna, hiszen nem abból élt, hogy az emberek szokásait ismerte, hanem a földeket, a lovakat és a teheneket. Azért hát elhitte a fiának, amit mondott, mert azt gondolta különben is, hogy titkon őrlődő szívek csak a regényekben léteznek, csak ott leledzenek tragédiák és szenvedések. Amikor tehát új törést fedezett föl az egyik porcelánon, áttért a szolgálóleányok megleckéztetésére.

- Levonom a béretek közül ennek a csészének az árát. Hiszen ti az isten edényét is összehoztátok...

- De ez a csorba már megvolt itt a szélén a másikkal együtt - mentegetődzött az egyik becitált cselédlány.

- Ne beszélj nekem - folytatta Kenderné az előbbi hangnemben -, az a kisebb csorba még a fiam születésnapján esett rajta húsz évvel ezelőtt. Úgy emlékszem rá, mintha ma történt volna. A kis piros futó volt az asztalon... le is öntötték a gyerekek. Hanem majd csinállok én itten rendet. Vagy megtanultok haptákba állani, vagy kidoblak mindnyájatokat. Most mars kifelé...

Sorra vette a férfinépséget is. Kocsisokat, béreseket szedett ráncba, és becitálta Róth urat is egy kis feddésre. Az „ispán úr” komoly képpel hallgatta a korholó szavakat, hogy maholnap az ökörhajcsárok is jobban fognak érteni a gazdasághoz, mint némelyek, és hogy jó lesz vigyázni, mert nagyon sok állás nélküli ember hirdet a lapokban.

Azután nyugodt szívvel meghajolt a matróna előtt, és bement a Pál szobájába. Itt felöltötte a szokott mosolyt az arcára:

- Nem lehetek valamiben a szolgálatjára?

- Köszönöm, most nincs szükségem semmire sem...

- Levelek nem lesznek ezután?

- Nem.

- Hát izé... bocsánat, valami hölgyek iránt nem tetszene érdeklődni?

- Milyen hölgyek iránt?

Róth mosolygott, és a kezével jelezte, hogy bizonyos könnyebb erkölcsű hölgyekre céloz.

Kender Pál se szólt egy szót sem, csak komolyan megrázta a fejét, hogy neki még nehezebb nők sem kellenek.

Egy ilyen hódolati látogatás alkalmából ünnepélyes gesztus kíséretében nyúlt be Róth úr a bekecsibe:

- Mit tetszik gondolni, mit hoztam? - kérdezte jelentőségteljesen.

- Fogalmam sincs róla - felelte Pál a fotelbe temetkezve.

Ezután csak az arcával beszélt Róth úr is. Mosolygott egy kicsit fölényesen, és kihúzott a birkabőr bélés mögül egy levelet, a Zala Menyhért levelét. A fiatalember megköszönte az újabb szívességet, és három napig nem is nyúlt a levélhez. Mit törődik ő most már az egész dologgal. Minek tovább magyarázgatni, mikor kimagyarázni úgysem lehet semmit. Negyednapra, egy szerdai napon, mégis felszakította a borítékot. Két levél volt benne. Az egyiket Zala Menyhért doktor, a szerelmi postás írta és a másikat, a másikat egy Kender Pál nevezetű úr. Egypár héttel vagy egy hónappal ezelőtt mindent ettől a levélről várt, még a legnagyobb jót, a boldogságát is. De még jó, hogy visszakapta, legalább nem olvassa senki más az áradozásait. Mert ahogyan még egyszer átolvasta a halványkék papírra írt sorokat, úgy találta, hogy valahogyan nagyon is lealázkodott, hogy valósággal letérdelt becsületes szívvel, és imádságot gyónt valaki előtt, aki nem is érthette meg a szavait. Ezt a levelet, a maga levelét becsúsztatta az írómappájába, a Zala Menyhértét pedig olvasni kezdte.

Milyen tisztelt kolléga úr - kezdődött a levél a szokott megszólítással. De alig olvasta el az első sort a fiatalember, türelmetlenül gyűrte össze a levelet. Ledobta a földre, és eltaposta. Ő már tudni sem akar többé semmiről se.

Arra gondolt, hogy ilyenkor ki szokták cserélni a leveleket kölcsönös megsemmisítés céljából. Előbb összepakolta az írásokat a fényképeket és a száraz virágokat, narancshéjakat, hogy talán feladja postára az egész csomót. Félnapi várakozás után azonban lemondott erről a tervről. Inkább úgy határozott, hogy elégeti az emlékeket. Este befűtetett a szobájába, és odaült a kályha elé. A lobogó lángok előtt azonban a fényképeket nézte, és nem tudott megválni tőlük.

A leveleket sem dobta a tűzbe.

Minek - gondolta magában -, hiszen úgymint tudja mindenki, hogy szerették egymást. A szerelmesek pedig rendszerint csak ilyen leveleket váltanak egymással. Lehet, hogy hivatalos gavallérok ezt nem tartják *comme il faut* dolognak, de én azt hiszem, hogy ezek az írások nem kompromittálhatják egyikünket sem.

Ezzel el is volt intézve a levelek ügye örökre.

Vannak dolgok azonban, amelyekkel nem lehet ilyen egyszerűen végezni. Ezek közé tartozott például az a kérdés is, hogy mit csináljon egész télen át. Mert elvégre is örökké a fotelben ülni vagy a tenyerünkbe hajtott fejjel feküdni nem lehet. Elég, ha az ember a hét öt napján és éjszakáján gyakorolja ezt a mesterséget. Keresni kellett tehát valami újat, valami újat, ami régi is lehetett, de azért mégis más, mert másként látja az ember.

Amikor már a nagy sár megszikkad valamennyire az utcákon, és az emberek kezdtek az első hóról elmélkedni, Kender Pál megtalálta ezt az új foglalkozást. Utazott, mégpedig a nagy fotel mélyében üldögélve. Arra gondolt, hogy a nagy orosz pusztaságon már hó van, és a Turgenyev vadászai megindultak a hatalmas, elterpeszkedett falukból szerteszét a pagonyok felé. Az úton és az úttalan sivatagokon szánok siklanak végig. Cseng és bong a sok csengő, és minden szán elé három ló van fogva. Moszkvában furcsa tornyú templomokra hull a hó, és egy kis város kellős közepén, a kapitányék szalonjában, táncmulatságot tartanak. Tisztek és kormányzósági hivatalnokok összeütik a bokájukat, és a hölgyek teát isznak. Istenem, ezek a hölgyek voltak mindig az ideáljai, a fitos orrukkal, a sápadt szláv arcukkal. És Péterváron is járt, a Néva befagyott hátán látta a görög papokat, amint szokatlanul díszes öltözetben szertartásosan mozognak. A házakat mindenfelé hó takarta, az utcákon sok ezer ember járt, és köztük a diákokat mind meg lehetett ismerni. Néha nagyszerű úri fogatok jöttek és pompás autók. Megállott a nagyúri paloták előtt, és nézte a csodálatos hölgyek bokáját, amint kivillan a selyemszoknya alól.

Máskor Párizsra gondolt: a színházakra, ahol Sarah Bernhard játssza az *Aiglon*-t, és a világ legkáprázatosabb balettjét lehet látni. A sokkéményű háztetők, az ázott faburkolatok, a régi, kis padlásszobák a hatodik emeleten, ragyogó eleganciájú urak, kis kifestett utcai lányok, piszkos kávéházak, eldugott szállók mind meglevenedtek előtte.

Így utazott hosszú utakon, amíg végre kifogyott a városokból, és aztán már vásznakon, rajzokon vágtatott képzelete. Mert mást nemigen ismert, és mert ez fogta meg legjobban. Beardsley tusrajzait idézte maga elé: az abbét, aki virágok bódító tengerében áll peckesen és précieux göggel selyemruhában, Messalinát és Salomét, a halott leányt, akit púderosdobozba temetett a nagy grafikus, és kihűlt perverz testére rizsporos puffot helyezett. Sokszor, ha sápadt almákat látott tornyosra rakva a kredencen, a Gauguin banányümléseit és maori csendéleteit idézte maga elé. És egy tizenöt éves maori leányt, akinek aranyosbarna a bőre, akinek mandulaszagú a teste, az idomai alig ütközőben, az arca az őszibarack pirulására emlékeztet, és igen, kék bársonyblúz van rajta és kék szoknya, és még csak ezután kell megtanítani mindenre, ami szép és gyönyörű ezen a nyomorult földön...

Csak később vette észre, hogy egy kicsit eltévesztette az utazást, mert a maori hölgyek nem járnak kék bársonyblúzban, és kék szoknyát és sapkát is inkább Pesten hordanak a fiatal leányok.

De hát az ember ki van téve az ilyen tévedéseknek, ha még mámoros a fájdalomtól, és a keserűség íze a szájában van. Ilyenkor sokszor megesik velünk, hogy elfelejtjük a fájdalmat, és azt hisszük egynémelyik ellenőrizetlen pillanatunkban, hogy most nagy öröm ért. Mert a keserűség arra ösztökél, hogy keressük azt, ami édes. Ebből magyarázható például az is, hogy egy téli estén, amikor bál volt a Nemzeti Szállóban, hirtelen jókedve kerekedett Kender Pálnak. Azt hitte, hogy most ő megszabadult minden gondtól, minden önemésztéssel szakított, felrúgta a hamleti maszkot. És nótát is rendelt, sőt táncolt a cigány előtt. A hölgyeket mulattatta, és így tartott ez csaknem egy fél óra hosszáig. Akkor azután ivott egy pohárka bort, vagy talán nem is bor volt, hanem víz, és ettől megérezte, hogy a szája keserű. Ebből megtudta, hogy még nincs rendben minden, és talán nem is lesz.

Otthagytá az egész társaságot, ment hazafelé a ködben, és kihevülten arra gondolt, hogy ő most igazán olyan jókedvű, hogy majd kicsordul a könnye. Valahol harangoztak a felsőbb ködrétegben, s a hajnali zengedezés olyan nagyon kijózanító volt és idegen a fülének. Szava volt a harangnak, és a monoton kongások azt mondták neki, hogy máshol alkonyodik az éjszaka, most vidám lumpok járnak az utcákon, végigcseng egész városrészekben a hangjuk. Máshol, boldog és rendes városokban most indul meg a munka. A nagy utcákon már társzekerek robognak, tejeskocsik zörögnek végig, és rolók pattannak fel, hogy kitérjék a nagy üzletek kincseit. És itt még minden alszik, és mindenki szunnyad. Csak egy kis csoport mozog bágyadtan egy nehéz levegőjű helyiségben, a táncteremben. Aludni fog reggel, délelőtt és még hónapokon át az egész falu, mint egy ostoba, nagy állat, amely megfeneklett a sárban.

Mégis talán jobb lenne innen elmenni. Igen, elmenni, de hova. Szanatóriumba vagy valami idegen helyre, ahol csönd van és karbolillatú nyugalom. De mégsem jó ez az ötlet, mert az ilyen helyeken idegen urak vannak, akik mindig a maguk bajáról beszélnek, és szóhoz sem engedik jutni az embert. És az ilyen helyeken orvos lesz az emberből, rossz orvos, aki számtalan hamis diagnózist állapít meg önmagán.

Talán fel kellene utazni Pestre, találkozni azzal, aki egészen ostobán és érthetetlenül kirúgta. Találkozni és kigyógyulni vagy... és nem merte befejezni, amit gondolt: vagy még halálosabban megsebesülni, még tragikusabb erővel beleszeretni.

Hátha elutazna egy idegen, nagy városba, el ebből az országból, hátha egy messzi kis városban megszállhatna egy régi hotelben? De itt is ostoba idegenek járnak, megbámulják az embert. És kellemetlen benyomásokat szerez az ember, olyanokat, amilyenekre nincsen szüksége, amelyektől fázik és megundorodik. Emlékezett egy idegen kis német városra, ahol egy éjszakán át tartózkodott. A szálloda csendes volt, és az árva folyosó végén egy gázláng libegett sárga fényt szórva. Azontúl sötétség és ridegség. A Sue-regények borzalmait jutottak az eszébe, hogy a beton alatt csontvázak vannak, a falak mögül hallgatódznak, kaján és szörny alakok lesnek rá, és bármelyik pillanatban előnetheti a titkos zsilipek árja az egész folyosót. Ha nagy, markos legények támadnak reája, attól bizonyára nem retten meg ennyire, de a vérszegény gázláng, a folyosó leverő ridegsége megborzongatta, megkínózta.

Így végigment azokon a helyeken, ahová vonat vagy kocsit viheti el az embert. És nem talált egyetlenegy talpalatnyi területet sem, ahol nyugodtan állhatott volna meg. Legjobb lenne elutazni mégis - gondolta végre -, felülni egy vonatra, azután egy másikra, és elmenni oda, ahova a véletlen visz bennünket. Talán a hegyek közé vagy egy ostoba rónaságra, ahol az ember nem tudja kiismerni magát.

Ahol még azt sem tudja az ember, hogy hívják a falut vagy a várost, a végső állomást, ahol kiszáll. Csak kisétál a kis állomásról a kertek felé, leül az árok szélén, vagy az erdőknek tart, és nem visz magával semmi egyebet a hosszú útra, mint egy revolvert. Még fehérneműt sem, csak éppen egy... olyan tárgyat, aminek pompás a fogása, és ami biztosan végez velünk. Az ember belemegy a ködbe, és csak tavasszal tér vissza, addig nem is tudják, hogy hol járt, mikor ment el, mert a kertek alatt ilyenkor legjobb esetben is csak kóbor kutyák járkálnak. És kóbor emberek, hazátlan vándorló legények, akik azonban nyugodtan hagynak bennünket pihenni, mert óraláncot úgysem visz ilyen útra az ember.

Miután ezeket így elgondolta, szép lassan hazament, és lefeküdt. Ettől az időtől kezdve azonban sokszor gondolt arra az útra. Éjszaka, ha felébredt, csak ilyen útiterveket szövögetett.

Egyszer, kora reggel felriadt az álmából, illetve nem is riadt fel, és nem is álmodott, csak a szemeit meresztgette, csak a könyökére támasztotta a fejét, és véget vetett annak a keserves állapotnak, amelyet akkor érzünk, amikor órák hosszáig tartó fetrengések után sem tudunk elaludni. Kint köd volt és sötétség, bent pedig fáradt homályosság. Nem teljes sötétség, nem is derengés, hanem homály, amelyben elveszti az ember a tájékozódóképességét, és a megszokott bútorok között is félve jár, mint aki tériszonyban szenved.

A fiatalember arra gondolt, hogy a nagy folyón most fehér szegélyű jégtablák úsznak, és ha az ember a távoli vashídról néz a mederbe, nem lát semmit, csak bizonytalan ködöt, amely mélységeket és örvényeket takar. Ködöt, amely alatt bizonyára mélységek vannak, talán két-három méternyi gödrök, a kanyarultnál, a bal oldalon pedig keskeny, csíkban futó forgatagok.

A homályosság beborította az egész várost, a szobát és a bútorokat is. Úgy tűnt fel Kender Pálnak, hogy ez az éjszaka már sohasem fog véget érni, és a porváros fölött átveszi az uralmat az egyiptomi sötétség, amely borzalmasabb, mint a felhőkben szálló és mindent belepő por. Tovább fonta tehát a gondolatokat, amelyek nem számítottak többé gondolatoknak, legfeljebb csak a ködben való tapogatódzásnak. Egyszer így téli időben, jól emlékszik rája - eltűnt az egyik kocsisuk. Derék, jó fiú volt, tehát Kender Kelemen mindent elkövetett, hogy rája akadjanak a nyomára. Keresték, kutatták, hogy milyen szerencsétlenség érte szegényt, de sehol sem találtak nyomra, még csak egy-két csepp piros vérre sem. Akkor azt mondták az öregebb cselédek, hogy biztosan a folyóba tévedt, aki pedig ilyenkor odavész, azt sohasem lehet többé megtalálni. Elviszi a nagy víz a ködben, a jégtablák alatt átadja a másik folyónak, az meg a messzi-messzi tengerben temeti el.

Oda kellene talán kimenni neki is. Egy este csak kilépne a kaszinóból, kezét fogna mindenkivel, és elválna a társaságtól a kapuban. Hazafelé indulna, de a legelső utcánál befordulna, és futva elébe kerülne a többieknek, a jegyzőnek, a tanítónak, Barta bácsinak... mindenkinek. Azután szép nyugodtan menne a hídig. Eltartana egy óra hosszáig, amíg odaérne, mert messze van nagyon a vashíd, amelyen még a kis vicinális is mennydörögve robog át. De eltévedni úgysem lehet: az ember csak halad a töltésen, és a híd előtt különben is lámpa ég, a vasúti jelzőlámpa. Természetesen a gyalogjárón haladna, és amikor odaérne, köszönné a bakternek. Vidáman és jókedvűen, hogy a szegény ember gyanút ne fogjon. De még valószínűbb, hogy nem is kerülne erre a sor, mert hideg van, és a bakter sem ácsorog kint hiába. Végigmenne a hídon egészen a középső ívig, ahol a legalacsonyabb a korlát. Ott áthajolna egy kicsit, hogy a teste nagyobbik súlya a korláton túl feküdjön: csak a lábaival, csak a sarkával tartaná magát. És aztán elővenné a zsebéből... igen a revolvert, és eszméletlenül feltétlen a folyóba bukna. Vele esne le a fegyver is, és nem maradna utána még egy-két vércsepp sem. Szinte megörült ennek a tervnek; így talán nem lesz fájdalmas, és utána nem marad nyom. Csak elmegy, mintha elutazott volna: egy nagy ugrással itt hagyja ezt a világot, és lemegy egészen a tengerig, igen, a Fekete-tengerig. Mert hiszen a Duna oda szakad be, és oda viszi a többi nagy

magyar folyó vizét is. Így minden keserőséget és bajt elhárítana azokról, akik itt maradtak, szegények. Azt hinnék, hogy csak elszökött, elment a rossz fiú, de vissza fog jönni. Vagy ha nem is jön vissza, bizonyára boldogan él Párizsban, Londonban, vagy ahova vágyakozott, mialatt idehaza volt. Nem lenne több por, több köd, és nem vergődne a vérében idehaza, a kis doktor nem hajolna föléje fejcsóválva, és mégis, mégis így a legbiztosabb... így egészen bizonyos lenne.

Délben, amikor mégis világos volt, és ridegen, józan élességgel látszottak a tárgyak, a bútorok szögletei és a poharak, kanalak, villák, visszaemlékezett a fiatalember ezekre a gondolatokra. Nem tagadta meg egyiket sem, de mintha az elhatározása gyöngült volna meg. Úgy gondolta ilyenkor, hogy meg kell tenni, de majd később, egy-két héten belül, amíg a ködök és hidegek tartanak. Feltolakodott az eszébe is, hogy vajon miért nem akar ő közösséget vállalni az élettel. Miért akar ő mindenáron elmenni messzi tengeri útra, vagy elutazni ismeretlen állomások felé, hiszen csak egy leány... igen, csak egy leány tagadta meg. Hiszen van még más is, bizonyára kell lenni egy olyanak, aki boldoggá teheti.

- Van, biztosan van, csak meg kell keresni - mondta, és belülről mégis kételkedett, úgy érezte magát, mintha hazudott volna.

És mikor este elment a kaszinóba, és a kis házak ablakán át apró fiúkat látott játszani a földön, és egy kis fekete hajú leányt, aki az édesanyja ölében aludt, a belső hang csöndesen, de legtisztább meggyőződéssel mondta neki:

- Nincs, dehogyis van. Senki sincsen, csak ő.

Ahogy így élt a folytonos önkínzásnak, nem törődött többé egy pillanatig sem a város úgynevezett társadalmával. Voltak egyes alkalmak, amikor középük vegyült, elvitte a keserőségét a vidám és korlátolt emberek közé, eljárt a mulatságokra, a nőegylet báljára, részt vett egypár teaestélyen is, mert úgy akarta az édesanyja. De őtöle ugyan felfordíthatták a termet és a szalonok foteleit, mégsem ragadt rá semmiféle jókedv. Különösen nem törődött Bakos Pistával és a leánnyal, aki mindent feláldozott volna érte. Elkerülte őket, és ha a hatalmas paraszt megszólította, nem válaszolt a csipkedésekre.

- Na, fiatalúr - mondta neki egyszer becsípve a vetélytársa -, hát mikor megyünk fürödni. Most pompás, hideg a víz. Az ilyen vékonypénzű legények jól állják a fagyot...

Kender Pál szótlan maradt.

- Talán már nem is beszélsz velem, te dzsentrí! Nem akarsz válaszolni? Na, mondom, hogy meg kell tanítani ezt a mindenféle népséget erre mifelénk...

Az ökleit rázta, és akik körülöttük ácsorogtak, azt hitték, hogy most valami csúnya verekedés, valami nagy patália lesz. De ez az óhajításuk vagy inkább reményük nem következett be: a fiatalember szótlanul tűrte a fenyegetést. Már úgy volt, mint amikor érzéketlen az ember a nagy fájdalmak miatt, és doronggal támadhatnak reá.

A vasgyúró sem folytatta a dolgot. Valahogy tartott ettől a vékony, halvány embertől, akinek a fölényét elháríthatatlanul és folytonosan érezte maga fölött. Morogva haladt tovább, és felkért valami egészen jelentéktelen hölgyet. A leány olvadozott a boldogságtól, de a hatalmas erejű ember nem is vette észre, hogy tulajdonképpen táncolni kellene már. Dühösen fűjt, mikor a leány megérintette a legyezőjével a vállát:

- Pista! Hát nem táncolunk?

Akkor azután megragadta a leány befűzött derekát, hogy szinte ropogott a sok halcsont.

- Dehogynem, Vilmácska - rikkantotta -, kivilágos-virradatig!

A leány sikoltani szeretett volna fájdalmában, és az ájulás környékezte, de azért gépiesen rakta a lábait, elvégre Bakos Pistával táncolni nem mindennapi szerencse.

Kender Pál pedig egészen megörült, mikor a kis fekete doktort meglátta. Odasietett hozzája, és leült az asztalhoz.

- Hát még mindig itt? - kérdezte a kis doktor. - Berozsdásodunk, kedves földbirtokos uram. Hát miért nem utazott el?

- Nem tudok - felelte Pál -, nem tudnék mit csinálni Pesten. Azt hiszem, hogy Párizsban is unatkoznék.

Weissenberg doktor nevetett.

- És itt? Itt talán jól érzi magát? Itt nem unatkozik, mi? Ez olyan hely, hogy nem is unhatja el az ember magát.

- Nem, de itt mégis...

- Itt mégis? Hát mi van itt? Színház, orfeum, női zenekar, irodalmi élet, társadalmi élet, zene? Vagy mi a csuda az a mégis?

- Nem azt akartam mondani, hanem, hogy itt mégis nyugodtan vagyok...

- Hát micsoda maga, öreg ember, vagy drámát ír, hogy nyugalomra van szüksége. Hiszen ön mondta, hogy el akarna menni...

- Azóta sok minden megváltozott. Olyan dolgok történtek, amelyek miatt jobbnak láttam itt maradni.

- Mégis, mi lehet az, anyagi romlás, szerelem, csalódás, lelki fájdalmak?

Gyorsan és tréfásan hadarta el ezeket a szavakat a doktor. Aranyszélű szemüvegénél csak a két eleven szeme csillogott jobban. Pál azonban változatlanul komoly maradt, és csendesen mondta:

- Kedves doktor úr, önnek igazán könnyű így beszélni. Elvégzi a dolgát, elolvassa a maga könyveit, újságjait, tanul, munkálkodik, otthon mindig örömmel várják, van családja, és azután minden este nyugodtan fekszik le, jól alszik reggelig...

- Igen, ha beteghez nem hívnak - vágott közbe az orvos. - De hát ön miért nem alszik, ha szabad kérdeznem, hiszen semmi dolga sincsen.

Kender Pál intett a kezével:

- Az igaz, hogy semmi dolgom sincsen. Talán éppen ez a baj. Nincs dolgom, nem lehet hasznomat venni, és mégis tele vagyok gondokkal, tépelődéssel... Azt hiszem, hogy sok keresni-valóm nincs is, se itt a táncteremben, sem az egész faluban. Még talán azon kívül sem.

A doktor közelebb hajolt:

- Ne sértődjön meg, mondok magának egy egészen egyszerű, de találó diagnózist: világ-fájdalom. Fiataloknál gyakori, ellenszere a jó táplálkozás, a mozgás, szerelem és így tovább.

A fiatalember szomorúan mosolygott:

- Kedves doktor úr, én igazán ide menekültem önhöz a többiek elől, akik mindig általánosítanak, akik megkeserítik az életemet a közönségességükkel. És most ön is idevág egy szót, amely az ő szókincsükből való. Gondolja meg, hogy már huszonhét éves vagyok, a világ-

fájdalmas hangulatokon átestem egypárszor. De most, ha ugyan nem untatja, nem arról van szó. Érzem, hogy nem értek semmihez sem, hogy egészen felesleges vagyok a mai világban. Én azt hiszem, hogy annyira vagyok, hogy még gyermekeim sem lennének, bár egészséges vagyok látszólag és közönséges értelemben véve. Semmihez sem értek, nem dolgozom, csak éppen gyönyörködni tudok abban, amit mások csinálnak. A komoly és igazi művészetek, ez lenne az én területem, de nem volt energiám sohasem tollat fogni, vagy mást megpróbálni. Mégis ezeknek szeretnék élni, de ehhez pénz kellene, nagyon sok pénz... és az, sajnos, nagyon kevés van.

- Nem az a baj, kedves földbirtokos uram - mondta Weissenberg összevont szemöldökkel -, máshol kell keresni a bajt. Én azt hiszem, hogy önmaga sem hiszi azt, amit mondott, legalábbis úgy, ahogy elmondta. Be kell vallani, elég zavarosan beszélt, és én azt hiszem, hogy valami más bántja. De akármi rágódik is a szívében, annyi bizonyos, hogy nem sokat dolgozik. Ez azonban nem éppen ritka eset a történelmi családokban. Mert az ön családját is ezek közé kell számítani. Nem a vezető családok, hanem sok száz olyan família közé, amely a múltban a középosztályt alkotta, és értékeket produkált. Persze a kor szelleme szerint leginkább verekedőket, katonákat, legjobb esetben pedig prédikátorokat, hitvitázókat és paszkvillus-faragókat. Ez nem az én elméletem, tisztelt uram, hát ne haragudjon meg reám érte, de úgy van a dolog, hogy ezek a nemzetségek most már kifáradtak. Önben pihen a família, vagy talán az ön fiában fog újra felemelkedni. A régi történelmi középosztály mai ivadéka nem mind pezsgőspohár-ropogtató dzsentrik, hanem igen sokan vannak köztük olyanok is, mint ön. Csöndes emberek, akik minden szépben tudnak gyönyörködni, a legintelligensebb és legértékesebb elemei ezek az országnak. Ne vegye bóknak, amit mondtam, ez az általánosságban igaz csak. Ezek az urak leginkább csak az egészen szegény családok gyermekei közül kerülnek ki, tehát a fáradt nemzetségekből, amelyeknek már-már csaknem teljesen leáldozott. Én ismertem újságírókat is, akik régi, kisnemesi családok gyermekei voltak, és felfogásban a legradikálisabbaknak, valóságos proletároknak mutatkoztak. De ha visszamegyünk egy kicsit, Jókai, Deák és Kossuth is ilyen családból származott. Ez az osztály még több jeles embert fog produkálni.

Mosolyogva folytatta, miután a szemüvegét megtörülte, és egy kis szünetet tartott:

- Ez után a kis hízelgés után térjünk át a maga esetére. Ne haragudjék meg, de én azt hiszem, hogy képzelődés az egész. Vannak ugyan lelki betegségek, amelyek meglephetnek akárkit, de azokat rendszerint külső jelek is kísérik. És ön elvégre is egészséges ember, normálisan gondolkodik, tanult, intelligens. De tegyük fel, hogy ön nem tud dolgozni, nem tud alkotni. Akkor sem kell megijedni és kétségbeesni. Ön nem írhatja meg az új *Iliász*-t, nem faraghatja ki a méloszi Vénuszt, de lehet, hogy a fia új Petőfi lesz. Tisztelt uram, az ember sokszor nemcsak magáért él, nemcsak az okoz gondot, hogy jaj istenem, estére unni fogom magamat, vagy hogy miért nem adott az Isten legalább ötven milliót, mert akkor eredeti perzsaszőnyeget tapodhatnék, és mindennap bankettet adhatnék a barátaim és barátnőim tiszteletére, vagy megvehetném a legszebb Franz Hals-képet is.

Kender Pál nagyjában igazat adott a kis doktornak, de a maga esetét még mindig nem látta megvilágítva. A fejtegetések utolsó részével pedig egyáltalában nem értett egyet:

- Köszönöm az előadást - mondta a legcsekélyebb gúny és keserűség nélkül -, de én sohasem akartam bankettet adni a barátnőimnek.

- Hát akkor a barátnőjének - mondta Weissenberg élénken -, az egyre megy körülbelül. De hiszen nem ez a lényeg, és én nem akartam önt megbántani, még azt sem akarom, hogy a véleményemet a magáévá tegye. Mi itt elbeszélgettünk ebben a borgőzös teremben, elmondtuk a

magunk gondolatait, és azt hiszem, a többiek táncmozdulataihoz és hejehujázásaihoz viszonyítva ez is elég szép eredmény. Most aztán elválunk, mint jó barátok.

Még egyszer visszafordult a doktor:

- Aztán kérem, legyen szerencsém: egypár könyvet akarok önnek adni, tudja, nem árt, ha olvas valamit. Az átöröklésről kaptam most egy jó könyvet. Olvasni, fiatalúr, olvasni, mert igazán elmarad, és belevész ebbe a városba, amelyet ön olyan előszeretettel nevez pocsolyának. Tehát viszontlátásra.

Az ilyen beszélgetések után mégis összeszedte magát egy kicsit a fiatalember. Egy-két napig érdeklődött a környezete és a nagyvilág eseményei iránt. Egy téli alkonyatkor elsétált Weissenbergékhez. A kis doktor könyvek között ült, és serényen végezett valami írásmunkát.

- Ez igazán nagyszerű - köszöntötte a fiatalember -, a doktor úr ilyenkor is dolgozik. Csak talán nem drámát ír?

- Nem, kedves földbirtokos uram, még annál is nagyobb dolgot. Egy egészen kis orvosi értekezést.

- És mit csinál vele?

- Pályázom. Lehet, hogy állást, új egzisztenciát fog teremteni a számomra ez a pár ívnyi telefirkált papiros, de meglehet, hogy kinevetnek...

- Engedje meg, hogy most már én hízelegjek - mondta Pál -, de ön igazán nem is idevaló. Aki falusi orvos létére értekezéseken dolgozik, az nem is kell itten... Ide olyan kell, aki jól tud alsózni. A vörös doktor is azért lett járásorvos.

Weissenberg serényen szabadkozott, és egypár könyvet keresett ki a nagy szekrényből. Közben bejött egy apró és finom asszony, és kézen fogva vezetett be egy csöpp fiúcskát.

- A feleségem és a fiam - mondta büszkén és boldogan a kis doktor -, lássa, azt szeretném, ha ebből az apróságból egy új Lister vagy egy új Koch válna... Ez az én igazi vágyam.

A zöld lámpaernyő behintette szelíd fénnel az egész kis családot, a kis doktort, az apró asszonyt és a legfiatalabb Weissenberget, akinek a számára olyan fényes pályát szemeltek ki a szülők. Sugárzott az örömtől és megelégedéstől mindnyájuknak az arca, és ahogyan így elnézegette őket a fiatalember egészen elszomorodott:

- Sohasem - mondta magában -, sohasem leszek én ilyen boldog, akkor sem, ha ezer évig élek is.

Elkeseredve, nehéz szívvel igyekezett hazafelé, hóna alatt a kölcsönkapott könyvekkel. Otthon olvasni próbált, de a mondatokat értelem nélkül betűzgette végig, és csak a kredenc sarkából tudott olvasni ezen az estén. Mereven nézett a márványlap szögletére, és azt olvasta, hogy hiába minden, ő mégis szereti azt a leányt, és bizonyára így lesz ez mindig, ezután is. Hiába minden, mert ügyetlen volt, és kiejtette a kezei közül, mint a drágagyöngyöt, és legjobb lesz elutazni valahová vagy kisétálni egy csöndes este a nagy hídhöz.

Így olvasgatott egészen éjfélig, és még talán azután is, mert bizonyára nem aludt, a sóhajlásait meghallhatta az, aki nagyon figyelt. Nagyon keserű, elfojtott sóhajok voltak ezek.

Reggel felé ismét felkönyökölt, és korholta önmagát:

- Hamlet, falusi Hamlet. Rosszul sikerült Hamlet-imitáció. Halvány másolat, az ostobaságok királyfia. A gyöngeségek bohóca, az energiátlanság díszpéldánya.

De ezek a leckéztetések nem sokat használtak. Azt gondolta a fiatalember, hogy most már meg tudja tagadni a leányt, hogy most már igazán elfelejtette. És a következő pillanatban már jöttek gondolatok, amelyek megsimogatták, azt mondták neki, hogy szegény és szomorú ember, és nem érdemelte meg a sok keserűséget. Erre azután be kellett hunyni a szemeit, mert különben könnyezett volna, és az igazán nem férfias cselekedet. Elég, ha bevallja az ember, hogy elérékenyedett, és most tudna könnyezni. Elég, ha azt mondja az ember ilyenkor, hogy egye meg a fene az egész világot, és következetlen leszek, és mégis szeretem azt a hölgyet, aki könnyű szívvel kidobott. Még akkor is, ha belehalok is.

Körülbelül ezeket mondta Kender Pál is. Csak éppen ott hibázta el a dolgot, hogy nem ugrott ki az ágyból, nem kapkodta magára ruháit, és nem rohant az első vonattal a terézvárosi suszter leányához. Erre nem is gondolt, és azt hitte, hogy most örökre vége mindennek. Nem tudta, hogy a következetlenség nem a halálra, hanem az életre kötelez legtöbbször. Nem tudta, hogy visszafelé is lehet menni, és érdemes, bizony érdemes a drága nőt meghódítani csalással, hazugsággal, erőszakkal és ravaszsággal, még akkor is, ha közben mások is szerették.

- Azt a szép új kuplét a fésűvel - csengett egy egészséges leányhang, és nyomban utána felhangzott a kívánt dal, egy divatos, könnyű szerzemény.

A refrénnél új közönség tódult a zongora mellé. Egy ötletes fiatalember a fésűjére feszített selyempapirosra fújta a nótát. A leányok, akik csak most sereglettek a régi hangszer köré, kikapták a fésűt a kezéből:

- Elég, elég - kiáltozták összevissza -, elég ebből a zsidó nótából. Valcert kérünk. Kedves Béla, azt a szép régit: táncolni akarunk. Csak vigyázzon a taktusra.

A zongora előtt egy művésziesen fésült barna fiatalember ült. Intett a fejével, hogy rendben van, ő is jobban szereti a nemesebb zenét, aztán baloldalt hajolt, és széles mozdulattal csapott a hangszer sárgult fogaira. Valami elfelejtett régi keringő hangjai hagyták el a szédítően hosszú zongora gyomrát. Valamelyes mellékszöveg is szálltak ki a sárga hangszekrényből, mintha a nóta patinája lennének.

A valcer hangjaira furcsa mozgás keletkezett a nagy szobában: fürge fiatalemberek megragadták és félretolták a fotelokat, ketten a különben is labilis asztalokat lökték arrébb, és egy mozgékony úr, aki az előbb a fésűkíséretet szolgáltatta, lekuporodott a földre, hogy felszedje a szőnyeget.

Öt perc múlva már a meztelen, felfestett szobaföldön csoszantak a lábak a valcer ütemére.

Oldalt a fotel-, szék-, asztal- és szőnyegbarikádok mögött mamák üldögéltek.

- Nagyszerű dolog ez, kedvesem - mondta az egyik Kender Kelemennének -, hogy ezek a mai gyerekek mindjárt mulatságot tudnak csapni. Hát nem boldogok ezek? Bezzeg a mi időnkben...

- No, ami azt illeti, amikor én leány voltam, akkor is táncoltunk eleget. Még talán többet, mint ezek. Csakhogy persze háza válogatta. Volt olyan hely, ahol féltették a festést.

- Te persze nem félted, lelkem, ugye?

- Hát hogy félténem - mondta Kenderné -, három nappal ezelőtt festettem fel a padlót, mikor meghívtalak benneteket. Hátha a fiatalok táncolni akarnak, csak táncoljanak, majd felfestjük holnap újra. Úgyis csak három évvel ezelőtt volt nálunk ilyen céció utoljára.

Egy másik sarokban, szinte megközelíthetetlen hadállásban foglalt helyet Kender Pál. Mikor a nagy felfordulás megkezdődött, itt maradt egy karosszékebe süppedve, és láthatólag jólesett neki, hogy így megfélekeztek róla. A szobában langyos levegő volt, és jácintok illata szállott. Ez az édes, émelyítően erős illat adta meg az egész multság karakterét, ez a szag átjárta a ruhákat, a tüdőket, és még az uzsonnához felszeletelt kalácson is meg lehetett érezni. A mamák édeskésen beszélgettek egymással, a fiatalemberek émelyítően kedvesek és ötletesek voltak, a nagy fehér kályha pedig ontotta a meleget. A nehéz és főleg édességekből álló uzsonna után valósággal csömör volt ezt a levegőt beszívni. Ablaknyitásról szó sem lehetett. Különben is odakünt nedves párák ültek a sáros utak fölött. Február utolsó napjaiban megenyhült az idő a porváros fölött, és a csontkeményre fagyott utak ismét híg ingoványokká váltak. A nyílt kis pocsolyákat éjszakára vékony jégártyák borították be, a sárreteg felszíne megkeményedett reggelig, szóval még tél volt, de már közről integettek a gyönyörű márciusi napok, amikor majd végérvényesen a sárba fog fulladni a város.

Tulajdonképpen nem volt szép dolog, hogy a házigazda félrevonult a vígság elől, és egy régi kép alatt filozofált, de Kenderné ezúttal nem haragudott a fiára. Ezt a mulatságot az Ágotai Marianne tiszteletére rendezte hálából, és mit lehet tudni, hogy miért. És Ágotai Marianne kisasszony éppen Pálhoz lépett ebben a percben.

- Hát maga itt csücsül, kis remete! - kérdezte a leány és mosolygott. - Alig lehet megközeleíteni.

Valami udvariassággal akarta lerázni a hölgyet Kender Pál, de amíg ezen gondolkozott, a leány újból megszólította:

- Mondja kérem, kedves doktor úr, egyáltalában nem akar táncolni?

- Azt hiszem, hogy ma nemigen fogok...

- Velem sem?

- Talán...

- Hát a hála? Emlékezzék rá, hogy megszabadítottam az Ágotai nemzetség hölgytagjaitól.

- Kedves Marianne, ne mondja, hogy hálátlan vagyok: rendelkezék velem!

- De ha maga nem akar táncolni?

- Tudja mit, kössünk egyezséget. Maga nekem szánt az idejéből tíz percet: foglaljon helyet itt, mellettem, sokkal jobban elbeszélgethetünk, mint ugrálva. Tudja, egyelőre lemondtam a táncművészetről.

A leány egy percig sem kérte magát, és leült. Egypár pillanatig szótlanul ültek egymás mellett, aztán Kender Pál kezdte:

- Ne vegye rossz néven, ha egy kicsit unalmas leszek. Ma igazán nem vagyok túlságosan jó kedvemben: maga meg tudja érteni, hogy vannak az embernek ilyen napjai is.

- Lássá, az őszinteséget én is szeretem. Ez komolyan volt mondva, tehát meghajolok előtte. Mondja meg őszintén most, hogy nem kívánja-e, hogy én mulattassam?

- Azt hiszem, hogy az egy kicsit mégiscsak sok lenne. Én azt hiszem, hogy fogunk találni hamarosan olyan témát, ami mind a kettőnket érdekel. Mondja, emlékezik még az öreg Ágotai Etele bácsira?

- Akivel olyan sokat játszottunk?

- Igen, igen, akinél annyit játszottunk.

- Meghalt szegény és a nénike is...

- Ja igen, emlékszem, egyszer, beszéltek, hogy a hálósobájukban, a kis fiókosszekrény előtt esett össze Etele bácsi... milyen szép, fehér szakállá volt.

A leány elkomolyodott hirtelen:

- Én azt hiszem, Pali, hogy mi ketten öltük meg szegényeket.

- Maga tréfálni akar? - kérdezte a fiatalember és mosolygott. - Szegény öreg alig lélegzett az asztmától.

- De azért mégis - mondta Ágotai Marianne szomorúan -, én azt hiszem, hogy bűnrészesek vagyunk abban, hogy olyan hirtelen és váratlanul mentek el a kis házukból.

Kender Pál most már érdeklődve hajolt előre, és izgatottan kérdezte:

- De hát mit beszél, Marianne? Hogy gondolja a dolgot, hiszen ez lehetetlen.

Egypár pillanatig gondolkozott a kislány:

- Várjon csak egy kicsit - mondta -, mindjárt meg fog érteni mindent.

- Képzelteri, hogy milyen kíváncsi vagyok.

- Nos hát, emlékszik arra, hogy hol laktak maguk?

- Emlékszem: a harmadik házban maguktól, és velünk szemben laktak Etele bácsiék.

- Arra is emlékszik, ugye, hogy...

- Hogy mindig az ablakban ültek. Az egyik az egyik oldalon, a másik a másikon, de azért egy szobában. A néni ke szegény, mindig megmondta, hogy mit lát, és akkor a bácsika is jelezte, hogy a kis sánta szabó megint új nadrágot visz az Ágotai Jó b kisfiának, hogy egy kocsi megrekedt a sárban. Egyebet persze nem mondhatott, mert Ágotán nem is történtek nagyobb dolgok.

Marianne vette át a szót:

- Az Ágotai úrfiak sokat bosszantották szegényeket. Nyáron egyszer kilógatta a bácsi a pipáját az ablakon: a fiúk pedig odalopózkodtak, és megpaprikázták a dohányját. Úgy köhögött szegény, hogy majd megfulladt.

- Igen, igen - szólt közbe türelmetlenül Pál -, de hol van itt a mi bűnrészességünk?

Ágotai kisasszony az ujjával fenyegette meg Kender Pált tréfás komolysággal.

- Ne siessen úgy, barátom - mondta -, ráérünk.

- De a tíz perc hamar telik le.

- Majd meghosszabbítjuk, csak viselje magát szépen. Üljön egyenesen, a fejét ne lógassa, a kezeit a térdére tegye, vagy a mellén fonja össze, mint a jó iskolás fiúk szokták.

Közben megérintette a fiatal ember vállát, felegyenesítette a fejét, és a mellén összekulcsolta a kezeit. Kender Pál tűrte, hogy úgy bánjanak vele, mint egy gyerekkel, különben is Marianne kisasszonyt félig-meddig rokonának tekintette. Amikor azonban a puha, meleg kis kezek a csuklóját szorították, hirtelen, mintha tüzfolyam futott volna végig minden porcikáján. Az ősz óta nem volt ilyesmiben része. Valamire való nő pedig nem érintette, isten tudja, mióta, talán a múlt tavasz óta. Néha, mikor berándultak a városba, akadt kalandja jelentéktelen és gyenge hölgyekkel, de egyébként nem is akart tudni senkiről sem. És most talán éppen két hónapja, hogy ki sem mozdult a porvárosból, és utoljára volt a megyegyűlésen a másik, nagyobb városban. Valósággal megremegett, mert arra gondolt, hogy szégyen egy fiatal emberre így élni, és vétek önmagával szemben. Mikor itt valósággal nyüzsgönek körülötte leányok és asszonyok, és nem lenne túlságosan nehéz zsákmányul ejteni valamelyiket. A másik pillanatban ugyan már ellenkezőleg gondolkozott, hogy eh, minek, nincs értelme, csak bemocskolnák amannak az emlékét, és különben is, biztosan becsületes és tiszt es barhent-alsókat hordanak...

Az arcán is meglátszott, hogy valami egészen más dolgon gondolkozik. Marianne egy kicsit ijedten kérdezte:

- Csak nem haragszik, hogy így egzecíroztatom? Magát igazán nem lehet kiismerni. Pali, hát szóljon, ha nem tetszik valami.

Olyan őszintén és egyszerű kedvességgel mondta ezt Marianne kisasszony, hogy nem lehetett reá megharagudni.

- Dehogy haragszom - mondta Pál -, hogy haragudnék, csak egy kicsit elgondolkoztam. Folytassuk csak a dolgot: szóval az öregúr úgy köhögött, hogy majd megfulladt.

- Igen, hát azt akartam mondani, hogy ki nem állhatta a többi fiúkat, csak magát szerette. Mert volt neki egy fiacskája, azt hiszem, Bandikának hívták. Ehhez a régen meghalt fiúhoz maga nagyon hasonlított. Az öregek sokszor simogatták a haját, és belenéztek a szemébe is...

- Erre nem emlékszem.

- Pedig így volt. Közben pedig azt mondták, hogy látod, Matildka, éppen ilyen volt az ő haja is; vagy látod, Etele, ilyen volt éppen a szeme, ilyen búzavirágszínű. A régen elhalt fiúcska pedig harmincéves lehetett volna már akkor. De szegény Etele bácsiék őrizték az emlékét hűségesen, és féltve őriztek mindent, ami valaha a kisfiúé volt. A szekrényekben az ő ruháit tartogatták, emlékszem megsárgult, kis fodros ingekre, egy kis matróruhára, egy huszárcsákóra, amit féltve őrizgettek.

A fiatalember is kezdett emlékezni.

- Akkor bizonyára az övé volt az a sok játék is a kis fiókosszekrény előtt a hálósobában?

- Igen, igen - mondta Marianne -, hiszen éppen erről akarok beszélni.

- Csupa régimódi holmi - látta maga előtt Kender Pál az örömök egykori tárházát -, az alsó fiókban hintalovak, fakatonák, színes golyók, kis kardok és egy posztókutya, amelyiknek asztrakánból volt a nyerge.

- És a második fiókban - folytatta a leány - egy egész ezred cinkatona. Ezek voltak az igazi ritkaságok. Olyanfajta játékokat nem lehetett akkoriban kapni sehol sem. Egy nyári délután aztán felnyitottuk a szekrényt. Kiloptuk az első tucat katonát, és elcseréltük a gyerekekkel. Babát kaptunk értük, meg egy önműködő plajbászt. Másnap egy régifajta bűgőcsigát és egy nagy karácsonyfacsillagot hoztunk el.

És aztán szép lassan kilopkodtuk az öregek kincseit mind. Utóbb már egészen rossz árfolyammal keltek el az Ágotai Bandika játéakai, már minden gyereknek voltak régimódi cinkatonái, de azért loptunk tovább szorgalmasan, mert ez külön élvezet volt.

Marianne kisasszony egészen átadta magát az emlékezésnek:

- Amit nem tudtunk eladni, azt elástuk a kertünkbe. Eltemettük a cinvitézeket. A múltkor zöldséget ástak azon a helyen, és ráakadtak egy ilyen katonára. Felhozattam, megtisztítottam szegényt a földi salaktól, és azóta ott áll az asztalomon. Erről a katonáról jutott nekem is eszembe ez a história.

- Melyik história?

- Hát a mi históriánk. Tudja, abban az évben maguk elköltözködtek, és én már nem mertem többé lopni, az igaz, hogy nem is volt mit, mert még a kis szivárványos üveggolyókat is elcsentük utoljára. Akkor aztán egy őszi délelőtt átszaladt az édesanyám Etele bácsiékhoz, és azzal a hírrel jött vissza, hogy az öregurat ott találták a hálósobában. Mire észrevették, már meghalt.

- És hol vagyunk mink, mint bűnösök?

- Ott, hogy ez a nap a Bandika halálának az évfordulóján volt. Azon a napon, amikor az öreg egyszer egy évben kiszedte a fiúcska játékeit, felállította a katonákat, és játszott, mint egy gyerek. Szóval, akkor is játszani akart, de a fiókokat már kifosztottuk. Nem talált semmit szegény, és bizonyosan akkor esett össze. Azt tudom, hogy a fiókok mind ki voltak húzva, mikor betekintettem később, lopva, a halottas ház hálósobájába.

- És aztán?

- Aztán meghalt nemsokára a néni is. Nem bírta egyedül, mert nem volt kinek átkiabálni, hogy a rossz hídon megint lesántult az Ágotai Elemérék pej kancája, és hogy az Ágotai gyerekek rontják a legtöbb nadrágot a világon.

A történet komolyan meglepte Kender Pált. Ezen a napon és ezen az estén hajlott arra, hogy elérzékenyedjék. Megsimogatta a haját, és aztán leeresztette a kezét. Nem viselkedett jól, nem fonta össze a mellén a kezét, mint a jó iskolás fiú, hanem a fotel karjára helyezte. Ez a karfa pedig le volt már foglalta: egy apró női kéz pihent rajta.

Érezte a finom és puha bőrt, a kis hegyes körmök csiklandozták a tenyerét, de nem húzta arrébb a kezét. Marianne kisasszony sem tartotta ezt szükségesnek, hiszen nincsen abban semmi sem. Pedig ez a kis kéz valósággal ontotta a forróságot, és mindig újabb és újabb villamos áramokat bocsátott a fiatalember testébe.

A táncolók a legjobb kedvben voltak: valósággal rengett a föld alattuk, mert lelkesen és kitartóan járták már a csárdást egy negyed óra óta. Kender Pál és Ágotai Marianne pedig csendesen ültek egymás mellett, mintha nem is tudnának egymásról, és nem is lenne közöttük semmiféle kapcsolat.

- Íme, itt van egy kedves, egy egészséges és finom leány, egy tiszta és illatos nő - mondta magában Kender Pál -, a keze a kezemben, de ha akarnám, meg is csókolhatnám. Ez egészen bizonyos: nem ellenkezne, mert van mivel védekeznie, hogy rokonok vagyunk. És még sincsen erőm megkísérelni ezt a játékot, mert azt hiszem, semmi közöm ehhez a gyermekhez.

A kis kéz megmozdult a keze alatt, és ebben a percben szinte önkéntelenül is utánakapott. Most már nem lehetett visszavonulni: egészen a hatalmába kerítette a kezét, amely gyengéden megszorította.

Istenem - gondolta Pál -, idestova már egy esztendeje, hogy utoljára fogtam így a kezét.

Megszorította a Marianne kezét, és a kis kéz viszonzta ezt a szorítást:

- Egy éve - sóhajtott fel -, hogy utoljára telegrafáltunk így egymásnak...

Csendesen ültek, a leány nem mert reánézni, nem mert szólalni. A fiatalember pedig jobban szerette volna már kiszabadítani a kezét, mert arra gondolt, hogy ez is kötelezhet valamire, talán egy melegebb pillantásra, egy újabb kézszorításra vagy éppen egy csókra is. Ismét a homlokára emelte tehát a kezét. Érezte a leány parfümjét a tenyeréből elszállani, de uralkodott magán, ezúttal mint jó fiú összevonta a karjait a mellén.

Kender Pál nagyon elszomorodott:

- Nem lehet, aki felülemelkedett az ő nívójukon, az nem lehet már boldog. Legalábbis abban az értelemben nem lehet boldog, ahogyan ők azok. Minél többet tanul valaki, minél mélyebb a műveltsége, annál több dolog miatt szomorodhatik el.

A leány lefogta a gesztikuláló kezeket:

- Kérem, kérem - mondta tréfásan -, ez nincs az iskolai szabályok között. És ne tessék itt előadásokat se tartani: ennyit körülbelül én is tudok. Hanem feleljen arra a kérdésre, hogy mi a baja? Miért olyan megnyúlt mindig az orra?

- Jaj, ha én azt tudnám...

- Ó, maga tudja nagyon jól, csak szégyelli elmondani, pedig most igazán nem szabadul, most gyónni kell. Na, tegye össze a kezét szépen, és mondja utánam: Gyónom az én kis rokonomnak, akinek hálaival tartozom...

Olyan kedves volt ez az apró leány, amint feléje fordult piros arcával, és a kezét fogta, imára kulcsolta. Valamiféle magyarázatot mégiscsak kell adni neki.

- Nem gyónom, csak úgy mondom - folytatta Pál szertartásosan -, hogy fáradt és kedélybeteg vagyok. Nagyon sokat jártam az emberek között, és belefáradtam a sok gonoszságuk látásába, és majd mindegyikben csalódtam.

- És a hölgyekben is csalódtam - toldotta hozzá mosolyogva Marianne.

Kender Pál intett a fejével:

- A hölgyekben is csalódtam, és nem találtam olyat, aki végig kitartott volna mellettem. Voltak olyanok, akiket szerettem, és mégis elhagytam, és voltak olyanok, akik fordítva csináltak. Én általában kedvetlen vagyok, én egy hasznavehetetlen, szomorú ember vagyok, aki elrontja a mások jókedvét, a mások mulatságát...

- Az enyémet még nem rontotta el soha.

- Szóval azt találja, hogy mulatságos vagyok.

- Már megint majom, megint úgy tesz, mintha megsértődött volna. De bocsánat, nem ezt akartam mondani. Nem árulná el, hogy ki az a hölgy, aki ilyen kegyetlenül bánt magával?

- Az ügyis mellékes.

- Tényleg. A név mellékes, csak azt mondja meg, hogy még mindig miatta szomorú?

A fiatalember lehajtotta a fejét. Egy kicsit gondolkozott, azután csendesen mondta:

- Azt hiszem, igen...

Marianne közel hajolt hozzá:

- Tudja, hogy még a legkomolyabb betegek is meggyógyulnak néha?

Kender Pál a fejét rázta:

- Ezt maga a regényekben olvasta, ne higgye, hogy igaz a *Vasgyáros* históriája. Nincsenek egymáshoz szelídülések és az együttélés után feltámadó szerelmek. Vagy ha van ilyesmi, az inkább hasonlít az istálló-társak viszonyához, a jászoltársakéhoz. Ez az a betegség, amiből nem lehet kigyógyulni sohasem.

Miért mondta ezt a fiatalember, ő maga sem tudta. Hiszen melléje nem adtak senkit még jászoltársnak, még egyedül szenved és emészti magát.

De annyi keserőséggel és bensőséggel beszélt, hogy a leánynak majdnem kibuggyantak a könnyei.

- Mégis - mondta, és megsimogatta a fiatalember kezét -, kedves barátom, segíteni kellene ezen a dolgon.

- Segíteni - mondta magában keserűen Kender Pál -, ebben a városban mindenki segíteni akar rajtam. Az egyik része a társaságnak utál, kinevet, vagy bolondnak néz, a másik csoport pedig, a jóindulatúak tábora, sajnál. Nincsen itt talán egyetlen ember sem, aki úgy beszélne velem, mint ahogyan egyszerű és egész emberek szoktak egymással beszélgetni.

Ennek a keserű gondolatnak megfelelően nem is tartott hosszas előadást arról, hogy miért nem lehet már rajta segíteni, hanem egyetlen kézmozdulattal, egy fanyar és bizonytalan mosollyal igyekezett tudtára adni a leánynak, hogy nincsenek ilyenfajta reményei.

De a leány nem abból a fajtából való volt, akit egy ilyen széles kézmozdulattal meg lehetett volna győzni. Az Ágotaiak egyik fő erénye a makacsság volt, az ellenségeik állítása szerint. Maguk az Ágotai nemesurak úgy fogalmazták ezt a tulajdonságot szavakba, hogy „szívós kitartás az elhatározás és az elvek mellett”. Marianne kisasszonyt igazán nem vádolhatta senki sem makacssággal, de mikor valakinek a javára akart cselekedni, akkor nem ismerte a tréfát, és szívósan kitartott az elhatározása mellett, hogy javára lesz a felebarátainak. Ezúttal különösen érthető volt az érdeklődése és igyekezete, mert hiszen a rokona és a gyerekkori játszótársa nyugalmát látta veszélyeztetve.

- Magának az a baja, hogy keveset jár társaságba - mondta elgondolkozva -, keveset érintkezik emberekkel. Azt hiszem, hogy vannak olyan családok, amelyeket még nem ismer...

- Vagy nem is akar ismerni...

- Látja, maga segít a diagnózisban - mosolygott Marianne -, maga gyűlöli ezt a várost, meg a jámbor embereket, akik benne laknak. Pedig azok nem ártottak magának semmit.

- Azt éppen nem lehet mondani.

- Nahát, ahogy vesszük. Valószínűleg mindössze annyit ártottak, hogy élnek, és alkalmat adnak arra, hogy maga bosszankodjék kis örömeiken és zajos, de jelentéktelen kedvteléseiken. És hogy mondjak még valami kellemetlent, én már hallottam azt is, hogy akadtak emberek, magánál talán kisebb látókörű urak, akik felül tudtak emelkedni minden ilyen kicsinyességen.

- Engedje meg - mondta Pál -, hogy figyelmeztessem, hogy az előbb már megmondtam a véleményemet ezekről az urakról.

- Ja igaz, ezek azok az okos bolondok...

- Nem, azok, akik át tudnak siklani a bosszantó és kellemetlen pontok felett, azok már könnyelmű és léha emberek.

- Hiszen éppen ez kell, ez a léhaság hiányzik sok emberből. Egy kicsit magának is könnyelműbbnek, léhábbnak kellene lennie. Látja, az Ágotaiakat ez a kedves léhaság tartotta felszínen ötszáz vagy tudom is én, hány év óta. Jöjjön át egypárszor hozzánk, és tanulja meg, hogyan lehet könnyen és vidáman élni olyan fiatalembernek, mint maga. Vagy ha nem akar közvetlen tapasztalatokat szerezni, jöjjön csak apához és hozzám: én mindent elmondok, amit róluk tudok.

A fiatalember szabadkozott:

- A meghívás igazán kedves, de azt hiszem, hogy a lecke aligha használna.

Ágotai Marianne kétségbeesetten folytatta a mentési akciót:

- És aztán maga még egészen fiatal ember. Hát szabad így átaludni ebben a korban egy telet? Szabad így elveszteni egy esztendőt az életéből? Mondja meg őszintén, hogy volt-e valami, ami emlékezetessé teszi az időt, amit idehaza átélt?

Kender Pál megrázta a fejét, hogy nem, belülről pedig megint meghazudtolta magát. Körülbelül azt gondolta, hogy igen, neki nagyon-nagyon emlékezetes ez az esztendő, hogy soha, de komolyan sohasem fogja elfelejteni, még talán egy pár hónap múlva sem. Mert hiszen azon túl már nem is kell emlékeznie senkire és semmire, mert ha az ember elutazik, és nem tudja, hol áll meg, akkor... akkor már nem kell emlékezni.

- Hány éves maga? - csengett a leány hangja a szomorú gondolatok közé.

- Huszonhét! - felelte hirtelen Kender Pál, és ez az egyszerű szám az eszébe juttatta, amit Marianne mondott neki, hogy nem szabad így elveszteni egy esztendőt az életéből, hogy még egészen fiatal ember, és átaludt, átálmodott egy telet.

Úgy tűnt fel neki, hogy nagyon-nagyon öreg és fáradt ember, akinek bizony nem szabad így futni engedni a napokat. Nem szabad pocsékolni a drága időt, mert ki tudja, hogy mi történik egy-két hónap vagy egy hét vagy egy nap múlva. Az embernek egyszer csak kedve támad kísértalni a nagy hídhöz, és aztán, igen, aztán mindennek vége. Miért gondol ő mégis a régen elmúlt dolgokra, és miért ragaszkodik ahhoz, ami egy esztendővel ezelőtt történt vele? Miért kell napról napra öregednie a múlt által, amely kísérti és csaknem elemészti a jelenét?

Meg kellene fiatalodnia legalább arra a kis időre, amit itt tölt. Egyszer azt hallotta, hogy a fiatalok között minden vén ember sokkal-sokkal közelebb érzi magát a gyermekkorához. Talán neki is meg kellene fürödni a tiszta és üde patakhöz hasonló fiatalságban, egy leánynak vagy egy viruló asszonynak a harmatos ifjúságában.

És ebben a pillanatban ismét a keze alatt érezte a szomszédnője keze fejét. A leány előrehajolt és reája nézett, éppen a szemébe. A sima és finom kézfej újabb forróságokat árasztott magából, az ifjúság szent és fojtón buzgó tüzeit. És a szemek, az egyszerű és szürke szemek kíváncsian csillogtak az ő fáradt szemei felé. Semmi zavar és a szenvedélynek egy cseppnyi fátyola sem, csak csillogás és melegség, az ifjúság üde ragyogása.

Még egy pár pillantás a leány alakjára. Végigmérte szakértő szemekkel, és megállapította, hogy finom a bokája, az ifjúság kíváncssá teszi egészben. Az arca rózsás és a bőre üde, a haja, igen a haja dús, és talán a legszebb rajta, és az ifjúság sugárzik minden mozdulatából. Az ifjúság, az illatosság, az ápoltság, az érintetlenség, amelyben fürödni lehet és megfiatalodni. Még most ilyen, de aztán, később, ha asszony lesz, bizonyára elformátlanodik. De végeredményben is minek gondol ő erre? Nem akarja megvárni, míg asszony lesz, csak feléje hajlik, csak egy kis üdeséget kölcsönöz tőle, ami három-négy napra elég. Csak olyan futólagos akar lenni ez az egész kis tréfa, mint mikor az ember a másik vonaton lát egy nőt, és köszönti, és int neki, és mosolyog feléje, és aztán örökre elválik tőle, anélkül hogy megismerte volna.

- Jó, hát szót fogadok - mondta, és megsimogatta az apró kezét -, amikor parancsolja, ott leszek Ágotán.

- És meg fog tanulni jobb kedvűnek lenni? - nevetett a leány.

- Azt nem ígérhetem, de ha nem bánta meg, amit felajánlott, ott leszek talán már holnap vagy holnapután.

- És kiket hívnak meg?

- Azt hiszem - felelte egy kis gondolkodás után a fiatalember -, legjobb lesz, ha senkit sem hív... Illetve mégis, talán a cinkatonákat.

A leány tapsolt örömében:

- Na, lássa, ez igazán kedves: magától igazán ezt vártam. Milyen finom és bájos ötlet, a régi bűnösök a cinkatonáktól akarnak jókedvet tanulni.

A párok ismét valcert jártak. A jókedv zajosan hullámozott a festett deszkákon. A zongora ismét régi és rejtelmes hangokat zokogott a jácintillattól terhes levegőbe.

Ágotai Marianne olyan volt, mint egy kedves és finom mosoly, egy rózsaszínű virág, amely szép és illatos, mert hogy tavasz van éppen. Kender Pál azt gondolta, hogy valahogyan nem illik ide, nem lett volna szabad neki ilyen későn születnie. Mert inkább illene az alakjára az empire ruha, és szép volna, bizonyára százszor szebb, ha menüettet táncolna.

- Gondoltam valami csacsiságot - mondta a leány, és a hangja olyan lágyan csengett, mint egy régi óra alig hallható muzsikája.

- Parancsoljon - felelte Pál, és várta a muzsika folytatását.

- Tudja, azt akartam mondani, de nem haragszik meg?

A fejével intett, hogy nem.

- Tudja, azt akartam mondani, hogy egyszer megpróbálhatna táncolni.

A szürke szemek tiszta és aranyos fényben ragyogtak: ennek a kérdésnek nem lehetett ellenállani.

- De hátha elfelejtettem táncolni? - kérdezte mosolyogva a fiatalember, és a mondatot már csak magában fejezte be. - Mindegy, ha nem is tudok, későbbre nem kötelező. És akad olyan ember is, aki táncol a siralomházban.

Megfogta a Marianne kezét, és a leány dereka után nyúlt. Odasimult hozzá, és mégis, mint a pihe repült mellette Ágotai kisasszony, mert - hogy el ne felejtsük mondani - az Ágotai nemzetség leányai mind pompás táncosnők voltak. Akadt köztük egy, igen, Ágotai Vera, aki valamelyik régi lakodalmon három napig táncolt egyfolytában, és azután harmadnap hajnalban összeesett. Egy csepp, piros vércsepp szállott csak az ajkáról a csipkekendőjére, de ő ettől is meghalt, és onnan temették a bálteremből. Így mesélték ezt legalábbis az ágotai öreg kisasszonyok, és készakarva hallgatták el az ifjabb nemzedék előtt, hogy a szép Vera, aki a halálba táncolt, nagyon beteg volt: a szíve fájta neki. Nem valaki után, hanem hétköznapi és komor értelemben gyenge volt a szíve, annyira, hogy még a táncot is megtiltották neki.

A fiatalember tudott erről a históriáról, és tudta hogy a táncra könnyedén perdülő lábak örökségképpen szállanak az Ágotai famíliában nemzedékről nemzedékre, mégis megjegyezte:

- Marika, maga igazán kellemes táncosnő.

- Nem nehéz - mosolygott a leány -, maga sokkal jobban tud táncolni, mint ahogy gondoltam.

Többet nem is szóltak egymáshoz. De a leány, akit ebben a pillanatban kereszteltek el Marikának, érezte, hogy ő most olyan nevet kapott, amelyet nem fog hallani más sohasem, és amelyet nincs joga az ajkára venni másnak, csak éppen ennek a fiatalembernek. A szürke szemek most már hálás sugarakat szórtak. Kender Pál pedig belenézett és gyönyörködött a tisztaság és fiatalság két tükrében.

- Igen - mondta egy kicsit elérzékenyülve -, ez az. A fiatalság üdítő forrása, amelyben nékem fürödni kell.

A foteltábor mélyén ebben a pillanatban döntő fontosságú események játszódtak le. Gyengéd ismerősök a Kender Kelemenné fájó sebére tapintottak:

- Bizony, kedvesem, nagy bánat ért tégedet is - mondták fájdalmas arccal -, aki úgy szereti a földjeit, a régi, nagy család birtokait.

- Bizony, bizony - bólogatott szomorúan az özvegy, és a szeme a sarokba tévedt, ahol a fiát és Marianne kisasszonyt figyelte az előbb. A sarok üres volt, és most már továbbsiklott fürkésző tekintete.

- Helyrehozhatatlan egy ilyen csapás, kedvesem - folytatta az egyik öregasszony a siratást.

Ebben a másodpercben váratlanul felfedezte fiát Kender Kelemenné. Majdnem felsikoltott a meglepetéstől, de az öröme más úton, szinte érthetetlen magaviseletben tört ki.

- Ó - mondta, és megvetőleg, az önbizalom teljes magasságából kölcsönözve egy gesztust -, már hogy lenne helyrehozhatatlan. Csak ideig-óráig ejti az embert kétségbe az ilyesmi. Azután minden jóra fordul: őszre már kireparáljuk, ami kis baj van. Kireparáljuk, bizony, kedvesem...

Még egypárszor elmondta ezt a szót, hogy kireparáljuk, és a körülötte üldögélők legőszintébb csodálkozására szokatlanul vidáman kezdett csevegni. Közben persze a legnagyobb szülői örömmel tekintett a gyermekekre, akik hol eltűntek egy pillanatra a többi párok között, hol pedig éppen előtte suhantak el a szíve legőszintébb gyönyörűségére.

A rendkívüli eseményt, hogy a falusi remete táncra perdült, egy csipkeblúzos erős leány vette észre Kender Kelemennén kívül a vidám és bódult társaságban. Majd elszédült a táncosa karjain, és hirtelen rosszulról panaszkodott. Leült a sarokba, és úgy nézte a furcsa jelenetet, mint akit szíven szúrtak. Nézte, hogy forognak és tűnnek el, és hogyan simulnak egymáshoz, közben pedig, azt gondolta, hogy ő még sohasem érte meg ezt, és talán nem is fogja.

Egy-két forduló után megpihent a zongora. És ekkor zajos kavardás támadt.

- Hölgyválasz! Hölgyválasz! - ordította egypár fiatalember, és a humor kedvéért ezek az urak helyet foglaltak a mamák mellett szemérmesen.

- Na - mondta Berta kisasszony, akin vadonatúj csipkeblúz volt -, most megszégyenítem azt a...

Azt akarta mondani, hogy nyomorultat vagy jellemtelent, de a szíve, a mindennél lágyabb szíve megindult, mikor Kender Pálra nézett. Minden haragja tehát Marianne kisasszony ellen irányult:

- Megcsúfolom azt a kis békát, táncolni fog velem is Pali - mondta, és már odalépett a fiatalemberhez.

Kurtán és furcsán meghajtotta magát előtte:

- Szabad? - kérdezte, és már a karját nyújtotta.

A csipkeblúzon átragyogott a bőre fehérsége, a kövér válla és erős karja. A fűző felszorította a keblét, és látni lehetett a csipkén át a gömbölyű halmok finom vonalát.

- Ifjúság, ifjúság - gondolta Pál, és valósággal beleszaladt a leány karjaiba.

Engedte magát vinni, beleszédült a parfümökbe, a jácint illatába, és fürödni akart mindenben, ami fiatalság volt körülötte. Megölelte a leányt, magához szorította, és vállai fölé hajolt, hogy beszívja egészséges illatát. Nem akart látni semmit, csak elmerülni és fürödni az illatokban, a fiatal bőr ragyogásában és tapintásában. Inni és szürcsölni akarta az élet eme apró örömeit, mint a halálosan elkeseredett ember a pálinkát. A térdei összeütődtek a leány térdével, a lábszára sokszor egészen odasimult Berta kisasszony telt és kíváncsú idomaihoz. A szép, erős leány pedig boldog volt, csaknem felcsuklott az örömtől. Mámoros lett ő is, és képzeletben,

már mindenét odadobta az utálatos, a gyűlölt, az imádott fiúnak. Azt hitte, hogy most a legboldogabb az életében, és ezért az óráért érdemes mindent elveszteni.

És tényleg olyan boldog is volt, hogy mikor leült, kicsordult a könny a két szeméből. Odatartotta a legyezőt az arca elé: engedte, hogy a könnyek ott száradjanak fel a szeme szögletében, és azt gondolta, hogy meg kell halni, ha nem lehet ezé az emberé.

A fiatalember pedig nem kevésbé bódultan és mámorosan tért vissza ahhoz, akitől elvált. Újabb táncok következtek, és most már valósággal magához ölelve röpítette Marianne kisasszonyt. A tiszta szemeibe nézett, és csak egy szót mondott neki:

- Marika!

A nagy ebédlőben limonádéval telt poharak állottak egymás mellett. A kisleány torka kiszáradt, a tüdeje lázasan dolgozott, és az egész teste tüzelt.

- Pali - mondta -, egy csöpp limonádét szeretnék inni.

Kifelé igyekeztek hát. A nagy függőlámpa búsan égett a kopár szobában, és alatta szegényesen sorakoztak a hűsítő itallal telt poharak. Teljesen egyedül voltak. A szomszéd szobából behallatszott a vidámság tobzódása, és egy néger induló nehézkes bekezdő ütemei tántorogtak a zongora mélyebb húrjain.

- Nem - hajolt a lányhoz Pali -, ma nem szabad ebből az ostoba italból inni.

Forró, de tiszta és jó illatú lehelet szállott feléje.

- Ma nem szabad citromlevet inni - ismételte, és magához ölelte Marianne kisasszonyt.

A száját csókolta, a meleg, tiszta és fiatal ajkait, amelyek az egészség piros színében ragyogtak, mint két gyönyörű és friss kármincsík, amit finom ecsettel vontak.

- Marika - mondta, és érezte remegni a vállait. - Marika - gondolta -, milyen gyönyörű és üde és fiatal.

Marianne kisasszony nem érezte, hogy most szabadkoznia kellene. Sőt inkább azt gondolta, amennyire gondolkozni tudott ezekben a pillanatokban, hogy így van ez jól. A szép tiszta szemei most sem zavarodtak meg, csak éppenhogy még kristályosabbak lettek egy pillanatra valami könnyféléstől. De, mondom, ez csak egy pillanatig tartott, és csak arra volt jó, hogy Kender Pál megfűrödjön a ragyogásukban. Mert ilyen könnyeket csak egyszer láthat az ember, mikor először ölel magához egy leányt.

Marika kisasszony arca ragyogott a mosolygástól, mikor búcsúzásra került a sor. A bundák és ódivatú rókaprémek közül kihajolt még egyszer, és odasúgta a fiatalembernek:

- Most már igazán bűntársak vagyunk!

A felesleges lángokat eloltották, mindenki hazaszéledt. A fiatalember pedig magára maradt a nagy szobában, ahol feldúlva és rettenetes káoszban heverték a bútorok. Az ebédlőben, a nagy függőlámpa alatt szorgosan villogtak a Kender Kelemenné fényes kötőtűi. Néha megcsillantak a pápaszeme üveglapjai is: ilyenkor elejtett szemeket szedett fel a lámpa felé fordulva, vagy a szemüveg felett átlesett a másik szobába. Buzgó elmerüléssel, tökéletes meglegedettséggel kötött, és a fekete szemsorok gyorsan emelkedtek, szaporodtak a kezei alatt. A legteljesebb meglegedettség hatotta át az egész lényét, és olyan volt fénylő szemeivel, sötét ruhájában, mint egy nagy pók, amely nagy-nagy hálót fon, emberek, hölgyek és urak számára. Ebben a hálóban össze kell akadni azoknak, akiket ő kiszemelt egymásnak.

Kender Pál ezalatt az este történt dolgokat gondolta át még egyszer. Valósággal szégyenkezett, annyira nem volt megelégedve magával:

- Az éhes ember, a nagyon kiéhezett ember szokott így tenni - mondta magában -, az szokott belekóstolni és belefalni mindenbe, ami ennyivaló, és elébe kerül.

Úgy gondolta, hogy okvetlenül vissza kell lépnie, amíg bajok nem lesznek, mert ez veszélyes játék. Ebben a városban nem ismerik a tréfát, és csak a feleségét vagy a más feleségét ölelheti az ember, mint ahogyan a kis doktor mondta. Vissza kell vonulni, amíg nincsen késő. Különösen azt sajnálta, hogy Barta Bertát a karjaiba zárta, és körülvonszolta a szobán. Ez a leány képes lesz isten tudja, milyen biztatásnak venni azt a pár önfeledt kézszorítást és elkábult szemvillanást.

Másnap mégis elment Ágotára. Azt gondolta útközben, hogy még egypár napig lehet ezt a játékot folytatni, mert hiszen úgysem tart azután sokáig. A korai alkonyatban párok ültek a kopár és kietlen mezőkön, és a nagy folyó környéke ködökbe burkolódzott. Most még nincsen későn - mondogatta -, most még kimehet a hídra, csak a cipője lesz egy kicsit sáros, de hát az már nem baj. Amit tehát addig cselekszik, az mind el fog felejtődni. Addig még beszívhatja egy leány üdeségének a parfümjét.

- Hiszen a siralomházban - mondta, és ezzel már halálra gyötörte magát -, igen, a siralomházban sok mindent megenged az ember magának, ami egyébként tilos...

Legfőljebb egy rossz délutánt szerez egészben véve a leánynak, az apró és kedves leánynak. Azon a délután nem fog tudni kávézni Marika, vagy keserűen fogja inni az uzsonnáját, és talán könnyezik is majd, mint ahogyan az ember a szegény és szeretett regényhősök bukását is megkönnyezi. De hát egyébként semmi sem fog történni. Majd jönnek az ágotai fiúk, a mulatságos, kedves ágotai nemes úrfiak, és összeütik a bokájukat előtte. És mondanak valami furcsa, vidám dolgot olyan szeretetreméltóan, hogy aztán már nem lehet többé szomorkodni, és el kell tenni a csöppnyire összegyűrt zsebkendőt, amelynek az illatát Jeanette szívéből nevezték el.

- Vagy ó, istenem - sóhajtott fel -, nem Coeur de Jeanette.

Igen, itt nyilvánvalóan tévedett, mert ez az illat valaki másé. A Marika zsebkendője egyszerűen ibolyaillatú. Így vigasztalta magát, és közben azt is elgondolta, hogy hiszen nincsen későn, ha vissza akar vonulni, még akkor sincsen késő, és ez a látogatás éppen alkalmas arra, hogy mindent kimagyarázzon.

De a szobában ismét jácintillat lengedezett, és fehér kötőben előtte termett egy leány, egy tetőtől talpig csinos kis hölgy, aki úgy üdvözölte, mintha mindig egymás mellett játszottak volna.

- Marika - mondta, mert mást nem is lehetett mondani, és megszorította a leány kezét.

Marianne kisasszony pedig mosolygott a rózsaszínű arcával, a fehér fogaival, és a tenyerébe nyomott valamit. Egy kis ólomkatona volt. Egy kis ólomvitéz, amely még meleg volt a leány kezeitől.

Maga elé tartotta, és szemügyre vette: bizony viharvert kis vitéz volt. A szuronya letört, a szép kék festék lekopott a blúzáról, csak a sapkája tündöklött gyönyörű, piros színben. Lehetetlen volt megindulás nélkül nézegetni a drága kis ólom- vagy cinvitézt, aki látta őt még boldogan és gondtalanul is.

- Most már elhiszi, ugye, hogy bűnrészesek vagyunk? - mondta Marianne, és a szeme tisztábban ragyogott, mint valaha. - Ezt a kis katonát együtt loptuk el.

A fiatalember intett a fejével, hogy igen, bűnrészesek, bűntársak. És aztán magához vonta Marianne kisasszonyt: a lehunytt szemeit csókolta meg. Közben úgy érezte, hogy most segítségért követ el, hogy aljas és nyomorult csaló. Saját magát csalja, és úgy tesz, mint az, aki olcsó nőket ölel, és a vágyai csodálatos asszonyaira gondol eksztázisában. A csók ugyanaz, a leány is ápolt, illatos, de még sem az, nem az, akire gondol.

Riadtan húzódott vissza, mintha már a jeges áram csapását érezte volna. A leány csak mosolyogni tudott, és tréfásan mondta:

- A rossz gyerekekre ráférne egy kis felügyelet. Majd ideállítjuk ezt a kis cinkatonát, és ha megint rosszak leszünk...

- Akkor majd én beteszem a mellényzsebembe.

Ezen ismét kacagni kellett, olyan egészségesen és csilingelve, mint egy ezüstharang.

A fiatalember is mosolygott, és a kezét nyújtotta a leánynak, de Marika megfenyegette az apró ujjával:

- Bácsika, vigyázzon, mert baj lesz.

És mégis odaadta a kezét, és mégis közelebb húzódott hozzá.

Így telt el egyik délután a másik után. A következő alkalommal egy régi kis fényképet mutatott Marianne. A sárgult lapocskán egymás mellett állott két apró gyerek: egy bús fiúcska és egy csöpp leány, akinek olyan volt az arca, mint egy virágszirom. És komolyan nézett a leány, és olyan mulatságos volt, mert a csitri haja kontyba volt kötve. Úgy álltak egymás mellett, mint a halálraítéltek, és felfedezték utóbb, hogy a keskeny arcú fiúcska csámpásra görbíti a lábát a képen a nagy meghatottságtól.

Ezen persze ismét nevetni kellett. Szívből fakadóan és őszintén, mert olyan mulatságos is egymás mellett két ilyen ostoba kisgyerek.

Ágotai Manó bácsi ilyenkor együtt kacagott a gyermekeivel.

- Látod - mondta a leánynak -, milyen jó, hogy megtaláltuk ezt a kis csámpás gyereket. A nyáron alig ismert rám, pedig nem tagadhatja el, hogy lovagoltattam a térdemen: itt van a fotográfia.

Egy másik fényképen ismét szerepeltek mind a ketten. Ágotai Manó bácsi térdén üldögéltek, és úgy elhúzódtak egymástól, mintha az imént nem is játszottak volna együtt a porban.

Az öregúr valósággal boldog volt, ha Kender Pál látogatásával tisztelte meg a házat. És ez a ház nagyon kedves hely volt: ott csak mosolygó arcokat láthatott Kender Pál. E tekintetben különben odahaza is előnyös változások történtek. Az édesanya is kedvesen, vidáman fogadta, valahányszor csak megtért a gazdaságból vagy az Ágotaiék házából.

Egypár hétig tartott ez az állapot. A napok zavartalanul múltak, és a fiatalember úgy élt, mintha álmovilágban járt volna; úgy élt, mint aki állandóan narkotikummal táplálkozik, és nincs sejtése sem arról, hogy veszélyes területek fölött jár.

Egyszer azután hirtelen felriasztották az álmodozásaiból. A posta előtt szembetalálkozott Berta kisasszonnyal.

- Álljon meg egy pillanatra - mondta a leány, és elállotta a sáron keresztülvezető tenyérnyi utat is.

- Parancsoljon velem!

- Mondja, kedves Pali, igaz az, hogy maga eljegyezte Mariankát?

A napsütésben úszó pocsolyák forogni kezdtek a fiatalember körül. Erre nem volt felkészülve.

- Rágalom - mondta ezután mégis, és erőt vett magán -, egy szó sem igaz az egészből. Itt találták ki, a pletykafészekben.

- Itt még senki sem tud az egésztől. Csak én jártam utána a dolognak. És komolyan nem igaz?

- Nem.

- Adja becsületszavát.

- Becsületszavamra.

- És nem is fogja eljegyezni?

- Egészen nyugodt lehet.

- Meri a szavára is mondani?

- Becsületszavamra mondom, hogy sohasem fogom eljegyezni. Ez, azt hiszem, elég nyíltan van mondva.

Erre megnyílt az út előtte, tovább mehetett. Mégsem mozdult meg, hanem csak állt, és bámult a fényes kis pocsolyákra, mintha azoktól akarna tanácsot kérni. Mert a hirtelen támadás komolyan nagy zavarba hozta: máris itt van, amitől félt, és óvakodott. Ha ennek a leánynak az eszébe jutott az az ostobaság, akkor más is gondolhatott rá. Nincs más hátra tehát, mint visszavonulni, sürgősen és minél rövidebb úton. Azt hitte, hogy ő most cselekvő fél, aki felette áll az eseményeknek, és maga kormányozza a sorsát.

Egészen megfélemedezett arról, hogy béna az akaratereje és körülötte ügyes kezek fontak hálót. Nem gondolt az édesanyjára, aki konok és kemény elhatározással ragaszkodott az előre kitervelt szándékhoz, és boldogan reménykedve már maga előtt látta a családok egyesülését, a két régi birtok határainak egybeolvadását. Olyan erős volt a vágyakozás benne az Ágotai Manó földjei után, mint amilyen nagy óhajással viseltetett az igazi és lelkes keresztes vitéz a Szentföld minden tapodtnyi földje iránt. Hogyne, mikor így jelentéktelen mindenik birtokrész, és ha megtörténne a nász, akkor egyszeriben a leggazdagabb ember válna a fiából. Erdőkben és mezőkön járhatna, amelyek a fia tulajdonát képezik, amelyek a Kenderék nevéhez vannak mindörökre kapcsolva. Szinte belepirult, de már arra is gondolt, hogy ő, talán majd ő is férjhez mehet, talán megkörménykezheti a keresztkomáját, és mégis egyesül a két birtok. Erről a szándékáról azonban letett utóbb, s már egészen megfélemedezett róla, mert a fiát apró ravaszságokkal sikerült a hálóba beterelni. Egyetlenegy áruló szót sem kellett ejtenie, és minden a legpompásabban ment magától. Valósággal örült, mikor a fiú kocsiba ült, és áthajtatott Ágotára. Nem bánta volna, ha a lovak mind lesántulnak, csak a legutolsó Kender ivadékot vigyék el a jó útra, az üdvözülés útjára.

Mikor azután három vagy négy nap is eltelt egymás után, anélkül, hogy a fiú kimozdult volna a karosszékből, a könyvei közül, kezdett ideges lenni. Mégis mosolyogva fordult a fiatal-emberhez, aki álmos nyugalommal böngészett egy könyvben.

- Hát mi lesz, kedves álomszuszék herceg? Nem mozdulunk ki, nem kocsikázunk. Szeretném, ha ma délután elkísérne Ágotára.

- Fáradt vagyok - szabadkozott Kender Pál, rosszat sejtve -, a fejem is fáj. Azt hiszem, nem lenne kellemes a jelenlétem.

Az özvegyasszony arca fájdalmas színt öltött.

- Nem tudom, mitől lehetsz fáradt, fiacskám, hiszen semmit se csinálsz már hetek óta. De hát én nem vonhatom kétségbe a te kijelentéseidet. Csak fáj mégis, hogy ilyen elhagyatott vagyok, és senki sem gondol velem: az én egyetlen fiamra sem számíthatok, mikor egy kis szórakozásra akarok indulni.

Hamuszürke szemeiből, keskeny arcáról annyi szomorúság áradt szét, hogy lehetetlen volt meg nem sajnálni. A fiatalember felemelkedett, és megsimogatta a kezét.

- Nem szabad ilyen hamar elkeseredni - mondta szelíden -, elmegyünk mind a ketten.

Arra gondolt, hogy mindegy, legalább nyíltan és őszintén megmondhatja Marikának, hogy tréfa volt az egész, és megmondhatja, amit ilyenkor szokás elhadarni, visszavonulás után is följátni, hogy ezentúl is jó barátok lehetnek.

Az öregasszony azonban tovább folytatta a játékot, és megzavarta a gondolataiban.

- Csakhogy én nem erőszakollak, fiacskám - mondta -, én nem akarom, hogy mellettem unatkozzál... Nekem nincsenek céljaim Ágotán.

Most már a fia kérlelte.

- De nem szabad mindjárt megharagudni, ha az embernek egy kicsit rossz kedve van. Nem voltam jól hangolva, hát azt hittem, hogy jobb lesz, ha őszintén megmondom. De én igazán örülni fogok, ha elkísérhetem.

- Hát nem bánom - felelte az özvegy -, de aztán ne mondd, hogy erőszakoltalak.

- Jó, jó - mosolygott a fiatalember -, nem mondom sohasem. Ezt ünnepélyesen is megígérem.

Elhatározta, hogy most igazán rideg és kellemetlen lesz a leányhoz, és megpróbál menekülni előle. Majd az öreg Manó bácsival foglalkozik, és ha van könnyőreletesség az égből, talán csak átvétődik véletlenül egy öreg kisasszony valahonnan látogatóba. Odaát megint csak mosolyogva fogadták őket.

- Nagy megtiszteltetés, hogy végre a komaasszony is eljött - dörzsölgette a kezét Ágotai Manó bácsi -, igazán nagy megtiszteltetés. És az én kedves keresztfiam is.

Melegen megölelte a fiatalembert, és azután rövidesen betessékelte Kendernét a szalonba. A fiatalok ott maradtak az első szobában, ahonnan még az ebédlőn kellett áthaladni, hogy az ember a szalonba juthasson.

- Tessék - mondta Kender Pál, és előzékenyen kinyitotta az ajtót a leány előtt.

- Köszönöm - mosolygott Marianne -, nem olyan sietős. Hanem mondja csak, hol volt maga olyan sokáig?

A fiatalember erőt gyűjtött a ridegséghez, és a lehető legszárazabban mondta:

- Dolgaim akadtak, tudja, egypár levél, amit okvetlenül meg kellett írnom. Azután elmaradtam egynéhány könyvvel: azokkal is végeztem. De hát ez igazán semmi a sok lustálkodás után. Most pedig jönnek a gazdasági gondok.

- Azokra a levelekre magam is kíváncsi vagyok: azt hallottam, hogy maga nem valami jeles levélíró.

- De ha muszáj, az ember mégiscsak erőt vesz a lustaságán. Megvallom őszintén, hogy nem szeretek dolgozni. Azt tartom a kitűnő utópistákkal együtt, hogy sokkal tökéletesebbek lennénk, ha nem kellene dolgozni sohasem. De ha mégis muszáj, hát mondom, az ember mégiscsak erőt vesz a lustaságán. És lemond sok kellemes dologról.

- Például?

- Például arról, hogy ide olyan gyakran járjon. Akármilyen szeretetreméltó is a házuk.

- Kérem, kérem, tilos a hízélgés, és tilos a nagyképűsködés - mondta Marianna kacagva -, maga nem akar ide jönni, hát kitalálja, hogy dolgai vannak. De hát majd ellenőrizni fogjuk....

- Szerencsénk lesz talán?

- Dehogy, kedves doktor uram: a medvét nem háborgatjuk a barlangjában. Hanem majd megkérdezzük a tanúkat. Először is a koronatanút, vagyis a nénikét.

A fiatalember elszánta magát a végső lépésre:

- Maga tréfának tekinti az egész dolgot, pedig én komolyan beszélek. Felesleges, hogy máshoz menjünk tréfából vagy akármiért. Itt kettőnk között is elintézhethetjük a dolgot. Nézze Marika, én egy teljesen hasznavehetetlen, szomorú és ostoba ember vagyok.

- Ez ellen tiltakozom!

- Hiába tiltakozik. Én csak ismerem magamat, tudom, hogy olyan ember vagyok, akire semmi szükség, aki már nem fog senkinek a hasznára sem az öröme válni. Tisztában vagyok azzal, hogy nem szabad többé közeledni az emberek felé, mert megmérgezem a jelenlétemmel a jó óráikat, és tudom, hogy különösen nincsen sok közöm a nőkhöz, mert a csókom keserű, és általában nincsen sok közöm nekem ehhez az egész... - azt akarta mondani, hogy világhoz, de maga is megriadt attól a gondolattól, hogy elárulhatja titkos szándékát. Ezért hát csak azt biggyesztette a keserű szavak után -, nincs közöm ehhez az egész városhoz.

A Marianne arca elkomorodott.

- Nem tudtam - mondta -, hogy ilyen rossz kedvében van. Maga megint elkeseredett, és igazságtalan önmagával szemben. Alig tudom megérteni, hogy lehet egy fiatalember ilyen. Mondja, maga nem tud örülni semminek sem?

- Azt hiszem, hogy nem.

- Nem szeret senkit sem?

- Talán senkit.

- Nem érdekli semmi?

- Azt hiszem, hogy igazán semmi sem tudna már elfoglalni.

Egy kis szünet következett. Fájdalmas és rövidke szünet. A szürke szemek a fiatalember arcára szegeződtek, és fürkészve nézték a furcsa vonásokat, a fáradt szemeket.

- Pedig kár, igazán kár - mondta csendesen, és mosolygott, most is szomorúan mosolygott -, most nem fog örülni annak sem, hogy megtaláltam valamit...

- Mit?

- A második ólomkatonát.

- Ó - mondta Pál -, ez egészen más, ez még a régi életemből maradt emlék. Ez azok közé a kedves dolgok közé tartozik, amelyek könnyebbé teszik mégis az ember küszködéseit, és egypár kellemesebb percet szereznek.

- Akkor hát jöjjön, és nézze meg a tavaszi ásatások eredményét - mondta Marianne, s kézen fogta a fiatalembert -, itt van az ebédlőben.

Bementek tehát az ebédlőbe, és szemügyre vették a második ólomkatonát. A fiatalember mosolygott, és úgy tett, mintha nagyon érdekelné a festett ólomdarab. Közben pedig arra gondolt, hogy milyen unalmas, milyen egyforma tud lenni egy ilyen leány. Mit érdeklik őt most ezek a buta ólomkatonák, mi köze neki ahhoz, hogy Ágotai Marikának még ma is a szívéhez nőttek ezek az ércvitézek? És mennyire gyenge, mennyire primitív ez a kis katonahistória még fogásnak is.

Amíg ő a keserűségével akarta a leányt magától elriasztani, addig a szalonban éppen megfordított dolgok történtek.

- Kedves komám - kezdte Kenderné -, nem jöttem egészen hiába.

- De biztosan valami jó szándék hozta el.

Kender Kelemenné mosolygott:

- Azt nem tudom biztosan. Azt hiszem, hogy rossz nem is lehet, mert a fiam dolgában jöttem.

- A keresztfiam dolgában? - kérdezte mosolyogva az öregúr, és ismét a kezeit dörzsölgette. - És énálam érdeklődik. Ez aztán igazán érdekes dolog.

- Nem olyan nagyon érdekes, csak arra voltam kíváncsi, hogy mivel tartották ezt a gyereket, hogy olyan szívesen jár ide?

- Ahá - kurjantott a kis emberke -, hogy mivel tartottuk? Jó szóval, csakis jó szóval.

- De maguk főztek vagy sütöttek neki valamit, amit én nem tudok otthon csinálni...

Ágotai Manó bácsi ravaszul nevetett, és a szakállát simogatta:

- Nincs minálunk semmi olyasmi, ami csalogathatta volna. Jó szívvel fogadtuk, és ő is jól érezte magát.

- Márpedig az nem jó dolog, ha egy ilyen nagy léhűtő jól érzi magát lányos háznál.

- Miért ne lenne jó dolog? Nem járhat veszedelemmel egyikükre sem. Legrosszabb esetben megtetszenek egymásnak...

- Az ám, csakhogya kettőn múlik.

- Hát persze, persze. Magam is csak így gondolom. - Még ravaszabbul nevetett Ágotai Manó bácsi, és intett a fiatalok felé. - Én azt hiszem, hogy máris baj van.

Kender Kelemenné csodálkozó arcot vágott:

- És a kedves rokon ezt csak így mondja?

- Hát hogyan mondjam? - pattant fel a kis emberke, mintha önérzetében sértették volna meg. - Ez csak a legtermészetesebb dolog. Mind a kettő jól nevelt úrigyerek. Én csak tudom, mert ha megengedi, az egyik a tulajdon lányom, a másik meg a keresztfiam. Mit csináljak? Meg kell várni, hogy mit akarnak, egyebet nem tehetünk.

Az öregasszony hirtelen száraz és kételkedő lett:

- És a komámuram ilyen rövidesen gondolkodik? Nem jutott-e még eszébe, hogy az én fiam egy közönséges léhűtő, nem tudja-e, hogy a földjeit elszedték tőle, csakhogya éppen mutatóba hagytak egypár holdacskát.

- Hiába mondja a kedves rokon, hogy léhűtő a fia. Egy dolgot én is tudok róla, azt, hogy úriember és a keresztfiam. Márpedig aki úriember, és módja is van valamelyest, az nem lehet más szolgája. Akinek földje van, az meg pláne elveszett minden más közönséges foglalkozás

számára. Hiszen a föld meg is érdemli, mert abból él az ország. A magyar föld termésit zabálja az a hazátlan szocialista is, aki úgy acsarkodik a birtokos osztály ellen...

Ezt a szépen kivágott szónoklatot, az Ágotai Manó bácsi hitvallását, hamarosan lerontotta zengzetességében és hatásában a Kender Kelemenné keserű kifakadása.

- De hiszen a földet se szereti. Utálja ezt az egész vidéket. Annyira, hogy elnevezte porvárosnak a mi szegény falunkat.

- Nem baj, kedves Lottika, majd megszereti, ha hozzácsapjuk az ágotai tagot is. Én is úgy voltam, amíg ilyen fiatalnak éreztem magamat, fűtültem a földekre...

Kenderné szíve repesett az örömtől, de még sem fojthatott el egy szigorú megjegyzést:

- Hanem az asztal tetején táncolt, ugye? Sok rosszat halottam magáról meg a színésznékről.

A mosolygó öregúr nagyszerűen mulatott:

- Na, hiszen van valami igaz a dologban. Hát hiszen míg az ember fiatal, bizony nincs sok köze a komolysághoz. De az én keresztfiam az olyan komoly, mint egy meglett ember. Aztán úgy vagyunk azokkal a földekkel is, hogy amíg nem érezzük, hogy ez minden, ez a pár hold hol learatott, hol felszántott rög, minden, ami nekünk jutott az életben, addig bizony csak úgy nézzük a kis birtokot, mint a rossz béres, haraggal, megvetéssel. Aztán kezdi az ember belátni, hogy ebből él. Ebből élt az apja, a nagyapja és a szépapja is. És hát ebből fognak táplálkozni, erőt gyűjteni a gyermekei meg az unokái is.

Elérzékenyedve és csaknem könnyezve folytatta a kék szemű, szürke szakállú öregúr. Olyan őszintén és annyi meghatottsággal emlékezett meg a régi birtokról, hogy Kender Kelemen özvegye minden ravaszságával lefegyverezve érezte magát.

- Hát én is így vagyok - mondta Ágotai Manó -, ez a föld olyan sík, mint a tenyerem, és úgy is ismerem minden zegét-zugát, mint a saját kezemet. Tudja, kedves komaasszony, sokszor elgondolkozom éjszaka, hogy mit csinálnak vajon az én répafejecskéim. A múltkor olyan furcsa gondolatom támadt, hogy éjszakánként, amikor csendes minden körös-körül, mélyen lélegzek nek a répatáblák, és szívják a jó, hűvös földből az erőt magukba. Ettől nőnek és erősödnek, némelyiknek az arca úgy kipirosodik, úgy megnő, hogy olyan lesz, mint egy plébánosé.

Kenderné tréfásan meglegyintette a kesztyűjével az öregúr karját:

- Milyen majomságokat beszél már megint öreg ember létére.

- Nem majomság ez. Én érzem, hogy így van, tudom, hogy össze vagyok nőve a kis földjeimmel. Néha szinte érzem, hogy eső veri a Posta-rétet a folyó mellett, szinte hallom a szél zúgását, amint összedöntögeti a boglyáimat. Különben lehet, hogy csak az öreg emberek ilyen eszelősek. De hát ez is csak azt bizonyítja, hogy öregségire belebolondul minden ember ezekbe a földekbe, ebbe a porba meg a sárba. Már persze csak úgy értem, hogy a magunk fajtája. Mert tudja, kedves rokon, a zsidó is szereti a földet, de csak azért, hogy haszna legyen belőle. Kifeji a jó, tápláló nedveket a magyar földecskéből, aztán továbbáll. Csak azért szeret gazdálkodni, mert lakkcipőhöz vadászkalapot hordhat snefftollal, meg felveheti a szalonruhához a gamásnit.

Istenem - fohászkodott magában Kender Kelemenné boldogan -, ez az én emberem. Csupa szív és melegség, csupa nemes lelkesedés. Az én családomban voltak csak ilyen igazi, régifajta urak. Senki, senki se lehetne jobb apósa a fiamnak.

- Hát - mondta még mindig tartózkodó hangon -, pedig az én fiamnak vannak ilyen zsidós tempói. Az nem szeret ugyan vadászkalapban járni, de szocialista újságból olvassa a sok maszlagot, meg állandóan a könyveket bújja.

Nagyon haragos lett erre a kedves és szelíd Ágotai bácsi.

- Mit kívánna tőle a kedves rokon, hogy igyék egész nap, meg az asztal tetején táncoljon? A' mán nincs divatban: régen kikopott a szokásból. Bizony, még azt szeretné, ha bugris paraszt lenne. Aki úr, az olvas is, meg ír is, amennyit akar.

Hiába volt minden támadása a fiú ellen, az öregúr sorra kivédte valamennyit. A végén azután kivágta az utolsó kártyáját a ravaszkodó öregasszony.

- De annak a rossz kölyöknek szeretője volt Pesten. Háromról is tudok...

- Jó, jó - válaszolta elcsendesedve Ágotai bácsi, mert a másik szoba felől lépések zaja hallatszott -, fiatalság, bolondság. Amíg az ember be nem tölti a harmincat, azt hiszi, hogy minden nőt érte teremtetek. Minden asszonyt megkíván, csak aztán jön meg az esze, hogy egy is sok, hogy azt is nehéz megtartani...

Ismét nevetett, mint egy eleven eszű gyerek, aki tudja, hogy most ráhibázott valami mulatós dologra.

- Kérem, kérem - mondta megbotránkozva Kenderné -, ne sértegessen a kedves rokon bennünket, mi is mondhatnánk a férfiakra elég rosszat...

De ez is műfelháborodás volt. A szíve mélyén ujjongott, és percről percre nőtt benne a bizonyosság, hogy itt a döntő pillanat. Most nem szabad elszalasztani a nagyszerű alkalmat. Ki kell nyújtani a szikár karjait, az ujjaival görcsösen megszorítani a szép, idegen földeket, és megszerezni a leányt, akinek a szoknyája szegélyéhez van varrva a sok, virághímés, zöld rét, és a barna szántók úgy hozzátartoznak Ágota határában, mint a két gömbölyű karja vagy akár a csöpp és formás lába.

- Szólni kell - mondta magában -, mert vétek elszalasztani minden percet.

- Hát akkor, kedves rokon - szólalt meg egy kicsit szívszorongva, látszólag meghatva és szándékosan köhécselgetve -, hát, kedves rokon, ha maga nem talál benne makulát, akkor bizonyára jobban ismeri, mint én, talán jobban is szereti. Tudja, hogy én egyszerű asszony vagyok, hát nem cifrázom, a dolgot, ha már így vagyunk, én megkérem a leánya kezét a fiam nevében. Nem bánom, hagyjon magamra, legyek csak én egyedül az öreg házamban. Úgyis nagyon ideszokott már ez a gyerek.

Minden második szavánál érezte, hogy mesterkéltén beszél, hogy hazudik, de azért ledarálta a mondókáját. Ágotai Manó bácsi ezzel szemben természetes és szeretetre méltó maradt. A térdére csapott, hogy majd kirepedt a megfeszült nadrágja.

- Mindjárt rosszat sejtettem én is - rikkantott fel, mint egy egészséges suhanc -, mindjárt gondoltam, amint összekerült az ősszel ez a két gyerek, hogy valamiben törik a fejüket. De hát mibe is törték volna a koponyájukat, ha nem ebbe.

- Szóval - folytatta Kenderné -, a választ elhalasztja, kedves rokon?

- A választ? - kérdezte Ágotai Manó bácsi. - Azt hittem, hogy már meg is adtam a választ. A magam részéről, izé... persze csak magam felől beszélhetek, mert nem én vagyok a menyasszony, szóval a magam oldaláról én csak örvideni tudok. Két ilyen szép, régi család egyszer csak így összetalálkozik. Az utolsó sarjak mind a két oldalról.

Az öregasszony most már álmodozó lett, mert így kívánta a szerep:

- Bizony, a két utolsó gyerek erről is, arról is. Azt tartják, hogy ebből csak jó házasság lehet. Ilyenkor, már a mi családjunkban is volt rá példa, egyszerre csak felvirágozik a nemzetség.

- Hogyne, hogyne - lelkendezett az öregúr, aki olyan volt a szíve mélyéig, mint egy falat kenyér, és annyira nem tudott a ravaszságokról, mint egy jámbor pap -, érthető is a dolog. A legutolsó zöld hajtás mindig megerősödik a fűzfán is. Meg aztán nem indul egyik se üres kézzel a sok küszködésnek, hála istennek, szegény gyerekeknek lesz mit a tejbe aprítani.

- Egypár holdacskánk még nekünk is akad - sóhajtott az özvegy -, persze nagyon kevés, de az özvegyek földjét...

- Majd védelmezzük ezentúl. Ketten vagyunk férfiak a családban. Aztán a földdel úgy van az ember, hogy mentül több van, annál könnyebben tarthatja meg. A kis föld kis terület. Ha a jég megered az egyik szegletiben, elveri az egészet. De a nagy föld szélesebb, mint a felhő, kibúvik a nagy pusztítások alól. Könnyebb megvédeni, mert nagy hatalom: a föld az igazi hatalom ebben az országban.

- Akkor hát adja ide a kezét, kedves rokon. Ígérjük meg, hogy ezentúl is jó emberei leszünk egymásnak, nem avatkozunk a fiatalok dolgába...

- A világért sem...

- És aztán, még azt akarom mondani, hogy előadjuk nekik is, amit itt megbeszélünk.

- Akár nyomban megtehetjük...

- Ne siessünk olyan nagyon - fogta meg az Ágotai Manó karját az öregasszony -, ne siessük el a dolgot, majd külön-külön odahaza.

Megrémült még a gondolatától is annak, hogy itt most megtámadják egy befejezett alkuval a fiát. Jól ismerte erről az oldaláról, tudta, hogy a legnagyobb bajok származhatnak belőle. Ez a vadember képes felrúgni az élete legszebb alkotását, és képes kijelenteni, hogy ő nem borjú, hogy a saját akarata ellenére vigyék vágóhídra.

- Nem, nem - mondta magában, mikor az öregurat sikerült leültetnie -, most már nem szalasztjuk el a színes pillangót. Most már az én kezemben van minden szál, a bábuk szépen játszani és mosolyogni fognak.

Az öröm a torkát fojtogatta, a szemeiben könnyek ragyogtak. Fehér zsebkendőjéről lassan szárítgatta a kristálycsöppeket, amelyek ráncos szemszögletéből bújtak elő.

Istenem - gondolta -, hát mégis szereted az özvegyeket és árvákat. Mégis sikerült, öszre megduplázódik a fiam birtoka.

Ágotai Manó bácsi nem találta a helyét.

- De hát mit is csináljunk? - kérdezte, és ismét felállott, és a nagy foteltől az ablakig meg visszafelé tapogott. - Hiszen ez olyan nagy öröm. Egy életre szól, egyszer esik meg az emberrel, ha csak egy drága leánya van.

- Egy napig hallgassunk még. Aztán majd találkozunk, és beszámolunk egymásnak. Jobb így: minek menjünk mi elébük a tervünkkel, hiszen ha szóba hozzuk előttük, majd kirukkolnak ők maguk is. Csak a jó alkalmat várják.

- Ebben van valami - okoskodott az öregúr -, adta kölykei, jöjjenek ők, ha akarnak valamit. Végre is mi nem tehetünk vallomást helyettük.

Így hát szépen megegyeztek a szalonban, ahonnan az ebédlőbe lehetett átsétálni. Megkötötték az alku, összeadták a fiatalembert és a leányt, eltörölték a határokat a két birtok között.

Mindezt anélkül, hogy a két gyereknek sejtelve is lett volna arról, hogy vásárra viszik a boldogságukat. Mindezt pedig azért tette meg Ágotai Manó bácsi, mert őszintén meg volt győződve, hogy ha valaki, akkor a leánya meg a keresztfia egymásra találtak. Kender Kelemen özvegye pedig azzal a tiszteletre méltó filozófiával győzte le feltámadó lelkiismeretét, hogy amit a szülők csinálnak, az csak szeretetből eredhet, és csak jót hozhat a gyermekekre.

Odakint pedig ugyanezen idő alatt mindent elkövetett a fiatalember, hogy megutáltassa magát. Szerette volna dühösen odacsapni a kis, mocskos ólomfigurát, hogy vesszen el a régi boldogsága eme parányi szemtanúja is. De hát mégsem tehetette. Ehelyett komor és szótlan lett, végül pedig az időről kezdett beszélni:

- Ma sokkal kevesebb a sár, mint tegnapelőtt volt. Ha így haladunk, nyár derekára egészen felszikkad az országút.

- Igen - vélte Marianne udvariasan -, ha így haladunk, itt lesz a tavasz nemsokára.

Nesze neked - gondolta Pál -, most jönnek az elandalító részletek a tavaszról.

- Bizony - folytatta a leány - sok mindenre kell gondolni. A vetemények a kertben, a papa sohasem lesz itthon, a virágok a kiskertben, a szőlő meg a gyümölcsös.

No, ez legalább őszinte megnyilatkozás volt - folytatta a gondolatait a fiatalember, és már erősen élt benne a meggyőződés, hogy semmi, de semmi köze ehhez a csöpp leányhoz.

- Istenem, mennyi bajom lesz megint a napszámosokkal - sóhajtott a rózsaszínű, fehér fogú leány -, már a jövő héten kell egy kertészt fogadni az oltások miatt.

Kender Pál elkomorodott még jobban. Most eszébe jutott, hogy neki is gondolni kell sok mindennel, napszámosokkal és béresekkal, szántással és kapálással. Szóval olyan dolgokkal, amikhez nem ért, és mégis kénytelen foglalkozni.

Nyomorult porváros - gondolta magában -, hát mégis itt kell megfenekleni.

Aztán hangosan és legőszintébb meggyőződéssel mondta:

- Bizony, sok munkánk lesz, azt hiszem, aligha fogjuk egymást látni... egypár hétig.

Ez volt utolsó szava. Több kellemetlenséget már nem mondhatott, mert Ágotai bácsi kigurult a szobából, megölelte őket, és nemsokára búcsúzni kellett. Ennek örült igazán Kender Pál. Megnyugodva ült a kocsiba, és arra gondolt, hogy most egy-két hétig nem törődik az atyá-istennel se: beül a nagy fotelbe, és olvas, míg meg nem unja. Aztán, ha meglepi az unalom, akkor meg éppen elég ideje lesz valami okos dolgot csinálni. Legalább nem lesz sár, és ha jól emlékszik, április elején is jönnek még jégtablák a vízen lefelé.

A Kender-majorban sokszor megállott Pál, hogy végignézze a kocsistudomány egyik legnehezebb szakmáját, a csikók betörését. A hátszlovak rendszerint nyereg alá tanítva kerültek be a csöpp ménesből a tanyára, de azokat a lovakat, amelyeket kocsi elé szántak, a csűr előtt a nagy, szabad térségen dresszírozták. Az öreg kocsis értette ennek a módját legjobban. Saját elmélete alapján csikófogatot szerkesztett egy hatalmas fatörzsből, amelyen volt minden, ami egy tisztességes fogathoz tartozik, csak éppen a kerekek hiányoztak. A hámmal felszerelt paripa a szörnyen nehéz fatuskó elé került. Ott azután rugdalózhatott, rugaszkodhatott veszett erővel, a szántalpakkal ellátott faalkotmány állta a kemény paták csapását; a legszilajabb erőfeszítés után is csak lassan csúszott a tapasztalatlan paripa nyomában. Közben azután volt dolga az ostornak meg a szép szónak is. Az öreg kocsis művészi ökonómiával osztogatta mind a kettőt. Így tartott ez egypár napig. Akkor azután egy jól megrakott igáskocsi elé fogták a szabadság után vágyakozó lovat. Amolyan jó magas kocsi elé, amelyikben különben a pelyvát szokták szállítani. Itt már dolga akadt a gyeplőnek is, amelyet biztos magasságból fogott a kocsis, a felsőbb lóiskola érdemes tanára. Amelyik ló ezek után sem tört be, azt meghagyták igásnak vagy eladták. A megjuhászodott, megkomolyodott paripákat azután megtették parádés lovaknak. Kender Kelemenné különösen szerette e lovakat, és a szelídítési módszerrel is nagyon meg volt elégedve. Minden esztendőben be kellett két lovat tanítani, mert a régebbi osztályból kikerült csikókon túladdott tavasszal a nyereszkedő öregasszony.

Amint Ágotáról hazafelé kocogtak velük a tavalyi csikók, Kender Kelemenné odaszólt a kocsisnak:

- Hány évesek ezek a mangalicák? Úgy kihizlalta kend őket a télen...
- Ötesztendősek, parancsolatjára.
- Hát akkor vegyen kend munkája alá egypárat, mert ezeket a nyári vásáron eladjuk.
- Igenis, kérem alássan.

Ezzel el volt intézve az ügy; az öreg kocsis arra a két vasderesre gondolt, amelyet már tavaly kiszemelt, és előre örült a mulatságnak, hogyan fognak kezes bárányokká szelídülni a keze alatt a lovacsák.

Kender Kelemenné egy kicsit nagyon is mélyen elgondolkozott. Erről a csikóidomításról valami nyugtalanító dolog jutott az eszébe: neki is bele kell kezdeni egy nyakas csikó megszeliidítésébe. De az ő dolga százszorosán nehezebb lesz, mert az a csikó, akivel neki lesz dolga, nem hajlik szép szóra, és az ostor már nemigen jöhet szóba. De hát sokféle módszert tud a kocsismesterség, a csikóstudomány a nyakasság ellen. Ezek között a különféle eszközök között általánosan legtöbbször szokás becsülni a ravaszságot és az erős elhatározást. Túl kell járni a makacs csikó eszén, és a csökönyösségre még nagyobb csökönyösséggel kell felelni.

Talán - gondolta magában az öregasszony, és a megszokott mozdulattal magához szorította a fia karját -, talán nem is fog olyan nehezen menni, mint ahogyan gondolom. Talán még ő is a segítségemre lesz. De akármi legyen is, ezt az alkalmat nem szalasztom el.

Erős volt a meggyőződése, hogy győzni fog. Gondolá, hogy inkább belehal, de nem enged a szándékából. Egy pillanatig sem fogja elfeledni a nagy célt, amely végre is mindnyájuk érdeke, és nem nyugszik addig, míg a fia nem követi engedelmesen az ő szándékát. Ha ugyan meg nem gondolja, és önként nem határozza el magát a döntő lépésre, a házasságra. Mert hiszen azt ő is belátta, hogy nagy dolog előtt áll, és az egész életre szóló bútorral akarja

berendezni a fia lakását. Olyan bútorral, amelyet azután nem lehet kicserélni és kidobni: egyszerűen hűséges hitestársat akar a nyakába varrni minden előzetes kérdezősködés és beleegyezése nélkül.

Lehetetlen, hogy be ne lássa ő is a terv teljes mivoltát - vigasztalgatta önmagát -, lehetetlen hogy ne örüljön egy leánynak, aki szép és csinos, az arca rózsaszín, a fogai fehéren ragyognak, mint a gyöngy, aki fiatal, és akinek mégis annyi földje van.

Elhatározta, hogy még este megkezdje a szelídítést, a rábeszélést, az ostromot, amelyet semmiképpen sem akar feladni teljes siker nélkül.

Erre az alkalomra a lehető legkedvesebb arcot és modorát öltötte fel. Valósággal mulattatta a fiát a vacsora alatt. Egy kis bort is bontatott, és megtalálta az alkalmat hirtelenében, hogy közelebb férközhessen a fia szívéhez.

- Kedves Palikám - kezdte -, ne csodálkozzál, hogy bort is hoztattam fel. Tudod, ma kivételes alkalom van: a te öreg édesanyádnak a névnapja.

- Nahát, ez furcsa - riadt fel Pál -, igazán elfelejtettem volna, ha nem szól a mama róla. Nagyon szégyellem, de az utóbbi időben...

- Az utóbbi időben - mosolygott Kenderné - nagyon szórakozott vagy, fiacskám. Ha szoba-leány lennél, nem bízna rád a levest, bizonyosan elsóznád.

- Dehogyan - intett a kezével Kender Pál, és úgy mosolygott, mintha kinint vett volna be közben -, igazán nem tudom, miket gondol rólam.

- Nem gondolok semmi rosszat. Csak úgy vélekedem, hogy az egyetlen gyermekem őszinte lehetne hozzám. Különösen ezen a napon, amikor egy esztendővel megint idősebb lett a te szegény, öreg anyád.

Sohasem szokott ilyen érzelgősen beszélgetni, de most még a hangja is remegett, mintha belső megindulás fojtogatná.

- Szegény apád, ha tanúja lehetne a kettőnk küzdelmének. Ha láthatna téged. Milyen másképpen lenne, és talán a földeket sem veszik el. De hát ő szegény, sietett nagyon, már idestova húsz esztendeje... Bizony nem tudom, hogy mikor következik rám a sor. Majd csak eljön az is, de addig szeretnék legalább téged biztonságban látni.

A fiatalember rosszat sejtett. De most nem menekülhetett az áradozások elől, mert hiszen névnapestét ültek volna igazság szerint. Ilyenkor pedig gyöngédséggel és szeretettel kell körülvenni ezt a fáradt öregasszonyt, akármit forgat is a fejében szegényke. Egyelőre nem is tudta különben, hogy hova fog kilyukadni ez a cifra beszéd, hát csak bámult és hallgatott.

- Bizony - folytatta Kenderné -, mert most én nem vagyok egy csöppet sem nyugodt. Aki egyedül van, az csak egy ember. Annak nincsen segítőtársa, az úgy fekszik otthon, ha beteg, mint a kiveret kutya, az egyedül élő ember nem oszthatja meg a bánatát sem. Nincsen az olyannál nagyobb árva.

- De hiszen itt van édesanyám.

- Ki tudja, meddig - sóhajtott az özvegy, és megsimogatta a fia keze fejét -, ki tudja, meddig tart még: már én sokszor gondolok a halálra...

- Csacska beszéd: olyan jól néz ki.

- Jó, jó, egy darabig még jól nézek ki, azután csak egyszerre összeesem. Jön egy komisz ősz, és mehetek.

A fiatalember szorongva ült a helyén: tudta, hogy itt valami súlyos dolog van készülőben. Csak azt várta most már, hogy kirukkoljon az édesanyja a mondanivalójával. Egy bús és nehéz sóhaj után végre előrerukkolt szándékával az özvegy:

- Már én csak akkor látnálak biztosítva, ha nem lennél egyedül. Mert aki egyedül van, az olyan, mint a pelyvaszemecske, a szél megkapja, megmarkolja, és elviszi a hatodik határba. Attól félek, hogy te is így jársz. Akármilyen forgószelet felkap majd téged is, és elvisz messzire, ez a kis nyomorult birtok meg itt marad bitangjára. Nem tudsz majd itt maradni, és a gazdátlan földek hamar elszaladnak, széjjelszedik a szomszédok az ilyen birtokot könnyűszerrel. Pedig hát ez minden, ami nekünk jutott... Azért szeretnék már másodmagaddal látni, szeretném, ha megnősülnél.

A legközségesebb, de legkézenfekvőbb védekezéssel válaszolt a fiatalember:

- Ráérek még - mondta, és könnyedén mosolyogni próbált.

- Ráérsz? - riadt fel Kenderné. - Huszonnyolc éves vagy. Az én időmben már huszonkét éves korában megnősült minden valamirevaló fiatalember. Vagy így romlik ez a modern ifjúság, hogy még huszonnyolc éves korában sem elég a sok haszontalan lumpolásból, még akkor se nő be a feje lágya?

- Ahogy gondolod, kedves anyám...

- Könnyű azt mondani, hogy ahogy gondolod - siránkozott most már szemrehányóan és keserűen Kender Kelemenné -, hiszen te így is vagy. Amióta csak élsz, mindig úgy van, ahogy én gondolom. Nem tudom, mi lett volna belőlünk, ha nem gondolok valamit mindennap, minden órában. Tíz esztendeje, hogy felnőtt embernek számítasz, és még te sohasem gondoltál a dolgaiddal, én csináltam mindent, én szaladgáltam le a lábaimat a földeken, a városban a kölcsönök után, a sok adó miatt, csak hogy megtarthassuk az apád földjeit. Hát most azután a végén szeretném, hogy elfogadd és jóváhagyd az utolsó gondolatodat, azt, hogy jó lenne megnősülni.

- Ahogy parancsolod - mondta a fiatalember, aki rettegett az ilyen veszekedésektől és panaszoktól -, engedelmesen jóváhagyom, amit gondoltál.

- Csúfolj, csak csúfolj. Hiszen megérdemlem, sok keserűséget hoztam a fejedre, mikor megszülettem, majd belehaltam. Még négyéves kisgyerek voltál, elájultam, mert a legnagyobb körtefa tetejében láttalak hegyelni. Úgy féltettelek, hogy három napig beteg voltam utána. Mikor difteritiszed volt, harminc napon át nem feküdtem ágyban, csak úgy a díványon, heverészve szundítottam egypár órát. Mert hát a jeges borogatást nem lehetett abbahagyni...

Hirtelen könnyek árja tódult a szemébe. Előbb csak előtötték, megüvegesítették szürke szemeit a könnyek, azután bőven bugyogtak alá. Fehér zsebkendőjét odakapta hát, és leborult a karjára.

- De, kedves mama - simogatta meg a karját Pál -, mi baja tulajdonképpen? Ne sírjon, kedvesem, tudja, hogy ez nekem nagyon rosszul esik.

- Nem lehetett abbahagyni - csuklott fel Kender Kelemenné -, a jeges borogatást nem volt szabad abbahagyni...

Itt nem lehet egyhamar segíteni - gondolta Kender Pál -, ki kell várni, míg elvonul a vihar. Aztán majd minden rendbe jön magától. Gyöngéden átölelte hát az édesanyja vállát, és türelmesen várt. Megtörülte a szemeit az özvegy is, és megint csak odafordult a fiához:

- Te azt gondolod - kezdte -, hogy én rosszat akarok neked? Tudom, biztosan tudom, hogy így van, mert ha nem így gondolkoznál, akkor nem utasítanád vissza a tanácsaimat. Ne is tagadd, hogy eltaláltam most az egyszer a gondolatodat is. Lássad be, hogy nem élhetsz így itt örökké, mint egy remete.

- De hiszen te még olyan egészséges vagy.

- Hiába akarsz fiatalítani, én érzem a csontjaimat, tudom, hogy nem biztos már a jövő esztendő sem - szinte elhitte maga is, amit mondott, és megdagadt benne a vágy a nagyszerű cél után, szinte lázasan és érthetetlen nyomatékossággal folytatta -, meg kell nősülnöd, okvetlenül muszáj!

Most hogy ilyen keményen hallotta hangzani az édesanyja elhatározását, egyszerre magához tért a langyos bágyadtságából a fiatalember is. Azzal a kíméletlen eréllyel szemben, amely a Kenderné szavaiból kicsengett, egyszeriben feltámadt benne az elhatározás, hogy nem enged, nem hajlik, és védekezik minden lehető fegyverrel.

- Nősülni? - kérdezte egy kis nyugalmat erőltetve magára. - Milyen könnyű azt mondani, kedves anyám. De hát kit vegyek el? Hiszen nem ismerek senkit sem, nem udvarolok senkinek sem, nem szeretek senkit sem - nagyot nyelt, mert a keserűség fojtogatta a torkát -, hát kit vegyek el? Csak nem fogok apróhirdetni, hogy egy huszonnyolc éves, középmagas virilista tisztességes úrileány ismeretségét keresi. Házasság nincs kizárva...

- Mire való az ilyen éretlenség? - támadt most már száraz szemekkel Kender Kelemenné. - Éppen elég leányt ismersz ahhoz, hogy választani is tudj közülük...

- Igen - mosolygott a fiatalember -, válasszak Barta Berta és a Porubszky kisasszonyok közül.

- Hát említettem én egy szóval is neked valaha Barta Bertát? Pedig láttam, amit láttam: én sem vagyok egészen vak, amiért pápaszemen át nézem a világot. Tudom, hogy bolondul érted, felrúgta a jó partit a Bakos gyerekkel; tudom, hogy akármelyik pillanatban hozzád jönne örömmel. De én egyszer se szóltam róla, ugye? Mert tudtam azt is, hogy nem szívleled. Nem kell, hát nem kell, gondoltam, pedig derék leány, jó emberek a családjabeliek egytől egyig. De hát akarom én a fiamat boldogtalannak látni? Még csak tervbe se vettem, soha el se képzeltem, hogy a menyem lesz az a leány.

- De hát kit vett tervbe?

- Azt, aki nem volt neked se idegen, se ellenszenves. Egyetlen leány a vidéken, akit az Isten is neked teremtett. Jó, kedves, okos, finom lelkű és szép...

- És gazdag - jegyezte meg Kender Pál, aki kezdte sejteni, hogy kiről van szó.

- És gazdag - ismételte az anyja -, mi van abban, talán bűn gazdag leányt elvenni? Nem azért veszed el, mert neked nincsen, az csak véletlen, hogy földje, háza és pénze van. Ó, bizony a fiatalok nagyon könnyen végeznek ezzel a gazdagsággal, mert azt hiszik, hogy az felesleges. Csak egy kis szoba legyen, meg nagy-nagy szerelem - így képzelik ők a házasságot, de nem tudják, hogy jönnek évek, amikor pénzre van szükség, sok pénzre, mert anélkül nyomorúság az élet, még a szerelmesek is megeszik a jó ebédet: a ráklevest, a vesepecsenyét meg a friss szőlőt áprilisban vagy februárban...

- Jó, jó, de hát kiről van szó? - kérdezte a fiatalember. - Ha, már kiválasztotta, legalább a nevét is szeretném tudni. Azt hiszem, hogy engem érdekel elsősorban a dolog.

- Hát én mondjam meg, hogy kicsoda? Hiszen nem én udvaroltam neki, nem én jártam hozzá a legnagyobb sárban...

- Én nem udvaroltam senkinek.

- Jó, hát nem udvaroltál, de valakit mégis megöleltél a házibálon.

- Nem emlékszem - tagadott konokul Kender Pál. Belenézett az édesanyja szemébe, és úgy mondta még egyszer. - Nem emlékszem.

- Így tudsz hazudni? Hát nem szakad meg a szíved?

- Nekem nincs szívem - mondta dacosan a fiatalember.

- Azt már régen tudom - sóhajtott az öregasszony -, de eszed van. Jobb emlékezőtehetsége nem volt senkinek se az egész osztályban, azt a tanárod mondta. Talán arra is fogsz emlékezni, hogy kit nem engedték limonádét inni?

- Szegény Marika - tört ki végre a fiatalember -, nem is tudta, hogy meglesték.

- Ó - pattant fel Kenderné sértődötten -, a kis ártatlanok. Éppen arrafelé mentem véletlenül. De aztán szomjas maradtam inkább, mert jobbnak láttam visszavonulni. Ha egy ilyen nagy ember csókolódzik, azt nem szabad már megzavarni. Áldásom reátok, gondoltam. Miért rontsam el az örömtöket: csak tessék, nincs abban semmi veszedelem.

Megszégyenülve és kínos zavarban, elkeseredve ült az anyjával szemben. Szeretett volna kifakadni kellemetlenül, mérgesen, aztán elmenni és többé vissza sem térni. De ez csak egy pillanatig tartott: később mégis megemberelte magát. Csak engedni nem szabad - gondolta -, végre is kötélen nem hurcolhatják a lakodalomra. Ha ő nem akar mozogni, akkor nem lesz semmi az egészből.

- Kedves anyám - kezdte igen komolyan, de most már nyugodtan -, azt hiszem, tévedés volt az egész. Nem a te, hanem az én részemről. Nagyon jól tudom, hogy ebben a korban nem lehet már diák módra csókolódzni, az ilyesmi kötelezi az embert valamire. De azóta én kimagyaráztam a dolgot, én már elintéztam mindent, úgyhogy nyugodt a lelkiismeretem. Én nem bolondítottam magamba senkit sem, nem is akarok megnősülni. Nincs szándékomban egy szegény, tudatlan és ártatlan leány életét megkeseríteni, akár Ágotai Marikának hívják a szerencsétlent, akár másnak...

Tulajdonképpen be sem fejezte a mondatot, mikor az édesanyja felpattant, és szó nélkül otthagyta az asztalnál egyedül. Becapta az ajtót, és egy perc múlva már hallani lehetett a szigorú hangját, amint veszekedik a cselédekkel:

- Mit keres itt ez a kotló a konyhában? Vigyétek a fenébe innen...

Mikor kiveszekedte magát kedvére, egészen lecsillapodott ő is. A csikó makrancosabb a legmakrancosabb paripánál is - gondolta -, de majd letörjük. Hadd rúgja a fatuskót, nem árt sem neki, sem a fatuskónak.

Nem szólt hozzá egy szót sem egész vacsora alatt, de még azután sem. Fagyos hidegséggel ült a fehér abroszos asztalnál, és nyugodtan, kimért és szigorú modorban szeletelte a borjúhúst. Gondolta, hadd gubbaszkodjon csak a fia: elég nagy ember, hogy egyszer nélküle is határozni tudjon valamiben. Csak hánykolódják éjszaka is a nehéz gondolatok súlya alatt: ezt is meg kell szoknia az embernek. Nem árt az néhanapján, ha nem ismeretlen előtte ez a szép foglalkozás.

Kender Pál meg azon gondolkozott, hogy amíg nőtlen ember, addig mindig van valami köze az elfelejtett, a szívéből kitörölt hűtlen, drága nőhöz. Olyan furcsa, visszás gondolata támad, hogy amíg egyedül áll a nagyvilágban, amíg nem viseli senki más emberfia azt a nevet, addig kapcsolat van közte és Spángli Kató között. Akármennyire egyoldalú és szomorú ez a kap-

csolat, mégis megvan, és nem lehet letagadni. De abban a pillanatban, amikor végigszárnyal a kisvárosban a hír, hogy eljegyezte magát valakivel, akkor már mindennek vége örökre. Nem foglalta szavakba, amit gondolt, csak érezte, hogy ennek nem szabad megtörténni, mert ezzel az utolsó fonállal elveszti az élete jobbik felét, az értékeset, a pótolhatatlant, amely nélkül nem tud majd tovább sétálni, felébredni, mosolyogni és aludni. Úgy lesz, mint az az ember, akinek elveszik a fél tüdejét, vagy a gép leszakítja a fél oldalát. Csak vergődne egy darabig, csak szenvedne, és aztán egyszer csakugyan elernyedne benne minden életerő, és akkor már ki kellene menni a folyóhoz a nagy hídra nyáron vagy ősszel. Hiszen az már úgylis mindegy.

- Aludni, aludni - sóhajtott - , aludni, és reggelig mindent elfelejteni.

Ez lett volna a vágya, de természetesen nem tudta lehunyni a szemeit egy pillanatra sem. Leszorította a szemhéjait, próbált semmire sem gondolni, de hát ez nem ment olyan egyszerűen, ahogyan ő akarta. Egy-két pillanatig nyomasztó szürkéséget tudott erőltetni magára, aztán egyszer csak kigyúlt nagy messziségben a gondolatok világosságának lámpása. Egy arc, egy fehér kar, egy ruhafodor megvillant a nagy sötétségben. És nyomban utána feltámadt a lelkében a fájdalmas sóhajlás, hogy miért kell neki, éppenséggel neki szenvedni, kétségesskedni, mikor annyi ember él a világon vidáman és könnyelmű örömek között. Éjfél felé azután meggyőződött, hogy úgysem fog aludni, tehát feküdt az ágyában, mint egy darab fa, és állta a kínzó gondolatok ostromát. Akkor zsibbadt bódultság lepte meg, és fáradt agyában nyomasztó, furcsa álmok váltakoztak. Amolyan apró jelenetek, hogy ő megy a templomba, és az ajtóban találkozik egy násznéppel. Elöl ő maga lépked, és fehér fátyolos menyasszonyt vezet a karján. Sáros a cipője, a nadrágja vizes, mert az imént pocsolóba lépett, mégis ott kell lennie. Az árnyékba áll mindenütt, hogy ne lássa senki a sárosságát, de a kórusról, egy oszlop mögül mégis észreveszi valaki, és nevet rajta. Ismerős arc, egy régi barátja, vagy talán nem ő, hanem egy leány, elkallódott, elveszett leány nézett reá, és ezt a pillantást nem tudta kiállani; le kellett sütni a szemét szégyenkezve, elpirulva. Érezte a sár és a hólé hidegségét a bokájánál, és annyira kínoztta ez az állapot, hogy hirtelen felriadt. Akkor azután rájött az álom okára: a lábai kibújtak a takaró alól, és fedetlenek voltak, öt perc múlva azonban már ismét elszunnyadt, és új gyötrelmek rontottak reája újabb álom alakjában.

Amint világosodott, felébredt végérvényesen. Kinézett az ablakon, és a galambokon akadt meg a szeme. Kék égen fehér ezüstfelhők, a kék ég alatt egy rozzant istálló, amelynek a tetején galambok csókolódnak, mert tavasz van, és most kezdődik a szerelmi évszak. Ezeknek a fehér tollú, ostoba állatoknak is a szerelem évszaka a tavasz, csak neki nem az. Neki egészen más évszak ez, inkább lehetne ősznek nevezni, mert nemsokára minden el fog múlni úgylis.

Arra az okra, amely miatt ez be fog következni, nem is gondolt, a móddal sem törődött, amellyel kitörülne magát ebből a környezetből, csak úgy képzelte, hogy egyszer csak el fog tűnni előle minden. Eltűnik a sok sár, a sok por, az istálló, a város és elrepülnek a galambok is.

Ebben a pillanatban felrebbent a galambcsapat, és eltűnt a ház felett olyan magasságban, ahová már nem lehetett látni a függönyök miatt.

Kint élesen felcsattant az édesanyja hangja. A cselédekkel perelt, mert a sárba szórták az ocsút.

A reggelinél egyedül találta magát.

Legalább nyugodtan leszek - gondolta, és kitöltötte a kávéját.

Szépen, nyugodtan kente a keményre vált vaját a kenyérre. Igyekezett kimért és higgadt lenni. Belülről azonban nem szűnt meg a nyugtalansága. Nem szűnt meg délre sem, amikor már

visszatért Kender Kelemenné. Sőt annyira volt, hogy elhatározta, hogy most már ő rúkkol ki az egészszel. Bár jól tudta, hogy ez stratégiai hiba, mert nem szabad elárulnia, hogy annyira izgatott. Mégis minduntalan a nyelvén volt a tagadó, mindent tagadó, utolsó szócska, a nem.

Az özvegy nem kevésbé nyugtalanul tért meg. Csakhogy az ő belső izgatottsága egészen más természetű volt, mert némi örömmel és bizakodással is vegyült.

Kora reggel átkocsizott Ágotára, és azzal állított be a keresztkomájához, hogy a fia beteg.

- Tudja, kedves rokon, mondom, hogy gyenge a mai fiatalság. Az a kis kocsit megártott neki. Persze az új divat: mélyen kivágott mellény, kivágott felsőkabát...

- Milyen nagy kár, milyen ostoba dolog - sopánkodott Manó bácsi -, és éppen most, amikor már találkozniok kellene...

- Hiszen éppen ezt mondja ő is: csak találkozniok kellene, hogy egymás között is elrendezzék a dolgot. De olyan nátha kínozza, meg úgy köhög, hogy holnap, holnaputánál előbb nem jöhet. Azért jöttem magam, hogy ne nyugtalankodjék, drága keresztkomám.

- Ó, én már nyugodt vagyok - mosolygott az öregúr, és széles nyugalom áradt el az arcán -, én már kivallattam a kislányt.

- Na és?

- Hát nagyon egyszerű volt. Nagyon könnyen ment. Még az este elmondtam neki mindent. Egy kicsit szégyenkezett, de aztán azt mondja: úgy lesz a legjobb, ahogy maguk gondolták, kedves apuskám. Szereted? - kérdeztem aztán tőle. Hát erre csak mosolygott, és sugárzott a szeme. Nem is firtattam tovább a dolgot, minek is, aki így tud mosolyogni az emberre, annak tiszta a szíve, kedves rokon, az nem tud hazudni, az egészen bizonyos, hogy szívesen itt hagy engem, a szegény, öreg apját.

Elérzékenyedett Manó bácsi, és könnyek futották át becsületesen, nyíltan csillogó szemeit.

- Hát a fiú? - kérdezte. - Hát az a rossz fiú, aki elviszi tőlem Mariankát?

- Ó - intett könnyű kézmozdulattal az özvegy -, az boldog. Csak mondom, nem jöhet még, de majd életjelt ad holnapig magáról.

Amint el-elakadtak a kerek a nagy sárban hazafelé, még inkább megerősödött Kenderné lelkében az elhatározás, hogy most már nincs visszalépés, most már egészen bizonyosra vehető a dolog. Nem fogja visszatántorítani a fia makacssága: megtöri a konok ellenállást, akármi történjék is. A fiatal csikó is nehezen törik meg, de fő a kemény akarat és a ravaszság. Egyelőre nem szól hozzá, nem tesz említést neki a házasságról. Inkább a haragosat fogja adni.

A levest szótlanul kanalazta, és komor egykedvűséggel nézett maga elé. A húst szigorúan egyforma darabokra szeletelte, és kíméletlenül mélyesztette kését a rétesbe. A fiához egy szava sem volt, csak néha mordult a cselédekre:

- Csak egyszer tegye ki az ember a lábát, elsóznak, odaégetnek mindent.

A feketekávénál erőt vett magán Kender Pál. A szemeit ráfüggesztette az édesanyja komor arcára és nyíltan, férfiasan akart beszélni:

- Kedves anyám - kezdte -, én nem bírom tovább ezt a feszültséget. Nem vagyok kisgyerek, nem óhajtok haragot tartani veled. Nem is szabad haragudni neked sem, mert őszinte vagyok, és kimondom még egyszer, még tízszer, hogy én nem akarok még tudni sem Ágotáikról.

Megvillant az öregasszony szeme haragosan, de aztán mégis egykedvűen húzogatta a vállait, mintha semmi köze se lenne az egészhez.

A fiatalember folytatta:

- Még egy kis ideig hagyjatok nyugodtan. Tudod, hogy nem jó az ilyesmit erőltetni. Később talán...

Később - folytatta ravaszul magában -, később már úgyis hiába jöttek. El fogtok késni mindentől.

Kender Kelemenné megrántotta a vállát, mintha azt akarta volna mondani:

Hát szóltam én egy szót is?

- Most még egy pár évig nem akarok családi gondokról tudni - mondta Kender Pál, - Hagyjatok engem magamra. Ha már itt kell lenni ebben a városban, akkor legalább úgy szeretnék élni, ahogyan akarok. Ez minden, amit követelek: azt hiszem, hogy meg lehet tenni a kedvemért. Te sokkal jobban szeretsz engemet...

- Sokkal jobban szeretlek - vette át a szót Kenderné egy kicsit felderült arccal -, hogysem a boldogtalanságodat akarnám. Éppen ellenkezőleg van a dolog: megelégedettnek és nyugodtnak szeretnék látni. Azt pedig így sohasem érheted el. Kár azt mondani is, hogy jobban érzi magát valaki egyedül, legényembernek, mintha nyugodt otthona van.

Az indulat valósággal kirobbant a fiatalemberből. Az olyan szelíd rábeszélések, mézesmázos, elkopott frázisok módfelett bosszantották.

- Márpedig én jobban érzem magamat így - mondta, és nagyobb nyomaték okáért feldöntötte a kávéscsészét -, és ha nem hagynak nyugodtan, hát elmegyek... Itt hagyom ezt az egész várost.

- Most, a tavaszi időben? - riadt meg az öregasszony. - Most, amikor a legtöbb munka van? Az igaz, hogy ez rád vall. Nem mondtam elégszer az ősszel meg a télen, hogy tessék elmenni akárhová. Utazhattál volna Pestre is, bemehettél volna a városba, de nem akartál. Pedig a magunkfajta földtúrók csak télen nyaralhatnak, télen van a gazdaember vakációja. De hát nem mentél. Most meg már késő: egyedül nem bírom ezt a sok munkát. Mindennek van határa: egyszer csak belebolondulok ebbe a sok számolgatásba. Éppen eleget kínlódtam húsz éven át.

A fiatalemberben még mindig forrongott a gondolat, hogy itt hagyja a várost, elmegy akárhová írónak, de nem engedi magát vágóhídra vinni. Arról is gondolkozott, hogy holnap vagy holnapután elutazik az első jó vonattal, és nem néz haza legalább két-három hétig. Erről a szándékáról azonban hamarosan letett, mert Kender Kelemenné ismét az érzelmi húrokat pengette.

- Te persze itt tudnád hagyni az öreg édesanyádat, aki meghalhat akármelyik pillanatban. Hát a szívedre vennéd azt, hogy magamra maradjak, hogy itt álljak a szégyenben.

- Miféle szégyenben?

- Hát Ágotaiék előtt kisülne a szemem.

- Talán ők is tudnak a terveidről?

- Hogyne tudnának - mondta Kenderné könnyek között -, hiszen ők is akarják, ők is gondolkoznak, mint én, csak te vagy a rossz fiú.

Kender Pál felállott, mert a széken a szédülés környékezte.

- Talán meg is egyeztek a hátam mögött?

- Nem vagy te portéka, hogy egyezséget kössünk miattad. Aztán ne is csodálkozzál olyan nagyon. Csak úgy jártam el, mint a nagyanyád meg a szépósanyád csinálta, ha ilyen nagy fia volt. Láttam, hogy szeretitek egymást, hát megkértem a kezét...

- Kinek? - csodálkozott a fiatalember még jobban kimeredt szemekkel.

- Kinek? - ismételte a kérdést a nagyasszony csúfolódzva. - Talán csak nem magamnak. A fiamnak: tenéked kértem meg. Így kell mondani, mert másképpen nem érted meg, pedig magyarul beszélek.

- Kedves anyácskám - fogta nevetésre a dolgot Kender Pál -, ne tréfáljon velem: igazán nincsen jókedvem.

- Én se vagyok tréfálkozó kedvemben. Olyan igaz, amit mondtam, mint az, hogy belehalok ebbe a szégyenbe, ha kinevettetsz.

A szédülés még mindig környékezte Pált, és elkeseredett, dühös indulatok háborogtak a szíve mélyén. Szeretett volna kitörni, reácsapni az öklével az asztalra, és aztán elmenni. De szemben ült vele egy szikár, megtört asszony, az édesanyja, aki könnyezve, reménykedve, a választ várva, nézett reá. Nem lehet ilyenkor asztalra csapni; az ember inkább megpróbál hízelegni, okosan beszélni.

- Kedvesem - hízelt a fiatalember -, nem hal meg az ember olyan könnyen. Nem is volna érdemes ezért a dologért. Aztán, aki ilyen okos asszony, az csak beláthatja, hogy nem szégyen egy ilyen erőszakosan kikényszerített kötést felbontani. Annál is inkább, mert semmi sem köt össze még bennünket. Se egyházi áldás, se polgári anyakönyv és legkevesbé a szerelem...

A legkeserűbb sóhajtások után az özvegy lelke is áradozni kívánt:

- Mit tudtok ti a házasságról. Azt hiszitek, hogy mindenkié rózsakertben való mulatozás. Hát hiszen, aki ilyen fiatal, az mind így gondolkozik. Aztán meg az se igaz, hogy hát nem szereted. Mondtam már egyszer, hogy ilyen idős korában nem csókolódzik az ember hiába. Tudom én nagyon jól, hogy te nem is nézel arra, akit nem szívelsz, és valamit mégiscsak találtál abban, akit megcsókoltál.

- Hogy egészen őszinte legyek, csak megszedültem akkor. Sok volt a jácint, a parfüm. Nagyon meleg volt idebent, és hát jött ez a leány. Tiszta volt és fiatal, egyszer csak azt éreztem, hogy karjaim között van. Másnap megbántam.

- Nincs mit megbánni - jegyezte meg Kenderné -, aki így gondolkozik, az nem is férfi. Az még nem kötelez semmire, ha az ember megcsókol egy leányt. De te még tovább is jártál hozzájuk...

- Csak azért, hogy kimagyarázzam, hogy semmi közünk egymáshoz.

- És ez napokig tartott. Ugyan sokáig magyarázgattál.

- Tapintatos akartam lenni.

Az öregasszony görcsösen ragaszkodott a vezérlő gondolathoz:

- És ha nem is szereted, abban sincs semmi. Hogy olyan forrón szerettem volna szegény apádat, én sem mondhatom. Egyszer egymásra találtunk, aztán együtt is maradtunk. Tisztességben, becsületben telt az időnk. Megszerettük egymást, utóbb már nem is éreztük jól magunkat, ha nem lehettünk együtt. Nem örjöntünk egymásért sohasem, de mindig vigyáztunk a békességre és sohasem veszekedtünk. Hidd el, hogy jobb így házasodni, csendesén élni, mint egypár évig szeretkezni és aztán kiábrándulni.

Kender Pál a fejét rázta:

- Nem - mondta határozottan -, nem fog meggyőzni, akármilyen szépen és okosan beszél. Nem megyek a vágóhídra.

Erre szépen felkelt megint Kender Kelemen özvegye, és otthagyta a fiát az asztal mellett egyedül, akárcsak tegnap este.

Az ajtót is becsapta maga után, és haragosan járt-kelt egy darabig az előszobában. Aztán odaintette magához a hetest:

- Gyere ide, fiam - mondta szigorúan -, nyisd ki a füledet. Elmegy a Gelbert kertész úrhoz, és megmondod neki, hogy csináljon egy nagy csokrot. Mondd, hogy szedje össze a tudományát, és ne csak zöld páfrányt rakjon közé. Nem baj, ha öt forintba is kerül. A csokrot megvárod, és elviszed lóháton Ágotára a nagyságos Manó úrékhoz. Mondd csak, hová viszed?

- Parancsára elviszem Ágotára a nagyságos Manó úrékhoz.

- No hát, most lódulj, fiam, szedd a lábadat. Vagy várj csak, ne felejtse el ezt a levelet se odaadni. Estére itthon is lehetsz.

A hetes zsebre vágta a levélkét, amelybe a Kender Pál névjegyét csempészték, és beugrott az istállóba nyergelni.

- Na, mára elhárítottam a veszedelmet - sóhajtott az öregasszony -, de mit csinálok holnap, ha ez a fiú meg nem puhul.

A mentő ötlet nemsokára megjött.

Elkövetkezett az uzsonna ideje, és Kenderné csak egy csészét tétetett az asztalra. A fiú is ott ült az ablaknál, éppen letette a könyvet, mikor a cseléd megkérdezte:

- A nagysága nem teázik?

- Nem én, fiam - mondta megtört hangon -, beteg vagyok, a szívem fáj.

Pál gyanakodva nézett oldalt az anyjára. Sejtette, hogy ez a betegség nem komoly, de mégsem mert kételkedni. A matróna szemben ült vele, és igyekezett mindent a keze alá adni. Amíg a vaját kente a zsemlére, addig buzgón vizsgálta az arcát. Biz az fáradt és szomorú arc volt. A szemek szegletéből ráncok futottak kétoldalt a sápadt orcákon, és mély barázdákat vágtak. A büszke nyak is oldalt hajolt egy kicsit, és az egyenes derék mintha megroppant volna. Ilyen mesterien nem könnyű utánózni a szenvedést, és igazán elhihető, hogy ebben a korban már kisebb bajok is hamar megtörik az embert.

- Szenvedsz? - kérdezte a fiatalember részvétellel.

- Dehogyan - felelte Kenderné, és mosolyogni próbált -, de azért jobb, ha nem eszem.

Ez a mosolygás és tagadás zavarba hozta Kender Pált. Eddig olyankor szokott így viselkedni az édesanyja, amikor komolyan beteg volt.

- Talán jó lenne lefeküdni. Elmennék Weissenbergért is... úgyis kinézek egy pillanatra a fötérre.

- A világért sem. Hiszen mondom, hogy nincs baj.

- Nagyon rosszul néz ki, kedvesem.

- Hát nem bánom: szólj neki, ha éppen arra jársz. Aztán még azt akarom kérdezni, hogy hol vacsorázol, idehaza vagy a kaszinóban?

- A kaszinóban. Ne fáradjanak miattam. Aztán hazajövök idejére, hogy fel ne zavarjam.

Elbúcsúzott, és gyengéden megölelte az anyját.

Mikor már kint járt az utcán, a matróna felkelt, és kísértelt az éléskamrába. Nyugodtan megkent vajjal egy szép darab piritós kenyeret. Amíg ezt falatozta, egy kicsit szégyellte magát. A büszkesége meg határozottan lázadozott, mert nem tartotta magához méltónak ezt az alattomoságot, ezt a bujkálást meg a szemközt való színészkedést.

Gyávaság - gondolta -, piszkos gyávaság tőlem, hogy nem merek szembeszállni vele, gyengeség, hogy nem tudom az akaratomat érvényesíteni vele szemben. De hát mit csináljak? Meg kell tenni, mégis meg kell tenni az egyetlen gyermekem miatt. A család érdeke követeli, és az előtt meg kell hajolni.

Most már érezte, hogy bármi áron, de mégis nyélbe kell ütni a házasságot. Ezt követeli a Kender család jövője, és ezt teszi kívánatosná a jelen is. Pali egyszeriben előrukkol a virilisek között, nyomós lesz a szava a vármegyében, megválasztják tiszteletbeli ügyésznek, aztán főügyésznek... még tán képviselő is lehet. A família mindenesetre felvirágzik, és a gyermekek, akik jönni fognak, nagyszerű vérkeveredés szülöttei lesznek. Nekik már könnyű lesz, mert addig szaporítják a földeket. A pénzt, amit a kisajátított földdarabért kapott, beruházásokra fordítják, vesznek kukorica- és répakapálót, benzinmotort a csépléshez, újfajta aratógépet, amely kévét is köt, egynéhány jó igáslovat. Ágotán tehenészetet csinálnak svájci jószágokkal.

Felfelé, felfelé - ujjongott a lelke mélyén valami diadalmas hang -, ez a família felfelé megy most a sors utain, és minden áldozatot érdemes meghozni érte.

Mintegy nagyobb nyomaték kedvéért megragadott egy hideg kacsacombot, és buzgón falatozni kezdett.

Ó, drága földek - bizakodott örömmel -, én megalapítom ennek a családnak a szerencsáját.

A fia, akit egyszer majd megfojtott gyerekkorában tiszta szeretetből, ezalatt egyenesen Weissenberg doktorhoz igyekezett. A kis, fekete ember pompás kedvében volt:

- Na, kedves földesuraság - kiáltotta -, felcsapott ürgének vagy mormotérnak, hogy ki sem bújik a szobájából? Azt beszélik mindenfelé, hogy szakállat ereszt, és elmegy szerzetesnek.

- Nagyon virágos kedvében van, kedves doktor úr. Talán nincsen sok dolog?

- Annyi, amennyi volt. Vagy még több, mert most jönnek az úgynevezett idénybetegségek. Tudja, a számarhurut, himlő...

- És a disszertáció?

- Az már készen van - lépett közelebb a kis emberke -, éppen az imént pecsételtem le. Elküldtem a postára. Tudja, egy fél évig dolgoztam rajta, de lehet, hogy nem ér egy fabatkát se... üsse kő, ha nem is veszik észre, legalább nem unatkoztam a télen. Hanem magának van valami baja, barátocskám: maga túlságosan sápadt.

- Azt hiszem, hogy nincs összefüggésben a bajommal a sápadtság.

- Szóval, mégis beteg?

- Azt nem mondhatnám. De ha a szavát adja, hogy nem szól egy szót se senkinek, megmondom, mi a bajom.

- Szavamat adom - mondta mosolyogva és mégis ünnepélyesen a doktor -, az orvosi titoktartás sokszor erősebb lakat, mint a gyóntatótya diszkréciója.

- Tudja, mit akarnak velem csinálni?
- Halljuk, hát mit akarnak?
- Meg akarnak házasítani; azt akarják, hogy elvegyek és örökké szeressek egy kis buta leányt.
- És maga ettől megijed? Ez igazán jeles dolog: megijed, mert vőlegény lesz. Még ha leány volna, nem mondanám.

Mosolygott Weissenberg doktor úr, és szánakozva nézte a fiatalember szomorú arcát.

- Ne szomorkodjon, öregem. Nem olyan nagy dolog az a házasság, amilyennek maga gondolja. Bizony nem is olyan szent és nagyszerű valami, mint amilyennek fiatal leányok és zöld fiatalemberek hiszik. Meg lehet szokni, mint a szűk cipőt vagy a furcsa szabású ruhát. Higgye el, kedves uram, hogy nem a szerelem a legfontosabb dolog a világon. Mert azt már látom, hogy a házasság nem lesz szerelmi házasság, legalábbis a maga részéről nem. Higgye el, Kender földbirtokos úr, hogy nekem vannak óráim és fél napjaim is, amikor nem gondolok a családommal, pedig én igazán úgy imádom őket, ahogyan csak egy zsidó ember tud boldogulni a gyerekéért. Az a fő, hogy tudjon gyönyörködni ebben a piszkos világban. Mert nagyon sok szép dolog van ám itt, és amint mondani szokás, az élet sok gyönyörűséget tartogat a számunkra, még a magamfajta szegény embereknek is kijut az örömeikből. Akkor érzem ezt, mikor látom, hogy felette állok egy sereg embernek, és felfedezek valami újat vagy akkor, ha valami orvosi dolgot meg tudok fogni. Azt hiszem, hogy önnek is vannak ilyen örömei, ha felfedez valami nagyszerű gondolatot vagy hangulatot egy versben, mondjuk a Rilke versében, vagy akár egy magyar poétáiban.

- Régebben - mondta szomorúan a fiatalember -, régebben még így volt. Még most egy éve is. De azóta...

A kezével intett, hogy azóta minden elmúlt.

- Azóta, mióta itt él?

- Igen, azóta megkeserítették minden gondolatomat.

- Már megint ez a nagy elkeseredés. Ne vegye rossz néven, de azt kell hinnem, hogy magának valami mániája van: magát valami titkos féreg emésztí.

Kedvesen mosolygott, és a bajuszát simogatta: nem lehetett rá megharagudni. Nem, különösen azért nem, mert valami igazság volt abban, amit mondott.

Kender Pál inkább megdőbbent, és megingott a magában való hitében, amint így nyíltan, kibontva látta a baját.

- Hiszen én egy kis vigasztalásért jöttem ide tulajdonképpen - mondta aztán -, és maga még jobban elkedvetlenít.

- Hát mit mondjak? Nem vigasztalhatom másképpen és jobban, mint ha azt mondom, hogy ne vegye olyan komolyan a világot. És ne ijedjen meg a házasságtól. Ne higgye, hogy örökre szól: ma már könnyű felbontani. Az asszonyért meg ne fájjon a feje, lehet, hogy jobb férjet fog kapni, mint maga.

- De hiszen ez immoralitás, úgy nőszni, hogy az ember az oltárnál már a válásra gondol.

- Először is nem megyünk az oltárhoz, öregem, hanem az anyakönyvvezetőhöz. Másodszor pedig sokkal szebb dolog tisztességesen elválni, mint becsstelenségben és csalások között együtt maradni.

- Jó, jó - legyintett a kezével Kender Pál -, aforizmákat én is tudok faragni. De azért jöttem ide, hogy tanácsot kérjek magától. Mit gondol, ki a jövődöbelim?

- Sejtlemem sincs róla. És nem is találhatom: mondja ki őszintén.

- Ágotai Marianne.

Azt várta, hogy a kis doktor meglepetten fog felkiáltani. De Weissenberg doktor úr egy kis gondolkodás után egészen nyugodtan mondta:

- Gratulálok, fiaskám. Ennél jobb választást el se tudok képzelni. Véletlenül ismerem ezt a gyereket. Egészséges, okos, egyszerű, csendes. Jó anya lesz és különösen jó feleség. Majd a maga oldalán meg fog egy kicsit erősödni, de már előre is biztosíthatom, hogy a gyermekei mellé nem kell dajkát fogadnia.

Kender Pál azt gondolta, hogy ha már ez az ember is így beszél, akkor neki nincs is mit beszélgetni tovább a nőülésről. Senki sincsen ebben a városban, aki tanácsot adhatna, és így nem marad hátra egyéb, mint hogy maga határozzon a sorsa felett.

Felkelt hát, és búcsúzott:

- Rossz ember maga, doktor úr - mondta mosolyogva -, nem törődik a más bajával, ha receptet nem írhat ellene.

- A maga bajára nincs jobb recept, mint ez a házasság - felelte komolyan a doktor, és karonfogva kísért ki. - A legegészségesebb, a legkényelmesebb dolog, amit ajánlhatok. Egy kedves és tiszta nő, nyugodt és csendes családi élet. Majd meglátja, hogy így van. Akkor majd hálálkodni fog nekem.

- Köszönöm, nagyon köszönöm a jó tanácsot - mondta Pál keserűen -, majd gondolkodni fogok felette... Isten vele, kedves doktor úr. Csak még valamire kérem: nézzen el az édesanyámhoz. Azt hiszem, beteg, szívfájdalmakról panaszkodik.

- Még ebben a félórában ott leszek. Remélem, találkozunk.

- Azt hiszem, hogy nem. A kaszinóban vacsorázom.

- Búcsúzik a legényélettől?

- Ahogy gondolja, doktor úr... talán igen.

Baktatott a széles járdán, és meg volt győződve, hogy nem értette meg az az ember sem, akit legtöbbre becsült ebben a porfészekben. Senki sem értheti már őt meg, nemcsak itt, de az egész földkerekségen sem. Olyan egyedül levőnek érezte magát, mint a lakatlan szigetre kivetett hajótörött. A nagy emberrengeteg sivárságai között mindig csendes tudott maradni, mindig befelé élt, és befelé szenvedett. Nem is csodálkozott azon, hogy most így szembekerült a többiekkel, ő, az egy, a sok millióval. Gyerekkorában órákig sétált egyedül a ribizli- és pöszmétebokrok között, és elmerülve társalgott önmagával. Néha, amikor egyedül tanult a kertben, és fennhangon szavalta a grammatika szabályait, szinte idegennek tűnt fel a maga hangja is. Ilyenkor hirtelen elhallgatott, és magában mondta a leckét, mert félt a saját hangja színtelen zümmögésétől. Később szenvedései voltak, indulatok támadtak benne, a szerelem első csírái ébredtek a szívében, és a felfelé törekvés vágya, az érvényesülés utáni sóhajtás is motoszkált már a gondolatai mélyén. És az érzéseknek ezt a nagy tömegét, magát az élet megismerése utáni reménykedő sóhajt is elfojtotta. Nem fecsegett mindezekről a nagy dolgokról a társaival, hanem elmerült a gondolataiban, és végül kétségek, önkínzások között múltak a napjai. Aki ilyen ifjúságot élt, az ne is csodálkozzék, ha a többi emberek nem értik meg. Az arcáról, a ruhájáról nem olvashatják le a lelke mélyén végbement változásokat, hogy nem

olyan, mint ők, nem közönséges és sablonéletet daráló ember. Csak azt látják, hogy nem úgy cselekszik, mint ők, és nem tudják megtalálni az összhangot közte és maguk között. Ez azután éppen elegendő arra, hogy különcnek, ostoba fickónak titulálják, és kiröhögjék a háta mögött. Egyetlenegy ember akadt, aki megértette, vagy aki hajlandóságot mutatott a megismerésre. A legközelebb jutott életében egy leányhoz, akit szeretett, és a maga képére igyekezett formálni. De hol van ez a megismerés, és hol van a viszony, amelynek az ápolására esztendőök fáradságát pazarolta el? Most érezte először, hogy Spángli Kató nagyon, nagyon hálátlan vele szemben. Ennyire nem lett volna szabad eltávozni tőle, még ha elfelejtette is közben, még ha elbukott is. Mert hiszen már úgy éltek együtt, mint a házastársak: megvolt közöttük a teljes harmónia, már ismerték az egymás legapróbb szokásait, és csak az hiányzott, hogy összekapcsolja őket valamiféle áldás, polgári vagy egyházi frigy. Hiszen már szomszédokhoz a testükből kikelő új élet, a gyermek után is.

Tudta, hogy ellenségek közé lép, mégis benyomta maga előtt a kaszinó nehezen járó ajtaját. A benn ülők, az ismerős arcú idegenek megbámulták, fürkészve nézték, hogy tartja a kezét, hogyan mozog, milyen arcot vág; aztán, mert ismét nem tudták megérteni, hogy lehet valaki ilyen különös, újból belefeküdtek a kártyázásba. Kender Pál, a furcsa jövevény sem igen törődött velük. Vacsorát rendelt, és csendesen falatozni kezdett. Étvágy nélkül evett egy pár harapást, azután ismét maga elé meredt.

És most - folytatta az önkínzást - együvé kellene költöznie egy vadidegen nővel, aki hidegen hagyja, és nem érti meg. Magához kellene láncolni egy leányt, akinek a lelkét nem is igen óhajtja megismerni, felfedezni és az ízlése szerint alakítani. Erkölcstelen és kockázatos játék ez, mert ki tudja, hogy nem fog-e szomorúan végződni. Persze, csak a nőre nézve, mert reája nem lehet sohasem szomorúbb ez az egész dolog, mint most. Nem lehet ebbe belenyugodni. Meg kellene találni a kivezető utat, hogy ne sértsék meg a leányt, ne sirassa az édesanyja a kitűnő alkalmat, amely elszállott. Valami kiutat kellene találni, hogy ő ismét magára maradhasson nyugodtan, csöndben, a könyveivel, a keserűségével, a világot gyűlölő, és megvető gondolataival örökre, vagy ha nem is örökre, akkor addig a pár hétig, amíg itt akar maradni.

Mert a gondolathoz, hogy egyszer felkerekedik, és itt hagy mindenkit, görcsösen ragaszkodott. Ha elvették volna ezt az önkínzó, mély sebeket ejtő játékszert, ha megtiltják neki az élet és elmúlás mezsgyéjén való botorkálást, bizonyára belehal. Mert már annyira volt, hogy tulajdonképpen ennek a gondolatnak élt kizárólag, és gyönyörködött abban, hogy önmagában megölheti egyszerre az egész világot, a porvárost, a kozmás táncterem képét, a kellemetlen arcokat, a nagy folyót, a távollevők vonásait és mindent, mindent, ami valaha megfogta az őt érzékén keresztül.

Az olvasóban sem közeledett hozzá senki sem. A kártya jobban érdekelte a vendégeket, mint a Kender Pál sápadt arca. Békében hagyták, és ő szórakozottan forgatta az újságok lapjait. Nem tudott sokáig itt maradni, és kilenc óra felé már a főutcán haladt. Szép, holdvilágos este volt, a csillagok is üde fényességgel hunyorogtak feléje. A falak vakító fehérsége az éles árnyékokkal váltakozott az egész falu minden utcáján. A fehér holdfényben úszó udvarokon kutyák üldögéltek, és a teli képű égitestet üdvözölték folytonos ugatásokkal.

Milyen sivár, milyen kegyetlenül sivár - gondolta Kender Pál -, milyen jó lenne nyomban itt hagyni a rideg utcákat, a szomorú házakat.

Áthaladt a piactéren, és egy kis kerülővel hazatért. A hálószobájában, ahol az édesanyja aludt, még világosság volt. Óvatosan benyitott hát, és lábujjhegyen igyekezett az ágy felé. Az éjjeliszekrényen felbontott orvosságosüvegek, dobozok sorakoztak, egy pohár víz és néhány ezüstkanál mellé.

Kenderné nyitott szemekkel bámult a mennyezetre, ahol négyszögletes virágminták fonódtak egymásba ravasz változatosságban. Annyira el volt merülve ennek a kétségtelenül érdekes látványnak a szemléletében, hogy észre sem vette, amikor a fia megcsókolta sovány és kék eres kezét, csak akkor szakadt fel a kebléből egy sokatmondó, mély sóhajtás, amikor az állapota után érdeklődött a fiatalember:

- Nem tudom, hogy mi lesz velem - mondta gyenge hangon -, elpusztulok én a sok gond között.

A szeméhez emelte a fehér zsebkendőjét, aztán könnyörögve és esdve nézett a fiára, mintha mondani akarta volna hogy: térj eszedre, légy okosabb, és ne ellenkezz egy szegény beteggel, az édesanyáddal.

Egy szomorú, bágyadtan égő petróleumlámpa még sápadtabbá és szálnalmasabbá tette az arcát. Bizony, aki nem tudott a vajas kenyérről és a kacsacombról, az könnyen kétségbeeshetett a Kenderné állapota fölött. Pedig az öregasszony most vívta a legerősebb csatát önmagával, és az energia, amelyet kifejtett a szégyenkezése, a büszkesége legyőzésére, egy férfinak is becsületére vált volna. De reménykedések járták át a szívét, mert sejtette, hogy ő lesz a győztes a fiával folytatott küzdelemben.

Estefelé nála járt Weissenberg doktor, és ő esdve fordult a kis, fekete emberhez:

- Doktor úr, ha istent ismer, segítsen rajtam. Tudom, hogy magára hallgat a fiam, beszéljen vele, mondja meg neki, hogy a javát akarjuk...

- A nősülést tetszik gondolni?

- Azt hát, de az istenért, honnan tudja maga ezt, orvos úr? Talán csak nem pletykálják még a faluban?

- A legjobb forrásból tudom, drága nagyasszonyom: a fiától. De nyugodt lehet, én igazán nem árurom el.

Kender Kelemenné hévvel magyarázgatta:

- Tudja, kedvesem, a javát akarjuk. Neki szüksége van a szép családi életre. Hiszen amióta él, mindig idegeneknél hánykolódott. Amint elkerült hazulról a gimnáziumba, aztán az egyetemre, meg amikor csak úgy lebzsel azon a Budapesten, mindig vadidegenekkel élt.

- Már én megmondtam a magamét neki - nyugtatta meg Kendernét a doktor -, azt mondtam, hogy nincs egészségesebb dolog a házaseletnél...

- És ő mit szólt erre?

- Semmit. Elment éppen olyan szomorúan, mint ahogyan jött. Majd kigyógyul később. Be fogja látni ő is, hogy valamikor csak meg kell nősülni minden férfinak, aki nem akar megsavanyodni az agglegénységben.

Ilyen biztató előjelek mellett igazán nem lehetett a küzdelmet feladni. Erre nem is gondolt Kenderné, hanem kétszeres buzgalommal óhajtott a fia elszédítéséhez fogni. Most, ahogyan az imádott és egyetlen fiú megdőbbenve és elmerülten állott az ágya előtt, mégis szeretett volna felugrani ugyan és összecsókolni, megölelni ezt a sápadt arcot, a meggörnyedt vállakat. Szerette volna odaszorítani szikár és elapadt kebléhez a fiatalember fejét, és megsúgni neki, hogy hazugság, gyáva hazugság minden körülötte. Mégis erőt vett magán, és inkább újból sóhajtott, és pótlólag megjegyezte még egyszer:

- Elpusztulok, fiacskám...

Elszomorodva és megilletődve állott Kender Pál a beteg ágya előtt. Most érezte, nem is tudta eddig, hogy mennyire szereti ezt a furcsa, csodálatos öregasszonyt, az édesanyját, született Karinay Lottit, aki lány korában meghódította az apját, a kicsúfolt, soha meg nem értett finom urat.

Kétségbeesve vonult a szobájába, és ezen az éjszakán olyan szegény volt gondolatokban, hogy csak egy óhajtást, félő reménykedést forgatott az agyában, hogy holnapra talán megjavul a Kender Kelemenné állapota.

De az öregasszony arca még szomorúbb lett másnapra, a szemei fáradtan révedeztek, és mintha valami lázas tűz lobogott volna a mélyükben. Pál egész délelőtt az ágy mellett ült, és hallgatta a beteg nehéz sóhajtásait. Délben már meg volt győződve, hogy az eset nagyon súlyos, és elküldte a hetest a doktorért.

- Nem kell orvos, fiacskám - mondta szelíden az özvegy -, nem kell nekem semmi sem.

És elutasította tiltó mozdulattal a levesestálat is, amit a fiú nyújtott feléje.

- De hiszen éhen hal - mondta izgatottan a fiatalember -, csak egy kanállal egyék...

Újabb elutasító mozdulat után le kellett mondani a reményről, hogy Kender Kelemen özvegye valaha is táplálkozni fog. Weissenberg doktor néhány újabb port írt, azután sietve távozott: a betegek, a kis parasztfiúk tucatjával várták a tanyai házakban fájós torokkal, vörös pettyes, himlős testtel. A délután borús és leverő volt. Olyan szomorúságot költöztetett a langyosan fűtött betegszobába, hogy Kender Pál csaknem sírva fakadt. A nagy nyomorúsága jutott eszébe, és mikor az édesanyja nehéz lélegzésének egyhangú ritmusa szállott csak a nagy csendességben feléje, arra gondolt, hogy nem lehet rosszabb ez a frigy a halálnál, és aztán... ahogyan Weissenberg doktor mondta, még mindig megmarad a válás joga. Az ember csak kísétál a nagy hídhöz, és kimondja szépen, ünnepélyesen a válást.

Hét óra volt pontban. Még külön megnézte az óráját, amikor az édesanyja fölé hajolt:

- Anyácskám...

- Na, mi az, gyermekem?

- Anyácskám, hát nem bánom. Ha meggyógyul, elmehetünk Ágotaiékhoz.

- Gyermekem - mondta az öregasszony, és a könnyei kicsordultak -, drága gyermekem.

Többet nem tudott mondani. Pedig szeretett volna kiugrani az ágyból, ujjongani és belekialtani a csendes estébe, hogy az ő fia a leggazdagabb ember mától kezdve a porvárosban. Ehelyett azonban csak könnyezett, és olyan görcsösen szorította a fiatalember fejét az arcához, hogy majdnem beféjdultak öreg csontjai.

- Hát mégis? Mégiscsak szeretsz - mondta azután, amikor kezdte megszokni az örömteli gondolatot.

- Igen - mondta alázatosan Kender Pál -, csak arra kérlek, hogy ne tudjon az egészről senki sem az esküvőnkig...

Ezt a legutolsó szót alig tudta kimondani, és valósággal megmarkolta a torkát a keserőség, amikor kiejtette.

Másnapra már talpra állott Kenderné, és délután kocsiba ültette a fiát is. Ágotai Manó bácsi magához ölelte a fiatalembert:

- Na, rossz fiú - mondta, és áradozott a boldogságtól -, hát mégis megjöttél. Éppen most tudtál beteg lenni, te betyár.

Bent a nagy ebédlőben úgy állott Marianne komolyan, mint egy vádlott a bírái előtt. Kezet fogott a fiatalemberrel, és azután megállottak egymás mellett sután, egy kicsit ostobán, szégyenkezve.

- Ilyet se láttam még - kiáltott Manó bácsi -, gyerekek, csókoljátok meg egymást, mert mindjárt baj lesz. Kukoricára térdepeltetek mind a kettőtöket.

A csók is megtörtént, de minden nagyobb fölindulás nélkül. Közben a nagy üvegvezára esett a Kender Pál csodálkozó tekintete. Mindegyikben egy-egy hatalmas csokor virág pompázott, olyan, amilyet a porváros ifjai szoktak küldeni szívük hölgyének. A következő pillanatban megkapta a magyarázatot:

- Köszönöm - fordult feléje hálás szemekkel a leány -, nagyon köszönöm a csokrokat. Igazán kedves, hogy a betegsége alatt se felejtkezett meg rólam.

Huszonnyolcadik évét töltötte be azon a napon, amelyen az esküvője volt. Mindent úgy rendeztek el, ahogyan kívánta. Nem tudta meg előre senki sem a házasság hírét. Az eljegyzést a leánykérés utáni vasárnapon, egy családi uzsonna alkalmával bonyolították le, és alig két-három hét múlva túlestek az esketési szertartásokon is. A szükséges írásokat csendben szerezték meg, és az anyakönyvvezető meg a jegyző csaknem hanyatt esett a meglepetéstől, mikor egy délelőtti beállított hozzájuk Kender Kelemenné és Ágotai Manó, hogy holnap esküdni akarnak a gyermekeik. Tulajdonképpen csak az esküvő napján lett nyilvánvalóvá a porvárosban, ami történt. Úgy fogták fel a jámbor emberek, mint valami igazán nagy eseményt, amelyenhez hasonló csak minden tíz esztendőben adódik elő.

- Ez ugyan szépen kijátszotta a mi leányainkat - jegyezte meg az öreg Porubszkyné -, szépen lefőzte az összes kisasszonyokat.

- Ja, kérem - felelt valaki epésen -, ahol a föld meg a pénz, oda húzódik az ilyen úrhatnám fiatalember. Pedig hát a vagyon nem minden: fő a lelki gazdagság egy leánynál. Az én kisleányom az nem fog így férjhez menni, azt tudom. A zárdában tanul tizenhat éves koráig, akkor meg...

- Persze, persze - adta le véleményét Barta Bertalanné, akit egy kicsit szíven talált a hír -, a fő a műveltség és az őszinte szerelem.

A kaszinóban sokáig tárgyalták az esetet: egypár percre a kártyázás is megakadt.

- No, ez megcsinálta a maga szerencsáját - mondta a jegyző -, amilyen alattomos ember, nem is lehetett tőle egyebet várni.

- A söngájszt megnősül, no hát ez nagyszerű - nevetett Bakos Pista, és boldogan rugdosta a szőnyeg felkunkorodó sarkát -, a kis pubit megházasították.

- Megföldesítették - toldotta meg a főbíró finoman, mosolyogva -, de akármit beszélnek az urak, mégiscsak jó egypár hold felett fog rendelkezni. Az első virilisták között fog szerepelni, akármilyen sápadt legény.

Közben arra gondolt, hogy egypár száz szavazatot fog tudni mozgósítani ez az újdonsült nagybirtokos, ha netalán képviselőválasztásra kerülne a sor. Nyomban elhatározta tehát, hogy a tekintélye megóvása mellett, lehetőleg jó barátságot tart vele, és nem engedi bántani a társaságban.

- Mégis nagy szégyen, uraim - szólt végül a plébános -, hogy így mellőzik az embert. Én híven szolgálom az érdekeiket az oltár előtt, misét mondok a szegény megboldogultért, és aztán, mikor jön egy ilyen örvendetes alkalom, megfélelkeznek rólam. Valami rokonuk végezte az esketést.

- Mindenki a maga ízlése szerint, kedves szentatyám - szólt közbe a főbíró -, azt választják, akit akarnak. És aztán úgy hallottam, hogy nem volt túlságosan nagy ebéd, csak villásreggeli szűk családi körben.

Az obligát nevetés, a mosolygással való adózás nem maradt el, és a plébános elkeseredve dült be egy alsópártiba.

Kender Pálnak, a kéthetes vőlegénynek pedig úgy tűnt fel, mintha temetésre készülődne körülötte. Olyan nagyon szomorú volt mindenki. Ágotai bácsi mosolyogni próbált, de csaknem könnyezett. Marianne ott állt előtte szürke útiruhában, és olyan nagyon szerény, olyan jelentéktelen volt, mint egy kis egér. Az apja megsimogatta az arcát, és elérzékenyedve mondta:

- Kis menyasszony, drága kis menyasszony, hát mégis itt hagysz.

Az orrocskája hegye rózsaszínű volt a leánynak, szürke szemei fátyolba borultak. Ügyetlenül állott közepén, és tűrte, hogy öleljék és csókolják. Kender Kelemenné járt ebben elől jó példával. Valósággal hálásan csókolgatta Mariankát. Nehéz, fekete selyemben pompázott különben, és most valósággal úgy nézett ki, mint egy nagymenyasszony. A szíve, az erős, öreg szíve majd kiugrott a kebléből, annyi büszkeség dagasztotta. A sok bánat után végre őszinte öröme is van, és ezt a sok örömet mind ez a gyerek, ez a szelíd, kedves leány szerezte neki.

- Vigyázzatok - suttogta a Marianne fülébe -, drága gyermekeim, vigyázzatok a vonaton, a tengeren. Aztán gyertek haza minél előbb.

Mikor kigördült a nehéz hintó a nászutasokkal az ágotai úri lak udvaráról, nagyon elérzékenyedett az öregasszony. A nagy terv, amelyért annyit szenvedett, mégis megvalósult. Ez az ő műve, ez az ő élete legszebb alkotása, leggyönyörűbb napja. És az ilyen napokon a legjobban esik az embernek a boldog, kiengesztelő sírás, amely mindent elfeledtet, minden rossz emléket eltöröl.

- Kedvesem, kedves jó rokon - szólította meg az öreg Ágotai bácsi -, még maga sír, hiszen nekem az egyetlen leányomat vitte el az a huncut, mégis milyen jókedvem van...

És ő is könnyeket törölt ki a szeméből, mert olyan nagyon virágos kedvében volt.

Kender Pál pedig utazott Mariankával messze földek felé. Amikor jobbról és balról elfutottak mellettük a tavaszi tájak, és mindig új képek jöttek, egyszerre elfogta szívét a fájdalom. Egy éve, hogy erre járt, csak hogy akkor megfordítva futottak a tájak, akkor hazafelé tartott. Azóta most mozdul ki először a porfészekből, de már többé nem vidáman és könnyedén. Hozzá van kötve ez a szürke kis egér, aki már nem mozdul el többé mellőle. Reátekintett a leányra, Marianka mosolygott a fátyol mögött, amely a szemeire borult. Az apró, kesztyűs kezét nyújtotta feléje:

- Ne legyen olyan szomorú - mondta és a szemeivel könnyögte szelíden -, mindig gondolkodik valamin.

Az éjszakát vonaton töltötték. Késő este lefektette a szürke egérkét, ágyat készített neki, és betakarta gyöngéden. Meg is csókolta, mert így kívánta a leány, azután behúzódott a fülke szögletébe, és virrasztott egy cigaretta vörös parazsa mellett. Néha kőszénfüst csapódott be a finom réseken, és hirtelen hűvösségek áradtak a kocsiba. Zakatolva futott a vonat, már ismeretlen állomások neveit kiáltották a hajnali csendben, és éles füttyszók, rövid trombitajelek szálltak a kis pályaudvarokon, ahol csak éppen hogy megálltak.

Kender Pál még mindig cigarettázott, és fáradt, az idegességtől elkábult agyában újból kínzó gondolatok kergették egymást. Nem így képzelte valaha a nászutazását. Nem merte volna hinni sohasem, hogy így is lehet utazni egy fiatal teremtéssel. Azt hitte valaha, hogy szent és heroikus hevület járja majd át minden porcikáját. Sok csipkét és sok puhaságot, fényességet és ragyogást, ezüstös fényben csillogó karos gyertyatartókat, nehéz selyemfüggönyöket és lezárt, szorosan lecsukott ablakokat képzelt el maga körül, mint egy vágyakozó leány. És most itt fekszik egy kis szürke gombolyagban, plédek és kendők között egy kimerült gyermek, aki boldogan alszik. Körülötte poros fotelek, kőszénfüstszagú levegő, kofferek, skatulyák és barna, koromtól piszkos függönyök.

Nem így képzelte még ezt az utat sem. Azt hitte, hogy valaki mással teheti meg, akinek a boglyas, fekete haját majd ő rendezgeti hajnalban, ha felébred. Megsimogatja az arcát, és beszívja a haja illatát, a legdrágább és legfinomabb parfümöt. Mert arra emlékszik, hogy a dús haja, amelyet sohasem kent semmivel, ibolyaillatot árasztott. Olyan lenge és finom volt ez az illat, hogy talán csak ő érezte a legboldogabb és magasztos pillanatokban. Most is ez az illat kísértette. Savanyú kőszénfüstszacon át is érezte feléje lendülni, és most már egy név is motoszkált a fejében.

- Spángli Kató - mondta magában, és úgy érezte, mintha szíven szúrták volna. - Istenem, de messze vagy tőlem.

Eszébe ötlött, hogy most le lehetne szállani egy kis állomáson. A horvátországi kis állomások mögött sok a sűrű, nagy rengeteg. A nagy hegyek oldalán mély szakadékok vannak. Marianka alszik nyugodtan, és csak messze, Fiumében fog felébredni.

Felállott, és a kalapja után nyúlt. A kis szürke gombolyag megmozdult ebben a pillanatban. Marianka megfordult a fekvőhelyén, és a lábáról lecsúszott a takaró. A bokái fedetlenek maradtak, és a vékony selyemharisnyákon át az ablak felől tóduló hideg levegő megborzon-gatta. Az ura, a férje, letette a kalapját, és betakarta egy meleg pléddel a finom bokákat.

Sohasem tudta, később sem, hogy hívták a szállodát, amelyben a második éjszakát töltötték. Csak arra emlékezett, hogy reggel felé, amikor csendesen aludt mellette az asszony, a felesége, neki bűnös gondolatai támadtak. Odafordította a fejét a Marika rózsaszínű vállai, csipkés inge és fehér nyaka felé, és a keserűségtől vonagló ajakkal mondogatta magának némán és folytonosan, hogy egy szorítással meg lehetne szabadulni tőle. Egyetlen kemény szorítással végezhetne vele, fel sem ébredne, a meztelen válla sem rándulna meg. Mert most már igazán mindennek vége, többé sohasem lesz szabad. Egypár órával ezelőtt örökre elzárta maga előtt a visszatérés útját: sohasem lehet már az övé Spángli Kató. Még kifosztva, feldúlva, megtörve, mindenkitől kirugdálva sem szoríthatja magához többé, mert a világ és mindenki előtt most már ez az asszony tartozik hozzá.

Nem tudta, nem is érdekelte, hogy milyen városokon fut át velük a vonat, és nem volt tisztában egy percig sem azzal, hogy merre megy a hajó, keletnek, északnak vagy délnek. Csak azt látta, hogy kék az Adria, és szelíd a háta, mint a tükör. Néha fehérén habzik a mély víz a kerekek csapásai alatt, és ilyenkor rendszerint megáll a hajó. És sirályok jönnek mindig a hajó után, nagy fehér madarak, amelyek konyhahulladékokra várnak. Olyan gyászos napok voltak ezek, hogy sokszor maga is kétségbeesett az asszony miatt. Bizonyára nem így képzelte Marika sem az első utat, amelyet egyedül tesz meg egy fiatalember társaságában. Palástolni igyekezett a keserűséget, de ez nem mindig sikerült. Sokszor nevetés közben komorodott el.

- Nézze, Marika, delfinek - mondta és mosolygott -, ezek a vidám fickók.

Távolról partok integettek feléjük, és ahol a tenger meg a föld összeért, régi város kőfalai emelkedtek. Fent a hegyeken olajfák és zöld bokrok sötétlettek. Egyszer arra gondolt Kender Pál, hogy messze a porvárosban most kerekednek fel az első homokfelhők a nagy folyó felől, és lecsapódnak az udvarokra, az édesanyja udvarára, ahol valaha az ő gyermekei fognak játszani. Minek is látni ezeket a távoli, gyönyörű partokat, ha úgyis vissza kell menni a poros és sovány akácok hazájába? Régi kövek és régi falak között, ha járt az idegen városokban, csak még jobban elborult, mert az jutott az eszébe, hogy hiába minden gyönyörűség, hiába a finomságok, a reneszánsz minden csodája, odahaza, ahol az élete javát fogja ledarálni, csak kis, piszkos házak vannak, és akik a házakban laknak... ó, azokra jobb nem is gondolni.

Az apró asszony úgy tett, mintha nem is vett volna észre semmit sem. Mosolygott és kacagott, ha a delfinek kiugrottak a tengerből, és a hullámok hátán lovagoltak. Örült a régi köveknek, és

figyelemmel hallgatta a férje magyarázatait. Ha a nagy tolongásban nagyon érezte a parányiságot, belekarolt a Pál karjába, és odasimult hozzá finoman, sok megkönnyezni való megadás-sal, alázatossággal. Sejtette, hogy titkos keserőségek bántják az urát, de nem merte kérdésekkel ostromolni, mert tudta, hogy ez úgysem segít. Ment a sápadt, szomorú emberrel karonfogva, egybeforrva, és igyekezett elhitetni magával, hogy boldog. Az Ágotai Manó drága vére csörgedezett az ereiben: nem merte hinni, hogy vannak komplikáltabb emberek is, akik esztendőik múltán is tudnak szeretni, gyűlölködni és szenvedni. Abban a meggyőződésben élt, hogy mindenki olyan egyszerű és jó, a szíve utolsó csöppjéig is áldott és szelíd, mint ő meg az édesapja.

Így csalták egymást már a házasságuk első heteiben a szegény, egymásnak ajándékozott gyermekek. Nappal mosolyogtak, éjjel pedig, mikor nem látták egymás arcát, mert egymásra borultak a távoli város nagy idegenében, elkomorodtak, és belemeredtek a sötétségbe. Maguk előtt sem tagadták, hogy csálnak, hogy becsapják egymást, és szomorúan gondoltak arra, hogy a sors mindig megbünteti a házastársakat, akik kijátsszák és megcsalják egymást. Amikor hazafelé utaztak, az asszony, a kis, rózsaszínű arcú, aranyos szívű asszony még mindig reménykedett:

- Talán odahaza - sóhajtotta boldogan -, otthon minden másképpen lesz.

Odahaza pedig váratlan és furcsa dolgok történtek, amíg az új házaspár lent járt Olaszországban. Hogy egészen hűséges krónikások legyünk, ott kell kezdeni, hogy volt valaki a porvárosban, aki nem siklott át minden lelki megrázkódtatás nélkül a Kender-Ágotai nász nagy eseménye fölött. Ez a valaki Barta Berta okleveles óvónő volt. Ugyanaz a Barta Berta, aki egyszer, talán éppen egy évvel ezelőtt vidáman és büszkén mondta, hogy ő bizony nem törődik a férfiakkal, tőle ugyan akár minden gavallér elutazhat Piripócsra. Annyiban hű is maradt a kijelentéséhez, hogy nem törődött a férfiak összességével, csak éppen egy emberre gondolt, Kender Pálra. A hűtlen, sápadt, gyáva emberre, aki becsapta, elárulta, és az adott, szent becsületszava ellenére is elvette azt a kis fricskát, azt a gazdag, haszontalan hölgyecskét.

Az adott szava, a becsületszava ellenére - ismételtette magában, és az esküvő napján nem evett ebédre egy falatot sem.

Uzsonnára még jobban elkeseredett, tehát még kevésbé volt étvágya. Délután elvágatott az ablaka alatt a Bakos Pista kocsija. Láttá, hogy vidáman nevet a nagy paraszt az ablaka felé, mintha csak mondani akarná neki, hogy látod, becsapott a nyápic, városi gavallér. Tudta, hogy most megkezdődik az újabb ostrom a kezéért, és ennek az ostromnak a vége isten tudja, mi lesz... mert most már igazán nincs kire várni.

- A becsületszava ellenére - sírt magában, miután elfelejtett vacsorázni -, ezt igazán nem értem, úriember hogy tehet ilyet.

Ezt csak úgy lehet magyarázni, hogy örülten beleszeretett a leányba. Másként úriember nem szegheti meg a szavát. Ez azután végleg elszomorította. Éjszaka az izgalomtól és gyötrelmekről majd kicsattant az arca. Erős testét valósággal dobálta az ágyán, és arra gondolt, hogy azok most a legboldogabb emberek a világon. Sírt, és végigsimogatta az ingén keresztül kemény csípőit, telt és duzzadt mellét, combjait. Arra gondolt, hogy felajánlotta mindenét annak a gyűlöletes gazembernek, és nem fogadta el. Nem kellett neki ingyen, a házasság ígája nélkül sem. Beleharapott a párnáiba, és dühösen sírt, rettenetesen szenvedett. Elhatározta, hogy többé soha, de komolyan sohasem néz férfiakra, mert galádok, bitangok, gyalázatosak mind.

- Komisz az egész fajtájuk, pokolra valók mind - mondta a párnáknak, és csak egyetlen férfira gondolt az egész idő alatt...

- Egy ilyen mafla, egy ilyen pápistaképű tett csúffá - sóhajtotta, bosszúért kapkodva -, mikor én önálló vagyok, okleveles óvónő, és nem szorulok a férfiakra.

- Mi lehet még ezek után hátra - kérdezte magától hajnal felé - biztosan csak Bakos Pista következhetik. A nagy markú paraszt, aki reá fogja magát vetni, és összeropogtatja a csontjait, mikor pedig ő csak simogatásokat tud elszenvedni.

Hirtelen nagy undor fogta el a szép, erős leányt. Nagyon megutálta Bakos Pistát, a porvárost és az életet, mint ő mondta.

- Az életem egy utálat - sírt az ágyban -, így nem tudok én tovább zongorázni és sétálni menni.

Másnap azután berontott egy kétségbeesett cseléd a kaszinóba. Éppen estefelé járt az idő, és a kártyakompániák kialakulóban voltak.

- A nagyságos doktor urat - fuldokolt a leány, aki a Bartáék házatól vágtatott idáig -, doktor úr kérem, meghal a kisasszony.

Barta Bertalan bácsi felállott a fotelból, azután megint leült, és ott is maradt aléltan, míg csak ecettel nem dörzsölgették a nyakát, és konyakot nem öntöttek a hirtelen leesett ajkai közé. Weissenberg doktor felugrott az újságja mögül:

- Na, mi a baj? - kérdezte szigorúan a leányt.

- Nem tudjuk, éppen az a baj - siránkozott a cseléd -, csak fekszik a díványon, oszt csak úgy hánykolódik a teste. A szeme fennakadt, a szája meg fehér tajtékos.

- Pisztolyt nem láttak mellette?

- Nincs egy csöppnyi vér se, de még karcolás se rajta.

A kis doktor versenyt futott az utcán a természetes cseléddel, és már a mentés módozatait forgatta a fejében.

Akik ott maradtak a kártyaszobában, azok megdöbbenve álltak egy darabig. Kisvárosban, falucskában éltek, és százszorosán érezték a leverő hatását minden elmúlásnak. A halál, hacsak öreg embert nem ragadott el közülük, mindig elmélkedésre készítette őket. Aki pedig önként dobta el az életét, a csendes, nyugodt életet, az egészen érthetetlen cselekedetet művelt előtük. Ezen el tudtak tépelődni, és ha a fővárosi lapokban nyolc-tíz életuntról olvastak egy rövid, eldugott híreस्कében, hitetlenül rázták a fejüket. Ők észrevették azt a nagy igazságtalanságot, amit a világváros tanúsít a halálba ugrókkal szemben, és sokszor felsírt bennük a gondolat, hogy miért halt meg Kirila Mari, tizenhét éves cselédleány, a marólúg által. És habár érzéketlenek voltak sok minden iránt, és műveletlenek voltak, mégis törték a fejüket azon, hogy lehetne segíteni a szegény, beteg embereken, akik itt tudják hagyni az ízletes ebédeket, csendes, fűtött szobákat.

Egymás között talán sohasem beszéltek ezekről a dolgokról, de úgy magukban mindannyian ilyenformán éreztek. Éppen ezért történt, hogy most, amikor a közelükből, a harmadik házban a kaszinótól elszánta magát egy szép, egészséges leány a végzetes nagy útra, egyforma magatartást tanúsítottak.

- Talán valami múltó baj, talán nem is olyan nagy a veszedelem - vélte a szeplős plébános kenetteljesen -, talán csak ez az ostoba leány fújta fel az egészséget.

A jegyző felelt neki:

- Fiatal leányok nem szoktak ilyen véletlenül rosszul lenni. Pláne az ilyen erős, szép teremtések, mint ez a Berta volt. Én úgy vélem, hogy csakis öngyilkosság lehetett.

Egyszerre feltámadt mindnyájukban a régi kérdés:

- Miért, vajon miért?

Nem mondta ki senki a kérdő szócskát, de hiszen felesleges is lett volna, mert ott ült az mindenkinek az arcán. Egy ember húzódott meg a sarokban elnyúlva, és eltorzult arccal, mint a szíven döfött, kormos nyakú bika. Bakos Pista meg tudta volna mondani rögtön, hogy miért. Sőt, hiszen ő még többet is tudott, arra is felelhetett volna, hogy kiért. De nem szólt egy szót sem, csak a fotel karfáját nyomorgatta izzadó marokkal.

- Leütöm, leütöm, mint a kutyát - villant át az agyán a sötét gondolat -, egyszer csak végezni kell vele.

A társaság az első megdöbbenés varázsa alól kezdett megszabadulni. A felizgatott kedélyek lázasan keresték az okozatot.

- Tán csak nem a tegnapi esküvő miatt? - kérdezte valaki óvatosan és halk hangon.

A mellette álló továbbadta, és egy perc alatt körülfutott a kérdés.

- Talán csak nem a söngászt miatt?

Egypár pillanatig tétováztak az emberek: azt latolgatták, hogy mennyiben hihető el ez a feltevés. A plébános úgy találta, hogy messze van az igazságtól.

- Lehetetlen, uraim - magyarázta -, mert hiszen ha ez bírta volna rá a szomorú lépésre, akkor már tegnap elkövette volna tettét, ha ugyan szegény tényleg megtévelyedett, az egyház szellemével szembehelyezkedett, amit én nem tudok hinni sehogy sem. De ha mégis így lenne, akkor már tegnap kellett volna végezni magával, mert az ilyen hírek és események sokkal lesújtóbbak azon frissiben. Kérem, egyszer kispap koromban volt egy káplán ismerősöm. Hát ez a káplán egyszer egy sürgőnyt kapott, abban a sürgönyben meg az állott, hogy meghalt a nővére, hirtelen, amiközben új életet hozott a világra. A káplán elolvasta a sürgőnyt, és oda-ment az ablakhoz, kihajolt rajta, és leugrott az udvarra. Persze nyomban meghalt, mert két-emeletes volt a líceum.

Valami új ember, egy adóhivatalnok ugrott be az ajtón:

- Hát az urak tudják, hogy mi történt?

Jobbról-balról csendesen bólogtak feléje, hogy tudják, nagyon is jól tudják.

- De öngyilkos lett, most már egész bizonyos. A Weissenberg doktor mondta a kapuban. Hazarohant valami orvosságért, akkor hallottam tőle.

- Lássá, tisztelendő uram - mondta a jegyző a plébános felé fordulva -, mégis nekem volt igazam.

- Sajnos, tényleg igaza volt... Isten irgalmazzon neki, hogy így megfeledezett vallásáról...

- Mindennek vége - zokogott Barta Bertalan bácsi, akit két oldalról támogattak az ajtó felé -, nem szeretett bennünket az a gyerek.

Bakos Pista a fogát csikorgatta a sarokban, és lóbálta búsan, elkeseredetten a fejét. Az ökleit a két térde közé eresztette, és elképzelte, hogy előtte áll a vetélytársa, aki megszégyenítette és megölte szerelmét, a legszebb, leggyönyörűbb leányt.

Felállott, és képzeletben reásújtott kegyetlenül a sápadt emberre, aki rabolt kincsével, a kis Ágotai leánnyal messze-messze jár. Hogy össze tudta volna törni, hogy agyonzúzta volna egyetlen ökölcsapással, ha véletlenül elébe kerül.

A szoba közepén még mindig a szomorú esetről vitatkoztak.

- Lehetetlen - mondták egyesek -, hogy abba, éppen abba a véznába lett volna szerelmes.

- Uraim, a szerelem nem válogatós - szólt közbe a főbíró -, vannak nők, akiknek a szerecsenek tetszenek.

- De mégis - vetette ellene a jegyző, a Bakos Pista legjobb barátja -, miért éppen Kender Paliba, amikor van itt más is, különb legény is!

A szeme Bakos Pista felé villant, és ezt a tekintetet önkéntelenül követték egypáran:

- Persze, persze - mondta a hegyes bajuszú ispán -, hány különb legény van itt.

És ő is reátekintett a paraszt földesúrra. Azután meg belenézett a tükörbe, és megállapította, hogy ő maga is helyre legény, csinos fiú.

- Majd megtudjuk, majd meglátjuk - szólt a főbíró -, majd kiderül az igazság egypár nap múlva. Mindenesetre gyanús, hogy a két esemény ilyen egymásutánban következett.

Jó fél óráig beszélgettek még, és akadtak olyanok is, akik már az asztalt ütögették, hogy az érveknek nagyobb súlyt és nyomatékot adjanak. Végül is a jegyző okos indítvánnyal állott elő:

- Hanem, uraim - mondta -, ebből nem élünk meg. Valamit csak mégis dolgozni kell, ha már idejöttünk.

Azzal előkerült a kártya, és a kerek asztaloknál leosztották az első kört. Amikor Weissenberg doktor visszatért, már javában csapkodták a szürke patinás kártyákat. Rétsággy főbíró az ajtóban találkozott az orvossal:

- Na, referáljon valamit, doktorkám. Mi a véleménye?

- Nem olyan túlságosan szomorú.

- Szóval?

- Szóval, meg fog gyógyulni.

- És mit csinált. Revolver vagy kés?

- Nem, marólúg, szódát ivott, mint...

- Mint egy szegény, lompos szolgáló - folytatta a főbíró, és összerázkódott az undortól. - Pfuj, de csúnya dolog.

- Bizony, nem szép, amikor egy ilyen erős, egészséges leány zsíros szódát iszik. Még jó, hogy korán jöttem. Már letépték róla a ruhákat mind, mégse tudták, hogy mi a baja.

- És maga így látta?

- Természetes, hogy így. Nem öltözhettek utcai toalettbe.

- És milyen volt?

- Szép, egészséges, mint a hab, olyan fehér.

- Mint a hab - ismételte Rétsággy, és kilépett az ajtón. Arra gondolt, hogy milyen jó az orvosoknak, minden szép leányt, asszonyt láthatnak meztelenül. Bent Bakos Pista állta az útját a doktornak:

- Meghalt? - kérdezte sötéten és drámai pózban.

- Dehogyan halt meg, fiatal barátom, és ha jól imádkozik érte, két hét múlva táncolhat vele.

- Köszönöm, orvos úr - mondta a vasgyúró, és önfeledten kezdte morzsolgatni a kis doktor kezét -, csak azt tessék megmondani, hogy mikor szabad majd elmenni hozzá?

- Az attól függ, kérem, hogy ki akar látogatóba menni hozzá. Magát akár holnap is szívesen látják, csak eressze el már a kezemet.

A vasgyúró jobb kedvre derült. Most már tudta, hogy az övé a lány, és nem veheti el tőle senki, még a halál sem. Másnap reggel már csokrot küldött Bertának, akkorát, mint egy malomkerék. Délután második csokor követte az elsőt, de ezt már maga vitte el Bartáékhoz. Az asszony kint ült az ebédlőben, és könnyezve fogadta:

- Látta, milyen nagy bánatot tudnak a gyermekek az embernek okozni. Mekkora keserűség, mekkora szégyen... És azért a semmiháziért, azért a ceruzagrófért. Maga az igazi úriember, nagyon köszönjük a virágot. Nem feledkezett meg rólunk ebben a szomorú időben sem. Igazán nagyon örült szegény leányom a csokornak.

- És hogy érzi magát?

- Most egy kicsit jobban. Bejöhet hozzá, csak beszélni nem tud, mert tudja a nyelve... - itt újból sírásba fogott Bartáné -, a nyelve megégett szegénykének.

Bementek a betegszobába. Berta ott feküdt a fehér leányszobája ágyában, és meredt szemekkel nézett a mennyezetre. Amikor a fiatalembert meglátta, felemelte a kezeit a takaróról, és elfedte az arcát. Elfedte egészen a hajáig, és csendesen sírni kezdett.

Bakos Pistát végleg elérzékenyítették ezek a könnyek. Búsan, lehorgasztott fővel állott az ágy előtt, mintha már a koporsó feküdne a lábainál. Mozdulatlan volt, mint egy kőszobor, de belülről a fájdalom marcangolta.

Bartáné valami jégtörést emlegetett, azután kifordult a szobából. Ott maradt a megalázott, kicsúfolt óriás a marólúgos leánnyal, aki csak a halál kapujából visszatérten lehetett az övé. Közelebb lépett hozzá, és azt mondta neki:

- Bertuska, ne sírjon.

A leány azonban még jobban sírt, és fájdalmas dadogással zokogta:

- De hiszen, amikor becsületszavát adta... hogy nem teszi.

- Kicsoda? Az a gazember?

A leány igent intett.

- Hogy nem veszi el?

Barta Berta megint igenlőleg bólogatott.

- És bolondította magát, hitegette?

A beteg rázta a fejét, hogy nem.

- De hát akkor miért? - kérdezte rosszat sejtve, dühösen a vasgyúró.

- Mert szerettem - kezdte megint a marólúgos leány - és megígérte, hogy nem, szavára nem teszi.

A szomorú kisszobában csendesség volt egypár pillanatig. A vasgyúró szemét könnyek homályosították el. Mindennek az a gazember, városi gavallér az oka - gondolta, és minden gyűlölete Kender Pál ellen fordult újból.

- Agyonpofozom - mondta hörögve -, és végzek vele.

Egy kicsit felemelkedett fekvőhelyén a leány, és rémülten nézett a fiatalemberre. Rázta a fejét, hogy nem szabad.

- Akkor meghalok - mondta fájdalmak között -, azt nem szabad.

Az apróra tört jéggel bejött Bartáné.

Ezzel körülbelül vége volt a vizitnek is. A vasgyúró legalábbis meghajtotta magát, kezét csókolt a háziasszonynak, és távozott. Odakint megsuhogtatta az ostorát, és kegyetlenül végigvágott a lovakon, őrült iramban vágattak a paripák, és a harmadik utcánál már kockás volt a faruk az ujnyi vastag hurkától, amelyek a sűrű ostorcsapások nyomán támadtak a bőrükön.

A gazdájuk halántékán is kidagadtak az erek. A rettentő erejű ember hörögve lélegzett.

- Nem szabad? - mondta a kegyetlen ostorozás közben. - Hát én azért is elbánok vele.

Három hét múlva egy szép napos délelőttön kitekintett Berta kisasszony az ablakán. Már kezdett magához térni, és ilyentájt regényt szokott olvasni a nagy karosszékekben. Egy kicsit lejjebb eresztette a könyvet, mert kocsizörgést hallott. De amint meglátta az úri fogatot, hirtelen szédülés fogta el, hogy csaknem lefordult a székről.

Kender Pál és neje érkezett meg a tizenegy órás vonattal.

Odahaza csak két nap múlva tudta meg a történeteket Pál. Az öregasszony csak akkor rukkolt elő a porváros szenzációjával. Az ifjú férj előbb megijedt, de amikor hallotta, hogy egészséges a leány, nem tulajdonított különösebb jelentőséget az egész dolognak.

Az asszony se szólt egy szót sem. Csak közelebb húzódott hozzá, megölelte, és forróbban szorította magához, mintha mondani akarta volna, hogy ő tudja, hogy kiért akart meghalni Berta kisasszony.

A témáról később sem történt említés: a Barta Berta szerencsésen végződött tragédiáját befejezettnak tekintették mind a hárman. Még Kender Kelemenné se igen törődött vele, pedig ő is jól tudta a szomorú história előzményeit.

Szerdán érkezett haza az ifjú pár, és pénteken délután már egyedül ment sétálni Kender Pál.

- Egy kicsit bódult a fejem - mondta -, kimegyek a főutcára.

A főutcsról egyenest a kis doktor utcájába fordult Kender Pál:

- Éljen, éljen - ordított Weissenberg úr, amint belépett hozzá -, no, csak hogy meg tetszett érkezni. Éljenek a regényhősök.

Azzal megölelte a vendégét.

- Nagyon jól tette, hogy eljött. Maga kezd nagy ember lenni: marólúgot isznak a lányok a szép szeméért, és megölné az egész város aranyifjúsága egy kanál vízben. Kedves uram, ilyen hódítást még nem csinált itt senki sem. Vigyázzon, mert sokan irigykednek magára, és itt sok a harapós kutya.

- No, igazán, van mit irigyelni - intett a kezével Pál -, szívesen cserélnék a legnyomorultabbal is.

Még egy fél óráig beszélgettek egymással, és aztán felemelkedtek, hogy a kaszinóba menjenek.

- Egy pár lapot akarok megnézni - mondta Kender Pál -, van legalább egy hónapja, hogy nem láttam újságot.

Tulajdonképpen a kaszinóra, a kisvárosi társadalom eme kis tükrére volt kíváncsi: vajon nem zavarodik-e össze a tükörkép, ha ő belenéz.

Az első pillanatra minden a régi képet mutatta: ugyanazok a mogorva arcok, rosszindulatú és fürkésző tekintetek meredtek feléje, mint azon a napon, amelyen először tette be a lábát a szivarfüstillatú termekbe. Néhányan a közömbösek közül hozzája siettek, és gratuláltak neki. Ezeket hamarosan lerázta, és bevonult az olvasószobába.

Alig futott át azonban egypár oldalt, egyszerre és önkéntelenül a szemközti ajtóra tévedt a tekintete. Ott állott Bakos Pista, lovaglónadrágjában, sáros csizmákban.

Durva, nagy alakja csaknem betöltötte az ajtó üreg négyszögét, és kemény, rosszul metszett feje úgy nyugodott vastag nyakán, mint egy küklopszé.

Ahogy állott, és feléje meredt zavaros, savószínű szemeivel, határozottan volt valami félelmetes a magatartásában.

Mégis tettetett nyájassággal közeledett:

- Jó estét, szép ember - mondta egy kicsit gúnyosan -, meg tetszett térni a nászútról?

Kender Pál a kezét nyújtotta: jobbnak látta némán elintézni az üdvözlés formaságait. A hatalmas alak azonban összefonta hátul a kezeit, és az ellenfele kénytelen volt szégyenszemre visszahúzni a kinyújtott karját. A hirtelen düh elöntötte egy pillanatra a Pál agyát. Felállott, és úgy kérdezte, határozott hangon:

- Mi akar ez lenni?

Szerette volna nyomban arcul ütni a mosolygó óriást, de ebben a szándékában visszatartotta az a hirtelen gondolat, hogy rossz tréfa az egész. Egy perc múlva azonban kénytelen volt elkeseredve konstatálni, hogy ez a feltevése helytelen.

- Semmi, öregem - mondta a vasgyúró, aki még mindig mozdulatlanul állott előtte -, semmi, kedvesem, csak nem fogunk kezét olyan emberrel, aki a szavát megszegi.

Kender Pálnak sejtelve sem volt arról, hogy mire céloz ez a zavart tekintetű fenevad, aki most már szinte fölője hajolt. Kutatott az emlékezetében, de nem talált semmiféle régebbi fogadkozására.

- Nem tudom - dadogta végül -, nem emlékszem, de akárhogy legyen...

- Az ember nem szegi meg a nőknek adott becsületszavát - vágott közbe Bakos Pista.

Most már emlékezett Pál a nevezetes becsületszóra. Hát a Berta kisasszonynak tett ígéretét reklamálja ez az otromba lovag, nemhogy örülne a történeteknek. Remegett a felindulástól, és határozott hangon, mindenre elszánva mondta a nagy darab ember kihevült, zsíros képébe:

- Akárhogy legyen, az az ember, aki más ügyeit bolygatja szennyes kézzel, aki hívatlan prókátor, aki mindenáron bele akar kötni a másikba, mert bizakodik a bivalyerejében, az gyáva, rongy ember. Azzal én nem állok szóba, az takarodjék előlem.

A szelíd, kék szemek villogtak, a sápadt arc megnyúlva meredt előre: tiszteletet parancsolt magának az egész alakja. Az óriás ember öklei meglódultak, de aztán visszahanyatlottak.

- Az pedig - ordította Bakos Pista, és még közelebb hajolt -, az pedig, aki bolondítja a szegény lányokat, aki pénzért nősül, az közönséges selyemfiú...

Egy pillanattig dermedt csendesség ült a szobára. A szomszéd teremből tódultak az emberek befelé, és lélegzetfojtva várták, mikor sűjt le a vasember ökle. Sápadt ellenfele arca fölé hajolva, az csak várt, és mikor a félkaréjban gyülekező közönséget megpillantotta, diadalmasan és könnyörtelenül felordított még egyszer:

- Selyemfű-ú-ú...

Ebben a rettenetes és fenyegető pillanatban hátrahajolt egy kicsit Kender Pál. Azután ki-egyeneseedett, és mint egy acélrugó, nekiugrott az ellenfelének. Szikár öklét előrefeszítette, és egyetlen hatalmas ütest mért a bikaerejű ember arcába, a régi ellenség pofájába, az orr és száj közötti területre.

Általános elszörnyülködés futott végig a jelenlevőkön. A kövér plébános keresztet vetett, és kifordult a szobából. Szörnyű bűnöket nem akart a szemeivel látni. Bakos Pista felhördült, csuklott és tajtékzott: a szája szögletében fehér hab ült. Meglódította a karját, de ebben a pillanatban ismét hátradőlt Kender Pál, és a szeme előtt egy fényes szerszám villant meg.

- Lelőlek! - kiáltotta éles, metsző hangon Kender Pál a tömeg újabb rémületére.

- Revolveres haramia - ordította torkaszakadtából Bakos Pista -, gyáva, gyáva.

Az orrából ebben a pillanatban patakszani kezdett a sötét vér. A keze egy széket ragadott meg, és kegyetlen erővel csapott a halálos ellenség felé, aki örökre megszégyenítette. Oldalt ugrott Pál a csapás elől, és csak a vállát találta a szék egyik lába.

A hatalmas ember újból megcsavarta a félelmetes ütőszerszámot, de mire lesújthatott volna, ott termett előtte egy szikár, magas úr:

- Megállj, kérlek - kiáltotta Rétsággy főbíró, és az izgalomban elfelejtett raccsolni -, megállj, nem vagyunk a kocsmában.

Weissenberg doktor úr tolta az ellenfelek közé a legválságosabb pillanatban.

- A kaszinó becsülete - súgta neki, és a főbíró nyomban előrelépett.

A paraszt földesúr lassanként leeresztette a széket. Ekkor már egész tucat ember sereglett köréje. Hiába akarta a harcot egy perc múlva újra kezdeni, lefoglák, illetve nem tudott kibontakozni a körülötte zajongók gyűrűjéből.

- Nem úriemberekhez való dolog ez - csitítgatták jobbról-balról.

- Te gavallér voltál - jegyezte meg a jegyző -, majd elintézik másképpen. Bízd csak rám az ügyet.

- Meglátjuk, hogy a kard előtt is ilyen nagy legény lesz-e.

Így vigasztalták a szerencsétlenül járt vasgyúrót, aki valóban szánalmas látvány volt. Patakozó vére elrútította az arcát, és rettenetessé tette a ruháját. Fújt és hörgött, néha felcsuklott a fájdalomtól, és a kezében egy nyakkendőt szorított, amelyet dulakodás közben tépett le az ártatlan adóellenőr nyakáról.

Végül törülközőket hoztak, lemosták a csúffá tett ember arcát, és leültették egy fotelbe. Ugyanabba, amelyen Kender Pál nyugodtan és békésen olvasott még egy negyed órával előbb. A hideg verejték gyöngyözött az arcán, az alacsony homlokán, és minden két-három percben bömbölve ismételte meg a fenyegetéseit:

- Megölöm - mondta egypárszor, azután újabb formát talált ki -, letaposom a fejét - ordította, és majd belehalt szégyenébe.

A kártyaszobában az előzményekről tárgyaltak. A Berta kisasszony öngyilkossága körül most bontakoztak szét a titkok és találgatások kárpitjai. Mert tisztán és pucéron tárult elébük a viszony, amely összefűzte a leányt és a két fiatalembert, és drámai fordulatokkal gyönyörködteti az eseménytelen életű kisvárosiakat.

- Hát ezt mégsem gondoltam volna erről a máléről - mondta valaki a társalgók középső csoportjában.

Elismerőleg jegyezték meg egymáson:

- Meg kell adni, hogy remek pofon volt. Nagyszerűen irányította a söngájszt, akárcsak egy bokszoló.

- Nem is pofon volt, hanem ökölcsapás. Éppen az orrát érte. Be is törte alaposan.

- De hát mi a fenét is verekednek úriemberek? - vélekedett a plébános.

- Minek - felelt sértődötten a jegyző -, hát csak nem hagyhatja az ember, hogy az ilyen tacsók felforgassák a társadalmat. Mióta itt van ez a sápadt kölyök, egyebet se hallani, mint azt, hogy Kender Pál így, meg Kender Pali amúgy. Majd megtanítyák most móresre. Az ilyen revolveres úrfiak nagyon meg szoktak ijedni, ha komolyra fordul a dolog. Annyi bizonyos, hogy Pista gyönyörűen viselkedett. Igazi úriember volt...

Odabent Rétsággy szembeült az önkívületben fetrengő emberrel.

- Barátom - mondta neki szigorú hangon -, semmi az egész. Úgy kell venni, mint egy balesetet, mintha téglá esett volna a fejedre, vagy darázs szúrt volna meg.

- Ó, főbíró úr - hördült fel Bakos Pista, akinek eszébe jutott az emlékezetes fürdés, a Kender Pál beszéde -, főbíró úr, én lelövöm azt a kutyát.

- Nem fogod lelőni - felelte a főbíró, és a monokli ridegen csillant meg a szemén -, egy ujjal sem bántod: Nem veszel rajta elégtételt sem az utcán, sem itt a kaszinóban. Azért mégis úriember maradsz...

- De hát rajtam száradjon a pofon? - csuklott keserűen a bikaerejű ember.

- A pofon nem száradhat úriembernek az arcán. Azt le lehet törölni, csak a sikkasztás, a fogház, a becstelenség hagy örökre foltot az ember képén. Holnap délelőtt elküldöd hozzá az embereidet, holnapután megverekedtek. Ennyi az egész. Egy hét múlva mindenki elfelejti az ügyet.

- De ilyen rettenetes szégyen...

- Amíg én kezet fogok veled, addig ne szégyelld magad. Mikor majd nem nyújtom, így a jobbomat, akkor kétségbeeshetsz...

Keskeny, eres kezét nyújtotta a vasgyúró felé. A középső ujján címeres gyűrű csillogott. A lesújtott ember valósággal mohón kapott az előkelően hűvös kéz után.

- Főbíró úr - mondta hálásan -, nagyon köszönöm.

- Semmi hála - intett Rétsággy -, csak azt ígérd meg, hogy nem csinálsz bolondságot. Tehát holnap délelőtt... Kik lesznek az embereid?

- A jegyzőre gondoltam, az jó barátom, meg Géroczre, az érti a párbajszabályokat.

- Helyes, ahogy gondolod... szóval csak okosan, nyugodtan, csak elegánsan. - A győztes ellenfelet karon fogta Weissenberg doktor úr, mikor a főbíró közbelépett.

- Jöjjön, tisztelt barátom - mondta neki -, magának már nincs itt semmi dolga. Én legalább azt gondolom, hogy elvégezte a kötelességét.

Még mosolygott is hozzá. Nagyon nyugodtnak akart látszani, pedig egypár perccel előbb majd megfagyott a vér az ereiben, mikor a vékony fiatalembert látta szemben állani a felingerelt, bikaerejű paraszttal.

Kender Pál remegett belülről. Ez volt az első eset az életében, hogy idegen embert megütött, hogy valakinek ököllel vágott az arcába. Eddig mindig el tudta kerülni az összeütközéseket, de most lehetetlen volt kitérni. Nem örült a diadalnak, pedig örülhetett volna, mert az ön-uralma, a fölénye, a maga igaza segítette győzelemhez. Az elszántsága és a bátor fellépése mentette meg a szégyentől, amelyet az arcul ütött atléta ütlegei hoztak volna reá. Mégis inkább szégyenkezett, és szeretne volna kitörölni az emlékezetéből az egész utálatos jelenetet.

A kis doktor a kapuig kísérte.

- Barátom - mondta Kender Pálnak -, engedje meg, hogy gratuláljak. Mondhatom, ragyogó pofon volt. Ha bonctant tanult volna, akkor sem találhatta volna el jobban a könnyen elpattanó ereket. Ezt férfiasan csinálta...

- Kedves doktor úr - felelte a sápadt ember -, nagyon szégyellem magamat, hogy így történt. Borzasztó az, mikor két úriember ökölre megy. Nem vagyunk mi emberek, Weissenberg doktor úr, csak a kabátunk emberi: belülről feltámadt az őszállat, amint az ökleink ütésre szorulnak...

- Megint ez a túlságosan becsületes filozófia. Örüljön annak a pofonnak, mert ha az a fiatal barátunk el tudott helyezni egypár ilyen ütest gyengébb legények képén, hát magának joga volt visszafizetni egyszerre a sok igazságtalan pofont. Annyi bizonyos, hogy semmivel sem volt a jelenet utálatosabb, mint egy párbaj, amelyet szintén urak vívnak egymással, tudomásom szerint...

- Én is azt tartom, hogy a párbaj még utálatosabb. És éppen azért, nem is fogok kardot a kezembe...

Weissenberg doktor közbevágott:

- Hát ez egy kicsit túlzás már, de különben ráér még ezen gondolkodni. Egyet mindenesetre ajánlok, hogy amíg ezek a hercehurcák tartanak, ne menjen a kaszinóba, és ne felejtse otthon sohasem azt a csinos kis browningot. Ha pedig beszélni akar velem, akkor délben küldje át a szolgálót, mert nem leszek minden délután idehaza. A tanyai iskolákban végzek himlőoltást.

Kezet szorítottak: elváltak. Kender Pál csendesén belépett a szobájába, letette a kalapját, kabátját, és bement az ebédlőbe, ahol a hölgyek már várták a vacsorával. Ágotai Manó bácsi is jelen volt, és egész este a földekről tartott előadást.

A veje még akkor sem juthatott volna szóhoz, ha egyáltalában akart volna valamit mondani.

Másnap délben beköszöntött Weissenberg doktor Kenderékhez.

- No, mi újság? Itt voltak?

Kender Pál intett a fejével, hogy igen.

- És ön mit mondott?

- Azt, hogy ha kedvem tartja, rendelkezésére állok...

- Miért ilyen feltételesen? Hagyja a csudába az elveit. Itt nem lehet okosan és férfiasan viselkedni. Kedves földbirtokos uram, itt sablon szerint élnek az emberek. Ha maga nem párbajozik, azzal nem lesz itt becsültebb ember...

Kender Pál mosolygott:

- Na jó, hát lemondok az elveimről, de még segédek se kapok ebben a nyomorult fészekben.

Éppen az előbb gondolt arra, hogy könnyen visszautasíthatják, akikhez fordul, mert valószínű, hogy senki sem akar szembekerülni Bakos Pistával és a táborával. Ebben a faluban neki nincsen két jó embere, barátja sem.

- Hát amennyire én értek a párbajügyekhez - mondta Weissenberg -, szívesen rendelkezésére állok.

- De hiszen ön az orvosom lesz - nevetett a tegnapi affér győzedelmes hőse.

- Ah, bocsánat, pardon kedves földbirtokos uram, ezt elfelejtettem. Szóval, már orvosa volna. Hát most még két segéd kell. Az egyiknek jó lesz a tanító...

- A Révai?

- Igen, a Révai. De miért kérdezi ezt ilyen különösen? Mert zsidó? Nohát az igazán nem tesz semmit: magát csak a zsidók szeretik ebben a faluban. De ki legyen a második segéd?

- Majd átmegyek Ágotára; ott akár hatot is kaphatok.

- Ez igazán jó ötlet, hát szóval Révai meg egy Ágotai fiú.

Amíg így tárgyaltak az ebédlőben, a szalon egyik ablakánál csendesen varrogatott Marianka. Valami himzés volt előtte, de a munka nagyon lassan haladt. A fehér vászonra minduntalan meleg cseppek gördültek: az asszony, aki ezen a helyen szerezte meg magának az urát, sírt. Mikor azután megzörrent a háta mögött a rozoga üvegajtó, felitatta a könnyeit, és mosolyogva fordult meg. A férje jött be, és jókedvűnek mutatkozott:

- Marika - mondta -, délután megyünk Ágotára.

Leült a feleségével szemben, és megsimogatta az asszony kezét:

- Kedvesem, így nem leszünk ám jó barátok, ha maga a hátam mögött sír.

- Istenem - mondta Marianne és ismét könnyezett -, de mikor olyan rettenetesek itt az emberek. Hiszen nincs biztonságban az élete.

- Dehogy nincs. Annyira még nem vagyunk. De magának még akkor sem szabad sírni.

- Hiszen nem sírtam...

- Esküdjék meg - nevetett Pál.

- Hát töredelmesen bevallom, hogy sírtam - mosolygott a könnyein át Marianne -, de csak magáért tettem.

- És többet nem fog soha...

- Nem fogok...

- Akármi történjék.

- Akármi történjék.

Megölelte Marikát, és amint így a karjai között tartotta, az jutott az eszébe, hogy ez az asszony sohasem fog nagy hevülések között lángolni. Sohasem perzsel, sohasem marja véresre a csókja, de mindig ontani fogja a szeretet szelíd melegét. Beragyogja a finomsága, nőiessége az egész házat, és ez a fényesség olyan lesz, mint az örökmécses, nem fog megszűnni. Ismerte az ilyen nőket a mások életéből. A Marika szája puha és vigasztaló csókokat tud adni csak, és sohasem nyugtalanít, mert tele van jóssággal, ő maga a jószág és az aranyos szíve nem fog tudni sohasem nagy ravaszságokról, gyűlölködésekről és emberi gazságokról. Bűnösnek és nyomorultnak érezte magát vele szemben, mert tudta, hogy csak annyira tartoznak egymáshoz, mint két falevél, amelyet a szél egyazon sarokba sodort. Nem ilyen nőre vágyódott ő, mikor még gondolt arra, hogy valakivel boldog lehet. Ez a szőkeség, a rózsaszín arc, a csöndes és ellágyuló temperamentum, a túlradó jószág nem neki való. Egyszerű és szigorú nyárs-polgárnak kell mindez, olyannak, aki anyát akar a házában látni. Jaj, de ő messze van már a csöndes örömöktől, és minden, minden hiábavaló. Hiába a nevetséges torzsalkodások, a viadalok és az élet úgy, amint van a maga kicsinyes, rövidke és unalmas folyásával.

Az első tárgyalás a következő napon, délelőtt tizenegy órakor volt a Mikárszky úr kocsmájában. Teljes másfél óra hosszáig vitatkoztak a megbízottak, a jegyző, Gérőcz úr, Révai tanító úr és Ágotai Menyhért, akit eleven párbajködexnek tartottak odahaza.

- Egész közönséges népség - állított be Kenderékhez Menyhért úr zajos csizmacsoszogtatások közben. - Szavamra mondom, nehéz emberek, nehezebbek, mint a katonák. Ezek akarnak becsületbeli ügyeket intézni? Marhapasszust, azt tudnak szerkeszteni, de jegyzőkönyv, az egészen más...

- Na, mi a baj? - kérdezte Pál.

- Baj nincs - felelt a csöndesebb Révai -, de becsületbírárságot akarnak...

- Igen - magyarázta Ágotai Menyhért -, valami ostoba becsületszót emlegetnek... Hogy egy hölgynek adtak... Hát hiszen az ember sokszor esküszik a hölgyeknek, de ha ez mind becsületbírárság elé kerülne... akkor az önkénteseket mind diszkvalifikálnák, de még a huszártiszteket is. Magam is kint volnék a hadseregben.

Révai úr a vastag, fekete bajuszát simogatta.

- A tényállás az - kezdett bele egy hosszabb magyarázatba -, hogy ők azt állítják, hogy a Barta Berta kisasszonynak adott becsületszó elegendő ok a diszkvalifikálásra. Ágotai úr kifejtette, hogy ezt már tárgyalni is lovagiatlanság, mert nőről van szó benne...

- Persze, hogy az - vágott közbe Ágotai Menyhért -, de ha önök olyan rettenetesen ragaszkodnak a bogarukhoz, hát akkor rendben van, mondtam nekik, minekünk nincs mit szégyenleni. A mi felünk született úriember: kamarás lehetne akármelyik pillanatban. Hát szóval, becsületbírárság lesz. Elnök Rétsággy, az legalább úrifü. A tagok mellékesek, majd én gondoskodom. Remélem, belemész? Egyebet úgyse tehetünk.

- De hiszen nekem igazán nem érdekem az egész ügy - mondta indulatosan Pál -, bánom is én, ha nem akar velem párbajozni az az ember, akit nyakon vágtam.

- Ezt mondtam én is - magyarázta Ágotai Menyhért -, de azért mégsem helyezkedhetünk erre az álláspontra. Lássák, hogy urakkal van dolguk: mi pofozunk, de elégtételt is adunk.

Olyan kedves és rokonszenves volt ebben a pózban, hogy Pál szerette volna megölelni.

Íme, a pusztuló dzsentrí egyik aranyos hajtása - gondolta magában -, nyílt, becsületes, egyszerű és bájosan korlátolt, de azért esze is van. Csak nem él vele, mert ez már a zsidók dolga. Ez a legegyszerűbb emberanyaga ennek az országnak. Ha egyszer jönne valaki, aki könyv mellé ültetné valamennyiüket...

Rétsággy elvállalta az elnökséget, és nagy nehezen összehozták a becsületbírákat is. A Bakos Pista bírāja volt egy öreg szolgabíró, egy igazgató tanító Kaproncáról, Kender Pálék pedig a járásbírókat meg a falu egyetlen ügyvédjét választották. A kaszinóban nagyon csodálkoztak, hogy ez a két utóbbi úr vállalta a feladatot. De aztán okosabb hangok is emelkedtek szólásra.

- Hát ez igazán nagyszerű - jegyezte meg egy öregúr, ugyanaz, aki Kender Pálnak a söngörszt jelzőt akasztotta a nyakába -, én nem vagyok egyiknek se a pártján, de az a véleményem, hogy valakinek csak kell becsületbírónak lenni, ha már erőszakolják az ügyet.

- Ami megint tisztára ostobaság - vélekedett egy másik úr, talán éppen a patikus -, mert éppen Pistáék érdeke, hogy minél előbb összeeresszék őket.

- De kérem - vágta közbe a jegyző -, mikor a becsületszavát...

- Ugyan, ugyan - szólt ismét a patikus, aki Pesten végezett, és még aránylag fiatal ember volt -, az ember akárkivel verekszik, ha már inzultáltak. Csak éppen akkor nem, ha az illető rabló-gyilkos vagy hamiskártyás, ami végre is egyre megy.

A vitatkozók nevettek, azután fogadásokat ajánlottak egymásnak, hogy Kender Pált diszkvalifikálni fogják.

- Öt koronát teszek egy hatos ellenében - mondta kemény elhatározással a takarékos adóellenőr, aki még mindig a nyakkendőjét siratta -, öt koronát, hogy nem párbajozhat.

- Tízet - ajánlotta a patikus -, hogy nem lesz semmi baja.

- Ötvenet a tíz ellenében - felelte a jegyző, aki ezzel a bátor lépéssel ismét kiérdemelte az intelligencia teljes tiszteletét.

A becsületbírátság feltűnése sokáig tanácskozott. A déli verőfényben sütkéreztek az emberek a kaszinó előtt, és várták az eredményt. Egy kisebb csoport a Nemzeti Hotel kocsmajában sörözött a patikus vezetésével.

Bent a kaszinó kártyaszobájában zöld asztalnál középen ült Rétsággy, és szigorúan hallgatta a két fél előadóit. Néha lapozgatott az előtte heverő vaskos kötetben, jegyezgetett a papírja szélére, mint az ügyvédek szokták tárgyalás közben. A Kender Pál ügyét Ágotai Menyhért terjesztette elő, és boszorkányos tájékozottsággal idézte a paragrafusok szövegét. A főbíró levette a monokliját, mikor bevégezte a szónoklatot, és mosolygott felé. Nagyon megtetszett neki ez a fiú, és elhatározta, hogy most már egy pillanatig sem tévovázik afölött, hogy kinek a javára döntsön. Egy óra felé kiléptek nagy komolyan az urak a kaszinó kapuján. A kérdezősködések nyomában körülfogták őket, de a hivatalos személyek mindannyian némák maradtak. A Nemzeti Hotel előtt mégis kitudódott a döntés. A jegyző ott haladt el a kocsmá üvegablaka előtt, a patikus meg nyomban kiugrott utána:

- Ihatok még egy pohár sört vagy már megkezdhetem a spórolást?

- Ihatik, barátom - mondta a jegyző -, akár egy hordóval is. Magának disznó szerencséje van.

A patikus mindjárt a legszenzációsabb híradással lépett a társasághoz:

- Hát meglesz a párbaj - mondta felsőbbbséges nyugalommal -, kétszeri golyóváltás, öt-öt lépés avansz, utána lovassági kardokkal végkimerülésig.

- Rettenetes - sóhajtott az adóellenőr, és az öt koronájára gondolt.

- Biz ez szomorú - mondta a plébános -, ezt meg kell akadályozni.

Ágotai Menyhért sugárzó arccal köszöntötte Kender Pált:

- Öregem - mondta jókedvűen -, amibe belefogok, az sikerül is. Minden úgy van, amint jeleztem. Rétsággy úriember, a mi fajtánk, a mi javunkra döntött. Most már aztán a velejére térünk a dolognak. Remélem, minden intézkedésemet magadévá teszed...

- Azt hiszem - folytatta Révai, akinek az arca ragyogott az örömtől -, hogy hamar meg-egyezőnk. Úgy láttam, hogy egy kicsit megijedt a jegyző úr... Elég lesz a pisztoly is, kardra nem kerül a sor. Ma délután megint tárgyalunk...

Kender Pál nagyon szelíden kezdett beszélni, de aki emberismerő, az kiérezhette a hangjából, hogy furcsa gondolatok bujkálnak az agyában.

- Köszönöm, gyerekek, köszönöm, kedves tanító úr, hogy szívesek voltak. De én azt hiszem, hogy jobb lesz felfüggeszteni a tárgyalásokat...

- Semmi az egész - felelte Menyhért úr -, azért nem kell, hogy felfüggeszék az ügyet. Tudom mire gondolsz: a pisztolyokra. Még ma este bemegyek a városba, onnan akár három párt is hozhatok. Ágotai Tivadarnak van kettő, Zuárdnak megint kettő...

Az ujjain számlálgatta az öldöklő szerszámokat, amelyekkel szabadon rendelkezhetik a famí-liája jóvoltából. Kender Pál nem állhatta meg a szíves szolgálatkészség ilyen megnyilat-kozását mosolygás nélkül:

- Ne fáradj, kedves rokon - mondta Menyhért úrnak -, nem a pisztolyok miatt kell a tárgyalást elhalasztani.

- Hanem? - riadt fel az Ágotaiak párbajkódexe.

- Hanem, mert én most már nem verekszem.

- No ne bolondozz, öregem - nevetett Ágotai Menyhért -, ne ugrass, legalább tekintsd a rokonságunkat. Ne tréfálj meg, mert ezt igazán nem érdemlem...

- Nem tréfa, kedves Menyhért, igazán nincs kedvem neked sem a tréfálkozásra...

- Hát csak nem komoly?

- De a legkomolyabb. Visszalépek a párbaj elől.

- De hiszen ez örütség, következetlenség, éppen most, mikor ilyen szép eredmények... Kedves Palikám, ne bolondozz, hiszen örökre blamálod magad. Rajtunk is csak nevetni fognak.

Teljes odaadással igyekezett rábeszélni a rokonát, hogy álljon el a szándékától. Révai is közbeszólt:

- Hiszen csak pisztoly...

Kender Pál mosolygott, keserűen és fájdalmas lenézéssel. Ágotai Menyhért mindent megértett ebből:

- Bocsánat, tanító úr - kezdte izgatottan -, bocsásson meg, hogy egy súlyos tévedésére reámutatok. Kender Pál barátom és tisztelt rokonom nem fél a pisztolytól. Ne tessék őt vigasztalni és bátorítani. Ha ő azt mondja, hogy nem párbajozik, annak más oka lehet. De akármi az oka, mégis következtelenség. Ezért te bocsáss meg, öregem, de én igazán nem értelek. Neked valami bajod van, tebenned motoszkál valami...

- Én azt hiszem - mondta komolyan Kender Pál -, hogy ez az ügy be van fejezve. Engem megsértettek, hát elégtételt vettem. Már most ezt az elégtételadást-vevést nem lehet tovább folytatni, mert a végén komikus lesz.

- Ojjé - csapta össze kezeit Menyhért úr -, mondtam, hogy ezek a híres pesti elvek. Azokból az istenverte könyvekből tanultad tán, vagy az a sok szociológia rontott meg. Így ne beszélj te nekünk, mert hiábavaló minden papolás. Sértés volt, pofon volt, ergo verekedés jön utána. Az a pápaszemes zsidó szociológus mondhatja Budapesten, hogy, kérem, én nem verekszem, de te úriember vagy, neked nincs magyarosított neved. Neked verekedni kell, érted, ve-re-ked-ni kell!

Szinte ordított, és tagolta az utolsó szókat. A halántékán kidagadtak az erek, amint magyarázott, és nagy erőfeszítéssel koncentrált az érveit.

Az izgalom átragadt a szelíd Révaira is.

- Kedves uram - mondta tompított hangon -, nem szabad így cselekednie. Én nem vagyok egy párbajhős, de azt gondolom, hogy a viszonyai, a társadalmi állása...

- Éppen az - felelte változatlanul szelíd hangon Pál -, éppen a viszonyaim engedik meg ezt a luxust. Nem függök senkitől, sőt fütyülök erre az egész falura, tisztelet egy-két kivételnek. Én lemondhatok arról, hogy lovagnak nevezzenek, aztán a társadalmi állásom... hát milyen az én társadalmi állásom itt? Mulatságos, az emberek nem mernek mégsem leröhögni, mert földem és pénzem van, és az egész nemzetségem idevaló, de a hátam mögött irigykednek, megmosolyognak, mert nem ismernek. Nem is fognak megismerni sohasem. Én most hátat fordítok nekik, és ha nem tetszik nekik az illetlenség, dobjanak rám követ...

- Egészen helytelen a beszéd, tisztelt barátom - magyarázott most már komoly arccal Menyhért úr -, mert az ember megfizeti először, amivel tartozik, és csak azután fordít hátat. Ha te nem akarsz tudni se erről a faluról, akkor költözz át hozzánk, fordíts hátat nekik, mit bánom én, de előbb intézd el ezt az ügyet. Mert mi történik, ha ez a vasgyúró mégis elégtételt akar magának. Lesni fog rád, leüt, agyonvág az első utcasarkon. De ha ő nem is bántana, lehet bajod másokkal is. Lehet, hogy téged bántanak meg, és akkor te is kénytelen leszel az öklödhöz folyamodni, mert a társadalom szabályai nem védenek meg.

A szíve mélyén nagy várakozása támadt Kender Pálnak. Itthagyni mindent - gondolta magában, és újra felébredt benne a végső szabadulás utáni sóvárgás -, itthagyni a poros várost, a viszonyt, amelyet kegyes csalások és kényszerűségek hoztak létre, és itthagyni ezt a piszkos ügyet, a rút civakodásokat, a verekedéseket és párbajkomédiákat. Nagy undort érzett önmaga iránt, és csodálkozással, szinte zavartan állott azzal a ténnyel szemben, hogy ő, a megadások és visszavonulások embere, arcul ütött valakit. Nagy szégyennek tartotta ezt, és úgy érezte, hogy belekeveredett a gyűlöletes hínárba, már ellepi a sok piszok, hogy torkig lakott a keserűségekkel. Hirtelen, mintha a kert felől szálló szél hozta volna magával, úgy hatotta át egyszerre egész gondolatvilágát ez a szomorú érzés, és mikor a jövőre hivatkoztak előtte, ismét mosolygott:

- Már énnekem mindegy - sóhajtott magában -, a jövő nem árthat, mert távol leszek mindentől, ami most a torkom fojtogatja.

- Köszönöm - mondta aztán csöndesen -, kedves barátaim, nagyon köszönöm, amit eddig tettetek értem. Azt hiszem, hogy nem fogtok eltéríteni szándékomtól, akármennyire fáradtok is. Én meggondoltam ezt a dolgot, és...

- Csak azt mondd meg - vágott közbe idegesen Ágotai Menyhért -, hogy miféle különös okból gondoltad meg magadat két nap múlva.

- Nincs különös okom. Akkor meg voltam zavarodva egy kicsit: még nem bántottam soha senkit sem, aztán meg az asszony is nagyon meg volt rémülve, hát belementem. De azóta megérett bennem a dolog...

- Nem, nem - makacskodott Menyhért úr -, neked valami különleges okod lehet. Tudsz valamit Bakos ellen? Nyomban összehívjuk a bíróságot, és bízd rám az egészet.

- Köszönöm a szívességedet - felelte Pál -, de nem akarom senkinek se a vesztét. Az én lelkiismeretem nyugodt, és biztos vagyok abban, hogy helyesen cselekedem.

A megbízottak távoztak, de ez még nem jelentette azt, hogy Kender Pál magára maradhatott a sötét gondolataival. Délután berontott hozzá a kis doktor:

- Öregem - kezdte izgatottan -, kedves földbirtokos uram, ne tegye tönkre magát. Maga nem tudja, hogy mit jelent itt visszalépni, elégtételt nem adni. Én úgy elméletben leköpök minden párbajszabályt, én demokrata és polgárember vagyok, de azért mégis azt ajánlom, hogy csak álljon ki. Egye meg a fene azt a pár golyót, úgy sem talál abból egy se. Ha egy zsidó boltos teszi magáévá az ön álláspontját, az rendben van, de egy Kender nem tehet ilyesmit.

- Én még nagyobb demokrata vagyok, mint ön, kedves doktor úr. Megmondom önnek azt is, hogy jöttem erre a gondolatra. Tudja, a múltkor kocsin mentem, és egy keskeny, zöld tábla mellett hajtattam el. Nem tudtam, hogy mi lehet ott elvetve, hát megkérdeztem a kocsist. Tudja, ő az én tanítómesterem a földeken. Mikor ezt kérdeztem tőle, megemeli a kalapját, hátrafordul, és azt mondja mély tisztelettel: Ez, kérem alássan, kender. Leszállottam, hogy megnézzem azt a növényt, amelynek a nevét viselem. Nem tudom, ismeri-e, de én akkor azt állapítottam meg, hogy ennél szerényebb és tisztesebb növény kevés van. Azt gondoltam, hogy ilyen egyszerű és szerény az én életem is, csak hogy a végén semmiféle haszon sem származik belőle az emberekre. Míg a kender a töröszékbe, tilolóba kerül, és aztán...

- Ébredjen fel, barátom - kiáltotta türelmetlenül a doktor -, ne filozofáljon, mikor itt a legkomolyabb dolgokról van szó. Magának párbajozni kell, mert különben kimarják innen... nem lesz nyugvása egy pillanatig sem.

- Hát eddig volt? - kérdezte keserűen Pál. - Hát eddig közjük keveredtem valaha? Hiszen eddig se akartak maguk közé fogadni.

- De most már üldözni fogják, megalázzák, megszegyenítik.

- Nem fogok velük törődni.

A kis doktor az asztalt csapkodta izgatottságában. Teljesen elvesztette hidegvérét és az oktatás fölényét:

- De miért teszi, az isten áldja meg, hát ne vigye az embert a tébolyba, ön következetes, okos ember, és most egyszerre fölrúg minden rációt...

- Nem mondhatom el, doktor úr - felelt nyugodtan Kender Pál, és a torkát fojtogatta a nagy keserűség -, de megnyugtathatom, hogy minden rendben lesz.

Az ostrom még mindig nem ért véget. Estefelé Kender Kelemenné telepedett melléje. Az öregasszony érezte, hogy mennyi bánatot fog okozni ez a lépés reája, és fátyolként borul majd a Kender névre.

- Fiacskám - kezdte szelíden -, valami pletykát hallottam, hogy nem akarsz kiállni. Nekem nincs sok közöm az egész dologhoz: az asszonyok ne avatkozzanak a férfiak dolgába, mert a férfiak tudják a kötelességüket.

- Igen - felelte a fia -, és tudod, mi a férfiak kötelessége?

- Azt teneked kell tudni.

- Az a kötelességünk, hogy igyekezzünk mindig becsületesek maradni. Én pedig nyugodt szívvel mondhatom el, hogy minden rendben van nálam.

- Ó - sóhajtott Kenderné -, úgy gondolkozol, mint szegény megboldogult apád. Tudom, hogy nem nyomja semmi a szívedet, de azért mégis, a társadalmi formák. A tömeg, tudod, a népség mindjárt rosszat gondol. Csak tréfa az egész: kiállasz, és azután visszajössz.

- Nem tehetem - mondta Pál határozottan.

- Félsz? - kérdezte az öregasszony, és sírni szeretett volna, mert tudta, hogy ez a szó szíven döfi a fiát. De mégis megkockáztatta, mert azt hitte, hogy ez segíteni fog.

- Félek - mondta kisvártatva Kender Pál, és lehajtotta a fejét, hogy ne lássa az anyja, hogy hazudik.

- Kiért félsz? A feleségedért?

- Nem.

- Hát akkor kiért? Mert ha értem féltél volna valaha, akkor nem párbajoztál volna húszéves korodban sem...

- Senkiért - felelte a fiú -, talán magamért.

Kenderné könnyezni kezdett:

- Ó - zokogta befelé -, sírba visz ez a fiú. Megöl a Kender nemzetség. Egy életen át szenvedtem az apja mellett és most ez a fiú...

Bevonult a szobájába, és egész éjjel nem tudott aludni. Forgolódott a takaró alatt, és nem tudta kiverni a fejéből a gondolatot, hogy a család becsületén folt támadt, amelyet többé nem vehet ki semmiféle erkölcsi folttisztító.

Kender Pált a hálósobában várta az asszony. Ismét könnyes volt a szeme, és mikor megölelte, érezte az arcán a forró cseppeket. Hátrahajolt, és maga mellé ültette Marikát a díványra. Belenézett az arcába, és a szemeit, a szürke szemeit vizsgálta. De ezekből a szemekből csak a határt nem ismerő jószág és a szeretet sugárzott ki. Semmi kíváncsiság, semmi firtatás, csak a mindent eltűrő jószág.

- Miért sírt? - kérdezte Pál, és a kezei közé fogta a felesége arcát.

- Semmiért.

- Az ember nem sír hiába.

- Olyan rosszak az emberek - mondta Marika -, úgy gyűlölik magát. Mindenki a vesztét akarja.

Az arca megtört a fájdalmak között, és a rózsaszínű nyugalom eltűnt róla. Olyan csöpp volt, mint egy kis ököl, és a szemei megnőttek a könnyek hullásától. Az ajkai duzzadtabbak lettek, és forrón csókoltak. A karjai nem hullottak le hirtelen az ura válláról, mint azelőtt, hanem görcsösen tapadtak, mintha óvni akarnák az ellenségektől Kender Pált.

Ez az asszony, talán ez az egyetlen és nevetséges kis asszony tartozik hozzám csak - gondolta a fiatal férj -, ez remeg értem ebben a városban és ebben az országban. Más senki sincsen.

Arra gondolt, hogy neki mégis magyarázattal tartozik. Vagy legalábbis elmondhat mindent, ha éppen kedve tartja.

- Sok rosszat hallottál felőlem? - kérdezte Kender Pál.

Az asszony megrázta a fejét. Ebben a percben mártírhálát tudott volna szenvedni az uráért: Pál először tegezte. Átfonta még erősebben a nyakát, és úgy súgta a fülébe:

- Semmit sem hallottam.

- Akkor mégis miért sírsz, kitől féltesz?

- Itt állottam az ajtó mögött...

- Hallgatóztál?

- Igen - felelte az asszony -, muszáj volt. Két nap óta éreztem, hogy valami bánt, hogy szenvedsz, és szomorú vagy. Közben annyi minden történt, láttam az urakat, akik a párbaj dolgában jöttek... és nem tudtam semmit. Te nem szóltál, én meg nem akartam kérdezni. A mama szigorú arccal járt-kelt, a kamrában akkorákat sóhajtozott, hogy majd megszakadt a szívem. Akkor azután azt gondoltam, hogy nekem mégis tudni kellene, hogy mi történik... én mégis szerettem volna tudni. Ma délelőtt hallottam, amint Menyhért magyarázott. Odamentem az ajtóhoz, és hallgatóztam. És hallottam, hogy lesnek rád, hogy lesnek rád, mind.

A könnyei kibuggyantak, és ismét sírva mondta:

- Mint az erdei vadra.

- És még mit hallottál?

- Azt, hogy nem akarsz...

- Hogy nem akarok a pisztoly elé állani?

- Igen.

- És miért nem akarok?

- Azt nem tudom, de édesanyád mondta, hogy azt nem teheted, hogy mégiscsak ki kell állani. Én nem így gondolkozom, és megkérdeztem tőle, hogy miért.

- És mit mondott?

- Azt, hogy egy Kender nem lehet... gyáva. És azt is mondta, hogy szóljak neked. Ma este kérjelek mindenre, ami szent, hogy ne tedd.

- Este?

- Látod, mindent elmondtam. Én nem akarok semmit, csak maradj itt. Ahogyan te akarod, úgy van a legjobban.

- Nem is akarod tudni, hogy miért nem állok ki?

- Nem - mondta az asszony, és az ura vállára borult -, csak azt tudom, hogy neked megvan az okod, és ez éppen elég...

Ha senki másnak, gondolta Kender Pál, ennek az asszonynak mindent el kell mondania. Be kell vallani neki, hogy mi folyt közte és a vasgyúró között. Az életének ezt a szakát ki kell teríteni előtte, mert aztán jöhetnek napok, amelyeken már későn lesz, és nem lehet magyarázgatni.

- Nem állok ki - mondta elgondolkozva, és az egyéves emlékei között kutatott -, mert lesett rám, mint a harapós kutya, fájdalmakat okozott nekem, és bármely percben kész lett volna eltaposni...

Csendesen beszélt, és lassanként kitárult minden keserősége, amit a porvárosban elszenvedett. Csak Bakos Pistáról mondott históriákat, de miután az egész falu nevében ez az ember állott vele szemben, ez a durva paraszt képviselte a többi gyűlölködőket is, megismerhette az asszony az ura helyzetét teljes meztelenségében. Elmesélte Kender Pál a nevezetes fürdés históriáját, a veszedelmes kocsikázást, amikor először akarta megszegyeníteni, visszariasztani a vasgyúró. És aztán sorra jöttek a jelenetek egészen a kukoricásban lefolyt vértelen párviadalig.

- Én tudom - mondta -, hogy nem érdemes arra, hogy odaálljak vele egyenrangú félnek. Tudom, hogy nem úriember, nem lovagias ember, annyira nem becsülöm, mint egy tisztességes munkást vagy egy szabólegényt. Nem állhatok ki vele, mert én már megvívтам a párba-jomat a kukoricásban, ahol nekem csak revolverem volt, ő pedig kétsövű puskát fogott rám. Nem bánom, akármit mondanak az emberek, de egy ilyen közönséges gyilkossal nem párba-jozom...

- Istenem - sírt az asszony -, hiszen így van jól, de ha mégis rád támad?

- Az megtörténhetik - válaszolt komoran és elszántan a férje -, de vele szemben mindig én vagyok felül. Ha pedig le akar ütni vagy löni, itt van ez a hűséges szerszám.

A revolverét húzta elő, és odafektette a tenyerére. Szinte szerelmesen nézte, hogy csillan meg fátyolos fénnel az oxidált cső.

- Nem - mondta az asszony -, nem hiszem, hogy te azt megteszed. De nem fogsz kimenni. Itt ülsz majd mellettem. Nézed, hogy hímezek és segítesz a gombolyagot felcsavarni.

- Lehetetlen - mosolygott Kender Pál -, akkor igazán érdemes lennék arra, hogy leköpjenek, hogy gyávának nevezzenek. Éppen úgy ki fogok jární, mint azelőtt...

Éjfél is elmúlt már, és az asszony meg a férje még mindig ott ültek a díványon. Egymás mellett, szorosan ültek, és összefonódtak, mint két falevél, amelyet az őszi szél sodort egy sarokba. A bajok, gondok és szomorúságok végre egymáshoz hajszolták őket. Kender Pálnak jólesett az a szelídség és melegség, amely az asszony szemeiből áradt feléje. Azt gondolta, hogy ezek a szemek örökké így fognak ragyogni, soha nem szűnnek meg a jóságot sugározni, még akkor sem, ha már ő a nagy vashídról köszönti ezt a nyomorult városkát.

Marika boldog volt. Legjobban szeretett volna patakzó könnyek között sírni a nagy boldogságtól. Szinte imádkozott, hogy jöjjenek még a keserőségek, tornyosuljanak a sötét felhők, mert a viharok és szenvedések az ő karjaiba hajtják az urát. Mert kinyílt az szeme, hogy asszony lett, és megérezte, hogy van valami kettőjük között. Jól tudta, hogy a nagy szerelem, amelyről regényekben olvasott, valahogyan elmaradt az ő viszonyukból. Pedig óhajtott és szomjúhozta azt, hogy ez az ember nyilatkozzék meg előtte, hogy tárja ki a szívét, és legyen az övé, ne csak a pusztá öleléseken keresztül. Vágyott az után, hogy beszéljen hozzá szelíd,

szomorú hangon, ajánlja fel a bizalmát, és bódítsa el a szavaival, mint egy szerelmes ifjú a tizenhat éves leányt. Mert nem is volt ő több tizenhat évesnél, olyan szegény maradt élményekben, olyan árva volt a szíve ravaszságok és asszonyi furfangok dolgában.

Nem kellett túlságosan sokáig várakozniuk a keserűségekre. Másnap felkészült Kender Pál, hogy ellátogat a kis doktorhoz.

- Kedvesem - mondta Marikának -, egy fél óra múlva itt leszek...

Az asszony a nyakába kapaszkodott, és görcsösen ölelte:

- Ne menj egyedül...

- De hát kivel menjek?

- Velem. Én úgyis meg akarom ismerni a doktorékat. Szeretném látni azokat, akikkel egyetértesz.

Nem lehetett lebeszélni erről a szándékáról, hát az ura végre is beleegyezett. Karonfogva mentek végig az utcán, és amerre elhaladtak, mindenütt kíváncsi fejek jelentek meg az ablakok üvegtáblái mögött. A községháza sarkánál szembejött velük a jegyző. Látszott, hogy ki akart térni a találkozás elől, de szinte lehetetlen volt a sár miatt átvergődni a másik oldalra. Ezért azután hol a földet nézte, hol meg az eget kémlelte, és köszönés nélkül haladt el Kenderék mellett. Pál megemelte a kalapját, és nyílt hangon köszöntötte:

- Jó napot, jegyző úr!

De az csak haladt tovább, és nézegette az eget, hogy vajon nem marad-e el a nyárelői eső. Ezt a durva sértést zsebre kellett vágni. Még utána sem mehetett, mert a feleségét csak nem hagyhatta ott az út közepén egyedül.

- Már kezdődik - mondta keserűen az asszonynak -, a komisszágok első stációjánál vagyunk.

- Nem baj - mondta mosolyogva Marianne -, éppen elég jó társaság vagyunk mi, így ketten.

Weissenberg doktor nem tudott hova lenni az örömtől, hogy meglátogatták. Mikor azonban az asszonyok bevonultak a szalonba, elkomolyodott:

- Most már túl van a dolgon, kedves uram - mondta Kender Pálnak -, becsületszavamra mondom, csodálom az erejét. Ilyen elhatározásra magam sem lettem volna képes, pedig és igazán túl vagyok már azon, hogy a párbajképesség szempontjából ítéljem meg, hogy valaki lovagias, becsületes ember-e vagy sem. De azért, ha rákerülne a sor, én a magam részéről... És tudja öregem, magának mégsem lett volna szabad. Maga más ember. De ha számolt a következményekkel...

- Persze, hogy számoltam. És nem is olyan nehéz a jegyző úr üdvözléseit nélkülözni.

- Talán nem köszönt?

- Nem, az eget nézte zavarában.

- Akkor bizonyosan a kaszinóban történt valami.

- Mi történik, legfeljebb nem teszem be a lábamat többé abba a kártyabárlangba.

Weissenberg elkomorodott.

- Valami más dologban törhetik a fejüket, nem lehetetlen, hogy kizárják.

- Hát ennyire gazemberek.

- Minden kitelik tőlük. Illetve nem szabad bántani őket. Egészen természetes, hogy Bakos Pista mögé állanak. Ez az ember öelöttük az igazi gavallér megtestesítője. Aki pedig az ideáljainkat bemocskolja, azt szeretjük megbüntetni... Különösen, ha olyan kevésbé rokonszenves elöttünk, mint ön az ő szemükben. Tehát most már el kell készülni arra, hogy itt mindenki gyűlölni fogja, legalábbis egy ideig így lesz... Különben mondhatok egy igen érdekes újságot. Ma délben meglátogattam Berta kisasszonyt, az utolsó vizitem volt ez náluk. És tudja ki ült a szalonban?

- El sem tudom képzelni.

- Bakos Pista.

- Áldásom reájuk - nevetett Kender Pál -, ez igazán kedves dolog.

Beléptek a szalonba, ahol a doktor felesége a kisbabát produkáltatta. Verset gügyögött, tapsolt, táncolt az apróság, és Marikának csaknem könnyek gyűltek a szemébe.

- Csak a család, kedves földbirtokos uram - mondta Weissenberg, szivarra gyújtva -, higgye el, hogy csak a család ér valamit. Ez az otthon, a nyugalom, az asszony és a gyerek, olyan, mint egy kis mennyország. Odakint háboroghat a sok piszkos ember, akármi történhetik, itt mindig megvigasztalódom. Higgye el, uram, egyszer ön is így fog beszélni.

Egyszer már beszélt így Kender Pál előtt. De az régen volt. Olyan régen, hogy már alig emlékezik reá a sápadt, szomorú ember, a porváros ellenfele. Akkor még nem hitte volna, ha akárki mondja neki, hogy ebben a szobában megfordul egyszer a feleségével is. A doktorné átvette a témát, és boldogan mondta:

- Csak a gyermek, tessék elhinni, hogy csak a gyermek az igazi öröm.

Marika az urára nézett, de a tekintete nem találkozott a Páléval. A sápadt ember lehajtotta a fejét, és arra gondolt, hogy valaha ő is vágyott, sóvárgott egy apró ember után, aki egy leány szívéből kél életre. De hol az a leány, és mi köze neki hozzája?

Estefelé mentek haza. Kender Kelemenné egyedül ült a sötét szobában, és amikor beléptek hozzája, észrevették, hogy fehér kendőt kapott el a szemei elől. Nem vettek tudomást róla, hogy sírt, hogy siratta a fia konokságát. Vacsora után a Marika szobájába vonultak, és azzal mulattak, hogy pamutot gombolyítottak. Kender Pál tartotta a motringot, s felesége megszállottan gombolyította a fonalat. Ez természetesen nem mehetett apróbb tréfák nélkül.

A fonál minden pillanatban összegubancolódott, és ilyenkor ifjabb Kenderné személyesen intézte el a zavarokat, ami abból állott, hogy odalépett az urához, kibogozta a szálát, és megcsókolta Pált. Lehetetlen volt ezt a mulatságot nevetés nélkül megállni. Az asszony olyan boldogan kacagott, hogy Kender Kelemenné bedugta a fejét az ajtón:

- Azt hittem, hogy valami baj van - mondta, és fejcsóválva távozott a szobájába. A mai fiatal-ság kiismerhetetlen, nagyon furcsa. Itt a nagy szégyen, a szomorúság a házban, és ezek itt nevetnek. Ez ellen ugyan nem volt semmi kifogása sem a matrónának, de megérteni sehogy sem tudta, hogy lehet mulatni, mikor az ember lelkén ott ül a tépelődés. Mégis nyugodtabb szívvel feküdt le.

- Eh - mondta magában -, én jól megcsináltam a dolgomat. A gyerekek szeretik egymást: minden úgy van, amint mondtam. Csak ez a párbaj, ez a komisz párbaj ne jött volna közbe... De talán elfelejtik egypár év múlva. Addig gazdálkodjék a fiú, nőjön be már a feje lágya, tanuljon bele a mesterségébe, azután majd meglátjuk, mi lesz.

Arra nem is gondolt, hogy miért nem állott ki a fia. Sohasem tudta megérteni, sohasem tudott közel férközni hozzá, hát most sem igyekezett megfejteni a titkát. Bizonyára van oka rá, gondolta, biztosan tudja, hogy mit tesz, akármilyen rosszul cselekszik is.

Az ifjú férj nem gondolkozott ilyen nyugodtan. Amikor az édesanyja benyitott, maga is megdöbbsen a vidámságán. Úgy érezte magát, mint a részeg ember, aki egyszerre csak észreveszi, hogy valahogyan az asztal tetejére került, és táncol, vidám, és eszeveszetten kurjongat, pedig legjobban szeretne sírni és leborulni. Ránézett az asszonyra, és nagy szégyenkezés fogta el. Ezt is sikerült hát becsapni, csalódásba ringatni: most azt hiszi szegény, hogy boldog, nagyon boldog, és a szeretet melege száll feléje, pedig... Alig merte befejezni magában a mondatot:

- Pedig csak egy aranyos gyermek, és finom és drága leány, akit nem szabad eltaszítani, akire csak mosolyogva lehet tekinteni.

Éjszaka halkan lélegzett mellette az asszony, és ő arra gondolt, hogy sohasem tudta volna magát így elképzelni. Egy évvel ezelőtt sejteni sem merte volna, hogy ágya mellé egy másikat helyeznek, és hallani fogja álmatlan éjszakákon át egy rózsaszínű asszonynak a pihegését. Illetve gondolt, reménykedett, sóvárgott ilyesmi után, de a szomszéd csipkés ágyba, a patyolat fehérművek közé egy másikat képzelt el.

Befordult a fal felé, és a párnáit ölelte át. Most ismét szemben állott önmagával, és újból tépelődések kínozták.

Mi lesz ennek a vége? Hiszen most már harcolok, pedig nem kívántam a vetélkedést, a szembeszállásokat. Szemben állok az egész várossal, pedig nem akarok itt senki sem lenni. Csak belekeveredtem a veszekedésekbe, belegázoltam a pocsolyába, és most nem tudok kievickélni.

Dacosan fürta a fejét a párnába. Arra gondolt, hogy csak az volt az egyetlen helyes út, hogy nem adott elégtételt. Csak így volt hű önmagához, és így fizetett vissza méltó eszközökkel.

- Én nyugodt vagyok - ismételte önmaga előtt -, én megtettem a magamét. Velem aljasul akartak elbánni, én visszafizettem. Jöhetnek a társadalmi szabályokkal. Én sokkal többet kockáztattam, mint az, aki a pisztoly elé áll.

És mégsem volt nyugodt. A legőszintébb hangok azt mondták neki, hogy nincs rendben semmi, hogy minden megfordítva történik, és istenem, milyen régi vágya ez: itt kellene hagyni mindenkit és mindent.

Reggel komoran ébredt, és egykedvűen bontott fel egy borítékot, amely az asztalán hevert. Átolvasta, és nem lepődött meg túlságosan a tartalmán. Rétsággy írt, és az volt belefoglalva, hogy őt most nem szabad félreismerni, belőle az őszinte barátság és a jóindulat beszél, mikor azt ajánlja, hogy lépjen ki a kaszinóból, mondjon le, mert ki akarják golyózni. Az indítványt már be is adták ellene, és ahogyan ő ismeri a választmányt, igazán nem állhat jót semmiért sem, bár mint elnök határozottan ellensége az ilyen skandalumoknak.

Kender Kelemenné izgatottan leste a fia arcát.

- Mit ír Rétsággy? - kérdezte aztán, mikor Pál letette a levelet.

- Honnan tudja, hogy Rétsággy írt?

- Ismerem az írását. Tudod, a váltók ügyében.

- Ja úgy - mondta Kender Pál, és átnyújtotta a levelet.

- Borzasztó - szörnyülködött az öregasszony -, hiszen öt év óta nem volt kigolyózás. Akkor is a sikkasztó ügyvédet dobták ki... Ez ellen kell valamit csinálni.

- Nem kell semmit se...

- De miért?

- Mert nem is voltam tagja a kaszinónak. Úgy jártam fel, mint vendég. Legföljebb nem vesznek fel. De nem is dobhatnak ki.

Ez valamennyire megnyugtatta Kendernét, de azért még mindig nem szűnt meg sopánkodni.

- Istenem - kezdte -, hát mi lesz ennek a vége? Hol áll meg már ez a sok arcátlanság? Bélpoklosok vagyunk mink? Látod, fiacskám, nem hallgattál rám, most itt a sok kellemetlenség. Kiüldöznek bennünket ezek a pizsokháziak. De ilyen makacs vagy te, kemény a nyakad.

És ebben a pillanatban elhatározta ő is, hogy akármilyen történjék, szembeszáll a falu minden emberével. Majd elvág, hogy ki az erősebb, ő, a gazdag, nagypénzű asszony vagy a sok félig úr, félig paraszt, akinek egy garasa sincs.

Marika is elolvasta a levelet, de ő csak mosolygott rajta:

- Ez igazán a legkevesebb, amit elvárhattál tőlük. De sebj: legföljebb nem leszek lady patronesse a kaszinóbálon. Majd inkább bemegyünk a városba, ott legalább nem kell félni, hogy felrobban az acetilén.

Dél felé sétára indultak. Egy öreg ház előtt megállott Kender Pál.

- Valamit gondoltam - mondta a feleségének -, ebben a házban lakik az apámnak egy régi barátja, a Makray Pista bácsi. Ide úgy is el kellene látogatni, hát legjobb lesz, ha lerázzuk a gondját a nyakunkról. Majd bemutatlak neki...

Befordultak a sárga kapun, és csengettek. Amint az ajtót egy tenyérszerű szélességben kinyitotta egy borzas cselédleány, be lehetett látni a folyosón át az ebédlőbe. Ott ült Makray bácsi, a fehér szakállát sütötte a nap.

- Nézd, Marika - mutatott feléje -, mint egy apostol, olyan az öreg.

A cseléd riadtan kérdezte:

- Mi tetszik, kérem?

- Semmi - felelte mosolyogva Pál -, mondja meg a tekintetes úrnak, hogy itt van a Kelemen fia meg a felesége.

Egy perc múlva ijedt ajtócsapkodások hallatszottak, valaki lecsoszogott a lépcsőn. Az öreg szakácsné kitérte az ajtót, és meghajtotta magát:

- Igen sajnáljuk - mondta alázatosan -, de a tekintetes úr még reggel elment...

Kender Pál az ebédlő felé tekintett. Az ajtó már be volt hajtva.

- De hiszen az előbb még ott ült az ablaknál - mondta szelíden Pál. - Borcsa néni, nem tud maga hazudni...

Az öregasszony szemei megnedvedtek:

- Istenem - kezdte -, mit csináljak? Ismertem a papáját, nagyon finom úr volt, de sokszor megdicsérte a főztömet! Mit csináljak, ha a tekintetes úr azt mondta, hogy nincs idehaza?

- Hát most már mindegy - felelte Kender Pál szédülve -, mondja meg, hogy mi sajnáljuk.

Kitámolygott az asszonnyal. A szégyen és keserűség mardosta belülről. Önkéntelenül megtörölte az arcát, mintha leköpték volna. Erre mégsem számított, azt sohasem hitte, hogy az édesapja barátai is megtagadják valaha. Először történt, hogy nem mert az asszony szeme közé nézni.

De Marika odasimult hozzája:

- Nem olyan nagy szerencsétlenség - mondta -, éppen elég rokonunk van Ágotán. Ha unatkozni akarunk, átmehetünk oda is.

Otthon megölelte, és valósággal vigasztalta az urát. Ez az eset nagyon leverte Kender Pált. Annyira odavolt, hogy meg sem mondta az édesanyjának, hogy mi történt velük. Mégis híre futott hamarosan a szomorú látogatásnak.

- Igaz, hogy Makrayék nem fogadták? - kérdezte egypár nap múlva a kis doktor.

- Igaz - mondta Kender Pál -, el sem tudom képzelni, hogy mi baja az öregnek.

- Az öregnek - felelte Weissenberg - nagyon sok baja van. Elsősorban is dinnyeföldet bérel Bakosnál, másodszor meg választmányi tag a kaszinóban...

- Ahá, most már értem - sóhajtott Pál -, most már tudom, hogy miért dobott ki, a dinnyeföld többet ér... Csak azt nem tudom, hogy miért nem jelentkezik Bakos Pista. Most már igazán ideje volna, hogy meglessen, és valahonnan a másik utcasarokról rám duplázzon nyúlsöréttel.

- Ezt magam sem értem, de sejtem, hogy szívügyek játszanak közre, De ha eddig nem harapott, akkor ezután sem fog. Azóta ő sem volt a kaszinóban. Ja, igen, valami nagyon érdekes újságot akarok mondani. Gérőcz mester azzal a hírrel lepett meg, hogyha sokat barátkozom önnel, akkor nem lehetetlen, hogy bojkottálnak.

- És ön mit felelt?

- Azt, hogy ez igazán a magánügyem, és ha nagyon fűjnek, nagyon prűszkölni találnak ellenem, akkor legrosszabb esetben felszedem a sátorfámat. Ilyen sárfészket találok én még egypárat az országban. Ha csak gyenge praxisról van szó, legfeljebb ellejtek Biharba...

- Kedves doktor úr - mondta Pál -, ön úgy tesz, amint akar. De ne értsen félre, én igazán nem fogok megsértődni, ha nem jön többé hozzánk. Kivéve, ha betegek vagyunk.

- Nem, kedves földbirtokos uram, engem nem lehet kidobni. Ezentúl még többet járok ide, mint eddig. Majd meglátjuk, hogy mi lesz a vége ennek a hajszának.

Kender Pál kezdett végleg elkeseredni. Mit látnak benne a nyomorultak - kérdezte önmagától tépelődései közben -, mit akarhatnak tőle? Most már igazán magára maradt a feleségével, mert az édesanyja a nap legnagyobb részét Ágotán töltötte. Folytonosan együtt kocsikázott Manó bácsival, és mikor megtértek a fárasztó utakról, nekiült a számadásoknak. Néha este sugárzó arccal állított be:

- Olyan termésünk lesz, amilyen még sohasem volt. A malacokat úgy eladom, hogy belebukik a zsidó kupec, mert egy krajcárt sem nyer rajta. Mit törődöm én ezekkel a koldus kutyákkal?...

Máskor dühösen csapta be maga után az ajtót:

- Bánom is én, hát ne köszönjön nekem az a jegyző, ne köszönjön senki se. Mégis az enyémekek a legszebb földek. Gyerekek, tizenkét mázsa búzát ad minden hold, ha így tart az idő.

Az Ágotaiak és a Kenderek földjei dúsan és csodálatosan zöldelltek, sárgultak a nyári nap tűzsugara alatt. Mintha az Isten kertje lett volna ez a földdarab, olyan szép és viruló volt.

Mindez a gazdagodást jelentette. Azt, hogy a Kender Kelemenné gondjai eloszlanak lassanként, és a készpénz, amelyből olyan kevés volt régente, felszaporodik a sifonban, onnan pedig a bankba vándorol a Kender Pál nevére. Azt jelentette, hogy nemsokára még bőségebb életmódot folytathatnak, hogy kicserélhetik a régi kocsikat, öreg bútorokat, és dárídókat csaphatnak, meghívhatják egész Ágotát, ha éppen akarják. Manó bácsi teljesen kiengedte a kezei közül a kormányzás gyeplőit.

- Nincsen ennél a Lottikánál jobb inspektor - mondogatta a déli sörözéseknél - nincsen senki se, aki jobban rendbe tudná szedni a béreseket.

Kender Pál mégsem tudott örülni ennek a tollasodásnak. Ezért kellett neki hazajönni egy év előtt, ezért volt reája szükség, ezért veszítette el minden reményét a jövőben, hogy most üljön tétlenül egy asszony mellett, akit az ölébe toltak erőszakkal. Az édesanyja, aki támaszt keresett benne, erősebb és egészségesebb, mint valaha, és ő maga nyomorultabb és utolsóbbnak érzi magát, mint valaha. Egynapos kocsikázásokba nem fájdul meg a dereka, és a múltkor, uram isten, rajtakapta, hogy térképet rajzolt, egy összefoglaló térképet a két birtokról. A pénzt, amire évekkel ezelőtt sokszor mohón és éhesen vágyott, nem tekintette a magáénak, szégyellte elfogadni, mert tudta, hogy a tarka százasok javát a felesége földjei hozták. Minek neki a pénz, mikor nem vágyik semmire! Ezen a nyáron nem csináltatott új ruhát sem. Neki ne szabassanak idegen pénzből tarka gúnyát. Jó lesz a régi kabát is, az a pár ruha untig elég őszig vagy legfeljebb télig. Könyveket sem vett. Az édesapja régi könyvtárát most már teljesen átkutatta, és lassanként lehordta az összes munkákat a szobájába. Az idejét nagyrészt a könyveknek szentelte. Mostanában nem vették tőle rossznéven, ha feléje sem nézett a földeknek, napszámosoknak.

- Maradjanak csak odahaza - intett a kezével Kender Kelemen özvegye, ha Manó bácsi nyugtalankodott -, most a legboldogabbak...

Odahaza pedig egymás mellé hajszolva, egymás mellé üzve élt két ember: Marika és az ura. Még tartott a kapcsolat közöttük, a veszedelemben és szégyenben egymásra bukkant him és nőstény kapcsolata. Ha Kender Pál olvasni kezdett a szobájában, az ablakhoz ült Marika, és csendesen kézimunkázott. Néha jelezte, hogy kocsin jön valaki vagy nevetve mondta, hogy milyen ruhában sétálnak a kisasszonyok.

- Istenem - jegyezte meg egyszer -, olyanok vagyunk, mint a szegény Ágotai bácsi, akitől a játékot loptuk, meg az öreg néni... Itt ülünk, és nézzük a kisfiúkat, akik boszorkányosan sok nadrágot szakítanak, és figyeljük, hogy mikor sántul le a jegyzőék lova.

Kender Pál teljesen visszavonult a társas élettől. Az utcán minden tizedik ember üdvözölte csak. Azok is jobb érzésű gyávák voltak, akik félve néztek körül, mikor szembejött velük, és ha a környéken sejtették a jegyzőt vagy a Bakos Pista embereit, elsikkasztották a köszönést. Eleinte bosszantották ezek az aljasságok, de utóbb megszokta, hogy némán, ostoba, rideg arccal haladjanak el mellette a porváros lakói. Néha látta Barta kisasszony alakját az ablakból, és többször megpillantotta a Bakos Pista széles vállait a távolból, de találkozni egyikkel sem találkozott szembe. Nem tett látogatást sehol sem, nem ismert kötelezettségeket, és körülbelül úgy élt már utóbb, mint Robinson a pusztaszigeten. Sokszor kísértették vágyak és óhajtasok némely séták után, amelyek messzire visznek, a nagy vasúti híd felé. De visszatartotta a dacosság, hogy most, éppen most nem szabad elhagynia a porvárost, ezt a nagy kátyút. Még tűr, és vár inkább egy darabig, nehogy azt gondolják, hogy értük távozik el, hogy az ő aljasságaik elől szökik meg.

Egy hétfői napon nyárutói eső paskolta a zöld zsalukat. Ázott a mező, a kert, és nem lehetett kimozdulni a szobából. Az utcák szomorúan üresek lettek, és Marika letette a kézimunkákat.

Odaült az ura mellé, és egy könyvből olvasott vele. Lassabban, jóval lassabban tudta követni a sorokat, mint az ura, és sokszor kapott a levél után, amit Pál el akart fordítani. Az első délelőttön rendben ment a dolog. Kender Pál türelmesen megvárta, hogy utolérje a felesége, és amíg az megtörtént, kibámult az ablakon a szürke égre.

- Tudja, Marika - mondta így elgondolkozva -, milyenek vagyunk mink?

- Milyenek? - kérdezte az asszony.

- Két nevet gondoljon, két ember nevét, amelynek a viselői így könyököltek egy könyv fölé...

Marika gondolkozott. Ez nehéz lecke volt. Végre mégis örömmel mondta:

- Castor és Pollux!

- Egy kis tévedés van a dologban - jegyezte meg Pál -, de azért maga ki fogja találni.

- Hero és Leander? - mosolygott Marika.

- Ez már közelebb jár, mert legalább férfit és nőt idézett. Olvasta Dantét?

- Olvastam - mondta lehajtott fővel az asszony.

- És mégsem emlékszik?

- Nagyon régen olvastam.

- Paolo és Francesca. Nem emlékszik Paolo és Francesca históriájára? Dante ír róluk a legszebben...

- Igen - mosolygott zavartan Marika -, igen, emlékszem.

Pedig nem emlékezett, és nem is tudta, hogy ki volt Paolo és Francesca. Mert ha tudta volna, forrón és melegen tapad oda az urához, forrón és szerelmesen, az ifjúság tűzének szent hevülésében. Ehelyett azonban szinte elhúzódott Pál mellől: a tudás hűvös szellője férközött köztük. És az ura észrevette, hogy nem tudja, ki volt Paolo és szerelmese.

Délután még mindig zuhogott az eső. Jobb mulatságot tehát nem is találhattak olvasásnál. Újabb könyvet szedtek elő, ezúttal verseket böngésztek. Antológia volt, új költők antológiája, amely egypár hónappal előbb jelent meg. Akkor szerezte meg Kender Pál, mikor a legfájdalmasabb időket élte át a porvárosban. Egypáran ismerősei, barátai voltak a poéták közül, és egy-két vers odanőtt nagyon a szívéhez.

A lapok alján itt is várni kellett. Marika valósággal betűzgette a sorokat. Az ura egy kicsit türelmetlen kezdett lenni, az asszony pedig sóhajtozás közben kísérte a sorokat. Egyszer aztán abbahagyta az olvasást.

- Miért nem olvas? - kérdezte Pál.

- Nem tudom... Nincs türelmem.

- Magának nincs türelme? Ezt is most hallom először.

- Nem úgy gondoltam, hanem én nem értem ezeket.

- Lehetetlen, hallgassa, milyen nagyszerűen hangzik.

Egypár zengő sort olvasott fel, de Marika továbbra is szomorúan rázta a fejét:

- Én igazán nem tudom felfogni.

Könnyek fátyolozták a szelíd, szép szemeit. Az ura megsajnálta:

- De hát mit olvastál te eddig? - kérdezte, és megfogta a kezét.

- Ilyen versek közül?

- Igen, a versek közül.

- A versek közül olvastam Petőfit - a keze megremegett az ura kezében, tétován és gondolkozva beszélt -, meg az Aranyt is... meg a virágregéket Katonától.

- Tompától.

- Ja, igaz, Tompától. És az iskolában *Zalán futása*-t, meg a *Murányi Vénusz*-t.

- Igen, igen - nevetett Kender Pál - a *Marssal társalkodó Vénusz*-t. És a regényekkel hogy állunk?

- Regényt sokat olvastam. A tanítónő hordta nekem a városból, a kölcsönkönyvtárból.

- És milyen regények voltak?

- Kettő volt Jókaitól...

- Ez helyes, de most menjünk tovább.

- A többi angol meg német volt. De én már nem emlékszem arra, hogy hívták az író.

Ez már más - gondolta Pál -, most már nem lehet csodálkozni, hogy a modernnek nemigen tetszenek Ágotai Marika asszonynak. Valaha állott már így szembe kedves és fiatal nővel. Tisztán emlékszik rá, hogy Spángli Kató sem tudott sokkal többet, mikor összetalálkoztak. De annak csodálatos finom esze volt, alig kellett neki valamit magyarázni. Szinte ösztönszerűen reáhibázott a dolgokra. Könnyű volt formálni és alakítani, mert nagyszerű anyag volt. Egy padon olvastak egyszer egy verseskötetet, és aztán együtt írtak egy kilencsoros költeményt. Az első sort ő gyártotta, a másodikat Kató és így tovább.

A leány nem szégyellte tőle idegen szókat kérdezni. Minden iránt érdeklődött, és napról napra gazdagodott a tudása. Az utóbbi időkben, istenem, az utóbbi hónapokban már gyönyörűség volt vele beszélgetni.

És most itt ül szemben megint egy nővel, egy asszonnyal, aki még jóformán leány, mert leányos az alakja, a szeme, és ártatlan a gondolkodása. Az asszony az övé, úgy, ahogyan ott ül előtte, a lakk félcipője hegyétől a kedves, szőke hajáig. Ennek a sok gondot okozó tulajdonnak szüksége volna az ő nevelésére. Oktatni kellene ezt is csók és ölelések között, felejthetetlen sétákon, ősszel és nyáron, tavasszal és télen. De hogy kezdjen hozzá hogy csinálja ezt végig? Elsősorban is a porvárosban nem lehet óráig sétálni, mert az ember elvész a porban és a sárban. De ez mégsem a legnagyobb akadály. Hogy álljon meg ő Marikával a virágzó bodzafa előtt, mikor mindjárt a másik jut eszébe? Nem tudná ott megölelni, karon fogni, a kezét kezében tartani, még mellette állni sem lenne képes, mert egy júniusi délután előttük virágzott a bodzafa, és megrészegegedtek az illatától. De hogyan menjen vele fagyalbokrokkal szegett utakon, hogyan tekintsen a fák alá futó domboldal hajlásaira, a fiatal erdőkre, rózsabokrokra, havas utakra, havas földekre szálló fekete varjakra, zúzmarás fákra és hóhullásos esték szomorú világosságába, tavaszi sárga virágokra, hervadástól illatos őszi fasorra, mikor mindenütt volt már a másikkal?

- Nem lehet, nem lehet - sóhajtott, és sírni szeretett volna, mert ridegen és könyörtelenül érezte, hogy nem tudja a szívébe fogadni az asszonyt. Úgy érezte magát, mint a jóllakott ember, aki nem nyelhet le csábító falatokat, mert telve van, torkig megtelve. Magába szállott

Kender Pál, és őszintén, töredezten bevallotta önmaga előtt, hogy telve van, a kicsordulásig telve a belseje egy régen látott leány, asszony, vagy mit lehet tudni, anya iránti fájdalmas szerelemmel, vágyakozással, óhajással. Minden gondolata úgy száll feléje, mint a nap sugarai szállnak a zöld mezőkre. A vágyai, színes és drága madarak, feléje repülnek, körülroppkodnak az alakját, az arcát, mint a fiókák az anyai fészket. Olyannak tudta a lelkét, mint a fájdalmas tüzek kohójában fogant kék acélt. Most már őszintén lehetett önmagával szemben, és bevallhatta, hogy nem fogja soha elfelejteni Spángli Katót. Lehetetlennek tartotta most már a hazudozást, amelyet régebben megpróbált. Egyetlen szóval mindent elmondhatott őszintén. Csak ismételni kellett azt, amit fehér éjszakák szomorú óráiban betűkkel kiírva is látott már maga előtt lebegni:

- Csak őt, csak őt óhajtom...

Nehéz és válságos percek voltak ezek, mert tudta, hogy most veszti el a második asszonyt, aki egybekapcsolta vele az életét. Felébredt az álmából, és érezte, hogy talán sohasem jut olyan közel Marikához többé, mint azon az estén, mikor elmondta a titkát, vagy mikor pamutot gombolyítottak. Talán sohasem ülnek majd úgy egymás mellett, és nem fog, bizonyára nem fog kinyílni a szíve az asszony előtt. Nehéz idők voltak ezek, és Kender Pál tudta, hogy most szüksége van minden becsületességére. Nem szabad elárulnia magát, nem szabad sebeket ejtenie egy ártatlan asszonyon. Inkább szenvedjen ő maga, el kell tűrnie minden belső mardosást, mint ahogyan elszenvetett hang nélkül az iskoláskönyvek görög ifja a keblébe rejtett, lopott róka harapásait.

- Egy ideig, még egy kis ideig tűrnie kell - sóhajtott, és megfogta a Marika apró kezét -, hogy ne gyötörődjenek ezek a kezek, éjszakánként egy könnyel áztatott zsebkendő gomolyagán.

Nem árult el semmit, és mert az eső bőségesen, a meggyőződés teljes erejével hullott, szállott a szürke égről továbbra is, reggel kézen fogta, vezette Marikát a szobájába:

- Olvassunk? - kérdezte, és igyekezett a legmelegebb hangon beszélni.

Az asszony üde és illatos volt: az arca egészséges és frissen mosdatott. A nyugalom azonban eltűnt a rózsaszín arcáról, mikor a kérdést feltette az ura.

- Én nem bánom - mondta, és zavartan rebbentek meg a szemei -, ahogy maga akarja.

- Hát akkor olvasni fogunk. Milyen könyvet vegyek elő?

- Nem tudom. Verset vagy regényt.

- Jó - mondta Pál mosolyogva, és kihúzott a szekrényből egy kötetet.

Jókai írta: ismerős volt a betűje, a címe és minden sora. Már diákkorában olvasta Kender Pál, és most úgy üdvözölte, mint régi, kedves barátját. Marika megsimogatta a könyv tábláját, elolvasta a címét, és hálásan tekintett az urára.

- Ez érdekes lesz - mondta, és mohón feküdt neki a könnyű olvasmánynak. Az aranyos mese-mondó elfoglalta teljesen, és amint egyre érdekesebb lett a könyv, átölelte az ura nyakát, a fél karjával. Az apró kezeivel meg a Pál haját simogatta önfeledten.

- Csak ezt ne tette volna - sóhajtott Kender Pál, és nehéz lett a szíve, mert arra emlékezett megint, hogy így olvasott Katóval is egy kedves finomságoktól átitatott magyar regényt.

Mégis, ezentúl így maradt minden. Az asszony szelíd ölelések és csendes gyengédségek között élt, Kender Pál pedig játszott a megértő, kedves és okos férjtel. Lehajtotta a fejét, ha hazudott, és elváltozott az arca a pirulástól, elfordította az arcát, mikor régi emlékek,

keserőségek mardosták. Mikor megszűntek az esőzések, egy napos délután kísértált Pál az asszonnyal.

A kocsíúton mély és híg sárban hatalmas kövek, az úgynevezett *kövezés* várt gyanútlan kerekre és lópatákra. A gyalogjáró azonban száraz volt, ami annyit jelentett, hogy két tenyér szélességében szikkadtra taposták a járókelők az utat. Jobbról és balról azonban bizony elég szép sár leselkedett a városiasan vékony talpú félcipőkre.

- Libasorban - mondta mosolyogva Pál, és előrebecsátotta az asszonyt.

Másként nem is fértek volna el, és Marika vidáman lépegetett előre. A szoknyáját megcsípte kétoldalt, és úgy haladt óvatosan, hogy a bokái kilátszottak egy kicsit. A sáros szorosok és fordulók csaknem teljesen elfoglalták őket.

Így történt, hogy nem vették észre, hogy szemközt egy hatalmas ember közeledik feléjük. Lovaglónadrág, csizma van rajta, és a hatalmas öklében ezüstnyelű ostort forgat. Pál éppen a Marika bokájában gyönyörködött, mikor az asszony halkán, és alig hallhatóan sikoltott:

- Istenem - mondta fojtott hangon. A szíve annyira dobogott, hogy kénytelen volt megállni egy pillanatra.

Kender Pál feltekintett, és ebben a pillanatban már mindenre el volt szánva. Megtapogatta a revolverét, és a bal kezét keményen öklöbe szorította, mint az emlékezetes pofon alkalmával.

Nyolc lépésnyiről Bakos Pista közeledett, szuszogva és kipirulva, felindulva, mint egy vadkan. Az ostor fonatos teste hajladozott a kezében, csak hogy el nem tört, akkorákat suhintott vele a levegőbe. A keskeny gyalogjárón nem lehetett kitérni, össze kellett találkozni okvetlenül.

Marika megzavarodva tétovázott, sápadtan és megrettenve támaszkodott a selyemesernyőjére. Az ura nem tudott tőle előrelépni, tehát felgyűrte a szürke nadrágját és a lakk félcipője veszélyeztetésével elébe ugrott a ragadós sáron keresztül.

Belül fájdalmas elkeseredéssel, vak elszántsággal, az arcára erőltetett sápadt nyugalommal haladt. Csak négy lépést kellett tennie, mert a másik négyet hamarosan meglépte a vasgyűrű. Egyenesen a szemébe nézett az ellenfelének, és el volt készülve, hogy most kegyetlen ütés következik. Tudta, hogy kézzel nem nyúl hozzá, hanem csak ostorral csap az arcába. Ezt a csapást akarta kivédeni, és mindenre elkészülve tette meg az utolsó lépést, mégis, az udvariasság szabályaihoz mérten, a fél utat szabadon hagyván.

Az ellenfél vörös arccal és rettentő keményen lépkedett. Fújt és lihegett, mint egy ősbölgény. Mikor meglátta Kender Pált előreugrani, hirtelen felcsuklott, mint akit gyomron vágta. De a szemét nyomban elfordította. A szomszéd háztetők ázott szürkességében gyönyörködött. Mikor aztán egész közel értek egymáshoz, fél lábbal kilépett keményen a pocsolyába. Valósággal csapta a hatalmas csizmát a vízbe, hogy a híg sár végigfreccsent a Pál nadrágján. Ebben a pillanatban reccsent, és kettőbe csuklott a kezében az ostor: a hüvelykujja és a mutatóujja között roppantotta szét.

Még mindig a háztetőket nézte, és úgy tett, mintha nem is vette volna észre Kender Pált. Az asszony elől meg egészen kitért. Nem vette igénybe a számára átengedett araszos utat, hanem belegázolt erős csizmáival, mindkét lábával a mély kátyúba. Erős istállószag csapta meg Marika orrát, és egypár perc múlva csak ez az átható illat emlékeztette arra, hogy mellettük ment el Bakos Pista, az ura halálos ellensége.

Kender Pál meglepetve, lesújtva, a mellére eresztett fővel lépegetett tovább. A sarat lerázta a félcipőjéről, és arra gondolt, hogy ez mindennél szomorúbb, lealázóbb. Annyit jelent, hogy őt már megütni sem szabad, ő már nem érdemes egy csapásra, amelyet korbáccsal mérnek az arcába. Ez volt hát a büntetés, amelyet a porváros tartogatott a számára.

Amíg így haladt, az asszony még mindig sápadtan, megzavarodva lépegetett utána. Két perc múlva azután hátrafordult Marika, és megnézte, merre halad a vasgyúró. Az bizony erős léptekkel vágatott tovább. Az ostort eldobta magától, aztán egyszerre csak átvágott a másik oldalra. Egy zöld zsalus ház ablaka kinyílt. Kihajolt rajta egy erős leány, lenyújtotta a kezét, és kezét fogott Bakos Pistával.

- Berta kisasszony - sóhajtott, és erre Pál is visszanézett.

Az ablak már becsukódott, és a hatalmas ember alakja eltűnt a zöld zsalus ház kapujában.

- Ó - sóhajtott magában Kender Pál -, hát így vagyunk.

Egy szempillantás alatt mindent megértett: ezt Berta kisasszonynak köszönheti. A kicsúfolt, semmibe sem vett leány megmentette a legrettenetesebb dologtól, az ostorcsapástól.

Lassan haladtak ismét egymás után. Nem szóltak egy szót sem egymáshoz. Pál sem tartotta szükségesnek, hogy megmagyarázza a rejtélyt. Végigmentek a száraz útszalagon, végig a falun, egészen addig, amíg az országút sártengerével nem találkoztak. Ott azután megálltak, és szembe találták magukat a cigányok viskóival.

A porváros kiközösítettjei álltak az alkonyati fényben, és olyan szomorúak voltak, mintha az ostor tényleg reájuk csapott volna.

Az ajtón kopogtak. Egy fiatalember lépett be, és meghajtotta magát a küszöbön. Göndör haja közepén csaknem az orráig benőtte a homlokát, a szemei előtt cvikker fénylett, az öltözködése pedig szigorúan egyszerű volt. A szoba közepén ismét összeütötte a bokáit, körülnézett, és a bő nadrágja feszes vasalásán mutatta megint egy finom törés, hogy enyhén meghajtotta a térdeit.

- Zala - mondta, és könnyed, magyarázó mozdulattal a keblére illesztette kezét -, Zala Menyhért doktor vagyok.

A házigazda felállott a fotelból, amelyet úgy őrizett eddig, mint a hátgerincsorvadásos beteg őrzi a tolószéket.

- Nagyon örvendek, doktor úr...

- Kérem - ropogtatta a látogató még mindig erősen gesztikulálva -, tiszteletemet óhajtottam tenni. Már egy hete itt vagyok a majorban, a sógoromnál.

A házigazdában kellemetlen érzések kezdtek életre kelni. Ez az úr az ő furcsa szerelmi postása, aki tud a titkairól, és sejtései vannak bizonyára a kudarcról, a szenvedéseiről.

- Nagyon örvendek - ismételte gépiesen -, én önnek nagyon sok köszönettel tartozom, Zala doktor úr...

- Ó, semmi, semmi - hadarta Zala úr -, ez már kötelesség. A férfi tartozik vele a férfinak.

- Persze, persze - mosolygott Kender Pál -, én is szívesen megtettem volna önnek.

- Az ön gavallériájáról sokat beszélnek még most is odafent, kolléga úr, ha szabad annak szólítani.

- Csak tessék, bár hiszen én egy kicsit nagyon is megfeledeztem mindenféle paragrafusról.

- Pedig - jegyezte meg a látogató a legteljesebb elragadtatással - a jog a legszebb tudomány. A jog, tisztelt kolléga úr, nemzetközi, és nemcsak egy évről a másikra készül. A jog sohasem fog meghalni, mert éppen úgy hozzánk tartozik, mint a kezünk-lábunk. E nélkül nincs épkézláb társadalom. Valamint, hogy nincs is társadalom jog nélkül, még a polinéziai szigeteken sem. A jog csak az örültekházában szűnik meg...

Kender Pál leültette a vendéget.

- Nagyon rokonszenves, hogy ön szereti a pályát, doktor úr, de én a magam részéről sohasem tudtam ennyire lelkesedni. A jog, mint szűz tudomány, mint elmélet, gyönyörű dolog, de a száraz és unalmas könyvek, a rossz jegyzetek, kommentárok, mindenféle koloncok már az első esztendőben megutáltatták velem.

- Hja, igen - vágott közbe Zala doktor -, akinek nincs szüksége rája, az jobban is teszi, ha otthagyja örökre. Tessék elhinni, hogy én is jobban szerettem volna hölgyekkel foglalkozni. Első- és másodéves koromban még azt hittem, hogy nyitva áll az út előttem, hogy hódításra születtem, de utóbb beláttam, hogy ez inkább a kolléga úrnak való mesterség...

- Ó - mosolygott Kender Pál, és keserűen intett a kezével -, kedves doktor úr, ön rosszul ítél meg engem.

- De kérem, engedelmet... én figyeltem önt éveken keresztül. Volt alkalmam látni a hódításait. Bocsásson meg, hogy ilyen bizalmas vagyok, de nagyon irigyeltem, becsületemre, nagyon irigyeltem. És kérem, a legutóbbi, akit ott tetszett hagyni...

Kender Pál intett, hogy nem akar róla tudni semmit se.

- De hát miért, kérem? - csodálkozott a látogató.

- Befejezett ügy - kezdte Pál, és mosolygós arcot hazudott -, tökéletesen befejezett. Ez olyan, mint a regény, amelynek már több folytatása nem következhetik. Régen, kedves szerelmi postásom, régen elfelejtettünk mindent. És különben is, nekem már nem szabad kalandok után járni.

Kinézett a másik szobába, behúzta az ajtót, és nevetve mondta:

- Tudjam a feleségem...

- Ó, ezer bocsánat - pattant fel Zala Menyhért, és összeütötte a bokáját -, milyen feledékeny vagyok, gratulálok. Örömmel és tiszta szívből gratulálok.

- Köszönöm - rázta meg a kezét Kender Pál -, köszönöm, doktor úr. Meg vagyok győződve, hogy ön tiszta szívből üdvözölt.

Aztán egy kis tétovázás, egy kis gondolkodás után folytatta:

- Lássá, én családos ember lettem, meg tudok élni kávéházak, vitatkozó kompániák és könnyű erkölcsű hölgyek nélkül is... Csendes ember lettem itt a vidéken, családapai allűrökkel, nem-sokára pipázok... Most már megérti, ugyebár, hogy befejezett ügy, hogy nem érdekel.

Zala Menyhért elrévedezett a saját kezelógombján, az olcsó üvegékszer csiszolt lapjait bámulta.

- Hát jobb is így - kezdte szokatlanul lassan -, az ember egyszer csak megunja a sok kínlódást a nőkkel, és nyugalmat kíván. Igazán nagyon örvendek, hogy így elmúlt ez a viszony. Most, hogy így meg tetszett nyugtatni, egészen őszintén megmondhatom, hogy nekem nem tetszett már eleinte se. Nem voltak egymáshoz valók...

Ó, te jámbor ökör - mondta magában Pál, és nevetni szeretett volna -, mi nem voltunk egymáshoz valók?

A történelmi szerelmespárok jutottak az eszébe. Úgy kiegészítették egymást, mint Rómeó és Júlia és mint Paolo és Francesca.

- És kérem - folytatta a látogató -, az első hetekben, az első hónapokban, hogy haza tetszett jönni, minden nagyon szépen ment. De aztán láttam én, hogy kíséretik hazafelé meg színházba, meg tudom is én, hová.

- Egy magas, barna fiatalember? - kérdezte Pál, aztán, mintha nem is érdekelné a dolog, könnyedén folytatta. - És maga, kedves doktor úr, olyan derék, jó fiú volt, hogy figyelte, őrizte?

- Na ja, kérem, az ember elvégzi, amivel megbízzák. Milyen ügyvéd lett volna belőlem?

- Hát már ügyvéd? - ragadta meg a témát a házigazda.

- Két hónap óta.

- Hát lesz szíves az ügyeinket vezetni.

- Kolléga úr - rebegte Zala ügyvéd úr -, hogy én az ön jogtanácsosa?

- A Kender család jogtanácsosa, ügyvédje vagy ahogyan akarja. A cím nem fontos.
- Fejedelmi jutalom - hebegett még mindig az újdonsült jogtanácsos. A hálaérzet csak úgy buzogott benne. Öt percig hálálkodott egyfolytában a legszárazabban fogalmazott mondatokban.

Kender Pál azt hitte, hogy ezzel vége is a beszélgetésnek, de a látogató még mindig nem tudott megszabadulni a lelkében bugyborékoló alázatos hálától.

- Nem tudom megmondani, mennyire örülök - hajlongott a házigazda előtt -, mennyire örülök, hogy az ön nemes szívét érintetlenül hagyták a későbbi szomorú események.

- Miféle események?

- Hát kérem a... izé... a Katóval kérem. Mert utóbb valósággal híres nő lett belőle. Nem a magas barna... nem azzal láttam legtöbbször. Egy erős szökevény, egy utálatos, nyírott bajuszúval. Arról megtudtam később, hogy szerkesztő. De amellet volt még más is. Tisztelt kollega úr, sírni szerettem volna egyszer...

A házigazda szívét markolázták ezek a szavak. Most mardosta a lopott róka, a tettetett nyugalom. Mégis mosolygott:

- Nem is tudtam, hogy ilyen érzékeny, doktor úr.

- Becsületszavamra, kérem szépen - folytatta Zala doktor, aki már nem merte Pált röviden kolléga úrnak titulálni -, ne tessék ezen viccelődni. Nem magamért, nem is önért rázott a hideg akkor este. A Vígsház előtt álltam, és lestem, amint egymás után jönnek ki a hölgyek és az urak. Egyszer csak jön egy gyönyörű lány új selyemköpenyben. Selyemcipő a lábán, és a harisnyája is selyem. A Kató volt. Behúzódtam a sarokba, nem vett észre. Lestem alázattal, kérem, hová megy. Egy automobilba szállt be. Egyenesen a kocsira felé tartott, és beléje szállt. És ez az említett kocsi elindult vele. Nem láttam kívül senkit, csak egy szivar égő végét.

- Talán ő maga szivarozott?

- Dehogyan szivarozott. Ne tessék viccelődni: mondom, nem olyan dolgok. Most már könnyű így beszélni, de akkor azt hittem...

- Hogy megghasad a szíve.

- Nem ezt akartam mondani, de nehezen tudok ilyesmiről beszélni. Ez nem az én szakmám: a sommás kereset az igen, a felfolyamodás, kérem alázattal. Hogy azonban visszatérjek a fent jelzett gépkocsira, én annak megjegyeztem a számát. Szép lassan megindult az autó, és elment, elvitte Katót. A körút havas volt, alázattal kérem, és a lámpák világítottak, de egyszer mégis eltűnt előlem az autó. De én utánajártam, én megtudtam, hogy kié. Egy fekete bajuszos úr, csak festeti a bajuszát, mert nagyon gazdag, és a lipótvárosi kaszinóban tag, és egy szép, tizenkét éves fia van.

A házigazda nem szólt egy szót sem. Nem tudta felemelni az arcát, már nem mosolygott, mert félt, hogy olyan nagyon mulatságosnak fogja találni ezt a dolgot, hogy kicsordul a könnye.

- Most, hogy így meg tetszett találni, kérem alázattal, a nyugalomát - folytatta a vendég -, magam is egészen más szemmel nézem a dolgot. Néha magam is mulatok rajta, hogy kétségbe tudtam esni annyi erkölcstelenségen. Én addig nem is sejtettem, hogy ilyenek a nők. De most, hogy ilyen nagyszerű választást méltóztatott csinálni, hogy ilyen kitűnő családból tetszett nőszülni, úgy tekintem az egészet, mint rossz álmot.

- Nagyon kedves öntől - mondta csendesen Kender Pál -, hogy így a szívén viselte az ügyemet. De akkor már én kevesebbet törődtem vele, mint ön... és csak azt akarom mondani, hogy nem szabad ilyen tragikusan venni a dolgot. Ez beteges, ez szentimentális...

Ennek a szónak megörült, és kétszer is elmondta még:

- Szentimentális, kedves ügyvéd úr, tessék elhinni, hogy kissé beteges az ilyen gondolkozásmód. Hiszen minden leánynak ez a sorsa. Az egyik törvényes keretek közt jut el ide, a szegény és felfelé törekvő leányok pedig, hát azok másként. De higgye el, nem kerül el senki a sorsát. A Spángli Katóknak pedig...

- Már nem Spángli Kató - vágott közbe Zala doktor.

- Hanem? - kérdezte szíven találva, és a bölcs, oktató modorból kizökkenve a házigazda. - Férjhez ment?

- Azt éppen nem. De más nevet vett fel, színésznői nevet.

- Hogy hívják?

- Ha jól emlékszem, Splényi Katalin lett.

- És színháznál van?

- Tudtommal nincs.

- Énekel még?

- Gyönyörűen, uram, azt hiszem, hangverseny-énekesnő akar lenni.

Az üvegajtó megnyílt mögöttük. Marika lépett be szerényen és finoman, mintha bocsánatot akarna kérni, hogy megzavarta őket.

Zala doktor úr csodálkozva nézett végig rajta, aztán összeütötte a bokáját, mert Kender Pál szertartásosan mutatta be:

- Zala Menyhért doktor úr, a jogtanácsosunk.

- Kézit csókolom - hajolt meg mélyen előtte, és a könnyei csaknem kicsordultak, mikor megcsókolta az illatos kis kezét. Nem tudta ő maga sem, hogy a hála tolta-e a szemébe a könnyeket vagy a régi este emléke.

Mikor kikísérte Kender Pál, odafordult hozzá, és még egyszer fátyolosak lettek a szemei:

- Igazán örökre hálás maradok. Alázattal kérem, ön nagyon boldog ember lehet. Ön nagyon jól járt, kérem alássan.

Pál becsukta maga után az ajtót, és a falhoz támaszkodott. Azt hitte, hogy soha, soha nem fogja megtudni a valóságot, úgy gondolt mindig a leányra, ahogyan elhagyta: kék szoknyában és könnyű, világos blúzban látta maga előtt. Selyemköpenyegről sejtelve sem volt, és főleg sohasem jutott volna eszébe az automobil.

- Más lett, egészen más - sóhajtott magában -, biztosan megváltozott.

A porváros kocsmáiban néha, ünnepnapok délutánjain, haragos legények összeverekedtek, néha négyen is támadtak egyre. De az ilyen agyba-főbe vert parasztok sem lehettek kábultabbak, mint Kender Pál, aki egyszerre tudott meg mindent. Szavak és gondolatok nem támadtak még benne, mondatokat sem fogalmazott, csak botorkált a verandán a székek között. Csodálatosképpen míg a Zala Menyhért szavait nem hallotta, míg el nem mondták előtte, hogy az utódjai már sorakozhatnak, zászlóaljba verődhetnek, addig nem tudta elhinni, hogy nincs

visszatérés a leányhoz. Hiába volt a levél, hiába a távolság, hiába hitte a házasság előtt, hogy no, most azután kegyetlenül vége mindennek. Valami kapcsolatot még mindig érzett Kató és maga között azután is. Nem azt, hogy könnyűvérű férjek módjára felkeresi, találkozni fog vele, hanem olyasvalamit, hogy nem felejtheti el a leány sem, és ha egyszer mégis szem-betalálkoznak, akkor nem fognak haragudni egymásra. Most azután hirtelen végigcikázott az értelmén és lényén a gondolat, hogy bizony mindennek vége: a leány érthetetlenül hamar elfelejtette, már másokkal is megcsinálta ezt a komédiát. Most már nincs hátra más, mint hogy ő is így tegyen. Szinte a becsület és a büszkeség dolga elfelejteni egy olyan leányt, aki úgy változtatja a barátait, mint a toalettjeit.

Botorkált a székek között, nekiment az ajtónak, és mellbe taszítva, belsőleg összezúzva, megalázva, a földig tiporva lépett be a szobájába.

Bent az asszonnyal találta magát szemben:

- Istenem, milyen sápadt, talán valami baja van?

- Semmi - mondta Pál -, egy kis szédülés, a fejem fáj.

Marika kinyitotta az ablakot, kitolta a zsalukat. Odakint minden lankadtan, megtépázva szomorkodott.

- Ősz lesz nemsokára - bámult kifelé az asszony -, mennyivel hűvösebb az idő. De azt hiszem, a friss levegő jót tesz magának...

- Ősz lesz - hebegte utána a férje. - Megint csupa sár lesz minden.

Odaült az ablakhoz az asszony, és folytatta a kötést, ahol abbahagyta. Egypár csipkeminta is feküdt előtte a kisasztalon, igénytelen és apró holmik. Néha ezekre nézett, és ilyenkor elgondolkozott. Az ember sohasem tudja, hogy az asszonyok mire készülnek.

Kender Pál visszasüllyedt a karosszékre, és úgy helyezkedett el, hogy az asszony ne láthassa az arcát. Egészen átadta magát a gondolatainak.

- Pénz, pénz - mondotta magában -, azután vágyott mindig szegény.

Ah, emlékszik reá, nevetve mondta, hogy az apró megbízatásoknál mindig becsapja az édesanyját. Kellett neki a szürke nikkelpénz, a súlyos ezüst, a korona, a forint, és vágyva vágyott minden nagyobb pénz után. Néha idegen pénzek voltak nála: az apja bízta meg, hogy fizessen itt vagy amott tíz-húsz forintot, és ilyenkor görcsösen szorongatta a papírokat. Akkoriban mosolygott rajta ő is, de ez a pont mindig kínos volt a számára. Nem tudott pénzt adni a leálynak, még tréfából sem. Még ajándékot sem szívesen vett, mert azt hitte, hogy ezzel vétkezik a szerelmük ellen. Nem azért mintha sajnálta volna a pénzt, hiszen mindenéről szívesen lemondott volna érte. Ő egészen mást gondolt, mást tervezett, hogy egyszer csak mégis sikerül magához láncolni a leányt törvényes és megtámadhatatlan kötelékekkel, és akkor mindent kipótol: legyen az övé az egész vagyona, a földje, a háza, az utolsó rézkrajcárja is. A pénz kérdésénél mindig érezte a válaszfalat maga és a leány között, hogy már beleszületett a pénzes állapotba, míg Kató csak most látja az első, vidáman pendülő ezüstöket, amelyek feléje gurulnak. És most éppen ezen a ponton fogták meg. Pénzmagot szórtak eléje biztosan, és szegény reája ment, mint az apró és éhes madár a csalétekre.

Tíz percig azt hitte, hogy most végre elvesztette önmaga előtt is a leányt. A pénz odatévedt közéjük: aranyos, csengő ércdarabok és tarka, sűrű ákombákos papírok elválasztják most már őket. De aztán szinte kinyújtotta a kezét a levegőbe, mintha utána akarna kapni. Amint temetni akarta, és búcsúzkodott tőle, isten tudja, hányadszor, ismét maga előtt látta.

- A szemei, a szemei - sóhajtotta, és most már kinyújtotta a karját, megsimogatta a messzeségben fénylő, bársonyos szemeket.

Eltakarta az arcát, és most már a szemek szelíden, könnyörögve néztek feléje, mint egyszer, négy éve, amikor hiába várakoztatta a kapu előtt.

- Nem rossz - beszélgetett magával -, nem lehet rossz.

Csak elbotorkált. Szerette a magas sarkú cipellőket, és a kis utcák rossz kövezeten elbotorkált, nem jó helyre lapért.

Érezte, hogy soha, sohasem tudná megbántani, még gondolatban sem. A kis, kék bársonyblúzt eldobhatta, levethette, járhat selyemcipőben és selyemharisnyában, a szemeit nem cserélhette fel. Ezek a szelíd és szomorú fényű szemek ugyanazok maradtak. A szem mindig és mindenkinél megmarad a réginek, csak legfeljebb szomorúbb és megtörtebb lesz. Ez minden változás: egy fátyol, amelyet az évek és keserűségek vontak reája. Egy toalett csak, amely alatt nem változik semmi, mint ahogyan bizonyára nem változott a selyemköpenyeg alatt sem a válla, a karja, a csípője és a selyemharisnyája alatt a bokája.

Száz mérföldnyi távolságból ismét öltöztetni kezdte a leányt, egykori szerelmesét, akihez semmi köze, akit a pénz, a sok ostoba körülmény örökre elválasztott tőle. A távolból, a nagy messzeségből fehéren villant feléje a Kató gömbölyű válla, amelyet valaha, ó, istenem, még szögletesebb korában, könnyekkel áztatott, és csókokkal szárított. A mellében ébredezett a nagy vágy, amely sohasem aludt el benne, mióta Spángli Katót meglátta. Mint az örökmécses lángja, olyan szívóssággal élt benne a kifogyhatatlan óhajtás a leány után. Az, hogy beszívja a haja illatát, magához ölelje, hogy feligya a lényét, és napokig, évekig, egy egész emberéleten át ne mozduljon el mellőle. Profán szavakkal másféleképpen lehetett ezt elmondani.

Nem tudok élni nélküle - sóhajtotta Pál, és érezte, hogy ez a mondás nem fejezheti ki szegényes, szűkös szavaival, amit érez.

Olyan mélyen tudta magát a helyrehozhatatlan, örökre reparálhatatlan, vigasztalan helyzetben, hogy eltakart, elfedett arca nem is kívánta a világosságot. Mélyen és nehezen sóhajtott, hogy az asszony is meghallotta.

- Meddig kell még kínlódní? - vallatta önmagát. - Mikor szünsz már meg keseregni, és sírni, mint egy gyermek?

Egy hang mondotta neki belülről, hogy soha, bizonyára sohasem.

- Miért, miért? - faggatta a lelkiismeretét.

A belső hang felcsuklott: ráismert a saját hangjára.

- Mert szereted, mert sohasem szeretted mást.

- De már régen elmúlt, már két éve, hogy nem láttam - vitatkozott a fájdalmas hanggal, és még jobban behúzódott a karosszék zugába.

- Az mindegy - felelt a megkínzott, felcsukló hang -, azért mégiscsak így van. Sohasem fogsz mást szeretni.

Ebben a pillanatban egy hűvös kéz simult a homlokára, az arcát pedig egy meleg száj csókolta meg.

Felrezzent, és kiáltani szeretett volna fájdalmában, megrettenésében. A felesége állt előtte, a szürke-kék szemekből a nagy szeretet sugárzott feléje.

- Te nagyon szenvedsz - mondta az asszony -, hallottam a sóhajtásodat.

A szégyen markolászta a szívét, mint egy vaskesztyűs lovag. Nincs ennél alávalóbb dolog, egy valakire gondolni, és eltérni, hogy egy másik csókolgasson bennünket. Ez a kedves, okos, aranyos leány (még mindig leánynak látta néha-néha), a szelíd és finom teremtes itt piheg mellette, érzi a levegőben az asszonyi parfümjét, és egy másik vállára gondol. Mennyivel jobb ő az ostoba férjeknél, akik csak dicsőségből tartanak szeretőt, és elhagyják estéről estére a családi otthont?

- Kedvesem - simogatta az asszony -, talán Weissenberg tud valami port írni ellene.

- Csak egyfajta port írhatna ellene - mondta és az arzénikumra gondolt -, de az túlságosan erős. Bizonyára nem fog belemenni.

- Hátha mégis - hajolt hozzá az asszony -, hátha mégis megengedi.

- Nem, bizonyára nem fog belemenni, pedig csak az segítene.

Marika kisietett. Hallani lehetett, amint parancsot adott a küszöbön. Nem olyan keményen, ahogyan az öregebb Kenderné szokta, inkább szelíden és könnyörögve:

- Legyen szíves, mondja meg a doktor úrnak, hogy nagyon kérem... ha lehet, mindjárt.

Addig is odaült az ura mellé, a nagy fotel karfájára. A két karjával gyengéden átfogta a fejét, és odaszorította magához.

Kender Pál tisztán hallotta és érezte a szíve minden dobbanását. Talán csak éppen ez a kis húsdarab az, amely energikusan dobban ebben a csöpp asszonyban. Más minden olyan szelíd, mint a gyermek álma. Báránka, gondolta magában, olyan, mint a finom gyapjas, rózsaszínű orrú báránka. Kék szalagot kell a nyakába kötni, és üdén csengő ezüstharangocskát.

Amint tovább hallgatta a szabályos dobbanásokat, megint eszébe jutott a másik. Illetve nem volt rá szükség, hogy eszébe jusson, mert mindig jelen volt az öntudatában, csak most intenzívebben gondolt rája. Az énekesnők rendes tornáját végezte: mély és egyenletes légzésekre gyakorolta magát valaha a leány, és ilyenkor mindig a kebléhez kellett hajtani a fülét:

- Hallgassa - mondta neki Kató nevetve -, nem dobog-e nagyon?

A kísérlet persze ritkán sikerült, mert a Kató szíve rendszerint nagyon dobogott, mikor Pál a keblére hajtotta a fejét. Ilyenkor mindig érezte Kender Pál, hogy együtt dobban a szívük, mintha egy test, egy szív lennének.

És most figyelte az asszony szíve dobbanását. Más taktus szerint járt az övé, és másik szerint a Marikáé, mint két egymástól különböző rugójú óra.

Így találta őket az orvos.

- Azt hittem, hogy valami nagyobb baj van - mondta mosolyogva -, de amint látom, itt minden rendjén van.

- Nagyon szenved - magyarázta Marika -, mondom, doktor úr, hogy nagyon szenved. De ő olyan fiú, hogy képes letagadni. Valami erős port emlegetett.

- Mi baja?

- Semmi - válaszolt Pál és szégyenkezett, hogy megint komédiát kell játszania.

- A feje fáj - mondta az asszony -, valami erős port tessék...

- Én nem tudom, miféle erős porokról beszél maga, nagyságos asszonyom?

- Az uram említette - szabadkozott Marika -, azt hittem, hogy ön is emlékezni fog rá.

- Milyen porokról beszélt, földbirtokos uram?

- Régebben - hazudott Kender Pál -, kaptam valahonnan egy olyan fejfájás elleni port, az nagyszerűen használt. Arra gondoltam, hogy talán ön is rendelni szokta.

A kis doktor megnézte a házigazdát, egypár kérdést intézett hozzá, aztán mintha előadást tartana, magyarázni kezdett:

- Hát, kérem szépen - mondta -, itt nem kell semmiféle por. Itt csak arról van szó, hogy ha itt maradnak ebben a sárfészekben télire is, és nem mozdulnak ki a szobából, akkor tényleg betegek lesznek mind a ketten. Kedves földbirtokos uram, engedje meg, de ön túlságosan sokat lustálkodik, keveset mozog, és unja magát. Elismerem, hogy önagysága a legjobb társaság, de az ember másokkal is szokott érintkezni...

Kender Pál intett, mintegy jelezvén, hogy itt, ebben a faluban érintkezzék emberekkel?

- Hiszen éppen erre akartam kitérni - folytatta az orvos úr -, önök igazán megengedhetik maguknak azt a fényűzést, hogy egy kicsit hátat fordítsanak ennek a szomorú helynek. Az önök helyzetében én egy pillanatig sem kételkednék.

Odakint kocsizörgés hallatszott. Kender Kelemenné jött meg a gazdaságból. Ruganyosan és fürgén járt, mint azok a csodálatos öreg nők, akik vén korukra még egyszer karcsúak, meglepően fiatalok és energikusak tudnak lenni. Nyomában Ágotai Manó bácsi sietett: apró lépteivel alig tudta utolérni.

- Igen bizony - ismételte a kis doktor az üdvözlések után -, levegőváltásra van szükségük. Egész nyáron itt csücsültek a szalonban. Most azután igazán kirepülhetnek egy kicsit szórakozni.

Ágotai bácsi ijedten törülgette a homlokát.

- Ó, kérem - mondta sóhajtva -, máris elküldené őket? Hiszen alig jöttek meg a nagy útról.

- A nászutat tetszik érteni? Hiszen már csaknem egy fél éve hazaérkeztek, ha jól tudom. Éppen azért kell elmenniök, mert ez alatt az idő alatt úgyszólván nem lépték át a ház küszöbét.

- Istenem - jegyezte meg Kender Kelemenné -, ennek nem mi vagyunk az oka.

Weissenberg komolyan folytatta:

- Megbocsát, nagyasszony, de itt most nem az a kérdés, hogy ki az oka és mi az oka? A tény az, hogy egyelőre, mit tudom én, egypár hónapig kiléptek önagyságáék, a kedves fia, ennek a városnak a társadalmából. Márpedig társaság és szórakozós nélkül nem lehetnek meg. Hogy ezt megszerezhessék, valahová máshová kell nekik elmenniök.

Kenderné még mindig nem tudott ebbe belenyugodni:

- Ti kíváncsiatok talán olyan nagyon az utazást? - fordult Marikához.

- Minekünk eszünkbe sem jutott - felelt az asszony -, a doktor úr említette. De azt hiszem, Palinak igazán jót tenne.

- Na, persze - sóhajtott ismét, de immár megpuhult szívvel Ágotai bácsi -, ha a doktor úr, ha te mondd Marianka, akkor biztosan... Csak az a baj, hogy mi egész nyáron...

- Dolgoztunk - vágott közbe Kender Kelemen özvegye -, bizony dolgoztunk.

- Bocsánat, bocsánat - mentegetődzött az öregúr, és közben a leánya arcát cirógatta -, nem ezt akartam mondani, hanem inkább úgy óhajtottam magamat kifejezni, hogy mi egész nyáron kocsikáztunk, nem értünk rá idehaza lenni. Jóformán csak vasárnap láttam ezeket a szegény gyerekeket. Hát persze most egy kicsit rosszul esne a Lottikának is, hogy éppen most mennének el, hogy itthon lehetünk.

Erről a kérdésről még sokat beszéltek este, a vacsoránál is.

- Ha nem muszáj - alkudozott Ágotai Manó bácsi -, talán mégse menjetek.

Kender Pál a vállát vonogatta. Neki mindegy: ő ott is unatkozni fog. Ő magával hurcolja minden nyomorúságát, akárhová megy. Az emlékezőtehetségének kellene levegőváltás, azt kellene kioperálni vagy kívágni. Akkor talán minden jóra fordulhatna.

- Hát én gondoltam valamit - szólt végül Kenderné.

- Halljuk az okos szót - zajongott a fehér hajú öreg uracska -, halljuk, halljuk!

- Úgy gondoltam - fontoskodott Kenderné -, hogy amikor kedvetek tartja, mindig bemehettek a városba. Nem olyan nagy út kocsival, és ha rossz idő lesz, legföljebb vonattal mentek. Az alig két óra. Aztán, ha jól érzitek magatokat, nem jöttek vissza, csak egypár nap múlva. Ha éppen úgy tetszik, bemehetünk mink is veletek néha, oszt akkor együtt lehet az egész család. Nem kell Pestre menni, vagy tudom is én, hogy hová akartatok.

- Nagyszerű eszme - kiáltotta Ágotai bácsi, és a vármegyei közgyűlések szölamát idézte -, elfogadtatik, egyhangúlag elfogadtatik.

- Én nagyon szívesen beleegyezem - jegyezte meg Marika -, csak Pali jöjjön jókedvvel.

Kender Pál ismét a vállát vonogatta:

- Csak azok a rettenetes szállodák ne lennének - mondta -, az embernek egészen elrontják a kedvét.

Az öregek összenevettek, mint a gyermekek, akik meglepetésen törik a fejüket.

- Nem kell szállodába mennünk - mondta a matróna büszkén -, a városban nekünk házunk van.

- Tulajdonképpen ajándéknak szántuk, karácsonyra - mosolygott az aranyos Ágotai bácsi -, nektek akartuk adni, de most, hogy így kipattant a titok...

- Megmondhatjuk - folytatta Kender Kelemen özvegye -, hogy megvettük az apád régi házát a főtéren, a megyeházával szemben.

- Nagyon kedves - tapsolt Marika -, igazán nagyon aranyos. Kinek jutott ez az eszébe?

Kenderné rámutatott Ágotai bácsira, aki szerényen és zavartan szabadkozott:

- Boltot akartak benne nyitni. Egy zsidó boltos akarta kivenni az egész házacskát. Hát ezt mégsem engedhettük. Ennyivel tartozunk... szegény Kelemen nekem őszinte barátom volt, már csak miatta sem tehettük.

- Lesz egypár hangverseny - magyarázta az öregasszony -, egypár hétig színházba is járhattok. Lesz egynéhány bál is. El lehet tölteni az időt, majd tavasszal elmehettek megint messzebbre, délre, ha olyan nagyon szeretitek azt az utálatos tengert.

- Mi olyan keveset jártunk hangversenyre - mondta mosolyogva Marika -, azt hiszem, nagyon jól fogunk mulatni.

Kender Pál egykedvű maradt. Mi köze neki a hangversenyekhez, amelyeket a megyei székhelyen rendez papírkereskedő és zenetanár, mint konzorcium. Mit törődik ő ezekkel a kétes hírű vállalkozásokkal, mikor neki csodálatos emlékei vannak régi, feledhetetlen hangversenyekről. A pódiumon egy sugáregyenes, ragyogó leány, aki énekel, neki énekel. És ezt mindenki tudja körülötte. Egyetlen édes és zsibbasztó izgalom az egész este, és aztán együtt hazamenni. A leány ajka piros még, az arca kipirult a szereplés izgalmaitól, és a karja, a teste remeg, mert minden pompásan sikerült.

- Hol vannak a régi hangversenyek? - sóhajtott fájdalmasan este az ágyban, és egész éjjel hangversenyekről álmodott.

Tulajdonképpen el akarta sikkasztani a városba való kirándulásokat, de utóbb egy rendkívüli körülmény mégiscsak más elhatározásra bírta.

Ez pedig így történt.

Egy reggeli után a lapban böngészett, a városi lapban, a megyeiek újságjában, amelynek helyet kell foglalnia minden vidéki úri ház asztalán. Éppen azon gondolkozott, hogy az ilyen papírok gyártását hatóságilag vagy bármilyen szigorú úton, de mégis be kellene tiltani, mikor egy hosszú cikken akadt meg a tekintete. Bérleti hirdetés volt, a papírkereskedő és zenetanár tette közzé, mint konzorcium, a hangversenyek szempontjából.

Végignézte, hogy kik fognak mégis vendégszerepelni, kiket vet ide, ilyen közel a porvároshoz a sors és az impresszáriók szeszélye.

Ha sápadtabb lehetett volna általában, bizonyára elfehéredik olvasás közben. Mindjárt a második név rendkívüli izgalomba hozta:

- Splényi Katalin - olvasta - dalénekesnő és zongoraművésznő. Fellép a vármegyeháza dísztermében október 30-án egy jeles hegedűművésszel. Zongorán kíséri...

Eldobta a lapot, és a teájához látott.

Kender Kelemenné felvette az újságot. Pápaszemén át sokáig böngészgette a hasábokat, aztán leeresztette egyszer csak a papirost:

- Splényi... Splényi - ismételte -, milyen ismerős ez a név.

- Igen - mondta Kender Pál -, nekem is ismerős. Azt hiszem, hogy Blahánét hívták így...

- Hát persze... hogy én ezt elfelejtettem. De mégis furcsa, hogy az ilyen neveket átvehetik mások is. Ki tudja, hogy hívhatták ezt is azelőtt...

Marika illedelmesen besétált, mint egy kisleány.

- Nézd, fiacskám - figyelmeztette Kenderné -, itt már hirdetik a bérletet.

Az asszony átfutotta a cikket:

- Hát meggyünk - fordult oda az urához -, bemegyünk?

- Okvetlenül - mondta Pál határozottan, és olyan hangsúllyal, mintha az önmaga halálos ítéletét hirdette volna ki.

- Palikám - mondta egy rossz kóristához méltó, félszeg kedvességgel Ágotai bácsi -, kelj fel, fiacskám, a kocsi mindjárt itt lesz.

Vigasztalan októberi nap volt. Kender Pál gyorsan öltözködött, és szinte szántszándékkal nem nézett ki a piszkos, ködös utcára.

- Mikor lesz a hangverseny? - kérdezte idősebb Kenderné.

- Csak holnapután - felelte Marika -, de mégis be kell menni már ma. Vásárolnivalóim vannak. És rendbe kell hozni egy kicsit a házat is.

- Ha csak holnapután lesz, akkor lehet, hogy mi is benézünk. Ugye, kedves rokon?

- Ó, hogylene, ahogyan a kedves rokon parancsolja.

- De ha nem jönnénk délig, akkor ne várjatok - mondta a matróna -, mulassatok jól. Biztosan akad társaságtok.

Ebben megegyeztek, és fél óra múlva döcögött velük a kocsi a sáros országúton.

Szomorú akácok, ködtől és finoman szitáló esőtől ázott derekú fák, odvas füzek integettek feléjük a dérharptos mezőkről. Kacska, furcsa polipkarjaikat kinyújtották, mintha gúnyolódni akarnának.

Megyünk - gondolta magában Kender Pál furcsa izgatottságok között -, hogy eltemessük a régi emlékeket.

Az asszony hozzája simult, és ekkor megtoldotta a gondolatot:

Megyünk mind a ketten, hogy meglássuk a harmadikat.

A sárga ház a megyei székházzal szemben egy kicsit ridegnek tetszett az első pillanatban. Vastag falak, kis szobák, széles ablakközök, mint egy régi várban, öreg és természetes bútorok, sötét festések bámulták a fiatalokat, akik ide merészkedtek.

Este árnyak feküdtek végig a szobákon, és a nagy ebédlőn túl, a kis szobában úgy recsegett az öreg padló, finoman és csaknem taktusosan, mintha Kender Kelemen keskeny cipői tapodták volna.

Nem akarták cigány mellett, vendéglőben tölteni ezt az estét, hát egymás mellett ültek egy széles pamlagon. Kender Pál is szívesen maradt odahaza: már előre is kárpótolni igyekezett az asszonyt gyöngédségekkel és figyelmességekkel a két nap múlva elkövetkezendő hűtlenségért, hogy látni és hallani fogja a nőt, akit most is...

Kikorrigálta magát józanul: akinek a régi alakját most is...

Az ablak alatt idegen emberek haladtak el. A beszédjük felhangzott hozzájuk. A sáros utcán didergő gázlámpa hosszú, rideg sárga csíkot vetett a túlsó szobába.

- Kedvesem - mondta Marika elérzékenyedve -, milyen egyedül vagyunk.

Odahúzódott az ura mellé, és nem szólt többet.

A férje is arra gondolt, hogy ilyen egyedül, ennyire magukra hagyatva még sohasem voltak. Most csak ketten vannak egy nagy házban, egy szomorú, öreg házban.

Hirtelen forró cseppek hullottak a keze fejére.

Felemelte a kezét, és megsimogatta Marika arcát; az asszony könnyei bőségesen folytak.

- Marika - vonta magához a feleségét -, Marika, miért sír?

Az asszony nem felelt, csak sírt továbbra is állhatatosan. Az urát meglepték ezek a könnyek; még sohasem sírt mellette Marika.

- Kedvesem - mondta neki, és megcsókolta a kezét -, mondja, miért sír.

A szíve hangosan dobogott, mert arra gondolt, hogy az asszony sejt valamit, vagy mindent biztosan tud. Várt, és megint kérdezett nemsokára:

- Mondja meg őszintén, mondja, miért?

Az asszony a nyakába fonta karjait, és még jobban zokogva mondta:

- Nem tudom, nem tudom, kedvesem, de nekem most jólesik, ugye, nem haragszol?

Lehetetlenség - gondolta Pál -, hogy sejtelve is legyen valamiről. Hiszen nem érintkezett senkivel sem a porváros lakói közül. Senki sem mondhatott neki kósza híreket az elmúlt időkről, elveszett boldogságáról. De akkor is legfeljebb annyit tudhatott meg, hogy egy-két levelet írt egy leánynak, akit Spángli Katónak hívnak. Hogyan tudhatna arról, hogy ebből a kisleányból művésznő lett, hogy már régen eldobta a gyerekruháit és a nevét, amelyet egy szegény terézvárosi susztertől örökölt.

Az asszony csendesen, mintegy megvigasztalódva és halkán sírdogált.

Fehér kendőjét a szeméhez emelte, és szárítgatta a könnyeit. A másik karjával átfonta az ura nyakát, és forró arcát odaillesztette a Pál arcához.

Kender Pál még mindig megzavarodva gondolt arra, hogy mi lehet ennek a hirtelen, váratlan elérzékenyedésnek az oka. Mert az bizonyos, hogy valami titkos keserűség préselte a Marika szemeibe a könnyeket. Ez az asszony még nem nyilatkozott meg előtte ez ideig szomorú, fájdalmas színben, amióta ismeri, és nem is foglalkoztatta ennyire a gondolatait.

A titok azonban mégis titok maradt előtte, és csak később tudta meg, miért kellett Marikának forró és lassan gördülő, nagy könnycseppeket sírni.

A két nap elég jól telt el. Egypár látogatást tettek, és Marika vásárolt délelőtt, délután a félig városias, félig falusias boltokban. A második nap délutánján frizőrné jött az asszonyhoz. Kender Pál a tükörből látta a felesége bájos kis arcát, amint csigákat és tornyokat raknak a homloka fölé. A fészülődő köpeny csipkebodrai közül kivillant a finoman ívelt nyaka és a kissé kövérkés háta.

A Pál szíve összeszorult.

- Csinos akar lenni szegényke - mondta magában. - Vajon ki lesz a győztes kettőjük közül, vajon felveheti-e a versenyt a másikkal?

Ő maga is finom és hegyes orrú lakkcipőt öltött és sima, acélkemény ingmellel, fehér nyakkendőt és frakkot. Több, mint egy éve, hogy nem volt rajta ez a ruhadarab. Az utóbbi időben el is hanyagolta magát, nem öltözködött a régi gonddal és választékossággal. A nyakkendőállományát nem frissítette fel, és derűre-borúra szedte a kék, zöld, lila és sárga kendőket akármilyen ruhához. Sokszor annyira megfeledkezett a régi szokásairól, hogy két hétig is elhordta ugyanazt a nyakkendőt. Persze, az ilyen gyűrött holmit el kellett azután dobni könyörtelenül. Az édesanyja sokszor figyelmeztette a régi csinosságára:

- Fiacskám - mondta neki -, mi lesz veled, ha így folytatod? Egész elparlagiasodsz. Vegyél már valami új dolgot is...

És ilyenkor rendszerint kivasalta az összegyűrt nyakkendőket a saját kezével, és titokban beakasztotta a fia szekrényébe. Kender Pál azonban nem nyúlt ezekhez. Pedig fájdalmasan vált meg minden régi darabtól. Sokszor gyerekes gondolatok fogták el, hogy a halványzöld nyakkendőt látta még Spángli Kató, és az arca ott pihent rajta.

Most, hogy megfésülködve, szigorúan megborotválkozva állott a nagy tükör előtt, szinte megdöbbsent magától. Nem tudta, hogy a két halvány gyertya tragikus fénye teszi-e, de az arcát feltűnően halványnak, beesettnak találta, és a szemei fáradtan néztek feléje a finom üveg mögül. Kétoldalt, a halántékánál, mintha a haja is megfagyott volna.

- Egészen megöregedtem - mondta -, egészen öreg ember lettem.

Az asszony kijött illatosan, az ápoltságtól sugározva. Egyszerű volt és finom a kis ruha, amelyet viselt. Mintha csak kitalálta volna, hogy mi tetszik az urának. Lehajolt hozzá, megcsókolta: az ajka forró volt és nedves.

A rideg nagyterembe egy kis élénkség költözött. A sárga falakon sárga gázkandeláberek halvány gömbjei szórták az enyhe fényt, közepén egy csilláron sok apró láng égett. A széksorokon már díszbe öltözött hölgyek és urak üldögéltek. Marianne jobbra-balra köszöngött. Kender Pálon ismét erőt vett a furcsa izgatottság: réges-régen nem volt ennyi ember között, és ez a szokatlan zaj, a sok mosolygó, komolykodó arc kellemetlenül érintette. Marika leült a piros plüssfotelba, ő pedig hátat fordítva a pódiumnak, állva maradt. A szemközti falon bámulta a király képét fagyos nyugalommal az arcán.

- Apáék nem jöttek mégse - jegyezte meg csendesén Marika.

- Nem - felelte az ura gépiesen, és a belseje majd kicsattant az izgalomtól.

- Biztosan nem érdekli őket ez a hangverseny.

- Nem is csodálom - mondta Pál -, egy ötödrangú hegedűművész és egy ismeretlen énekesnő.

A sorok egyre jobban megteltek. A pódium ragyogó, fekete zongoráján megpendítettek egy magas hangot. Kender Pál leült, és a következő pillanatban előlépett a hegedűművész. Nem volt túlságosan nagy virtuóz, de becsületesen játszott. Valami régen hallott és már-már idegen darabot játszott. A széksorokban elhangzott az utolsó mozzanatok zaja, az ajtókat bezárták, és a hegedű lett az úr az egész teremben. Érdes, mély hangjai és fájdalmas sikoltásai szárnyaltak a hölgyek és urak sorai felett. Az arcok végleg elkomolyodtak, és hasonlók lettek azoknak az angyaloknak az arcához, akik a magyar címet tartották a jobb és bal oldalról a pódium felett.

A Pál tekintete odaszegeződött a bal oldali, szemközti kisajtóra, ahonnan a szereplők lépnek elő. A hegedű hangját a fülei hallották csupán. Ő maga arra gondolt fájdalmas elfogódással, hogy már itt van, ebben az épületben az a lány, akit ő tanított minden szépre. Alig tíz méter választja el tőle, és ez a tíz méter mégis felér azzal a háromszáz kilométerrel, amely másfél évvel ezelőtt volt közöttük. Szeretett volna lehajolni, el akarta fedni az arcát, mert igazán nagyon szenvedett. Minek kellett vele ennyi mindennek történni? Mire való volt ez a másfél éves kínlódás? Milyen egyszerű és nagy dolog lett volna, ha ez a nő simán bekapcsolódik az életébe. Ha akkor elég ereje lett volna magával hozni, érte menni. Egy pillanatra az jutott az eszébe, hogy most fel kellene kelni, kimenni és odaállni a lány elébe. A karját nyújtani neki és lesétálni vele a kis lépcsőn, és kocsiba, és ki a vonathoz, szökni, szökni... Nem törődni botrányal, hátrahagyott fájdalmakkal, keserőségekkel, a porváros diadalmas feljajdulásával. Felrúgni mindent, elhagyni mindenkit, feltaszítani egész széksorokat, és beleugrani a ködbe, a szabadságba. Érezte, hogy joga van ehhez, mert már elszenvedte a fájdalmakat, amelyeket egy embernek szabhat ki az élet. Úgy tűnt fel neki a másfél esztendő, mint egy sötét és tragikus zug, az élete igazságtalan kanyarodása.

A tenyerek összecsapódtak, tapsok peregtek a hegedűs felé, aki fehér ingmellére hajtott fejfel állott az emelvényen.

Marika felsóhajtott, mert a feszes figyelem közben alig mert lélegezni. A műsorra nézett, azután az ura kezére tette a kezét:

- Szép volt - mondta -, nekem nagyon tetszett.

Olyan nehéznek érezte Pál a kis kezét, mintha valamely bilincs kulcsolódott volna a csuklójára. Belülről keserűen kacagott:

- Ugorj, ha tudsz - mondta magának -, téged már lakat alá tettek!

A széktologatások hirtelen félbeszakadtak, egypár taps szárnyalt a forró levegőben, mintha magányos galambpár repülne fel. A kis ajtón belépett Splényi Katalin dalművésznő.

- Gyönyörű, gyönyörű - mondta Kender Pál földbirtokos és virilista, minden reményében csalatkozva -, olyan, mint volt, még szebb, sokkal szebb.

Ez volt a legnagyobb csapás reája. Mert amíg jöttek a szívébe nyilalló hírek a leányról, mindig reménykedett, hogy meghalt a régi alakja, már megváltozott az arca, a hangja, ha egyszer látni fogja, nem is ismer reája. De semmi, semmi változás sem történt.

Az alakja, a csodálatos alakja, mintha teltebb volna egy kicsit. A fekete haja ugyanolyan lágy és egyszerűen van fésülve, az ajka piros, az arca kipirult a szereplés izgalmától, és a szeme, a két szelíd fényű csillag. Olyanok most is, ártatlanok és a világba bámulók, mint mikor még ő csókolgatta pilláikat. A vállai, amelyeken gyöngyöket szeretett volna pergetni, a régi, minden rajznál finomabb vonalban futnak.

A ruhája még a régieknél is egyszerűbb. A kék bársonyblúz és a sötét szoknya sem lehetett meghatóbban egyszerű. És amint fellép a legfelső lépcsőre kivillan a lába, és látszik, hogy még mindig az angol szabású cipőket szereti.

Hogy szerette volna szegény Kender Pál, ha ugyanaz a hölgy diadalmasan feltornyosított frizurában, kócsagtollakkal, rizsporos arccal és pompás ruhákban jelenik meg előtte. Így talán még le tudta volna sütni a szemét, meg tudta volna állani, hogy ne is nézzon feléje többé. De ezt is csak egy pillanatig hitte, addig, amíg a hangját nem hallotta volna a leánynak. Ez a szopránhang, amelyhez hasonló színezetűt nem hallott még soha feléje zengeni, ez okozta minden nagy nyomorúságát. Amikor ez megcsendült az emelvényen, tudta, hogy akár maskurává is válhatott volna Kató, mégis, mégiscsak oda kellene borulni elébe.

Elbűvölve és a lelke mélyén könnyezve ült a helyén. - Íme, az életed - mondta -, az elvesztett életed...

Nem tudta egy pillanatra sem levenni a szemét róla, nem látott, és nem is hallott mást. Be akarta szívni az egész lényét, hogy ne tudja elfelejteni soha. Mélységes bűnbánattal gondolt arra, most eszébe jutott hirtelen, hogy voltak idők, amikor elmerült teljesen az otthoni sárban, és egyszer-egyszer el tudta felejteni a feltorlódott és nyomasztó kellemetlenségek, megalázódások között ezt a teremtest.

Splényi Katalin pedig ragyogott, és csodálatos volt, mint egy oltárkép. Arcát a fénynek fordította, a szemei szelíden csillogtak. Egy kicsit előrelépve, kevés gesztussal, tartózkodással mondta el a dalokat, úgy, hogy Pál tanítgatta valaha. Őt kellett nézni, őt kellett csodálni.

- Őérte kellene meghalni - mondta Pál szerelmesen, és a forró lehelete szinte égette a szája elé tartott tenyerét.

Nem akarta, hogy megismerjék, hogy felfedezze a leány, és meglássa az arca nyomorult színét, a szája tehetetlen vonaglását. Már a harmadik dalt énekelte Kató, és ez a dal ismerős volt Kender Pál előtt. Együtt tanulták, és akkoriban nagyon a szívükhöz forrt ez a finom és könnyed dal. Előrehajolt hát, leeresztette a kezét, és a szemei a régi tűzben lobogtak. Sápadt arca fakón világított a vakítóan fehér plasztron felett. Előtte és körülötte jobbról és balról közönyös arcok sorakoztak a fekete és világos ruhás törzsek felett, nagyobbára gömbölyűek és jól tápláltak. Lehetetlen az ő magas homlokát, mélyen fekvő és sötét szemeit észre nem venni.

Egy pillanatra összetalálkozott a tekintetük, egy pillanatig egyedül zengett a zongorakíséret. A szelíd csillagok, a ragyogó szemek hirtelen megvillantak, aztán riadtan menekültek, a terem másik oldalára szöktek át.

Kender Pál szeretett volna felugrani, hogy itt van, itt van, ő az, nem kétségbeejtő hasonlatosság, nem véletlen és nem játék az egész, mert ő tudta, hogy el fog jönni, találkozni akart vele szántsándékkal.

De mindez csak egy pillanatig tartott. A következő percben már zavartalanul énekelt tovább a leány. Csak Kender Pál vélte látni, hogy nehezen lélegzik, és sokszor szabálytalanul szívja a terem nehéz levegőjét.

Jött a hegedűművész, és most már türelmetlenül hallgatta Pál a hosszú darabot.

- Csak őt - sóhajtotta magában -, Kató, Kató!

Szerette volna hangosan zengedezni ezt a nevet, felállva, és az egész közönség felé fordulva kiáltani.

Egy apró és üdítő szünet következett. Azután jött egy frakkos úr, egy félszeg és magyarul gyengén beszélő idegen, aki ezt mondta:

- Splényi művésznő legnagyobb sajnálatunkra hirtelen rosszul lett, csak az ezután következő műsorszámában léphet fel. Addig is a zongoraművész úr...

Egy pillanatig ujjongott Kender Pálban az öröm. Egészen bizonyos, hogy őerte történik mindez: Splényi Katalin művésznő az ő szeme pillantásától sápadt el, és ez a furcsa, váratlan látomás fagyasztotta meg a hangját.

A szünet még tartott. Marika ismét megfogta az ura kezét.

- Istenem - sóhajtotta -, milyen nehéz lehet egy ilyen leány sorsa. Mindig kiállni és produkálnia magát...

- Igen - felelte az ura -, keserű mesterség, de mégis akadnak mindig rabjai. Mert vannak felséges percek, amikor mindnyájunk felett állanak, és diadalmasan nézhetnek végig a közönségen.

Lenézett a karosszékekben ülő asszonyra. A kövérkés, túlságos domborúságokat ígérő alak, a rizsporos, szerény vállak, az egyszerű és üde arc, a tiszta szemek hihetetlen primitívságban tüntették fel előtte Marikát. Most, hogy így melléje helyezve látta a másikat, a rejtélyes és csodálatos virágot, érezte, mit régebben csak sejtett, hogy nem fogja sohasem megtalálni az igazi nőt, a neki való élettársat ebben a vadvirágban. A párja sugárzó szemekkel nézett reája:

- Magának valami baja van, Palikám. Most már nekem sem tetszik a sápadtsága.

- A terem - mutatott a zajongó közönség felé Kender Pál -, kevés a levegő. És őszintén megvallva, türelmetlen is vagyok.

- Menjünk talán haza?

- Egy pillanatig sem akarom a mulatságát zavarni. Itt maradunk. De én kiszököm egypár percre a hegedűművész vagy izé... a zongorista elől.

Kezet csókolt az asszonynak, és kisétált a folyosóra. A széles, kockakövekkel kirakott gangon kétszer is végighaladt. Nem volt tisztában azzal, hogy mit akar, csak érezte, hogy valaminek mégis történni kell. Egy széles ablakközben megállott, és odanyomta a homlokát a hideg üveglaphoz. Bús gázlámpák fényénél apró pocsolyák tükrei fényeskedtek az udvaron. Aztán hirtelen homályosság harmata lepte el az ablaküveget forró leheletétől, és nem látott semmit, csak homályosságot.

A hátánál csizmakopogtatva elment valaki. Hátra sem nézett, hogy ki lehetett, pedig egy pohár vizet szívesen hozatott volna a hajdúval. Egypár percig állott még mereven és valamely csodára várva, mikor ismerős illat szűrődött feléje. Egy ismerős parfüm szaga szállott az avult aktáktól dohos folyosón.

- Jeanette szíve - mondta magában Pál -, ez az ő parfümje.

Visszafordult. A háta mögött keskeny fénysáv tört meg, amint a kockákról a falra csúszott. Egy kis ajtó tenyérnyi szélességben nyitva maradt, onnan vágódott ki a fény. Kender Pál a mellére szívtá a parfümös levegőt, kéjesen és izgatottan, mint a szenvedélyes dohányosok a füstöt. Két-három lépést tétován tett meg, azután az ajtóhoz közeledett. Úgy állott előtte, mint gyermekkorában a tiltott gyönyörűségekkel színig telt éléskamra ajtaja előtt. Fél kézzel odatámaszkodott az ajtófélfához, a másikkal pedig egy arasznnyira nagyította a rést. A túlsó sarokban egy hosszú szakállas úr, az impresszárió ült. Mást senkit sem látott.

Nem vette észre senki, és a következő pillanatban már kihallgathatott egy diskurzust.

- Komolyan, csodálkozom - mondta a nagy szakállas úr -, eddig még sohasem fordult elő. Talán a fűző?

- Dehogy - csengett egy ismerős, szívet remegtető szoprán -, az út, a rossz levegő a teremben. És a gázfény, a furcsa közönség. Olyan idegen és rideg ez az egész hely...

- Muszáj volt ide is eljönni. Kötve voltam még a nyárról, és nem is sejtettem, hogy ilyen kis sárfészek. Holnapután már Pesten leszünk.

- De holnap még egy ilyen városhoz lesz szerencsénk.

- Ó, dehogy. Az egészen nagy város. Maga is meg lesz lepve.

- Majd csak kiállok valahogy. Adja ide a sálomat.

- Mit akar?

- Két lépést tenni a folyosón.

- De hiszen még bereked.

- Hiszen zárt folyosó. Még melegebb van, mint itt. Csak homályosságot akarok: ezek a nyomorult gázlámpák bosszantanak.

Kender Pál menekülni akart, de már késő volt. Sápadtan és zsibbadtan megállott tehát a folyosó falához támaszkodva. Egy szót sem tudott szólani, csak meghajolt tiszteletteljesen a leány előtt, aki kilépett.

- Istenem - riadt meg finom és színpadias sikoltással a művésznő -, milyen furcsa hasonlatosság.

Két esztendő után ott állott teljes pompájában, kivirulva és bódító parfümöt árasztva elmúlt szerelme előtt. A homályos, dohos, szomorú folyosón nem láthatták tisztán egymás arcát. De ároktői és suhatagi Kender Pál nyomban elárulta, hogy belülről rázza a zokogás.

- Kató - mondta meghatva és halkán. Két esztendő minden keserősége fakadt fel ebben a hangban, és a művésznő, aki már sok tragikus gesztust, felkiáltást hallatott a színpadon, sohasem felejtette el ezt a megszólítást, még később sem.

Ezúttal sem tudott játszani tovább. A kezét nyújtotta, és megszorította a Pál forró ujjait. Egy pillanat múlva ismét érezte a keze fején a remegő ajkak, amelyek idestova két éve nem érintették a bőrét.

- Kedves barátom - mondta megrázkódva, mintha a halott emlékek bántanák -, kedves barátom, hát maga... maga itt?

Kender Pál intett a fejével, hogy valóban itt van egész szívével, tragikus lényének minden szomorúságával együtt.

- Maga itt lakik? - kérdezte a leány, most már könnyedebb hangon.

Egykori szerelme a fejét rázta.

- És hogy került ide?

- Eljöttem...

- Tudta, hogy énekelni fogok?

Kender Pál lehajtotta a fejét, ami szégyenkezést és igent is jelenthetett.

Splényi Katalin művésznő megértette.

- És mit akar tőlem?

Pál minden kétséget kizáró modorban a fejét rázta.

- Nem akar semmit se mondani?

- De igen - mondta Kender Pál, és a leány keze után nyúlt -, valamivel tartozom. Valamit mégis mondani akarok.

- Hogy utál?

- Nem.

- Hogy nem is gondol rám?

- Nem.

- Hogy megnősült?

- Nem.

- Hogy... - kockáztatta meg a kérdést a leány, és a szeme ragyogott, az arca lángolt.

Nem lehetett félreérteni az elhallgatott kérdést. Mint egy bús Krisztus-kép az útszélen, Pál lehajtotta a fejét fehér ingmellére:

- Igen - gyónta töredelmesen és megfélekezve minden haragról, büszkeségről -, még mindig.

Álltak egymással szemben, egymás kezét fogták. Ez volt hát a nagy találkozás, amelytől mind a ketten féltek. Ez volt a nagy jelenet. Azért kellett két évig távol lenni egymástól, hogy három perc után ugyanott tartsanak, ahol tavalyelőtt, mikor elváltak.

- Istenem - sóhajtott a leány, és levetközött egy pillanat alatt minden magára erőltetett pózt -, hát itt kellett találkozunk?

- Nem itt - mondta Pál csaknem zokogva -, hanem így.

A leány hátravetette a fejét. Ez megszokott és kedves mozdulata volt neki, ha azt akarta mondani, hogy miért, mi köze mindenkinek az ő dolgához.

A földbirtokos sem felelt, csak a bal kezével tett olyan mozdulatot, mintha rá akarna mutatni minden nyomorúságára, a kettőjük szenvedéseire. Többet beszélt ez a kézmozdulat, mint száz szó, és elárulta, elmondta azt is, hogy Kender Pál tud a selyemköpenyről, automobilról, festett bajusztól és a homályban hamvadó szivarról.

- Ó - mondta a leány, és a meztelen vállai megrándultak.

Pál megértette ezt a vállrándítást is. Tudta, hogy annyit jelent, mintha dacosan azt mondta volna a drága leány, hogy neki már mindegy. Ő már leszámolt, és új úton halad. Ezen az úton pedig nincs helye a túlságos érzékenykedésnek.

Egész este és egész éjszaka, egy életen át elbeszélgethettek volna így némán. Csak az egymás szemét kellett volna nézniök, és azt, hogy vonaglik a szájuk, mint egy-egy sebzett, vörös kígyó. A másodperc egy tizedrésze alatt arra gondoltak mind a ketten, hogy ők a legjobban értik egymást így ketten. A gondolataik a levegőn át áramlanak, mint a drót nélküli telegráf hullámai a tenger felett.

- És mégis - mondta csendesen a leány.

- És mégis - ismételte Pál -, milyen szerencsétlenek vagyunk.

A leány megint felvetette a fejét.

- Miért?

Kender Pál intett mind a két kezével.

- Már késő... késő...

A művésznő piros ajka kinyílt. Fehér fogsora kivillant.

- Nem biztos - mondta -, csak tőlünk függ.

Egy hajszálnyival közelebb hajolt. Nyitva tartott száján át forró lehelet szállott Kender Pál felé. A szegény remete, aki két éve óhajtott, nélkülözte ezt a malasztot, a boldogságtól remegve hajolt szerelme, minden vágyainak megtestesítője felé.

Hirtelen és heves volt az ölelés. Mintha ezer elmulasztott csókot és ölelést akartak volna egyszerre helyreépíteni. Szinte ropogtak a csontjaik, és felcsuklottak, amint a mellük összedobbant. A két vonagló vörös kígyó összefonódott. Lélegzet nélkül tapadtak egymásra a nedves ajkak.

Belülről tapsok fergetege pergett ki a folyosóra.

El kellett válni: a percnak, amelyben minden tartózkodásuk, nyomoruk és szerencsétlenségük eltűnt, vége volt.

Az egyik ajtó kicsapódott, és akkor azt mondta a művésznő:

- Csak tőlünk függ...

- De mit csinálják? - kérdezte lázasan a halvány ember.

- Holnap - súgta Kató, és most már a régi Kató volt -, jöjjön utánunk. Itt énekelek a szomszédban... a...

- Tudom - vágott közbe Pál -, csak három óra vonaton.

- Ott lesz?

- Igen - mondta Kender Pál -, minden bizonnyal.

- Ismerősre találtam - mondta egyszerűen s nyugodtan a művésznő -, ároktői és suhatagi Kender Péter úr és ez az én kedves kísérem...

Az ajtó kinyílt mellettük.

Pál csaknem elszédült egy pillanatra. Kezet nyújtott az idegennek, és közben ott csengett még mindig a fülében:

- Kender Péter... Péter.

Ez a leány még a nevét is elfelejtette.

A szakállas úr eltűnt a művésznővel. A kisajtó becsukódott, és Kender Péter Pál még mindig ott állott előtte. Aztán kinyitották a többi ajtókat, emberek jöttek ki, szivarra gyújtottak. Mégiscsak el kellett távozni az ajtó elől. Végighaladt a fal mellett a középső nagy ajtóig, és a kezét a sajtó szívére illesztette.

- Péter, Péter - ismételte.

Az ajtóban megállott, és a zsebkendőjét rátapasztotta a szájára, mert érezte, hogy nedves. Amint elvette a patyolatot az ajkáról, két nagy kárminpiros vércseppet pillantott meg rajta.

- Eh, minden mindegy - gondolta -, akármit mondott. Talán nyelvbtlás volt az egész. Aki így tud csókolni...

Egy fiatalember állott meg előtte, és köszöntötte. Valami régi jogászismerőse volt, a nevét se tudta.

- Szervusz. Hogy kerülsz ide?

- Itt vagyok irodában. Jövőre teszek ügyvédt.

- Szervusz.

- Szervusz.

Ennyi volt az egész. Egy betűvel se beszéltek többet.

Mikor leült az asszony mellé, Marika megkérdezte:

- Ki volt ez az úr?

- Egy régi barátom...

- Igen?

- Igen, és meghívott magához. Már most akarlak értesíteni, hogy holnap este aligha leszek itthon... El kell menni okvetlenül hozzá. Nagyon sok szívességet tett valaha...

- Okvetlenül muszáj?

- Okvetlenül - felelte Pál szigorúan, és kemény elhatározás szilárdult meg benne, hogy most már igazán nem tekint senkit és semmit. Nem bánja, akármilyen történik, rosszabbul már úgysem lehet. Holnap este elmegy, és aztán... aztán ki tudja, mi lesz.

- Akkor - kezdte félénken az asszony -, akkor talán haza is mehetnénk már. Te nem érzed jól magad, én fáradt vagyok...

- Még ma - gondolta Pál - minden óhaját teljesíteni kell szegénykének...

Felállott, és karon fogta Marikát. Felöltöztek, kocsiba ültek, és elmentek. Otthagyták Splényi Katalint, aki pedig most, csak most akart igazán gyönyörűen énekelni.

Az asszony letette a sálját, kigombolta a blúzát. Apró és könnyű selyemcipőit is lerúgta, és ott ült a tükör előtt selyemharisnyában, csipkés ingben. A karja és a válla világított a félhomályos szobában. És amint így meglátta magát a tükörben, csendesén könnyezni kezdett megint.

Indulatosan, lelkiismeret-furdalástól gyötörve, ellenségesen nézte Pál a feleségét. Az inge, fehér karja szigorúan villant meg, ahogyan felkelt a pamlagról, és az asszonyhoz közeledett.

- Miért sír? - kérdezte. - Már megint sír.

Az asszony könnyörögve nézett rá, és a szemeiből tiszta szerelme sugárzott ki. Aztán lehajtotta a fejét, és még jobban sírt.

Kender Pál bosszankodott. Mit titkolózik ez az asszony előtte. Ha tud valamit, vagy nem tetszik neki valami, mondja meg nyíltan. Ha pedig nincs semmi baja, akkor ne szeszélyeskedjék.

- De kedves Marika - mondta szárazon -, ne ijesztgessen. Mondja meg, mi a baja.

- Semmi - mondta az asszony.

- De hát akkor miért sír?

- Azért - sóhajtotta Marika, és hirtelen elhallgatott.

Felnyújtotta a fehér karjait, átfonta velük az ura nyakát.

- Azért? - ismételte kérdően Kender Pál.

Csend volt a szobában. Az asszony görcsösen ölelte a sápadt embert, és csak suttogva beszélt. A sápadt, vékony ember még halványabb lett, és egyszerre összeroppant. Reája borult az asszonyra, aki nevetve sírt, és csókok közt kérdezte:

- Ugye, nem mész el holnap? Nem hagysz magamra?

Kender Pál a fejét rázta:

- Nem - mondta megsemmisülten és szégyenkezve -, többé soha.

És másnap nélküle robogott a vonat a szomszéd város felé.

- Ádám! Ádám! - zengett feléje egy hang a nagy éjszakában.

Immár harmadik napja, hogy kínozza és utolérte mindenütt a hang, akárhova menekült.

- Ádám! - hallotta máskor. - Ádám! Hova lett a bátorságod? Visszatértél a hegyszakadékok elől, nem mertél ugrani.

És ilyenkor nem lehetett aludni. Fel kellett könyökölni, mint régen, egy esztendővel ezelőtt, és belebámulni az ablakon át a ködbe. A vízen, tűzön, földön és levegőn kívül ez volt az ötödik elem, amelyben Kender Pál élt. Ilyen volt az ő élete is. Ködben és homályosságban tengődött, amíg gyerek volt, és a ridegség, a tompa szomorúság belepte az élete további folyását is. És a ködön át gúnyosan kiáltott feléje egy hang, az élete hangja:

- Hamlet - mondta -, falusi Hamlet, gyermeked fog születni. Hiába ölöd meg magadat, az életed tovább folytatódik.

A párnája felé fordult, a takaró alá húzódott, és mégis hallotta az asszony egészséges lélegzését. Láta a szőke fejét és rózsaszín ujjait, amint öleli gyöngéden és finoman a vánkosát. Érezte a haja illatát, maga előtt tudta szelíd szomorúságával, könnyei között, amint sügni akart valamit. Mindez csak emlékeztette, szünetlenül figyelmeztette arra, amit a hang mondott neki az éjszakában.

- Kender Pál - zokogta befelé -, miért akarsz te elmenni a nagy hídra? Miért akarsz te lenézni a jégtáblákra? Miért akarod te utolérni a régen elveszett szolgalegényt, hiszen ő már messze úszott. Igazságtalan a verseny: neki nagy előnye van. Évekkel ezelőtt indult el. És messze a Fekete-tenger, és rút a vize. A partján piszkos emberek esznek halat, és a krimiai félsziget körül félelmetes, iszapos aknák között kell haladni.

Mégis, mégis - gondolta a ködökben élő ember - jobb lenne elmenni. Mert mi következhetik ezután? Az egyetlent, a drágát, már beszennyezve sem kaphatja meg sohasem. Elment szegény, várta, biztosan fehérbe és selyembe öltözve várta a szomszéd városban, csak három órányira tőle, és nem jött, mert sügtak neki valamit. A közeli városból pedig messzire utazott, olyan messzire, ahova már a keleti expressz sem viszi el az embert utána. Elment meg-szégyenülve, és örökre megtagadta őt, aki becsapta, hiába hívta találkára, nászéjszakára egy szálloda sötét szobájába. És most itt maradt mellette, az élete végéig egy asszony, akit sohasem kívánt a szíve szerint. Ez már örökké itt fog lélegzeni mellette, és bizonyára úgy hal meg, hogy hallani fogja, amint száll a levegő a száján át, és látni fogja, hogyan emelkedik és esik a csipkés ing a mellén. Bizony búcsút kell inteni ennek a két összetolt ágynak, és mindennek, ami körülötte van.

- Ádám! Ádám! - zengte a lelkiismerete szava. - Gyermeked fog születni ettől az asszonytól. Ne bántsd őt, mert már szent, és életet hordoz a szíve alatt.

A ködök közepén egy kis fényfoltot látott, és a fényben egy apró gyermek rózsaszín testét fedezte föl. Kinyújtotta a kezeit, de visszahúzta a karját. Nem akarta a gyermek ártatlan bőrét érinteni az ujjakkal, amelyeknek a hegyei percekkel ezelőtt egy távolban élő művésznő idomaira bizseregtek képzeletben.

- Kender Pál - rejtette el kezeit szégyenkezve - ne utazzál el te egy ilyen városba. Ne szállj ki te egy ismeretlen állomáson, őszi vizek sötétlenek az árkok mélyén, és csúszós az út mindenfelé a kertek alatt. Fekete varjak szállanak a nyílt, kék vizek acéltükre fölött, és megkopog-

tatják a fák ágain a csőrüket. És lenéznek az árok iszapos partjára, nem tekint-e feléjük egy vándorlegény hideg szeme, halálra fakult arca.

De itthon, idehaza - gondolta tovább konokul - megöli az egyhangúság és a folytonos töprengés. A négy fal festései között meg kell kergülni, el kell fonnyadni, mint a fogolynak.

- Tapsolni fog a kezeivel, reád nevet - hallotta ismét a lelkiismeret szavát. Beszélni fog, és megkérdezi, hogy hol van az apja. És akkor elfordul mindenki a könnyek miatt, és nem lesz senki, aki feleletet tudna adni. Szép és okos lesz, és a szomorúság kikezdi már gyerekkorában, mert megtudja, hogy az apja elszökött előle.

A ködök alján piszkosszürke sávok kezdtek végigterjengeni. Lassan és álmosan egy-egy szekér zörgött el az ablak alatt. Az udvarról kakaskukorékolások hangzottak. Mindez azt mondta, hogy hajnal van, télbe hajló őszi idők hajnala, és Kender Pál ismét nem aludt. Reggel az asszony formáit bő ruhák fedték. Semmit sem árult el az alakja, de a szürke szemei szelídebbek voltak, mint valaha, és csaknem mindig könnyekben úsztak. Az ura vajjat kent a kenyerére és amikor az asszony átvette tőle, a tekintetével köszönte meg. Mosolygott, és megszorította a kezét.

- Én gyermeket ajándékozok neked - mondták a szemek -, szeress engem, és ne okozz fájdalmakat.

Ágotai bácsi könnyezett, és tapsolt örömében.

Átölelte a gyermekek nyakát, és hol az egyiket, hol a másikat csókolta. Kedves, fehér szakálla felborzolódott, a bajusza összekuszálódott.

- Mégis - mondta -, istenkém, mégiscsak megérem. Itt fog lovagolni a térdemen.

Minden az övé lesz - gondolta -, minden pénz és föld és minden szeretet. Mert benne folytatódik tovább az életünk.

Özvegy Kender Kelemenné szikár ridegségében állott mögöttük. Neki is voltak gondolatai.

- Ha fiú lenne - sóhajtotta, és szárnyalt a büszkesége, a fantáziája, a felfelé törtető reménysége -, azt én nevelném. Az más lenne, mint az apja meg a nagyapja. Lovagolna, vívna, mindent megtanulna, és haladna fölfelé. A politika, a kormányzás munkájában venne részt.

Csendes délutánokon, ha egyedül maradt a fehér cserépkályha mellett Marikával, és olvasni próbált, az asszony reátette kezeit a nyitott lapra. Összehajtotta a könyvet, és reánézett szürke szemeivel, mintha mondani akarta volna, hogy neki joga van ahhoz, neki joga van most mindehhez. Ez a pillantás elárulta azt is, hogy most már nem titkolja, hogy nincs sok köze a könyvekhez. Neki sokkal magasztosabb feladata van, ő most anya, és semmi egyéb nem akar lenni.

Kender Pál megértette a szürke szemek beszédét.

Ilyenkor átfonta karjaival az asszony nyakát, és tőle telhetőleg gyengéd igyekezett lenni. Egyszer véletlenül a szemközti tükörbe tévedt a tekintete. Láta maga mellett az asszony változatlan szőkeségét és rózsaszín bőrét, és megdöbbenve szemlélte a halántékait, amelyeken egyre hullottak a hajszálak, és egyre magasabbra szállott a kopaszság. Érezte, hogy sok minden elmúlt, mögötte van közel harminc keserű, kellemetlen esztendő. Harminc esztendő, amely vidáman és kellemesen is eltelhetett volna. Érezte, hogy vénül, és lassanként semmi köze sem lesz az ifjúsághoz, amely két évvel ezelőtt még minden szépet és gyönyörűséget ígért neki. Máskor ezüstösen csillogó hajszálat fedezett fel a feje búbján. Odanyúlt óvatosan, és kitepte a haját, amely fehér volt, mint a hó, és szomorúan fénylett a kezében.

Elmélyedve és magába szállva gondolkozott. Eszébe ötlött, amit a kis doktor mondott neki valaha, hogy az ember nemcsak önmagáért él, hanem inkább a gyermekeiért. Olyan furcsa gondolata támadt, hogy ő el akarta dobni magától az életet, és ehelyett tovább plántálta a lényét. Egy új emberöltőbe dobta át az életét, és most már visszavonhatatlanul, biztosan megérkezik az ember, aki a vérét és lelkét fogja viselni itt a földön, a porváros emberei között.

Este az asszony felfohászkodott a mennyezet felé, amelyen túl, vajon igaz-e, a jóságos Isten lakik:

- Ó, ha fiú lenne...

Kender Pál hallotta a fohászkodást, és a fejét rázta:

- Nem kell, nem kell - sóhajtotta magában -, miért éljen még egy Kender Pál. Ha leány lenne... talán még élni is érdemes volna.

- Ha fiú lenne - fohászkodott a rózsaszínű asszony, és apró kezeit kitárta -, az életemet adnám érte.

Milyen keserű és furcsa órák, percek, napok voltak ezek, később is ámulva emlékezett rájuk az eljövendő gyermek apja. Egy ködös éjszakán megint a gyermek fényességében ragyogó teste kísértette. Eszébe jutott az orvos mondása:

- Inkább a gyermekekért - ismételte -, inkább a gyermekekért...

Nem tudott egyetérteni ezekkel a szavakkal. Lázadozott benne a szenvedések emléke, és kiújult a frissen kapott seb, amely, úgy érezte, sohasem fog behegedni. Tisztán látta a szerepét a jövőben, és átérezte az apa magasztos kötelességét, de a szíve mélyén elvesztett, nyomorúságokban eltöltött évek után sírt. Ekkor gondolt mégis arra, hogy gondoskodni kell a gyermekről. Valamit ki kell találni, ami megvédi mindentől, az ellenséges nyomortól, ami minden örömet biztosít neki. Sokáig gondolkozott ezen, de nem tudott találni modern bölcsességeköt, amely minden ellen megvéd, és boldoggá tesz. Napokig járt a vágyakozással a lelke mélyén, hogy biztosíthassa a gyermeke boldogságát. Végre azután úgy vélte, megtalálta az egyetlen hathatós eszközt:

- Pénz, pénz - sóhajtotta -, sok pénz. Garadába, földbe, minden értékbe fektetett pénz lehet csak a sánc, amelyet senki sem támadhat meg.

Neki immár úgysem kell a pénz: ő már nem lesz boldogabb azáltal, ha százazreket tud a háta mögött. De a gyermek, az ne szenvedjen semmi szükségét, annak legyen meg mindene, amit kíván, kísérje el a nagy vagyon a bölcsőtől a koporsóig. Most féktelen erővel tört ki rajta a vágy, hogy vagyont szerezhesen a meglevő birtokhoz. Felült az ágyában, és két kézzel markolászta, septe az ölébe képzeletben az aranyakat.

- Mindent a gyermeknek - mondta, és már arra gondolt, hogy öt esztendeig nem kell ruhát készíttetnie, ha éppen nem akar, mert annyi régi öltönye van. Öt év alatt ez is sok pénz.

Az asszony sem fog öltözködni, de a gyermek mindent megkap. A kis doktort megfogadják mellé külön szolgálatra, lesz német és angol dajka, mert mindent, minden nyelvet és tudományt meg kell tanulni neki... szegény síró és apró gyermeknek.

De ez rettentő sok pénzt emészt fel. Valamit ki kell találni, amiből tisztán a nevelést lehet fedezni. Valami vállalatot kell létesíteni, amely ontja az aranyakat. Ez újabb gondokat adott neki. Valósággal elfoglalták a nagyszerű tervezgetések.

- Egy gőzmalom, egy gőzmalom! - kiáltott fel egy téli reggel. És nyomban ki akarta számítani, hogy mennyit jövedelmezhet egy szép és modern malom. A tervet sokáig titkolta, de azután mégis elárulta az anyjának:

- Mama - mondta -, nincsen egy valamire való gőzmalom sem az egész vidéken. Mi alapíthatnánk egyet...

Az öregasszony összecsapta a kezét:

- Lehetetlen - mondta csodálkozva -, hát ilyesmin jár az eszed?

- Mi van ezen különös? Már csak unaloműzésből is megcsinálom a terveket, a költségvetést.

- Hát értesz te ahhoz?

- Nem értek egyelőre, de majd megtanulom. Ha nem megy jól, bérbe adjuk. A kamatot akkor is meghezza.

- De hiszen a folyó tele van vízimalmokkal. Azokat nem teheted tönkre. Nem is versenyez-hetsz velük, mert potyán kapják a hajtóerőt.

- De én ugyanaz alatt az idő alatt hússzor annyit örölhetek, mint az összes vízimalmok. Azonkívül modern gépek...

A matróna nem egyezett bele a tervekbe. Ő nem szerette a gépeket, és tőle telhetőleg szabadkozott a Pál előterjesztése ellen.

- Nézze, drága rokon - mondta Manó bácsinak -, milyen tervekkel jön ez a furcsa fiú. Eddig esze ágában sem volt az ilyesmi...

- Bizony sok gonddal jár az ilyesmi - akart kitérni a véleményadás elől az öregúr -, nagyon drága az építőanyag. De hát miért is akartok ti gőzmalmot?

- Keresztapám - mondta Pál -, a gyermek nevét viselné az új vállalat. És az ő vagyona lenne az egész a jövedelemhez hozzá sem nyúlnánk.

Ágotai bácsi lenézett a földre, onnan a plafonra. Zavarban volt, nem tudott választ adni, bár a szíve meg volt nyerve. De ott állott előtte Kender Kelemen özvegye, aki szigorú szemekkel várta a szája mozdulását. Aztán bejött a lánya, és amint meglátta Marikát, nyomban megjött a bátorsága.

- Hát nem lenne rossz - jelentette ki, és éppen a Kender Kelemenné szemei közé nézett -, miért ne vállalkozhatnánk egyszer mink is? Mindig csak a zsidók nyerjenek? Ha ebbe belebukunk, az se nagy baj. Olyan az ilyesmi, mint a sorsjegy, sose lehet tudni.

- De hiszen maga mondta, kedves rokon, hogy drága az építőanyag - vélekedett a matróna.

Pálnak új ötlete támadt: egészen megélénkült.

- Nem lesz olyan drága, ha mi csináljuk...

- Mit akarsz, csak tán nem téglagyárat?

- De igen. Ehhez igazán nem kell nagy befektetés. Ugye, keresztapám...

Marika az öregúr szakállával játszadozott. Ágotai bácsi ismét a legnagyobb zavarban volt.

- Kedveseim - adta meg a választ a lehető leglassabb modorban -, persze sok számítás kell az ilyesmihez, de az ágotai határban van jó agyagos föld... Ott lehetne egy kis költséggel.

Kender Pál felcsapott vállalkozónak és szakértőnek.

Az első napokban teljes gőzzel dolgozott, utánajárt, hogy mennyiért örölnek a vízimolnárok, és meddig mehetnek le az árakkal, hogy mégse veszítsenek. Összehasonlította a maga számításait a molnárok költségvetésével, és kimutatta, hogy még a legcsekélyebb árakkal is versenyezhetik. Nyereség kevés lesz, de ez csak az első években marad így. Mert a molnárok feltétlenül tönkre mennek, ha jobb vidékre nem költöznek. Mikor azután elpusztultak a porváros határából, akkor mehetnek felfelé a gőzmalom árai.

A téglagyár kilátásai pedig egyszerűen rózsásnak ígérkeztek. A járásban alig van egy-egy kisebb gyár, az is csak a maga faluját látja el. A porváros lakói a városból fuvarozzák a téglát meg a cserepet. Ha ez nem válik be, ha ez nem hajt nagyszerű hasznot, akkor akár a patikusok is becsukhatnak.

Legyőzte minden undorodását, és egy délben felment a községházára.

- Mi tetszik? - kérdezte a jegyző fagyosan.

- Egy tégláégető és egy gőzmalom ügyében jöttem. Mind a kettőt én építtetem.

Előadta a terveket, és aziránt érdeklődött, hogy mi a közigazgatási eljárás.

- Ja kérem - mondta a jegyző -, az bizony bonyolult dolog. Tűzrendészeti kiszállás, engedély, a gőzmalom még nehezebb. Különben is...

- Különben is?

- Uraságod idé, hogy úgy mondjam, társadalmi bojkott alatt áll. A fellebbezések egész özönét árasztanák a megyeházára.

- Mindegy - felelte Kender Pál -, majd megfelelünk mindenkinek. Egyébként ez csak emelné a falut...

Alighogy megindultak a hivatalos eljárások, Rétsággy főbíró magához kérte a földbirtokost:

- Kedves barátom - ropogtatta az r betűket ellenállhatatlan bájjal -, baj van.

- Mi lehet a baj? Nincs szó panamáról. A magam földjén, magam pénzén, a magam veszélyére dolgozom.

- Ez az isteni naivság és becsületesség - tette fel a monokliját a főbíró, hogy jobban megnézhesse a fiatalember tiszta kék szemeit. - De mondd csak, kedves barátom, kinek a gabonáját akarod te örölni? A magadét? Ugye, hogy nem, hanem a faluét. Szóval a falunak is van valami beleszólása a dologba. És különösen nagy baj, hogy tisztas adófizetőink, a vízimolnárok tesztületileg jártak az alispánnál. És hát őket még sem lehet kirúgni. Nagyon szép ígéretet kaptak.

- De hogy tudták meg a dolgot? Hiszen az ilyesmi hivatalos úton, tulajdonképpen titokban intéződik.

A főbíró mosolygott:

- Hát megtudták valahogy. Az ilyesmi különben sem titok. De ne pazarold az egészségedet arra, hogy mérgeskedj! Eszelj ki valami jobb dolgot. Valami gyárat. Tudod, ez a főispán gyengéje: ipari életet akar a megyében. Valósággal örülnének a tervednek.

A gőzmalomról tehát le kellett mondani. Hiszen a fellebbezések elhúzódhatnak évekig, és az eredmény mégsem bizonyos. Hosszas fejtörések után új tervet talált ki Kender Pál:

- Keresztapám - kockáztatta meg most már Ágotai bácsi előtt -, egy szeszgyárat kellene létesíteni.

Keresztapa a fejét vakarta:

- Igen szép terv - mondta megint, furcsán elgondolkozva -, de nagyon nehéz dolog. Éppen ezen a vidéken, ahol nincsenek nagy uradalmak, és a paraszt sem adja el, amije terem.

- Úgy gondoltam - folytatta Kender Pál a magyarázatot -, hogy a silányabb földeket beültetjük krumplival. Ha esetleg megakadna az üzem, a mi tartalékunk mindig kéznél lesz.

- Nehéz, nagyon nehéz, nem ide való a gyár, nem erre a vidékre való. Rossz a közlekedés, nehéz és drága a szállítás.

- De hát a gyermek - jegyezte meg Pál egy mániákus makacsságával -, valami nagyszerű ajándékot szeretnék neki előkészíteni.

- Istenem, a gyermek - lágyult el Ágotai bácsi -, hát amint gondolod. De nagyon körül kell tekinteni. Nagyon vigyázni kell, csak szakemberekkel menj neki, ha már okvetlenül akarod.

Kender Kelemen özvegye elkeseredetten harcolt az új terv ellen.

- Már megint új hóbort? - csattant fel, mikor megtudta, hogy mit tervez a fia. - Hogyne, majd gyárat építünk. Bebüdösítjük füsttel az egész környéket. Megdrágítjuk a napszámot a magunk kárára. Hiszen ha itt mozogni fog az a gyár, akkor minden komisz paraszt nagyobbra tartja majd magát...

- Elég olcsó így is - jegyezte meg Pál -, nem baj, ha egypár fillérrel felemelkedik is. Csakhogy mi nemcsak szeszgyárat alapítunk.

- Hanem? - kérdezte rémülten Kender Kelemenné.

- Hanem ami azzal jár: hizlalót is. Kimustráljuk az ökröket, és befogjuk hizlalni. Azt hiszem, ez ellen neked se...

- Hiszen ha csak hizlalóról lenne szó. Nem is kifogásolnám a dolgot. De a vesztembe nem rohanok. A gyár megeszi a sok pénzt, és semmit se hoz.

Csökönyösen megmaradt az álláspontjánál. Ámde ez egyszer nemigen törődött vele Pál. Most nem az ő dolgáról van szó, most a gyermek jövője a fontos, hát cselekedhetik szabadon. Számolt, könyveket olvasott, és be-berándult a városba a terveket megsűrgetni. Ilyenkor néha elkísérte Marika. Az asszony nem tudott hova lenni a boldogságtól és a ragaszkodástól.

- Sohasem reméltem - vallotta egyszer őszintén, amint a kocsí lassan haladt velük -, hogy ilyen hamar és ilyen nagyon boldog leszek. Kedvesem, drága uram, hogy fog szeretni téged... és istenem, ha fiú lesz, arra fogom tanítani, hogy te vagy a legnagyobb, a legnemesebb ember...

Odasimult az urához, karját a karjába öltötte és ha még egy szót szól, bizonyára elsírja magát a torkára szállott meghatottságtól. Az eljövendő kis ember apja rávetette magát a munkára, mint a halálra éhezett ember a puha kenyérre. Egyszer, mikor egy este számolt, terveket dolgozott ki, eszébe jutott, hogy tulajdonképpen még nem is dolgozott amúgy istenigazában egész életében. Azt hitte, hogy na, most aztán megtalálta a síneket, amelyeken haladni fog.

Csak nagy néha lepték meg a régi gondok, szinte egészen újjászületett. De egy felültetett, távoli hölgy alakja még mindig kísértette. A piros tintás üveg mögött egyszer csak reája mosolygott egy arc, a Splényi művésznő arca. A fehér papirosra látta a szemeit kirajzolódni, és nemsokára érezte az ismerős parfümöt is. Lelkiismeret-furdalást érzett, és bár a kezével önkéntelen olyan mozdulatot tett, mintha valamit elhessegetne, mégis Splényi Katalinra gondolt.

- Nem volt szép, nem volt becsületes dolog - mondta magában -, értesíteni kellett volna. Azt kellett volna írni neki, hogy holnapután vagy később... De hát akkor minden olyan furcsa volt.

Tovább írogatott, de a művésznő ezen az éjszakán már nem hagyta békében. Szinte gyűlölködve, hirtelen haraggal nézett át a szomszéd ágyba, ahol nyugodtan aludt az asszony. Ő maga is érezte, hogy ezek furcsa idők. Minden nap változásokat, váratlan meglepetéseket hoz magával. Reggelre kelve, ismét a munkához láthatott egészen nyugodt lélekkel. Dolgozott, és csak a gyermekekre gondolt, akinek tartozik valamivel, tartozik sok mindennel, akinek a ragyogó jövőjéről a saját erejéből, a két keze és agya munkájával akart gondoskodni.

- Szeszfőző? - kérdezte tőle a jegyző gúnyosan. - Talán pálinkafőzővé méltóztatnak átalakítani az Ágotai-kúriát. Az most nagyon divatos az úri házaknál.

Kender Pál ügyet sem vetett rá.

- Tessék csak, kérem, tudomásul venni a bejelentést - mondta, és előtte csak a gyermek üdvössége lebegett -, egészen külön épület lesz a falu határában. Tűzmentesség biztosítva...

- Ja, igaz kérem - vágott közbe a jegyző -, jó, hogy tűzmentességről tetszik beszélni. Egy kis baj van a tégláégetőnél. Nem adták meg az engedélyt ott, ahol kérni tetszett. A folyó partján esetleg lehet.

- De hiszen az öt kilométernyire van a szeszgyár telkétől.

- Ja kérem, sokan fellebbezték. Nem tűzbiztos. Tetszik tudni, ott ólak vannak a közelben.

- De hiszen azok az én ólaim.

- Mindegy, kérem, ami határozat felülről jön, az nekünk szent.

Kender Pál a főbíróhoz szaladt segítségért. Rétsággy a lehető legnagyobb szívességgel fogadta.

- Kedves barátom - mondta, és egyszerre kínálta székkal, szivarral, gyújtóval -, azt igazán kötelességemnek tartom. El fogjuk intézni. Boldogult atyáddal szintén kitűnő viszonyban voltunk.

- Jól tudom - mondta a földbirtokos felhevülve -, hogy nem szeretnek, és valami ostoba bojkottot hoztak össze ellenem. Ezzel igazán nem törődöm, de az mégis furcsa, hogy amikor a magam földjén akarok valamit csinálni, akkor sem hagynak békén...

Rétsággy elgondolkodott:

- Ne izgasd magadat, barátom - mondta szórakozottan -, minden meglesz, minden úgy lesz, ahogy kívánod.

- Köszönöm - mondta Pál, és megszorította a főbíró kezét.

- Apropos - élénkült meg Rétsággy -, az előbb a földjeidről beszéltél, körülbelül hány munkást foglalkoztattok? Persze már csak a számba vehetőkről lehet szó, az adófizetőkről.

Kender Pál elgondolkodott:

- Sokan dolgoznak. De ilyen pontosan igazán nem tudom megmondani. Ellenben, ha parancsolod, főbíró úr...

- Ne, ne fáraszd magad, fiacskám, nem túlságosan fontos.

- De milyen célból kellene?

- Mondom, nem fontos, valami statisztikát akarok. A szociális helyzet, és így tovább...

Keresztbe tette a lábait. A hosszú, keskeny cipője merészen, csaknem a szemben ülő Kender Pál válláig rúgódott fel.

- És kedves barátom - mondta bizalmasan -, ezekkel az emberekkel rendelkezhetsz te?

- Hogy érted ezt, főbíró úr?

- Úgy, hogy izé... ha izé, azt mondd nekik, hogy izé... emberek, itt most egy ilyen szocialista fog beszélni, hát oda nem muszáj elmenni.

Ez hát a szociológia - gondolta Pál -, ezért kell hát a statisztika.

- Ilyesmi még nem fordult elő - mondta aztán mosolyogva -, de azt hiszem, hogy ha vállalkoznék erre a szerepre, bizonyára hallgatnának rám. Már csak a környékbeli nép kitűnő intelligenciája is valószínűvé teszi a következtetésemet.

- Ne gúnyolódjék, barátom - szólt komolyan a főbíró -, ez a nép becsületes és jó, csak itt ezek az úrfélék, ezek gyalázatosak.

A kezét a szájára illesztette szorosan, és intett Pálnak, hogy erről különben jobb nem beszélni.

Mikor búcsúzkodni kezdett a fiatalember, odalépett szorosan eléje, és mindkét kezével megrázta a kezét. Utolérhetetlenül kedves és szívélyes volt.

- Csak nyugodtan, kedves barátom. Nem kell törődni a kis komiszságokkal. Tudod, fiacskám, a közigazgatás nehéz terület. Nagy gépezet az országban, millió apró kereke van, hát nem csoda, ha itt is, ott is mutatkozik egy kis hiba. Persze az ilyesmit mindjárt reparáljuk. Egy szóval barátom, emelkedjünk felül az ilyen kis emberek mókáin. Te csak bízd rám az ügyedet, még holnap bemegyek, és elintézem. Itt a kezem rá. Ha Rétsággy adj a kezét valamire, az szinte bizonyos... tudod, neked tartozom ezzel, a szegény megboldogult édesapád is...

Amint hazafelé ballagott Kender Pál, nem tudta mire vélni ezt a határtalan szolgálatkészséget. Jókedvűen lépkedett hazafelé, és megölelte Marikát, aki az ajtóban várta.

- Eddig rendben van minden - mondta meglegedetten -, azt hiszem, nyár végére készen is leszünk.

Az asszony súgott valamit, amire az ura mosolyogni kezdett.

- Egyszerre tartjuk a keresztelőt - válaszolta, és Marika, boldogabb volt, mint valaha.

Bent az ebédlőben a kis doktor vitatkozott Manó bácsival.

- Lehetetlen a régi rendszert tartani - gesztikulált elmerülve a saját fejtegetésébe az öregúr -, bizony, doktor úr, most szükség lenne egy erős kezű emberre, aki kivezesse a megrekedt szekerünket a sárból...

A kis doktor nem kevésbé volt elfoglalva a témától, és tulajdonképpen észre sem vette a belépő Kender Pált.

- Ugyan kérem - fordult Manó bácsi felé, és egészen közélről magyarázott neki -, ne vicceljünk, ne áltassuk magunkat. Ismerjük be töredelmesen, hogy Bécstől függünk.

- Az ám - vágott vissza Manó bácsi szokatlan tüzzel -, de ha igaz volna, amit mondott, akkor is nekem lenne igazam. Mert kérem, Deák Ferenc idejében is Bécstől függöttünk. Andrássy Gyula gróf idejében is. És ugye, mégse történhettek ilyen furcsa dolgok. Mert ezek emberek voltak a talpukon, és tessék elhinni, hogy minden attól függ, hogy játssza a szerepét a kormány. Vagyis, hogyan közvetíti a két fél közt a dolgokat, aki középen áll.

Weissenberg doktor mosolygott.

- Ez már okosan volt mondva. Igazi, kedves, konzervatív álláspont. Nem is vártam egyebet Ágotai bátyámtól.

- Azt mondja, hogy én konzervatív vagyok - ragadta meg a szót az öreg -, hiszen ez a legújabb politika. Így van ez hatvanhét óta a mai napig. Csak a részletekben lehetnek eltérések.

- Hát a választójog részletkérdés? - vágott közbe a doktor.

- Ugyan hagyjanak békét azzal a maszlaggal - fortyant fel az öreg uracska -, ha eddig jó volt a mostani, minek a másik.

Végre Kender Pál is megszólalt:

- De hát mi történt, hogy ilyen elkeseredetten politizálnak?

- Mi történt? - hüledezett a kis doktor. - Nahát, még azt se tudja?

- Nem én - mondta őszintén Pál.

- Hát kormányválság, fiacskám - szólt Ágotai bácsi -, új kormány jön, választások lesznek...

- Bocsánat - mondta Pál -, igazán nagyon elmaradtam az utóbbi hetekben, de a tervek annyira elfoglaltak.

Azután hirtelen világosság támadt a fejében. Hát ezért kell a statisztika Rétságynak? Ezért volt olyan nagyon kedves.

Hirtelen eszébe jutott az adoma, hogy az orosz katonák arról tudják meg a háború közeledését, hogy a tisztek nem rúgják őket többé hasba.

A korcsmaszobában sűrű és kékes füst kóválygott a társaság feje fölött. Akik a füstbura alatt ültek, a nehéz levegőt erősen dolgozó tüdővel szívták, ittak és vitatkoztak. A patikus szinte visszahökken, mikor belépett. Hájjal puhított csizmaszár szaga, tízesztendő, molyporral konzervált télkabátok illata, sok ember párás, sörgőzös lehelete, komisz szivarok földre dobott csutakjai egyetlen, furcsa és maró keverékben egyesültek. A szemet csípte, a torkot reszelte ez a kegyetlen, vastag levegő. Az első pillanatban vissza akart lépni a fiatal gyógyszerész az utcára, de mert a füstkalap alatt együtt volt csaknem az egész városka intelligenciája, elszántan belépett. Olyan nagy újságot tudott, hogy azt már nem volt szíve elhallgatni, eltekintve attól, hogy nem is illik az ilyesmit nyugodtan hazavinni, és titokban tartani. Mert ha az ember nem is betegszik bele ebbe a műveletbe, utóbb bizonyára megpukkad, ha mások diadalmasan újságot adják neki, hogy...

Leült, megvárta, míg elhozzák a sörét, és sunyin leste a többieket, akik zagyván beszélgettek, zsidongtak és nevetgéltek körülötte. Nála volt a bomba, amellyel ezt az egész társaságot fel lehet robbantani. Előbb ivott egy kortyot, azután kiegyenesedett a székén.

- Hát, uraim - mondta a szomszédainak -, nagy dolgok fognak történni...

Három embernek beszélt, de olyan hangosan, hogy a harmadik asztalnál is meghallották. A zsidongás és összevissza kiabálás fokozatosan némult el. A legtávolabbi asztalnál is felütötte a fejét két csizmás atyafi, akik eddig bizonyos hízóügyekkel voltak elfoglalva.

- Na, mit tud megint ez a patikus - köpött ki az egyik -, hallgassuk az okos szót mink is.

Hirtelen kis gyűrű verődött a gyógyszerész körül.

- Nagyon érdekes - fokozta az embergyűrű érdeklődését -, felfordul emiatt az egész város...

- Nana - jegyezte meg a jegyző -, nem olyan könnyű, hatezer lakosunk van...

- Mégis felfordul - vélte a patikus.

Az adótisztcske szerényen, és hogy az intelligens osztályhoz tartozóságát kimutassa, teljes tájékozottsággal szólt közbe:

- Ugyan, egy szeszgyár még nem fordít fel bennünket.

- Csak nem azt akarja mondani - csaptak le a patikusra egypáran -, hogy a söngájszt gyárat épít?

- De kérem, uraim - hangzott egy éles hang -, ki törődik most vele, mikor ilyen érdekes a politikai helyzet!

- Tényleg - adtak a hátul álló úrnak igazat a többiek és nevettek -, mi közünk hozzá?

Az adótiszt megint véleményt nyilvánított:

- Történelmi idöket élünk.

- Az ám - röhögött Bakos Pista -, ágyút kapnak a fináncok...

Hálás nevetés futott végig az asztalok körül álldogálókön: már többen le akarták inteni a szerepelni vágyó emberkét.

- De a teremtsit, uraim - tréfálkozott a patikus -, hagyjanak már beszélni.

- Halljuk! Halljuk!

- Kedves uraim, van szerencsém önöknek elárulni, hogy szeretett főbírónk, Rétsággy úr a parlamenti új párt jelöltje.

Egy pillanatra csend támadt. Az urak összenéztek, és hirtelen két táborra szakadtak. Mindenikük azt kémlelte, hogy milyen álláspontot foglalhat el a másik. Azután a jegyző felemelkedett, és nemes gesztussal a szemben állók félkaréjára mutatott.

- Éljen Rétsággy! - kiáltotta, és újpártiak, ellenpártiak egyforma lelkesedéssel éltették, már csak azért is, hogy idejekorán el ne árulják, hogy hova tartoznak.

A kavarodás után kételkedő hangok merültek fel:

- Honnan hallotta?

- Tőle magától.

- Az lehetetlen.

- Miért volna lehetetlen - védekezett sikere fényében fürödve a patikus -, most jött meg a városból. Beszél az új főispánnal, holnapután beadja a nyugdíjaztatása iránti kérést.

- És ki lesz az ellenjelöltje?

- Bekeley, városunk szeretett képviselője!

- Éljen - kiáltotta gúnyosan a jegyző -, a bukott kormány támogatója, éljen!

Zavaros zúgás keletkezett, az urak nem akarták kicsúfolni a képviselőjüket, de nem is szándékoztak közülük egy sem síkraszállani érte.

- Tisztelt uraim - emelkedett szóra a jegyző -, hivatali állásom tiltja ugyan, hogy a politika ügynevezett nyílt vizeire evezzek, de az a szoros kapocs és mindig buzgó tisztelet, amely Rétsággy főbíró úrhoz fűz immár tizenkilenc esztendeje, úgy érzem, kötelességemmé teszi, hogy néhány szót szóljak.

- Halljuk! Halljuk! - zúgott a társaság, és ez a kiáltás némi büszkeséggel töltötte el a keblüket. Hogyne, hiszen a parlamentben is így szokták.

- Tisztelt polgártársak - szedte elő a jegyző a képviselőválasztási szótárból a megszólítást -, városunk bizalma mindenesetre az ő jeles személye felé fog irányulni. Éppen ezért egy ívet fogunk körözni, amelyen városunk tizenkét lelkes és tekintélyes polgára ajánlani fogja őt a jelöltségre...

Az ívet hamarosan körözték. Az emberek tolongtak valósággal, hogy a nevük szerepeljen a papírlapon. Egy fél óra múlva valóságos szenzáció történt. Az ajtó kinyílt és egy szikár, magas alak jelent meg a világos négyszögben.

- Éljen - ordította el magát valaki -, éljen szeretett képviselőnk!

A főbíró szerényen meghajolt. Sohasem szokott a sörözők között megjelenni, de most leszállott előkelősége magasságából: a népszerűséget kereste.

- Halljuk! Halljuk! - kiáltozták számosan összevissza. Rétsággy szabadkozott, de azután nem menekülhetett.

Beszélnie kellett.

Egy nádszéken balanszírozva kezdett szónokolni uras monotonsággal. A monokliját az ujjai közé csíptette:

- Tisztelt barátaim - mondta -, meghat a bizalom, és meglep az az impozáns megnyilatkozása a szeretetnek, amelyet önöknél látok, és egyben csaknem könnyekig hat. Mikor nehéz feladatomra vállalkoztam pártom megbízásából, csak egy cél lebeg előttem, ami egész életem célja: e várost boldoggá tenni. Tisztelt barátaim, én tudni fogom kötelességemet. Programom nem a közjogi zsinórmértékek közötti bújázkodás, hanem a város érdekeinek megvédése. Elsősorban közlekedésünk rendbe hozása. A kövezet, uraim, az aszfalt, minden művelt nép...

Így tartotta meg első programbeszédét Rétsággy főbíró, a porváros szeretett képviselőjelöltje.

Weissenberg doktor, aki összekötő kapocsként szerepelt a porváros és a Kender família között, lelkendezve rontott be az ebédlőbe:

- Na, kedves Ágotai úr, megvan az új képviselőjelölt.

- Ugyan kicsoda?

- Ne csodálkozzanak nagyon: Rétsággy.

- Ejha! - mondta epésen Kender Kelemenné. - Még talán államtitkár akar lenni.

És a szíve mélyén már ott rágódott a nagyravágyás titkos reménykedése, hogy majd az ő unokája... az talán bizonyosan államtitkár lesz.

Kender Pál nem lepődött meg:

- Sejtettem - szolt -, már napokkal ezelőtt gyanús volt a dolog.

- Ugyan honnan sejtette?

- Nagyon kedves volt hozzám a múltkor, és mára el is intézte, amit ígért.

- A malomengedélyt gondolja? - érdeklődött a kis doktor.

- Dehogy, a szeszgyár ügyét értettem.

- Hát maga szeszgyárat akar? - riadt meg az orvos.

- Igen - mondta Pál büszkén -, minden feltételünk megvan ahhoz, hogy jól menjen a bolt.

- Igen, igen - nevetett Weissenberg -, csak egyet tévesztett el.

Kender Pál érdeklődve fordult feléje.

- Azt - mondta még mindig mosolyogva a doktor -, hogy nem született zsidónak.

- Hát csak a zsidónak szabad meggazdagodni?

- Az önök példája éppen az ellenkezőjét igazolja, de a meggazdagodásnak különféle módjai vannak, és ez a mód, amit ön választott, speciális zsidó módszer. És bocsásson meg, én kételkedem abban, hogy ért ehhez a módszerhez.

- De hát valamit csak kell csinálnom.

- Igen, éppen itt az ideje. De ne gyárat, az istenért, ne gyárat tessék csinálni. Az önök barátja a föld. Tessék inkább azt megcsapolni, az ön családját csak az teheti még gazdagabbá. Ahhoz, hogy gyárat alapítson, másképpen kellett volna születnie és nevelkednie. Más papát és más nagyapát kellett volna választania. Ha még visszacsinálható, akkor szakítson ezzel a tervével.

Kissé elkedvetlenedve, de változatlan szorgalommal dolgozott tovább is Pál. A politikai izgalmak, amelyek végre elevenséget hoztak a sárban elmerült, alvó falura, elvonták a figyelmet az ő tervéről. Megjött az ellenjelölt is. Kint az állomáson záptojásokkal várták a Rétsággy

emberei, és a faluban, amikor végre hozzájutott a szónokláshoz, néhány merész hölgy szóda-vízzel spriccelte le. A szép szalonkabáton szomorúan folydogált a víz.

- Hol az aszfalt? - kiáltották egyesek. - Hol a kövezés meg a gyorsvonal?

Bekeley párthívei végre is kiverték a zavaró elemeket, és zárt ajtók mögött hallgatták meg a jelöltjüket. Ilyen és hasonló esetek napról napra adódtak elő. Késői órákban részeg emberek daloltak a máskor néma utcákon, és harsány kiáltások rezegették a fekete éjszakák csendjét. Két pártra bomlott a városka. Láthatólag két aránytalan pártra. A főbíróé volt a nagyobb párt. Az izgalmak azonban ennek dacára is egyre tartottak. Rétságynak sok titkos ellensége volt, és akik mellette ágáltak - úgy mondták a bennfentesek -, azok között is sok a gyanús alak. Éppen ezért a győzelem egy kicsit kétesnek látszott.

És ebben a zajban, a kis ravaszságok, apró piszkosságok, tülekedések primitív forgatagában jól érezte magát Kender Pál. Ő, akit a nyugalmas idők alatt bántottak az utcák, a konok, némán haladó emberek, most sem törődött senkivel sem. Most, hogy a tél múltában volt, már hozzálátott a téглаégető építtetéséhez. A szeszgyár tervei is elkészültek véglegesen, és lassan-ként munkások után kellett néznie. Amíg a többiek mesterségesen igyekeztek egymást meggyűlölni, addig ő dolgozott szorgalmasan, és meg volt győződve, hogy a nagy és szent cél biztosítva van, a reája rótt munkát elvégezte, a gyermek gazdag lesz.

Ebben a hitében nem zavarta most már senki sem. Néha eszébe jutott ugyan, amit Weissenberg mondott a gyárakról de nem tudta elképzelni, hogy ne sikerülhessen valami, amit az ember józanul s meggondolva tervez ki. Ez volt az első munkája, és az ember mindig azt hiszi, hogy amit először alkot, az szent és nagy dolog, azt nem érheti kudarc. Ezt súgja a becsületes és naiv reménykedés mindnyájunknak, de az életnek nevezett nagy úr csak ritkán respektálja az ilyen bizakodásokat.

Kender Pál ismét veszélyes narkotikumokkal élt. És úgy járt a tervek, ismeretlen számadások, merész kombinációk között, mint az álomjáró a hátborzongatóan magas párkányok, tetőgerinczek szélén. Haladt a furcsa úton, a pénzszerzés délibábja csalogatta maga után, és sokszor szinte szerelmesen gondolt egy szép fehér falú, piros tetejű épületre, egy karcsú és égbe nyúló kéményre, amely füstöt és aranyat vegyesen fog ontani. Amíg így járt furcsán kimeresztett szemekkel, megfélemedezett a távolságokról, a valószínűségekről, a messzi, nagy városról, ahol valaha boldog volt. Megfélemedezett mindenkiről, a feleségéről, az anyjáról, önmagáról, veszendő és halálra ítélt lényéről; előtte csak egy rózsaszín gyermek alakja, számokkal teleírt könyvek, kémények és fehér falak, távolban csengő aranyak lebegtek. De ilyen álomlátásokban nem lehet eltölteni emberöltőket, és a nagy város nem is hagyta nyugodtan szundikálni elszakadt, hűtlen gyermekét.

Egy napos délelőtt levelet hozott a posta Budapestről. A boríték címezése ismeretlen volt, és éppen ezért egykedvűen bontotta fel. Levélnek semmi nyoma sem akadt, ellenben egy újságból kivágott hírecske szállott az ölébe a felszakított borítékból.

- Egy művésznő botránya - olvasta Pál, és a szíve megremegett. Nyomban tudta, hogy kiről van szó. Előbb azt gondolta, hogy nem is olvassa el. De aztán nem tudott ellenállni.

- ... városban - folytatta az olvasást - hangversenyt hirdettek. Egyik fő érdekessége lett volna a koncertnek, Splényi Katalin fiatal dalénekesnő fellépése. Ez azonban elmaradt. Éspedig furcsa körülmények között maradt el. A művésznő, aki csak nemrégiben végezte a zeneakadémiát, kocsin hajtattott a palota elé, ahol a hangversenyt tartották. Itt még egészen jól érezte magát, de mikor be kellett volna lépnie a terembe, sírógörcsök vettek rajta erőt...

Kender Pál kezdett ébredezni. A régi fájdalmak belémarkoltak a belsejébe, és mert készületlenül találták, majdnem felcsuklott.

- Sírógörcsöket kapott... - olvasta, és égni kezdett, mint a gyermek nyelve, mikor paprikát ízlel először.

Elolvasta még egyszer előlről a híreस्कét, a szürke kis verebet, amely bizonyára észrevétlenül húzódott meg a nagy újság pompázó köntösű cikkei és szenzációs táviratai között. De mit tehetett ő arról, hogy a híreσκε csak szerény és apró betűs híreσκε volt, mikor neki nyugtalanító szenzációt jelentett, és érdekelte, szíven találta minden sora.

- Vajon miért, miért kapott síró... görcsöket? - vallatta önmagát, aztán, hogy nem tudott vagy nem mert feleletet adni erre a kérdésre, tovább olvasta a hírt - ... Előbb csak tapsoltak, de aztán fűtűlni kezdtek. Tomboltak és ordítottak, míg az impresszárió ki nem jött. „Nem hisszük, nem hisszük?” - ordítottak, mikor az bejelentette nekik, hogy az énekesnő váratlanul rosszul lett. És ekkor kijött az énekesnő lebomlott hajjal, feldűlt arccal, könnyes szemekkel. Maga előtt látta a leányt megtört szemekkel, könnyezve és szomorú arccal. Ő látta már így egyszer, hát el lehet azt felejtetni, mikor hosszú harag után végül feljött hozzája, és előtte sírt a rideg, pesti szobában, és azt mondta neki, hogy fojtsa meg, de ne kínozza többé...

- Nem, nem lehet - ismételte az akkor mondott ígéket -, nem lehet együtt maradni, mert belehal valamelyikünk.

Ezt forgatta még egy darabig magában, és már ismét kínoztta a nagy vágy. Kinézett az ablakon: kint sár volt és sivárság az utcán, lenézett a földre: a lába alá kopott szőnyeg futott a fehérre súrolt deszkapadlón. Ez volt minden, amit láthatott, és a szeme önkéntelenül rátévedt a papírdarabra, amely olyan volt, mint a mesebeli kulcslyuk: egy más világba tekinthetett át rajta.

- A hatás óriási volt - olvasta az utolsó sorokat -, tomboltak, tapsoltak, fűtűltek és éljeneztek, de persze a hangversenyből mégsem lett semmi.

Tulajdonképpen bosszankodott. Ki küldhette neki ezt a híreस्कét, ki akarja az ő nyugalma megzavarni?

Ezen gondolkozott, el akarta dobni a borítékot. Meglendítette, és a négyszögletes papír a kályha mellé szállott. Valami ismerős, nyugtalanító illat ütötte meg az orrát. Felállott és utánahajolt a borítéknak. Távolról legyezgetni kezdte magát.

- Jeanette szíve - mondta magában -, egészen bizonyos.

Egypár gépre vonatkozólag kellett levelet írnia. Leült tehát, és megcímezte a levél fejét. Mikor azután odaért, hogy kettős hajtószíj, hirtelen szavakat látott maga előtt betűkbe foglalva, tisztán kiírva.

Sírógörcs... Jeanette szíve... tomboltak... fűtűltek...

El akarta hessegetni a zavaró ígéket, és buzgón írni kezdett.

Akkor azután végleg zavarok támadtak: nagy lendítőkerék helyett egészen más dolgokat írt, és elkecserevedve fedezte fel, hogy két üzleti mondat közé beszorult a szó: sírógörcs...

Nyilvánvaló volt, hogy ilyenformán nem lehet tovább dolgozni. Abba is hagyta a munkát, de ez korántsem jelentette azt, hogy meg tudott szabadulni a kízó gondolatoktól, a felejtethetlen szavakról, amelyek úgy üldözték szobáról szobára, mint a kopók a szarvast.

Lefekvéskor azonban hazugul legyintett a kezével, hogy jobban tudjon aludni.

- Eh - mondta magának -, mi közöm... mit gondolok én ezzel... hiszen a szeszgyár, a gyermek, a tégláégető, a pénz.

Másnap és harmadnap nem merte bevallani, hogy remeg a bensője, ha egy parfümre gondol, és nem tud erre az illatra nem emlékezni. Ekkor eszébe jutott, hogy meg kellene hozatni ezt az illatszert. Be kellene locsolni a szekrényét, ágyát, ruháit: akkor talán elveszítené az érzékenységét vele szemben. Mert azt nem lehet elszenvedni, hogy az ember akkor is érezzen örökösen és kínzó erősséggel egy illatot, mikor egy szemecske sem permetezte az egész házat. Ezt a kitűnő eszmét meg is valósította. Mikor megérkezett az üveg, kihúzta az üveg dugót, és mélyen, hosszan szívta az illatot. A kristályüveget majd elejtette, mert olyan élesen látta behunyott szemei előtt a leányt. Mégis belocsolta vele minden fehérneműjét, az ágyát titokban parfümmel öntözte, de mindez csak egy-egy pillanatig, egy-egy óráig használt. Sokszor felébredt arra, hogy valami erős illat bántja, és elkeseredve dobta el magától a párnát, amelyre a parfümből csöppentett.

Máskor kocsin haladt, és a fanyar, télutói levegőben egyszer csak egy szellő szállott feléje. Ennek a szellőnek is Jeanette szíve volt a lelke. Kender Pál felfedezte benne a parfümöt. Ami ezután következett, az elképzelhető. Éjszaka az kísértette, hogy milyen lehet a sírógörcs, amely megráz és feldúl egy szép teremtet, nappal pedig nem tudott dolgozni, mert elkese-
rítette a gondolat, hogy miatta sírhatott valaki... éppen az a leány.

- Miért nem történt ez előbb - kínoztta magát -, miért késett el ez a levél?

Mégis dolgozni akart, mert arra számított, hogy el kell készülni mindennel, mire a gyermek megjő, és tapsolni fog rózsaszín tenyerével. A nyár első hónapjára volt ez várható, és Kender Pál úgy gondolt erre a dátumra, mint egy időszakra, amely után semmi sem következhetik már.

Mégis úgy tervezgette, hogy akkorra mindent elvégez, és minden jó lesz majd az első nyári napok idején. Éppen az egyik pesti gyár mérnökét várta, mikor ismerős félénk kopogásokat hallott az ajtaján.

- Bocsánat - hallotta köszönni a belépőt, és felismerte benne a jogtanácsosát.

- Zala úr?

- Igen, szolgálatára könyörgöm, most már méltóztassék velem rendelkezni. Leköltöztem, a városban telepedtem meg, holnap kint lesz a táblám.

- Sok szerencsét - mondta röviden Pál, aki egyáltalában nem érdeklődött Zala úr iránt. De nem is kellett neki beszélnie. Ott volt a jogtanácsos úr.

- Kérem alássan - folytatta -, jobb szerencse nem kell nekem, mint az, hogy a Kender-birtokok ügyeit vezethetem. Szabad lesz kérni valamilyen megbízatást.

- Egypár apró dolog lesz...

- Mindegy kérem, a jelentéktelen ügyeket éppen úgy fogom vinni, mint a legfontosabbakat. Tessék elhinni, hogy igazán nagy ambícióval, hogy úgy fejezzem ki magamat, kérem alássan, teljes gőzzel látok majd minden dolognak, amit ön reám bíz. Persze a gyárral kapcsolatosak az ügyecskék, ügyebár, könyörgöm.

- Persze - felelte Pál -, egyelőre nincs nagyobb gondunk.

- Bizony az elég nagy gond - vélekedett Zala Menyhért -, szinte csodálom is, hogy ön, ki úgy élhetne itt, olyan nyugodtan a becses családjával, olyan boldogan és szépen, mint ahogyan eddig élt, ilyen nehéz dolgokba...

Kezdte bosszantani Pált egykori szerelmi postása, és hogy kizökkentse a bizalmaskodások kerékvágásából, hirtelen megkérdezte:

- Mondja, ügyvéd úr, honnan jött most tulajdonképpen?

- Tulajdonképpen, kérem alássan izé, a sógoromtól illetve a városból, de hogy még pontosabb legyek, Pestről.

- És mi újság a városban? Mit beszélnek Rétsággyról?

- Hát az igazán nem érdekel, hogy őszintén szóljak, hogy mit beszélnek Rétsággy úrról. Ellenben jó, hogy eszembe jut. Pesten nagy újságok vannak.

- Halljuk, tudom, hogy ön ért a politikához.

- Mi köze ezeknek a politikához - mondta mosolyogva a fiatalember, és a bajuszát tépegette -, hölgyekről van szó...

- Ugyan, kedves jogtanácsos úr, csak nem nőül?

- Azt igazán nem. Ne tessék hinni, hogy magamról van szó. Önt érdekli csak...

Kender Pál szabadkozó mozdulatot tett. Ő már a beszélgetés elején rosszat sejtett. Ez a fecsegő most megint kellemetlen históriákat akar leadni, mikor neki éppen elég volt a napihírecske és a Jeanette szíve.

- De... de... kérem - hebegett még mindig mosolyogva az ügyvéd -, önt nem illeti a dolog. Csak éppen, mert régi ismerőséről van szó, azért gondoltam. Aztán meg ön már nevethet rajta, akinek ilyen gyönyörű felesége...

Elérzékenyedett a jogtanácsos úr, mert visszaemlékezett, hogy múltkor milyen illatos és gyönyörű volt az asszony, akit most itt nyilvánosan dicsér az ura előtt.

- Köszönöm a Marianne nevében - mondta Pál, és úgy tett, mintha nem óhajtana többet beszélgetni.

De Zala úr nem nevelkedett elsőrangú házaknál, nem értette meg a mozdulatát, és csak azt tudta, hogy ő most beszélni fog, mert érdekes pletykák vannak a begyében, és van témája...

- Kérem alássan - húzta közelebb a székét a Kender Pál székéhez -, amint megyek az Andrassy úton, egyszer csak szembetalálkozom a nővel...

- Igen - vágott közbe Kender Pál -, lipótvárosi kaszinó, bankár, festett bajusz.

- Ne-em - rázta a fejét Zala úr.

- Botránya volt, kifütyülték...

Most már igent intett az ügyvéd.

- Ez az, kérem. Szóval ön is tudja. Erről beszéltünk, és ő azt mondta, hogy szakítani fog a művészettel.

- És szakított?

- Nem lehetetlen, mert már hónapok óta nem szerepelt sehol sem.

- És aztán, mi van ebben különös?

- Az, kérem alássan, hogy azt mondta, hogy majd meg fog élni így is.

- De hát miből?

- Miből? - riadt fel Zala úr. - Annyiféleképpen lehet pénzt keresni. És a szép leányok, kérem alássan... Pesten tetszik tudni, hogy van.

- Nem, nem tetszik tudni.

- Kérem alássan, csak nem tetszik tőlem várni a magyarázatot, hiszen én alig voltam életemben kétszer orfeumban.

- De hát akkor miért beszél?

- Azért, kérem, mert láttam azóta egypárszor. Nagyon elegáns; paradicsommadár-tollak a kalapján, selyem és minden és kocsis... egy gazdag barátja...

Kender Pál lehajtotta a fejét:

- Köszönöm - mondta, és hátrahajolt az íróasztalához -, talán átvenné, kedves ügyvéd úr, az aktákat. Majd én elmondom, hogy állanak a dolgok.

Ez volt a második csapás három héten belül, de Kender Pál még mindig nem ébredt fel.

- A szeszgyár - folyamodott kedvenc altatószeréhez -, a gyermek. Mennyi munka és gond van még hátra.

És tényleg igaza volt. A munka dandárja most következett volna csakugyan: elérkezett a megvalósítás korszaka, a rendelések, szállítások és fizetési kötelezettségek ideje. Kender Pál egyre idegesebb kezdett lenni, és úgy érezte magát, mint a diák, aki érettségire készül. Úgy tett-vett, dolgozott, mintha vizsgára készítené a gyárat és egyéb vállalatait. Most már nagyon is reászorult a Zala Menyhért segítségére; sokszor délutánokat töltöttek együtt. De az éjszakák változatlanul nyugtalanok és keserűek maradtak a számára. Megtörtént, hogy Marianne felriadt, és vizet kért:

- Kedvesem - mondta az asszony, és a hangja remegett a nagy szeretettől -, egy csepp vizet. Nem merek felkelni.

Kender Pál felugrott, félig-meddig felöltözködött, elhozta a vizet, és már azután nem feküdt le többé. Aludni úgysem tudott volna. A karosszékre menekült, és reggelig meresztgette szemeit a halálos semmiségbe. Tompán és zsibbadtan érezte a fájdalmat, mint egy nagy fáradtság emlékét. Mostanában igyekezett felülkerekedni a keserűségein, a nagy-nagy nyomorúságán, és gögösen, kevély tekintettel fordult mindig az írásai felé, ha véletlenül eszébe jutott, hogy semmi sincsen jól, minden rosszul, nagyon rosszul van. Ezen az éjszakán is mérnöki furfangokra, kerekre akart gondolni, de aztán belátta, hogy hiábavaló a küszködés. Egy pillanatban fel kell ébredni a magára erőszakolt álomból.

- Egy gazdag barátja van neki - hallotta a Zala úr reszelős torokhangját, amint tompítva, bizalmasan röptette feléje a meggyalázó hírt.

- Egy gazdag barátja van neki - zokogta bensejében egy őszinte hang -, látod, milyen ostoba vagy, hiszen te is gazdag ember...

Nem lehetett menekülni már a nagyváros leánya elől. Úgy gondolt reá, mint egy álomra, hogy valaha elcsuklott a boldogságtól, tikkadtan szívta magába a haja és a bőre illatát, mert az övé volt, és a karjai között sírt. De látta selyemben és csipkés kabátban is, amint lépked, és megbotlik. Egy furcsa, vörös húsdarabban, amely vonaglik, a szívében. Odakapott a melléhez, és érezte a fájdalmat, mintha a szívére léptek volna.

Messziről bánatosan és fájdalmasan zengett az éji hang:

- Ádám... Ádám, hiába lesz neked gyermeked. Az ő szent és rózsaszínű tenyerei sem gyógyíthatnak meg.

Megtörve, gyűrött arccal, kicsinyre zsugorodott szemekkel, fáradt testtel felkelt reggel hat óra felé, és az asztalához vánszorgott. Valósággal leborult a szétszórt árjegyzékek, írások, üzleti papirosok közé. Az arcát egy tervrajz hűs programjára fektette, és mikor kinyitotta a szemét, egy gép keresztmetszetét látta közvetlen közélről. Szédítőnek látta a közelséget, és a szeme a távolabbi könyvespolcon keresett nyugvópontot. Hirtelen megpillantotta Verlaine Pál költeményeit, a szürke kis könyvet, amely az édesapjáról maradt reája. Visszanézett a tervrajzra, és egyszerre látta a távolságot, amely elválasztja két év előtti lényétől, hirtelen megpillantotta magát mostani helyzetében.

- Nem, nem nekem való - suttogta, és félretolta a tervrajzokat.

Felállott, a kis kötet után nyúlt, és olvasni kezdte a verset a tóról, melynek tükrébe lenyúlnak az esti csendben a fák.

Így találta a felesége, a könyv felé hajolva.

- A tó tükrét fodrozza a szél - sóhajtott Pál magában, és az asszony átölelte gyengéden.

- Kedvesem - mondta Marika, és a haját simogatta -, ne dolgozzon annyit. Már olyan sok ősz hajszála van. Elemészi ez a sok terv... hagyja abba már.

Kender Pál felnézett reája. Nem felelt, de azért ki lehetett olvasni a szeméből, amit mondani akart.

- A gyermek... muszáj a gyermekért.

Az asszony felnézett ismét a mennyezet egyforma mintáira és fohászkodott:

- Ha fiú lenne.

Aztán hozzátette:

- Kedvesem, maga rosszul néz ki. Nincsen jókedve, maga beteg, és egyre őszül...

- Dehogy - felelte Pál -, csak a sok munka elfoglal. De egyébként jókedvem van, egészséges is vagyok.

Mosolygott hozzá, és kiegyenesítette összeroppant alakját.

Hogy hitte-e neki az asszony vagy sem, azt nem lehet tudni. Ő maga azonban bizonyos volt abban, hogy hazudik.

Újabb hetek teltek el emésztő nyugtalanságok és lázadások között. Mégis azt hitte Kender Pál, hogy majd csak elmúlik az idő valahogy nyárig, és akkor minden jó lesz. Azt hitte, hogy ő lesz az erősebb, és legyűri a belsejében kísértő sötét gondolatokat.

Kocsin járt ki az építkezésekhez. A téglagyár javában működött már, és hozzákezdtek a szeszfőző falaihoz is. Reggelenként indult el, és délben tért vissza. Ezzel is eltöltötte valahogyan a délelőttöt, amely otthon, a nagy egyedülletben kínos-keservesen nehezedett volna rá. A posta mellett hajtattott el; ott leugrott a kocsis, és kihozta az újságját. Amióta nem járt a kaszinóba, kénytelen volt lapokat rendelni. A kocsin felbontotta az újságokat, átfutotta valamennyit, a tüzetes olvasásra csak visszafelé került sor.

Vidám és könnyű tavaszi reggel lassan haladtak a lovak a fasorban. Felüdülve és szinte jókedvűen tekintett szét a zöldellő határon Kender Pál. A távolban látta a szeszgyár állványait, és észrevette a földre lapuló tégláégető füstjét. A síkon mindent ki lehetett venni, mert még a vetések barázdái is kilátszottak. Olyan volt egy-egy szelíd hajlás, mint egy jól fésült gavallér frizurája.

Szórakozottan feltépegette az újságok szalagjait, és böngészgetni kezdett a nyomtatott oldalakon. Jó hosszú ideig haladt vele a kocsi, és nem talált semmi nevezetést.

Egyszer aztán egy hirtelen felnyitott lapon egy név, a betűk nagyon is ismerős csoportja tűnt elébe: Splényi Katalin - vésődött az agyába -, dalénekesnő és báró...

Banálisan és laposan egy megszokott hírecske következett. A rovatcím vastag betűkkel ez volt: *Hymen*.

Összehajtotta a lapot, és érezte a vért a fejébe futni. A szíve dobogott, mint egy fiúcskáké hosszú, fárasztó futás után.

- Egy zsidó báró - mondta, és nézte, hogy fodrozza a szél a búzatáblák rövid, zöld frizuráját -, egy zsidó báró elvette mégis...

Reátaposott a lapra, amely ismét csak fájdalmas hírt hozott neki. Ledobta mellé a többiekét is, és fűtyülni próbált. Egy-egy dalt nem tudott egészen végigfűtyülni, hanem átcsapott egyikből a másikba, és zagyva keverékkel traktálta a kocsisát, aki a fejét csóválgatta.

- De jókedve van az ifiúrnak - állapította meg az öreg, és tiszteletteljesen felbátorodott: - Tekintetes uram - fordult hátra -, melyik lesz most már a mi követünk, a Bekeley vagy a főbíró úr?

- A főbíró - mondta szórakozottan Pál -, mi mindnyáján rája szavazunk.

A kocsis tudomásul vette a választ:

- Hát hiszen derék, szép ember - mondta, és lefordította a lovakat a gyár felé.

Kender Pál örült a helyzetnek, hogy nem kell egyedül lennie, és van kivel beszélgetni. Leugrott a kocsiról, és a pallérhoz közeledett:

- Na, mi újság? - kérdezte, és mosolyogni próbált. - Milyen a Kender-féle téglá?

Választ nem várt, hanem tovább beszélt. Ott maradt az építkezésnél jó óra hosszáig, aztán a téglavetőhöz hajtatott.

- Egy kicsit több kavicsot - tanácsolta a munkavezetőjének -, a pallér úr keveselli.

Hazafelé ismét fűtyürészett, a kocsissal beszélt, otthon pedig örömmel üdvözölte Ágotai bácsit.

- Kedves keresztapa - mondta -, milyen régen nem láttam.

- Nana, barátom uram - tréfált az öreg uracska -, csak éppen két napja. Sok dolog volt odaát...

- Hát még itt - kiáltotta szinte bántó élességgel Pál -, itt volt még csak sok munka. Haladunk, erősen haladunk.

Elmondta a munkálatok rendjét, a számadásokat, a terveket, és végül a tüzelésről tartott előadást. Hogy az első esztendőben meg kell próbálkozni az ágotai erdőben vágott fával. Ha ez nem válik be, majd szénét és fát vegyesen használnak.

Eltelt valahogyan a délután is, este a kis doktorral beszélgetett hosszasan a gyermekbetegségekről, és aztán lefeküdt.

Befúrta a fejét a párnába, a szemhéjait erősen leszorította, és egy kazánnak a belsejében futó rejtélyes csövekre gondolt. Erőszakosan koncentrált a figyelmét erre az érzéketlen tárgyra. A harmincéves gyermek, akinek ősz hajszálak voltak a hajában, azt hitte, hogy a lecsukott szemei fogják megkínozni, és elfelejtkezett a gyűlöletes éjféli hangról, amely a bútorok roppanásában, harangkongásban, kívülről besüvöltő macskanyávogásban, az asszony lélegzésében szállott feléje.

- Nyomorult - szólt hozzá a megreccsenő bútordarab.

Aztán a református harang mondta:

- Vallj be, hogy az vagy.

- Nyomorult - ismételte gúnyosan a macskák szerelmi dala -, nyomorult ember Kender Pál...

Az asszony nehézkesen szálló lélegzete mondta a legsúlyosabb dolgokat:

- Hiába fűtyültél, hiába beszélgettél a kocsissal, a pallérral, a munkavezetővel, keresztapáddal, a kis doktorral... Most már éjfél van, és magadra maradtál egy szegény asszonnyal, aki anya, és a gyermeked hordozza a szíve alatt. Őt már nem zavarhatod fel, hogy beszélgesse veled, mert az kegyetlenség lenne.

- De felköltöm - mondta a kazáncsövek felé, és most még ráadásul egy kettős cefrefőző üstre koncentrált a figyelmét -, felköltöm, mert szeret.

Átfordult a másik oldalára, de a felköltésből nem lett semmi.

- Gyáva vagy, Kender Pál - mondta neki a párnája suhogása -, gyáva - ropogtak a tollak a feje alatt.

Nem segített már a kettős cefrefőző, a kondenzátor és az élesztősajtoló sem. Fel kellett kelni, és újból a karosszékbe ülni.

Most már érezte Kender Pál, hogy őszintének kell lenni magával szemben. Be kell vallani, jobb lesz bevallani, hogy retteg egész nap a háromsoros híreскére gondolni. A tagadás itt mit sem használ. Talán még jobban jár, ha töredelmesen vall, mint a nagy bűnösök.

Lehajította hát a fejét a két keze közé. A tenyereivel eltakarta az arcát.

- Egy zsidó báró vette el - gondolta -, a gazdag barátja...

Szétnyitotta a tenyerét, mint a fájdalmak kárpitját. Forró könnyek törtek elő a szeméből, és a nyíláson át a szőnyegre hullottak. Hallotta lassú és halk pottyánásukat. A szíve mélyéről buggyantak elő a könnyek, és ő átadta magát teljesen, őszintén, becsületesen a sírásnak. A torkában a sírás halk mellézköngéje muzsikált elszorult gégéje felett. Böven és sokáig folytak könnyei, mint egy kisfiúnak, akitől örökre elvették a legszebb játékszert, a legértékesebb bilyeget...

Aztán hátrahajította a fejét, és csak reggel riadt fel. Padlóropogást hallott: a felesége lépegetett feléje óvatosan.

- Felébresztettelek? - kérdezte kedvesen Marika.

Kender Pál intett a fejével, hogy igen, aztán káprázó szemekkel nézett szét:

- De már úgylis ébren voltam - mondta, és meg volt győződve, hogy nehéz álomból ébredt.

Nyüzsgő méhkashoz hasonlított az egész porváros már hetek óta. Minden iránt közönyös, elmaradott népét csak a politika érdekelte, az is csak inkább ilyenkor, választások idején. Ingyen lakomák, vidám áldomások következtek, aztán összetűzések és véres verekedések. A padlásablakokból keshedt zászlók nyújtogatták fáradt szárnyaikat a járókelő felé, és görbe betűkkel, széjjelfutó felírásokkal éltették a jelölt urakat. Közeledőben volt a választások napja: már csak egy hónap választotta el a nagy izgalmaktól a porváros leendő követeit. A nép közé barátságos emberek, kortesek és ismert vezérparasztok vegyültek a hangulatot kiismerni. Ebből kifolyólag azután igen érdekes dolgok történtek. Kérvények, folyamodások érkeztek a pénzügyigazgatósághoz italmérések, trafikengedélyek, adóelengedések irányában, és a kis boltokban alig tudták felváltani az egyszerre megszaporodott, vadonatúj ötösöket.

Kender Pál nyílt szemmel járt a poros utcákon, és ámulva látta mindazt, ami a városi választásoknál rejtve maradt előtte. Amikor a kocsisa is alaposan berúgva és némi aprópénzekkel jött haza egy barátságos pártlakomáról, kitört a kis doktor előtt:

- De kérem - mondta felhevülve - hiszen ez rettenetes. Ilyen a népakarat szabad megnyilvánulása? Tudtam eddig is, hogy az urak dirigálnak és a csendőrök, de ez mégis sok.

A doktor azt próbálgatta, hogy jól szelel-e a szivarja. Úgy látszik, hogy ő már túl volt az ilyen gondokon, mert csak kezével integetett, hogy elég, majd mindjárt mond ő valamit. Mikor vidáman égni kezdett a szivar, megszólalt.

- Hát szóval, uraságod is észrevette - mondta -, önnek is fáj, hogy a népnek nincsen véleménye. Én meg azt mondom, kedves földbirtokos uram, hogy ennek senki más nem az oka, mint ön és a társai, a nagybirtokos kollégái.

- Ezt nem értem...

- Hát mindjárt megérti. Ha az ön földjei, a Bakos Pista tagja, az Ágotaiak kiskirálysága apró darabokra lenne osztva, minden parasztnak jutna belőle. Akkor próbálnának nekik öt pengőket és szódával feleresztett bort meg bűdös gulyást adni, majd megmutatnák, hogy ki az úr ebben a faluban. De azért ne sértődjék meg, és ne is gondoljon arra, hogy valami földosztásfélét kellene csinálni. Jól van ez így is. Csak egy nagy hiba van, hogy nincsen minden évben választás. Mert ez az egyetlen alkalom, mikor a nagytőke pénzeszsákjai megnyílnak egy kicsit. A dohos, rejtegetett pénzecskék szertegurulnak az országban, és a legnyomorultabb faluba is jut egypár krajcár. Higgye el, kedves Kender nagyságos úr, hogy van olyan hely is ebben az országban, ahol csak akkor látnak papírpénzt, mikor választások vannak.

Kender Kelemenné lépett be, és nevetve mondta:

- Ne hallgasd ezt a földosztó szocialistát, még bezárnak érte. Kint vár a szobádban Zala úr, meg a Rétsághy inasa... Maga meg, doktor úr, jobb lesz, ha meghallgatja egy kicsit a lélegzésemet. Valami szorulásokat érzek a mellemben. Különösen éjjel...

Kender Pál elbúcsúzott, és a szobájába lépett.

- Nagyon fontos ügy - jelezte izgatottan a fiatal ügyvéd -, érdekes újság Pestről.

- Azonnal - mondta Pál és az inashoz fordult -, mit üzen a nagyságos?

- Tisztelteti a Kender nagyságos urat, és igen szépen kéreti, hogy ne tessék megfélekezni a kaproncai dologról.

- Jól van - válaszolta Pál -, mondd meg, hogy ott leszek.

Aztán az ügyvédhez fordult vissza:

- Baj van, kedves doktor úr. El kell mennem kocsin. Megígértem, hogy elkísérem Rétsággyt. De ha ön szíves lenne megvárni. Itt megebédélhet, nagyon örülnék, ha mulattatná a feleségemet...

- Kérem alássan, módfelett megtisztelő rám nézve, de az ügy olyan fontos.

- Akkor nincs más hátra - mondta egy kis gondolkozás után Kender Pál -, mint velem jönni. Ha nem fél a záptojásoktól, ha jó gyomra van és hajlandó pörköltet ebédelni korrupcióval, akkor legyen szerencsém a kocsimon.

Felültek a magas kocsira, beilleszkedtek a sorba, amely a főbíró fogatját kísérte zászlós lovasok vezetésével.

- No kérem - mondta Pál -, most tessék!

- Elsősorban a pesti újságot, kérem alássan. A nő...

- Ezt már olvastam egy héttel ezelőtt - mondta Kender Pál, és felemelte tiltó mozdulattal a kezét.

Egy szót sem szólt többet Zala úr a pesti újságokról, hanem kitűnő fontoskodással kezdett az ügynevezett igen komoly ügyekről beszélni.

- Kérem alássan, ma éjszaka bevégeztem a számadásokat, átnéztem mindent.

Messziről diadalkapu sziluettje látszott, és lovas bandérium közeledett feléjük, veszélyes porfelhőt támasztva. Kender Pál szórakozottan kérdezte:

- És mit tapasztalt?

- Azt, kérem alássan - mondta félénken az ügyvéd -, hogy hibák vannak.

- Na igen, kérem, egypár apró dolog. De csak koronákról lehet szó.

Zala úr behúzta a nyakát a vállai közé.

- Nem koronákról, kérem alássan, hanem esztendőkről.

- Ne vicceljen, doktor úr... Csak nem akar becsukatni.

Még nevetett is hozzá, de azért már aggódott. A fanyar mosolyt átvette az ügyvéd úr is.

- Dehogyan, kérem alássan. Hiszen ha sikkasztani méltóztatott volna, mi lenne az én feladatom? Megvédeni, tisztára mosni. A megengedett furfangokkal, ügyeskedésekkel elhárítani a veszedelmet.

- De miután nem sikkasztottam?

- Hanem csak gyárat méltóztatott alapítani, én ezen a területen óhajtom az érdekeit képviselni. Majd mindjárt előterjesztem a legpontosabb adatokat.

Az akták között keresgélt. Egy kis papírlap után kutatott, amelyre kiírta a maga észrevételeit, és a helyes számadás pontos adatait. Közben a kocsisor a község határára ért. Girhes lovakon gatyás legények rúgtattak feléjük, és éljent zsvajogtak. A kaproncai jegyző egy ősz parasztot vezetett elő szabadon. Valaha az öreg volt az ellenpárt legfanatikusabb híve:

- Méltóságos jelölt úr, szeretett képviselőjelöltünk - kezdte a beszédet, és egyet rázott a vállán. Ebben a percben diadalmasan kirántotta a sokáig keresett cédulácskát Zala úr:

- Megvan - mondta -, most már szolgálatjára...
- Egy pillanatig várjon - fogta meg a kezét Kender Pál -, ezt a parasztot meg kell hallgatni, mert különben meglincselnek.
- ... úgy is, mint gyámolító vezérünk és járásunk dicsősége, egyformán a szívünkhöz nőtt - szavalt a renegát paraszt, és bűnbánóan az égre nézett ravasz szemeivel.
- És én tisztelettel, töredelmesen bevallom, hogy ámbátor a másik párt vezére voltam, most már egész szívemmel idehúzok a nagyságos Rétsággy képviselőjelölt méltóságához. Mert annak dacára, hogy igen tekintélyes állásban fungált, mindig a nép atyja volt...
- Éljen! Éljen! - zúgott minden oldalról, és Rétsággy, a nép atyja, feltette a monokliját.
- Nahát, ez legkevesebb száz koronát kap - súgta Zala doktor úr.
- Még jó, ha annyiért megcsinálja - vélte Kender Pál, és intett az ügyvédnek, hogy most már beszélhet.

A kocsisor megindult. Zala Menyhért beszélni kezdett.

- Az én számadásaim, kérem alássan, egészen pontosak, bár elég optimisztikusak. Már tudniillik azért, mert tartani kellett magamat a nagyságos uram felfogásához.
- Egyszóval?
- Egyszóval arról van itten szó, hogy bizony a jövedelmezőség kérdésénél bajok vannak. Tételről tételre haladva, kimutathatom, hogy egypár esztendeig a kamatok sem biztosak.
- Legfeljebb egy évről lehet szó.
- Sajnos, öt-hat év a legjobb számítások szerint, könyörgöm alázattal.

Kender Pál szédülve fogta meg az ülés karfáját:

- Mi a csuda? Azt akarja mondani, hogy hat évig még a kamatra sem?
- Jóhiszemű számítások szerint még arra sem számíthatunk.
- És jövedelemre?
- Az bizony sokára lesz. De szerencse, hogy elég fiatalnak tetszik lenni. Éppen a legszebb korát fogja élni, mire a vállalat gyönyörűen prosperál majd...
- Köszönöm, gyönyörű kis jóslat...

Zala Menyhért doktor szerény mozdulatot tett, hogy ő nem oka semminek sem, neki ez kötelessége volt.

- Kérem alássan, közben változások is állhatnak be. Például megjavulnak a szállítási viszonyok, könnyebben kapcsolódhatunk a forgalomba.

Kender Pál elkapta az ügyvéd jegyzeteit, és a számok között böngészgetett. Zala úr a hosszú számsorokat bökdöste az ujjával:

- Téli munkabér, nyári anyagbeszerzés, szállítási költségek...

Így értek be a faluba, ahol ünnepi csoportokban álldogált a nép. Az éljenzések fülsiketítő zaja közben állott fel Rétsággy a pódiumra.

- Szeretett polgártársak - kezdte -, midőn a falu határára értem, egy érdekes, ősz polgára ennek a községnek üdvözölt, mint a nép atyját. Nem vagyok elbizakodott, de én magam is annak tartom magamat, mert mindent megtettem, hogy boldoguljatok...

Kender Pál zsebre gyűrte a papirost, és csendesen mondta az ügyvédjének:

- Szóval önnek az a véleménye, hogy legalább hatvanezer koronát veszítünk hat év alatt.
- Csak befektetés, kérem alássan, nem veszteség.
- Igen, szépen fogalmazva, ezt a veszteséget befektetjük. Gyönyörű kis vállalat.

A beszéd után bankett következett pörkölttel és felköszöntőkkel. Bakos Pista hat vagy hét hellyel ült feljebb a vég nélküli asztalnál, mint Kenderék. Mikor egy kis csend támadt, hallani lehetett, amint hízelegnek neki az emberek.

- Gratulálok, öregem - mondta egy vastag úr -, ilyen szerencséje sincsen sok embernek.
- Igen bizony, hát nem kis dolog egyszerre egy szép asszonyt szerezni, meg egy akkora darab földet.
- Talán már meg is volt az eljegyzés? - kérdezte a vastag úr, a kaproncai műveltebb osztály egyik vezető tagja.
- Tegnap este - felelte röviden a vállas paraszt.

- Nohát igazán nagyszerű dolog - örvendezett a műveltebb osztály vezértagja -, a kis Bertácska, emlékszem rá, a térdemen lovagoltattam.

Kender Pál fél füllel hallotta mindezt, de nem is rezdült meg a szempillája.

- Csak házasodjanak - gondolta -, egymáshoz illenek.

Zala Menyhért hozzája hajolt:

- Ez a paraszt titokban összevásárolt megint egypár hold földet.
- Honnan tudja?
- A telekkönyvnél volt dolgom, ott hallottam. Csupa ágotai föld. A régi módszerhez folyamodott. Váltókat és adósleveleket vásárolt. Most ő ugratja az ágotai földesurakat.
- Lassanként az lesz a vége mindnyájuknak: az ilyen nagybélű parasztok kirángatják a földet alóluk.

Mikor vége szakadt a kínos, szomorú ebédnek, Kender Pál távozni akart, de a főbíró megfogta:

- Igazán meg vagyok hatva, nem csalódtam benned. Az édesapád is ily nemes és kitartó ember volt. Meg fogom hálálni, nyugodt lehetsz...

A jelölt urat cercle-je továbbszólította. Bakos Pistáék felé tartott. Közben Kender Pál is közelebb sodródott régi ellenfeléhez, és hallotta, amint a háta mögött odasúgja valaki a parasztnak:

- A szeszfőző Donkizsott!

Félénk nevetgélés támadt a hátánál, de vissza sem fordult. Nem sértette egy cseppet sem az ostoba megjegyzés, csupán azt állapította meg, hogy az illető rosszmájú úr franciául olvasta a spanyol lovag nevét.

Délután leverten és fáradtan, valóságos undorral tért vissza Kender Pál. Amikor az ügyvéddel belépett a szobájába, ott már egy idegen úr várta.

- A mérnök úr? - kérdezte Pál, és szerette volna ezt a vizitet elhalasztani - nagyon régóta várjuk...

- Kint voltam délelőtt az építkezésnél - mondta a mérnök.
- Haladunk, lassanként, haladunk - jegyezte meg Pál.
- Igen, de nagyon rossz úton. Kérem szépen, én őszintén megvallva, nem merem a gépeinket ebbe az épületbe beállítani.

- Miért?

- Mert kérem, gyenge az alapépítmény. Egy kicsit el tetszett sietni a dolgot. A tervek helytelenek voltak, és nem is láthattuk valamennyit idejében. Az építész nagyon rosszul csinálta a dolgait...

Kender Pál megremegett. Úgy számították, hogy a gyermek keresztelését egyszerre tartják a gyár felszentelésével. Kender Kelemenné szinte megbékélt már a tervekkel, mikor arra gondolt, hogy a megyei urak mind jelen lesznek az unokája keresztelőjén. Már az is bevégzett dolog volt, hogy az alispán lesz a gyermek keresztapja. Ezért hát félve kérdezte Kender Pál:

- És mi a véleménye a mérnök úrnak?

- Nekem nincs véleményem. Itten, kérem, egy bizonyos dolog van, az, hogy az építkezést egyes részein meg kell ismételni, új számítások szükségesek...

- Le akarja rombolni?

- Csak újraépíteni.

- És ha mégis beállítatom a gépeket?

- Akkor nem felelek semmiért. A legnagyobb katasztrófák következhetnek. Példának okáért egy szép reggel beomlik a krumpliválogató az üstházba, és az ön tótocskái gyönyörű rákpirosra főnek a cefrében.

Szinte örült már Kender Pál, hogy legalább egy napon zúdult a nyakába mind a két kiábrándító értesülés. Most már bizonyos akart lenni a tervei hasznavehetetlenségéről, a reményei összeomlásáról.

- Mégis, mikorra remélhető, hogy megkezdhetjük az üzemet?

A mérnök gondolkozott egy kicsit, aztán kimondta a lesújtó választ:

- Jövőre, jövő nyárra talán.

- Hát csak tessék intézkedni, tetszésére bízok mindent - mondta, és már örökre megvált a nagy tervektől.

Nem szólt semmit a családjának a dologról, de napokig nem tudott ismét nyugodni. Letett arról a ragyogó és lelkesítő reményről, hogy valaha pénzt szerezhet a gyermekének. Kiszámította a veszteség összegét, és örömmel konstataálta, hogy még éppen elég vagyon maradt a gyermekre. Éjszakánként felsírt benne a régi fájdalom, hogy az egyetlen leányt elvették tőle. Arra gondolt, hogy mi minden történhetett vele azóta. Hány szentségtelen kéz dúlhatta fel a haját, és az arcába hányan nevezhetek zárt ajtók mögött.

Már önkéntelenül is csalta magát: azt hitte, hogy a rosszul sikerült spekulációk miatt nem tud aludni, pedig Splényi Katalin fájt neki legjobban. Ez a leány, ez az asszony okozta minden nyomorúságát, és néha érezte is, hogy a seb, melyet a lelkén zúzott, kioperálhatatlan. Energiátlansága, minden kínzó vádja, szenvedései, letiport reményei mind feléje meredtek, és ő azt hitte, hogy mindez talán a szeszgyár miatt van. Milyen szégyen lesz az édesanyja és Ágotai bácsi előtt. Milyen lealázó lesz az asszony előtt? Hogy mer majd ő a gyermeke ártatlan

szemeibe nézni, mikor születése előtt elpredálta a pénzeit. Mind eme nyomasztó gondolatok között pedig látta maga előtt gyorsan elvillanni a Kató bokáját, fedetlen vállát, a keblét, amelyet más csókol, és ami a legrettenetesebb volt, hallotta a hangját. A régi, üde és gyermekes hang volt ez:

- Te csúnya fiú - hallotta, és szeretett volna kiugrani az ablakon. Végző idegességében a kis doktorhoz futott.

- Uram - mondta neki -, segítsen rajtam, azt hiszem, hogy nem tarthat tovább ez a sok fájdalom.

- De hát mi a baja? - kérdezte a kis fekete ember komolyan.

- Nézzen rám, uram - mutatott a hajára -, mindennap ősz hajszálakat fedez fel a feleségem, pedig a szőke haj között nehéz a szürke szálakat megtalálni.

- Ez még nem jelentene semmit sem - felelte Weissenberg doktor -, mondja el töredekmesen, hogy mit érez. A tüneteket kérem, amit önmagán megfigyelt, de legyen nagyon őszinte.

- Doktor úr - mondta tragikus gesztussal -, két esztendővel ezelőtt még gyerekek éreztem magamat, és most aggastyán vagyok. Ez a sok kis gazság, ami itt történt velem, megutáltatta az életemet. Nem tudok aludni, kedves doktor úr... És miután ön azt mondta, hogy töredekmes vallomást kell tennem, most már elmondhatom önnek...

Egy pillanatig megállott: válogatott a kétféle nyomorúsága között.

- Na kérem - fordult hozzája a doktor -, megbánta már?

- Nem - felelte lehajtott fővel -, el fogom mondani, hogy én elraboltam a gyermekem pénzét.

- Lehetetlen, hiszen már tavaly óta nincsen új ruhája. Egy krajcárt sem költött magára.

- Nem úgy értem. Ostoba tervekhez fogtam: a gyáram...

- Hiszen még meg sem indult...

- Éppen ez a szomorú, hogy még meg sem indult, és máris elveszett egy halom pénz.

- Mennyi az a pénz?

- Több mint százezer korona.

- Ostobaság lenne tőlem azt mondani, hogy nem baj. Igenis baj, hogy ilyen veszedelmes vállalkozásba belement. Miért fog olyasmibe, amihez nem ért? Ezt kellene mondani, de miután én nem vagyok a gyámja, hanem a háziiorvosa és a barátja, csak azt mondhatom, hogy nyugalom. Máskor gondolja meg jobban a terveit, kérdezzen meg magánál jártasabb embereket... Egyelőre azonban kár keseregni, az összeg nem túlságosan nagy. De miért is kapott ilyesmibe?

- A gyermek - mondta gyötrődve Kender Pál - jövőjét akartam biztosítani...

- És megterheli adóssággal a saját jelenét. Furcsa ember maga, Kender Pál földbirtokos úr. De egyelőre nincs és nem lehet okosabb dolga, mint az, hogy pihenni fog.

Sápadt arcát felemelte ároktői és suhatagi Kender Pál:

- Hiába pihenek én, doktor úr. Nekem van egy másik titkom is.

- Tessék csak elmondani, földbirtokos uram, hátha nem is titok előttem.

A földbirtokos megremegett.

- Azt hiszem, tényleg szoltam már önnek egyszer róla. Kedves orvos úr, én meg vagyok győződve, hogy nem lehetek egészséges, életrevaló ember. Hallgasson meg, és ne mosolyogjon, most már erős a meggyőződésem, hogy hasznavehetetlen faj gyermeke vagyok. Úgy élek, mint a hal, amelynek fél kopoltyúja van, mint a madár, amely szárnyak nélkül születik. Illetve kijavítom magamat, úgy élek, mint a hal, amelynek tüdeje van a teremő jóvoltából. Én csak vágyakozom, úszni akarok a többi halakkal, de nem merülhetek el, repülni szeretnék, és nem tudok. Egy helyben állok, és akármire fogok, semmi se sikerül. Amit munka és ambíció révén alkotni akarok, az összeomlik, mint a kártyavár, és a reményeim eltűnnek, itt hagynak. Már öszölök, mint szegény, szerencsétlen Lajos király, pedig csak harmincéves vagyok...

- Egyszer már elmondtam önnek, hogy mi a véleményem a történelmi családokról. Akkor azt hittem, hogy megértett, de most megint Lajos királyra hivatkozik. Ez a példa komolyan meglep engem...

Kender Pál felütötte a fejét, mélyen ülő szemei felcsillantak.

- Ne, ne szakítson félbe, barátom - mondta az orvos -, engedje meg, hogy még egy mondatot mondhaszak el nyugodtan. A példa, amelyre ön hivatkozik, azt bizonyítja, hogy ön visszafelé él, a múltban keresi a barátait, a példaképeit. Pedig én azt is mondtam, hogy vegyen példát rólunk zsidókról, nálunk minden tizedik család tudja csak, hogy ki volt a szépapja, de azért bátran nekivág a munkának.

- Dehogyan nézek a múltba. Ez csak olyan frázis öntől, doktor úr. Hiszen minden modern eszmének a híve vagyok. Ez a hibám tulajdonképpen, ezért nem tudott megérteni a tulajdon édesanyám sem. Emiatt keveredtem ellentétbe ezzel a nyomorult várossal, és ezért nem lett belőlem fogatot hajtó, négyessel parádézó, lovaglónadrágos majom. Engem átformáltak ezek a gondolatok, és azért nem táncolok az asztal tetején, és nem lelem örömet abban, hogy poharakat vagdossak a tükörbe, és tükröt az asztalhoz...

A doktor elgondolkozott.

- De mit akar ön tulajdonképpen? Alkotni, nagy dolgokat teremteni, vagy megváltani az országot? Én azt hiszem, hogy maga nem tanult meg élni, vagy tud ön abban gyönyörködni, hogy nyáron könnyű a lélegzete, ha korán felkel, és csodás jóízű a reggelije. Általában, voltak már önnek olyan pillanatai, amikor kocsin ment, ágyban feküdt, alvás után felkelt, vagy belenézett ősszel egy völgybe, amely sárga és piros volt a hervadástól, jutott-e már önnek eszébe ilyenkor, hogy szép az élet. Egyszerűen csak az, hogy élni mégis jó?

Emlékek borzongtak meg a Kender Pál szíve mélyén.

- Régebben - mondta csendesen -, úgy emlékszem, hogy régebben igen.

- És miért nem tud gyönyörködni most? Hiszen nem változott meg. Még fiatal, jó a tüdeje, a szíve, okos, komoly ember. Igyekezék ezekben a szépségekben gyönyörködni. Keressen szórakozásokat, egyszóval ne szenvedjen, ne poshadjon odahaza, mint egy alföldi tó.

- Fáradt vagyok, legalábbis annak érzem magamat.

- Mondtam már, hogy önnek nem az alkotások felé kell törekednie. Igyekezék nyugodtan, szépen és okosan élni. Nincs annál nagyobb gyönyörűség. Az én feltevésem szerint ön olyan nyugvópont a családja történetében. Ne vigasztalgassa magát úgy, mint egy hisztérikus asszony, hiszen a legszebb és legegészségesebb vigasz vár önre, a gyermek.

Kender Pál a fejéhez kapott:

- Nem is merek reá gondolni. Milyen szomorú gyermek lehet az enyém? Örökségbe csak a kétségeimet kapja.

- Ez már gyávaság - mondta haragosan a kis doktor -, igaza van az édesanyjának, hogy ön nagyon gyáva ember. Fél a saját gyermekétől, mikor azt hiszem, banalitást mondok, de kimondom, a legnagyobb boldogság megérni.

- Szóval orvosság helyett összeszid?

- Talán porokat akar vagy kanalas orvosságot? Mit adjak, mikor semmi baja. Tessék pihenni, ne tervezzen semmit. És utazzon el, kedves barátom. Idestova egy éve, hogy egyebet se beszélek önnek.

- Most? - kérdezte Kender Pál. - Mikor a gyermek...

- Igaza, van akkor várjon egy kicsit. Legalább leadhatja a voksát Rétsághyra. Hanem addig is keressen szórakozást. Hiszen taposómalomban dolgozik, és önmagát tapossa. Tanuljon meg vadászni. Puskája úgys van...

Kender Pál felállott, elbúcsúzott.

Az ajtónál megfogta a kezét a kis doktor, megrázta melegen, mint mikor legelőször beszéltek együtt őszintén és bizalmasan.

- Földbirtokos uram, hát előbb cserkészünk, vadászgatunk, azután elutazunk.

- Igen - mondta komolyan Pál...

- Ígérje meg, hogy úgy tesz, mint mondtam.

- Ígérem.

Azzal elment, és nem tudott hazatérni.

Ezentúl sokszor kóborolt egyedül. Leginkább a falu körül. Megtörtént, hogy lelépett a líciumbokrokkal szegett árkokba, és száz lépést is haladt itt. Ez leginkább akkor fordult elő, mikor messziről egy nagy épület fehér falát látta a napfényben ragyogni. Nem akarta látni többé a gyárat. Már ragyogó nyári idők járták, és zöld volt minden körös-körül. De ha gyík futott előtte az árokban vagy zsenge vakondtúrást látott kiszökni a földből, nyomban fellépett a partra. Ágat tört, és haladt szépen a kis gyalogúton. A vadkapor ösztövére szarait megcsapkodta az élőfa pálcával. Ha a fehér virágon apró, sárga-fekete bogarakat látott, megállott, és nézte, hogy mozognak ideges nyugtalansággal. Néha lent is sétált a nagy kertben. Egres- és ribizlibokrok között haladt, és hangokat hallott kizengeni a maga lépései zajából. Egyelőre nem értette ezt a beszédet, de tudta, hogy az ilyesmi nem jót jelent. A kert végében megtalálta a füves helyet, ahol hasra feküdve tanult valaha, és ráakadt a roskadt padra, amelynek a támlájára vésve lobogó szívet talált, a magáét, és a Berta kisasszonyét.

- Itt fog játszani a gyermeked is - gondolta magában -, ez a kert lesz neki az egész világ, és négyéves korában a pad mögötti kerítés a világ rejtelmes határa, amelyen túl a szabad mező kezdődik. A zöld mező, ahová gyermekek nem járhatnak, ahol csak csikókat és teheneket lehet látni a nagy messzeségben.

Önkéntelenül kivette a bicskáját, kinyitotta a legélesebb kis kést, és faragcsálni kezdett a puha fában. Figurákat vésott a vezetékneve alá, és a keresztneve után. Halkan zümmögve egy méh szállott el mellette. Felállott és utána nézett, aztán megint a karfa felé fordult. A friss faragás nagyon is jól látszott: aki erre sétál, biztos észreveszi. Hirtelen göröngyöt vett fel és port dörzsölt a figurákba, mint gyerekkorában, ha azt akarta, hogy ne vegyék észre a fába vésott betűit.

Továbbhaladt, és hátra sem nézett az egresbokrok sorából.

Jószemű ember mégis észrevehette a figurákat.

Két kis kereszt volt a régi pad karfájába vésve.

Lázás készülődések napjai következtek.

A faluban most tartották az utolsó kortesvacsorákat, és éjszakánként revolverlövések pukkan-
tak a nagy sötétségben. Bekeley embereit csendőrök tartóztatták fel, mikor e jelöltjük prog-
rambeszédjére igyekeztek. Emiatt sürgönyöket kopogtattak az igazságügyminiszter címére, de
úgy látszik, hogy odafent is sok volt a munka. Vagy nem vették fel a sürgönyöket a pesti
postások, vagy elvesztették, annyi bizonyos, hogy az igazságügyi miniszter egyáltalában nem
válaszolt. Az egész város a sürgönyről beszélt. És mert a válasz napról napra késett, a
Rétsággyi pártja mindinkább erősödött. Vasárnap a plébános a szószékről hirdette, hogy az
egyház is a „nép atyja” mellett van, és illik reája szavazni mindenkinek, aki üdvözülni akar.

A Marika szeme napról napra furcsább lett. Most már csaknem állandóan könnyek fátyolozták
a szürke szemeket. Megnyúlt és elsápadt arcán fájdalmas és mindent megértő mosolygás ült.
Kender Pál egyszer csaknem sírva fakadt, mikor reátekintett az asszonyra. Egyébként reggel-
től estig varrógép zakatolása hallatszott a házban. Az ágyakon apró ruhadarabkákat lehetett
láttni. Egészen csepp és szívet megindító gyermekruhákat, csipkével szegetten és felszala-
gozva. Kék és rózsaszín szalagok tarkázták az ökölnyi ingecskéket. Ha kék szemű és szőke
lesz, halvány bőrű és rózsaszínű arcú, akkor jó lesz neki mind a két szín, de ha diószemű,
barna apróság jön a házba, akkor lefejtik a kék szalagokat. Így gondolkozott Kender
Kelemenné, és egyre sürgette a csepp kelengyét. A másik asszony, akit szentnek tekintettek
most a házban, ült a nyitott ablak előtt, és kinézett a nyári égre, amelyen fecskemadarak
szállottak. Ezzel mulatott délutánokon keresztül. Néha mégis feltekintett a szoba mennyeze-
tére. Ilyenkor Kender Pál mindig kitalálta, hogy mit csinál: fohászkodik, hogy bárcsak fiú
lenne.

Máskor kövér öreg néni jött a faluból, és suttogások hangzottak a szomszéd szobából, ahová
bevonultak az asszonyok. Kender Kelemenné valósággal hízelgett ennek az asszonynak, aki
mindig diszkréten mosolygott. Az élmélygésig sűrű, tejszínes kávét hozott neki, bőséges
ebédeket, vacsorákat tálaltatott, és mikor távozott, mindig teledugta a táskáját. Kender Pál
rendszerint elszökött előle. Egyszer azonban mégis szembe kellett nézni vele. A kezeit
dörzsölgette a kövér asszony, és mosolygott:

- Kedves nagyságos uram - mondta -, tessék megbízni bennem. Ha nem veszi sértésnek, a
nagyságos úr is az én kezeim között jött a világra. Ismerem én a családot.

Egyébként úgy járt a faluban, a nagy izgalmak között is odahaza, mint valami idegen. Nem is
volt olyan nagy dolog idegennek lenni, mert senki sem törődött vele. A porváros lakói régen
elfelejtették az alkotmányos dáridók között, hogy él közöttük egy ember, aki nem párbajozott
és megvetésre érdemes. Az utcán közömbösen haladtak el mellette az emberek, és keresztül-
néztek a feje felett. Észre sem vették, nem is beszéltek róla. Odahaza is mindenki az
asszonnyal törődött. Sokszor napokig alig beszélt az édesanyjával. Csak Ágotai bácsi fogta
karon néha. Sétálni vitte a kertbe, és búcsúzásnál mindig megcsókolta, megölelte.

- Drága fiam - mondta elérzékenyedve -, vigyázzatok, és küldjetez lovas legényt értem, ha...

Az egresbokrok között egyre különösebb hangokat hallott Kender Pál. Ezért azután az utcán
végezte reggeli sétáját. Két nappal a választás előtt furcsa túlkölés és zúgás hallatszott a
porváros utcáin. Egy irdatlan, nagy, szürke automobil vágatott végig az országúton, és a

főbíró lakása felé kanyarodott. Port és bűzt árasztott maga után, amerre járt, de százával futottak mégis utána a gyerekek. Révai tanító úr jött szembe Kender Pállal.

- Tetszett látni a motort? - kérdezte.

- Igen - mondta Pál -, most is tele van a szemem porral.

- Hát kérem, ez direkt választási gép. Ezen szállítják majd a szavazókat Kaproncáról meg a tanyákról.

Kender Pál megköszönte a felvilágosítást, és továbbhaladt. Tíz lépéssel távolabb azonban megint megállították. A kociút közepén szaladt egy kis ember feléje. Weissenberg doktor volt. Az arca ragyogott a boldogságtól, valósággal elveszítette minden komoly vonását.

- Kedves Kender uram - kiáltotta - álljon meg egy kicsit.

A homlokát törülgette:

- Tudja, mi újság? - kérdezte, és nem várt feleletet. - Tudja, öregem, hogy a munkámat felolvasták az orvosi szakülésen. Nagyon tetszett, nagy feltűnést keltett. Persze csak az orvosok között. Most kinyomják, könyvalakban is megjelenik, engem pedig meghívtak a klinikára...

Kender Pál elszorult szívvel rázta meg a kezét:

- Gratulálok - mondta könnyes szemmel -, lássa, én régen megjósoltam, hogy nem marad itt. Láttam, hogy nem idevaló. Nem tud alsózni.

Álltak egymással szemben, és hallgattak.

- Hát mégis elmegy... - szólalt meg végre Kender Pál -, igazán sok szerencsét.

Elváltak. A kis doktor rohanva tett egypár lépést, aztán visszafordult.

- Kérem szépen - kiáltotta harsányan -, aztán szót fogadni. Utazni, amint lehet.

A földbirtokos intett a fejével, hogy szót fogad, mindjárt utazik.

Hazament, és leült a szalonban. Kénytelen volt ide jönni, mert a szobájában haditanácsot tartottak az asszonyok. Valami idegen hölgy is jelen lehetett a varrónén és a tudós asszonyon kívül. Előbb az apró kelengyéről beszélgettek:

- Tizennyolc rékli, huszonkét ingecske, harminc pelenka - mondta a varróné.

- Jól van, lelkem - mondta Kender Kelemenné -, most még csak a pólyákat kell kimosni.

Az idegen hölgy nyilván kinézett az ablakon, a kertbe, mert élénken szólt közbe:

- Hanem mennyi cseresznyétek van! Meggy is sok lesz az idén.

- Igen - felelte Marika gyenge hangon -, mama nem tud vele mit csinálni. Ha parancsolna Ágnes néni egypár kosárral.

- Köszönöm, fiacskám, de Ágotán is töméntelen sok a cseresznye.

Most már megismerte az idegen asszonyt is, valami Ágotai rokon néni, aki eljött megnézni Marikát.

- Hát én megmondom - folytatta a néni -, hogy mit csináljatok vele. Tegyétek a megtisztított cseresznyét uborkásüvegbe.

- Igen - vágott közbe Kender Kelemenné -, aztán a napra?

- Igen, de ne tegyetek túl sok cukrot reája. Én mindig rumot öntök a tetejébe, attól nagyszerű aromája lesz.

- Én egy másik jó receptet olvastam nemrégiben - mondta Kender Kelemenné -, az ember a napon kitergeti a gyümölcsöt...

Kender Pál a bal kezével megfogta a hímzett terítőt, a jobb kezével pedig a zsebébe nyúlt. A kabátja jobb zsebébe, és egy fekete tárgyat húzott elő. Még mindig fogta a hímzett terítő bojtokban végződő zsinórszegélyét, és a jobb kezét odaszorította a bal melléhez. A szomszédban ülőket durranás riasztotta fel. Talpra állottak valamennyien. Előbb a kerti ablakon néztek ki, aztán a szalonba rontottak, hogy az utcai ablakhoz jussanak.

A virágos szőnyegen ott feküdt Kender Pál. A selyemzsinór még mindig a bal kezében. A hímzett terítőt lerántotta, egy csokor virág éppen az arcát találta, a feldőlt vázából pedig vékony sugárban csurgott a víz a földre. Kék szemei félig felnyitottak. - Nem is olyan nagy dolog - ez volt az első gondolata -, nem is fáj.

Minden úgy történt, ahogyan elképzelte.

Kender Kelemenné mind a két kezével egyszerre kapott a homlokához:

- A rossz fiú - mondta zokogva, és aztán gyorsan lehajolt a virágos szőnyegen fekvő fiához.

Eldobta a virágokat az arcáról, és hirtelen mozdulattal felállította az oldalra dőlt vázát. Kigombolta a fia kabátját, és odatapasztotta a zsebkendőjét a kis, kerek sebre. Egy ijedt cseléd nézett be: annak éles és kemény hangon adta ki a parancsot:

- A doktorhoz!

Térdelt, egyenesen tartotta a derekát, és elfordította az arcát, a szemét a keze fejével törülgette.

Nem szólt egy szót sem, fel se csuklott, csak várt szikáran és csodálatos erővel, mint egy vasoszlop.

A Kender Pál kék szemei lassanként felnyíltak egészen.

- Nem fáj - mondta az édesanyjának, és látta a sarokban összebúvó idegen nőket. Aztán egyszerre, nem tudta, hogy ő szédül-e, vagy a felesége tart imbolygó léptekkel feléje. Még látta, hogy lehajol hozzája, érezte, hogy zuhan, és hallotta valakinek a sikoltását:

- Elájult... fektessék ágyba...

Az idegen asszonyok karban vitték el Marikát.

Lezárta a szemeit: ezt nem így képzelte, ezt nem akarta.

Mikor újból felnyitotta a szemeit, Weissenberg doktor úr arcát látta maga fölé hajolni. Halálos komolyan és szomorúan nézett reá a kis fekete ember. A fejét csóválta, és megigazította a párnát a Kender Pál feje alatt. Fényes cvikkerén át tisztán látta az eleven, fekete szemeket, amint azt kérdik, hogy miért, miért tette?

- Utazom - felelte Pál, és a jobb kezét felemelte. Megfogta az orvos balját. - Marikát! - mondta.

Az orvos lehajolt hozzá, és szelíden mondta neki:

- Nem lehet, beteg...

Kender Pál lassan intett a fejével, hogy érti, tudja, mi történik.

- Lovas legényt kell küldeni - sóhajtott, és már ismét lehunyta a szemét.

Kender Kelemen özvegye most tért vissza Marikától a másik szobából. Állt, és nézte az egyetlen fiát, aki keresztet rajzolt a neve elé. Belülről zokogott, és szikár alakja megmegrázkódott. Nem értette, hogy miért akart elmenni ez a fiú, ez jobban fájt neki, mint az a gondolat, hogy itt hagyja az egyetlen magzatja. Tépelődött, és görcsösen szorította a szemére a zsebkendőjét, de nem tudott magyarázatot találni.

A kis doktor hozzája hajolt.

- Nyugalom és csend, holnapig nincs veszély. Itt maradok. És Marika?

- Nagyon rosszul van - sóhajtott az özvegy, és intett a zsebkendőjével, hogy ez rettenetes.

Délben ismét felnyitotta a szemeit Kender Pál.

Ott állott az ágya előtt Ágotai bácsi. Leeresztett kezekkel állott. Sírt, mint egy gyermek, és nem törölte le a könnyeit. Az aranyos szíve majd megszakadt.

- Marikának mondják meg, hogy véletlen volt... - mondta lassan a levegőbe Kender Pál.

Ekkor lehajolt hozzá Manó bácsi, és megcsókolta. Érezte, hogy nedves a kis öregember szakála. Ezen a napon még egyszer nézett fel, akkor kezet csókolt az anyjának.

És nyomban elaludt. Lázasan, nehezen lélegzett.

Kint egy pillanatra megállott a nagy izgalom. A főbíró automobilja köré emberek serege verődött.

- Szomorú - mondta Rétsággy -, egy komoly szavazattal kevesebb.

A jegyző, aki érzékeny szívű ember volt egyébként, a könnyeit törülte:

- Szegény, akármilyen fiú volt is, ezt nem érdemelte. Már kezdett megemberesedni.

A kis adótisztviselő, Rétsággy egyik főkortese levette a kalapját, és tiszteletteljesen vélte:

- Egy ilyen gazdag ember... vajon miért tehette?

- Senki sem olvashat a szívekben - hangzott a plébános hangja -, de lehet, hogy véletlen volt.

- Egy ilyen gazdag ember - sóhajtotta az adóemberke -, itt hagyja a sok jót.

Mélységes megilletődéssel osztak szét, de azért mégis lehetett hallani kegyetlen véleményeket.

- Utóbbi időben nagyon furcsa volt - jegyezte meg valaki -, én láttam a múltkor az árokban szaladni.

- Nem volt életrevaló - mondta az öregúr, aki a sőngájszt melléknevet osztogatta neki -, ismertem az édesapját. Az is ilyen volt.

A sarkon megállott a társaság egypár tagja:

- Szóval megfordítják a címet?

- Még nem bizonyos.

- Miért?

- Mert szegény asszony hirtelen beteg lett...

- Csak fiú ne legyen... mert akkor...

Bakos Pistának nagyon rossz napja volt; Berta kisasszony sírt, mint a záporosó, és nem lehetett megvigasztalni. Ez pedig nagyon szomorú dolog volt, mert a következő napra tűzték ki az esküvőt.

A leány nem szólt egy szót sem, hanem görcsösen zokogott déltől estig.

- Miért sírsz? - kérdezte az anyja. - Azért a...

Berta kisasszony gyűlölködve, haragtól villámló szemekkel nézett rá:

- Azért, igenis azért. Azt a másikat meg ne bocsássák ma ide, mert kirúgom.

Ugyanezen a napon nehéz szívvel olvasta az újságját Zala Menyhért doktor. A színházi hírek között böngészett és rátalált megint a Splényi Katalin nevére. Az volt megírva, hogy a művésznő hosszas unszolásra fellépett, és valami jótékony célú ünnepélyen énekelt Pöstyénben.

- Ezt megint az a nyírott bajuszú szerkesztő csempészte be - mondta teljes undorral.

Ő tudta, hogy kiért történt minden, és ősei szokásához híven, megvetéssel leköpte az újságlapot.

Ez történt a választás előtt három nappal.

A második napon, hajnali két órakor, mikor a nap felkelt, fia született Kender Pálnak. Az anyja zokogott, mikor meglátta, mert nem ismert benne Kender Pálra. Hangosan sírt, és eltakarta az arcát, nem is akarta látni, mert azt hitte, hogy az a gyermek választotta el tőle az urát. Ezen a napon még a következők történtek. Bakos István nagybirtokos oltárhoz vezette Barta Bertuska kisasszonyt. A menyasszony, így beszéltek a rossz nyelvek, zokogni kezdett, mikor az oltár lépcsőjén lelépett. Ez elég csinos botrány lett volna, de a mostani zavaros világban nem tűnt fel. A szülők azt mondták, hogy senki sem tudhatja, hogy mi mindent gondolnak a fiatal leányok, és később is a rendkívüli meghatottságra hivatkoztak, ha szóba került az eset.

És az emberek jobban érdeklődtek a politika iránt. Az utcákon zúgva és túlköelve vágatott a főbíró automobilja. Utcafordulóknál fájdalmas hangon sírt a szirénája, és emeletes porfelhők emelkedtek utána az ég felé. A mély porban elgázolt kacsák fehér hasa fordult a járókelők felé. A hőség és a sűrű por elviselhetetlen volt, de az élénkség és a harc nem lankadt egy pillanatig sem. Hogyne, mikor az ellenpárt hihetetlen aljasságra vetemedett, és a tanyákon, a biztos Rétsággy-pártiak között azt a hírt terjesztette, hogy Kender Pált az úri párt kergette a revolver csöve elé. Ezen a napon felkeverték az utak porát fenékgig, és a porbura alatt olyan élénken pezsgett az élet, mint még sohasem. A szenvedélyek és energiák sohasem örvénylettek így a porvárosban.

Délben kidobták a csendőrök a Bekeley-párt összes tagjait a nagyvendéglőből, és egy órakor kezdetét vette az utolsó pártvacsora. Ez körülbelül másnap reggelig tartott, és éjszaka petróleumfáklyák mellett dalolták véges-végig az utcát az emberek. A Kender Pál szobájában be kellett csukni az ablakot, mert kemény dördülések hangzottak a világos éjszakába. A jókedvű szavazók a levegőbe durrogattak.

A halvány és szomorú ember, aki a régi padra kereszteteket vésett, estefelé felébredt mély álmából. Nem nyitotta fel a szemeit, csak a jobb kezét tartotta a bal melle fölé, mert azt hitte, hogy felnyitották a tüdejét, és a por most hull, hull, vég nélküli finom özönben hull a piros sebbe. Mást is gondolt. Azt, hogy a padlás rejtett zugában, egy törött, bambusznád asztalka mellett áll egy régi, nyűtt seprő. Annak a nyele piros, élénkpiros, és ilyen piros a Spángli Kató szája széle is. Szébbet nem tudott gondolni, mert a láz ott ült parazsas serpenyőjével a mellén,

és már teljesen ura volt a testének. Ezenkívül látott egy tavat, amely egészen rózsaszín, és a tóban flamingók voltak. Később egyetlenegy arc lett a tóból, és ennek az arcnak olyan színe volt, mint az őszibaracknak. Ebbe az őszibarackba beleharapott, és olyan színű lett a keze tőle, mint a zsebkendő, amelybe valaki a véres ajkát törülte. Utóbb még gyűrűt formált a hüvelykujjából, meg a középujjából. Ezzel gyönyörűen átérte a Splényi Katalin selyemharisnyás bokáit. Reggelig így fogta a saját bal csuklóját, és akkor felébredt.

Kinyitotta a szemeit, és tejet kívánt.

Ott látta maga előtt a kis doktor homályos fotográfiáját. Mikor aztán elhozták a tejet, nem akarta meginni, mert fekete légy alakjában benne fürdött a kis doktor, és jobbra-balra csóválta a fejét.

Reggeli kilenc óra után mégis magához tért.

Ekkor megmutatták neki a gyermekét, aki már másfél napos volt.

Ki akarta tární a karjait feléje, de a tenyereit lefelé szorította, és amiatt felemelkedett egy kicsit a teste.

- A fiad - mondta neki zokogva az édesanyja -, itt van a kis fiacskád.

Kimeresztette a szemeit, de nem látta a gyermek szemének a színét. Reámutatott tehát a szemeire és megkérdezte:

- Kék?

A kis doktor odahajolt, hogy jobban hallja.

- Kék? - kérdezte suttogva még egyszer.

- Nem - felelte Weissenberg -, nem kék. Fekete lesz.

- A haja?

- A haja is, ha megnő.

- Megnő?

- Biztosan. Nagyon erős, szép fiú.

- Barna?

- Barna. Szép barna ember lesz.

Lehunyta a szemeit. Egy tiszta pillanata következett, és felujjongott a szíve. Ha ez a gyermek megnő, szép, erős és barna lesz, mindenkit megver.

Még mindig ott állottak előtte a gyermekkel. Kender Kelemen özvegye leborult a fiához.

- Pálnak kereszteljük - súgta, és majd meghalt a keserűségtől, mert a fiát jobban szerette, mint az urát.

A beteg, akinek seb volt a szíve alatt, megrázta a fejét.

- Kelemen legyen? - kérdezte az öregasszony. Makacsul és állandóan rázta a fejét Kender Pál.

- Mi legyen a neve? - könyörgött az anyja.

Két percig tartott, míg össze tudta szedni minden erejét, és kimondta ezt a nevet:

- Pista...

Ugyanekkor megkezdődött a szavazás. Bakos Pista elsőnek adta le a voksát, mert tíz órakor már indult a vonat, amely nászútra vitte. Késő délutánig tartott az őrült tánc az urna körül, akkor megállott a nagy automobil Kender Pál háza előtt. Eljöttek a kis doktorért, és a kis doktor elment. Mondják, könnyezett, és a tenyerébe hajtotta a fejét egész úton, mert nem volt rá szükség már többé a Kender Pál házában.

Este zengett a porvárosban az öröm himnusza.

- Rétsággy! Rétsággy! - zúgott minden utcából.

És nyolc óra után rőt világosság vetődött az égre. Vörös porfelhők szálltak a fáklyások fekete tömege fölött. Emberek jöttek beláthatatlan sokaságban, elől pedig a zenekar rézszerszámjai csillogtak. A porváros népe dalolt és zengedezett, egy ember felé nézett, aki megjelent a Nemzeti Szálloda egyetlen erkélyén.

Kender Kelemenné ott állott a bölcső mellett a szalonban. Kétszer roskadt le a nagy fotelbe, de harmadszorra mégis felállott, mikor látta, hogy tombol és ünnepel a nép. Az ablakhoz ringatta a bölcst, és mikor zengett a himnusz, és megcsillant a monokli a képviselő szemén, kiegyenesedett, kidüllesztette a mellét, a fejét büszkén tartotta, és valaki mást látott a dicsőségben úszni, az ünneplés fényében ragyogni. Egészen tisztán felismerte az unokája arcát.

Elhagyatva a szomorú, sötét házban, reáborult a bölcsőre, és szerelmesen súgta a barna szemű fiúcskának:

- Majd egyszer...

Vége